НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ»

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

на правах рукопису

ГЛАНЦ ВОЛОДИМИР НАУМОВИЧ

УДК [336.71:336.225](043.5)

ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

Спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Науковий керівник:
Лєонов Сергій Вячеславович,
доктор економічних наук, професор

Суми – 2013

ЗМІСТ

ВСТУП…… 4

РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ ДО ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ…… 12

1.1 Узагальнення наукових досліджень щодо сутності податкового регулювання та його місця в системі державного регулювання банківської діяльності…… 12

1.2 Концептуальні засади формування системи податкового регулювання банківської діяльності…….. 24

1.3 Узагальнення світового досвіду оподаткування банків…… 38

1.4 Систематизація теоретичних положень світового та вітчизняного досвіду здійснення квазіфіскальних операцій центральними банками…… 45

1.5 Аналіз практики оподаткування центральних банків в контексті обгрунтування можливості її запровадження в Україні …….. 57

Висновки до першого розділу…….. 80

РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК МЕТОДИЧНИХ ЗАСАД ТА ПРАКТИЧНИХ МЕХАНІЗМІВ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ…… 85

2.1 Роль та місце податкового регулювання в контрциклічному регулюванні банківської діяльності в Україні…….. 85

2.2 «Спеціальне оподаткування банківської діяльності» в контексті забезпечення стабільності банківської системи…… 111

2.3 Концептуальні основи формування в Україні стабілізаційного фонду банківської системи…… 122

2.4 Науково-методичний підхід до оцінки оптимального рівня подат-

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

ку на прибуток для банків в контексті забезпечення стабільності банківської системи України…… 145
Висновки до другого розділу…… 163
РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ТА ПРИКЛАДНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ОПТИМІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА БАНКИ В УКРАЇНІ…… 169
3.1 Узагальнення проблем формування та перспектив оптимізації податкового навантаження на банки України…… 169
3.2 Розвиток науково-методичних підходів до оцінювання загального податкового навантаження на банки в Україні…… 184
3.3 Застосування економіко-математичного моделювання при формалізації впливу податкового навантаження на прибутковість діяльності банків…… 198
Висновки до третього розділу…… 216
ВИСНОВКИ…… 220
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…… 223
ДОДАТКИ…… 246
Додаток А – Операції Національного банку України з облігаціями внутрішньої державної позики на вторинному ринку за період 2010-2011 рр., здійснені через механізм двостороннього котирування…… 246
Додаток Б – Показники ВВП та ВВП на душу населення країн, що розвиваються, та країн з граничним рівнем розвитку 250
Додаток В – Вихідні дані для розрахунку податкового навантаження на банки та підприємства реального сектору економіки України у 2009-2011 рр. 254
Додаток Д – Довідки про впровадження результатів дисертаційного дослідження…… 256

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі розвитку фінансових відносин банки перетворилися на одного з найпотужніших посередників, які обслуговують рух фінансових потоків у всіх сферах взаємовідносин економічних суб'єктів, але при цьому часто стають джерелом виникнення фінансових дисбалансів та системних криз. Це обумовлює підвищену увагу держави до необхідності регулювання діяльності банків в контексті забезпечення стабільності банківської системи, і одне з центральних місць в системі важелів такого регулювання займають податки. Зміст податкового регулювання банківської діяльності полягає в тому, щоб банки не тільки залишалися потужними та надійними платниками податків в контексті своєчасного та повноцінного забезпечення доходів бюджетів всіх рівнів, а й були здатні підтримувати стабільність своєї діяльності, гарантувати своєчасність і швидкість платежів, забезпечувати реальний сектор економіки фінансовими ресурсами. Все це перетворює питання вдосконалення методичної бази та прикладного інструментарію податкового регулювання банківської діяльності на одну з найбільш актуальних проблем.

Теоретичні та практичні аспекти податкового регулювання банківської діяльності знайшли відображення в наукових працях зарубіжних науковців, зокрема: Д. Бейкера, А.Гусєва, Б. Джетіна, Д. Діллона, М. Кіна, А. Ковальової, С. Моісєєва, Є. Рассказова, С. Тиртишного, Д. Тобіна, О.Хандруєва, М. Шермана, С. Шульмейстера та ін. Значний внесок у вирішення даної проблеми зроблено і вітчизняними вченими, зокрема: О. М. Десятнюк, І. І. Д'яконовою, Н. Г. Євченко, Ю. Б. Івановим, Л. А. Клюско, А. І. Крисоватим, Г. В. Кравчук, Л. В. Кузнєцовою, С. В. Леоновим, Н. С. Педченко, Н. Й. Реверчук, І. В. Салом, О. Г. Сербиною та ін.

Разом з тим, незважаючи на численні наукові здобутки та накопичений практичний досвід щодо вирішення проблеми податкового регулювання банківської діяльності, залишається ряд питань як загально методичного, так і прикладного характеру, які потребують подальшого опрацювання. Це стосується, зокре-

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

ма, впровадження концепції контрциклічного податкового регулювання банківської діяльності; оптимізації прибуткового оподаткування та визначення його впливу на кредитну та депозитну активність банків; удосконалення методичного інструментарію розрахунку податкового навантаження на банки тощо. Все це підтверджує актуальність теми дисертаційного дослідження, обумовило вибір його мети та завдань.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукові результати дисертанта враховані при підготовці звітів за науково-дослідними роботами, що виконуються в ДВНЗ "Українська академія банківської справи Національного банку України". Зокрема, до звіту за темою "Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні" (номер держреєстрації 0103U006965) увійшли висновки дисертанта щодо формалізації напрямків змін базових параметрів функціонування банківської системи України при оптимізації прибуткового оподаткування банків; за темою "Реформування фінансової системи України в умовах євроінтеграційних процесів" (номер держреєстрації 0109U006782) – пропозиції щодо формування в Україні стабілізаційного фонду БС; за темою "Розвиток механізму функціонування банківської системи України під впливом іноземного капіталу" (номер держреєстрації 0107U0123112) – висновки щодо можливостей впровадження в Україні світового досвіду спеціального оподаткування банківської діяльності та оподаткування центральних банків.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розвиток науково-методичних положень застосування контрциклічного податкового регулювання банківської діяльності в контексті забезпечення стабільності банківської системи.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність постановки і вирішення таких завдань:

- визначити сутність податкового регулювання банківської діяльності, обґрунтувати його базові положення;

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

- систематизувати світовий досвід здійснення квазіфіскальних операцій центральними банками та їх оподаткування, спеціального оподаткування банківської діяльності;
- розробити механізм узгодження напрямків контрциклічного регулювання економіки, податкового регулювання банківської діяльності та квазіфіскального регулювання банківської діяльності (на основі формалізації впливу банківської системи на розвиток економіки України);
- обґрунтувати засади формування в Україні стабілізаційного фонду банківської системи, базу та ставки відрахувань банків до нього, а також механізм їх коригування;
- розробити методичний підхід до оцінювання оптимального рівня податку на прибуток для банків в контексті забезпечення стабільності банківської системи України;
- обгрунтувати напрямки змін базових параметрів функціонування банківської системи України при оптимізації прибуткового оподаткування банків;
- удосконалити методичний інструментарій оцінювання податкового навантаження на банки;
- удосконалити методичні засади формалізації впливу податку на прибуток банків на ставки по кредитам та депозитам.

Об'єктом дослідження є економічні відносини між банками та органами державного регулювання економіки з приводу запровадження і справляння податків, а також здійснення квазіфіскальних операцій.

Предметом дослідження є науково-методичне забезпечення регулювання банківської діяльності шляхом застосування фіскальних та квазіфіскальних інструментів.

Методи дослідження. Теоретичну та методологічну основу дисертаційного дослідження склали фундаментальні положення економічної теорії, державного регулювання економіки, грошей та кредиту, банківської справи, теорії оподаткування, сучасні концепції податкового менеджменту, а також наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, присвячені проблемам податкового

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

регулювання банківської діяльності. У процесі вирішення завдань дослідження використовувалися наступні методи наукового пізнання: логічне узагальнення, системно-структурний аналіз (при визначенні сутності податкового регулювання банківської діяльності, його базових положень); кореляційний, регресійний аналізи (при оцінюванні оптимального рівня податку на прибуток для банків, формалізації впливу банківської системи на розвиток економіки України); факторний аналіз, синтез, стандартизація та ранжування показників (при обґрунтуванні напрямків контрциклічного податкового регулювання банківської діяльності); методи експертних оцінок, індексний, групувань (при узагальненні світового та вітчизняного досвіду податкового регулювання банківської діяльності); економіко-математичне моделювання (при формалізації впливу податку на прибуток банків на ставки по кредитам та депозитам).

Інформаційно-фактологічну основу дослідження склали: закони України, укази Президента України, нормативні акти Кабінету Міністрів України, звітні дані Національного банку України, Асоціації українських банків та Незалежної асоціації банків України, Державної служби статистики України, аналітичні огляди Міністерства доходів і зборів України, Державної податкової служби України, міжнародних фінансово-кредитних інституцій; публічна звітність банків України; наукові публікації вітчизняних та закордонних дослідників, присвячені проблемам податкового регулювання банківської діяльності.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у розвитку науково-методичних засад контрциклічного податкового регулювання банківської діяльності з урахуванням необхідності забезпечення стабільності банківської системи.

Найбільш вагомими науковими результатами дослідження є такі:

вперше:

– запропоновано науково-методичний підхід до встановлення оптимального рівня податку на прибуток банків, виходячи з орієнтації не на максимізацію надходжень до бюджету, а на забезпечення стабільності банківської системи, з урахуванням найбільш значущих параметрів впливу на прибутковість

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

банківської діяльності (зважених на активи: кредитів, заборгованості та коштів клієнтів банків, процентних доходів та витрат, власного капіталу банків). Це дозволило на основі аналізу динаміки цих параметрів та податкового навантаження на банки за докризовий, кризовий та посткризовий періоди побудувати нелінійну багатофакторну регресійну модель для прогнозування оптимального рівня прибуткового оподаткування банків України з урахуванням майбутніх змін у вітчизняному податковому законодавстві;

удосконалено:

- підходи до реформування стратегії податкового регулювання банківської діяльності в Україні шляхом обґрунтування необхідності переходу від посткризового до контрциклічного податкового регулювання банківської діяльності та формування системи заходів такого регулювання, диференційованих для кожного етапу циклу розвитку економіки та узгоджених з напрямками контрциклічного регулювання на рівні економіки країни в цілому та квазіфіскального регулювання банківської діяльності (необхідність такого узгодження доведено на основі формалізації рівня впливу банківської системи на розвиток економіки України);
- науково-методичні основи реалізації політики стабілізаційного регулювання банківської діяльності шляхом обґрунтування основних положень формування та функціонування в Україні стабілізаційного фонду банківської системи, формалізації бази та ставок відрахувань банків до цього фонду, механізмів їх коригування залежно від забезпечення кредитного портфелю банку стабільною депозитною базою;
- методичний інструментарій оцінювання сукупного рівня податкової віддачі від банків шляхом врахування не тільки традиційних його складових (податків, що сплачують банки), а ще й додаткового збільшення бази розрахунку на розмір квазіфіскальних відрахувань і спеціальних податків на банківську діяльність, та зменшення на розмір квазіфіскальних надходжень, які розглядаються як податкові пільги;

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

– науково-методичні основи обґрунтування впливу оподаткування на базові параметри банківської діяльності, що, на відміну від існуючих підходів, здійснено шляхом формалізації залежності ставок по кредитам та депозитам банку від ставки податку на прибуток. Виявлені закономірності складають підґрунтя для застосування заходів контрциклічного податкового регулювання банківської діяльності шляхом диференціації ставок цього податку залежно від фази циклу розвитку економіки країни;

набули подальшого розвитку:

– обґрунтування вектору змін у базових параметрах функціонування банківської системи України, які мають відбутися при оптимізації прибуткового оподаткування банків. На відміну від існуючих підходів, це здійснено на основі побудови системи лінійних та квадратичних залежностей обсягів зважених на активи кредитів, заборгованості та коштів клієнтів банків, процентних доходів та витрат, власного капіталу банків від рівнів ставки податку на прибуток банків та стабільності банківської системи;

– визначення сутності поняття «податкове регулювання банківської діяльності» як впорядкованого та узгодженого за суб'єктами і об'єктами процесу застосування фіскальними органами заходів щодо запровадження, справляння, адміністрування та контролю податків, а також центральним банком та іншими уповноваженими органами державної влади – щодо здійснення квазіфіскальних операцій, спрямованого на забезпечення збалансованості надходжень та витрат державного бюджету, стимулювання або стримування окремих напрямків діяльності банків в контексті забезпечення стабільності банківської системи.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що обґрунтовані в роботі теоретичні положення доведено до рівня методичних і практичних рекомендацій, які можуть бути використані НБУ в процесі удосконалення нормативно-правової бази регулювання банківської діяльності; Комітетами Верховної Ради України з питань фінансів і банківської діяльності та з питань податкової та митної політики у контексті розробки державних програмних документів

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

щодо стратегії податкового регулювання банківської діяльності; Міністерством доходів і зборів України (Державною податковою службою України) при формуванні методичної бази та аналітичних оглядів з питань оподаткування у фінансовому секторі економіки; банками при розробці прогнозів щодо формування кредитних та депозитних портфелів.

Висновки та рекомендації дисертанта щодо оцінювання та оптимізації податкового навантаження на банки України впроваджено в діяльність Державної податкової служби в Сумській області (довідка від 5.12.2012 № 12-152/93); щодо врахування квазіфіскальних операцій в процесі банківського регулювання та нагляду – у діяльність Управління Національного банку України у Дніпропетровській області (довідка від 11.12.2012 № 34-712/5314); щодо вдосконалення нормативів обов'язкового резервування по залученим коштам банків в контексті здійснення квазіфіскальних операцій – у діяльність Управління Національного банку України у Сумській області (довідка від 7.12.2012 № 04-012/3184); щодо впливу розміру прибуткового оподаткування банків на ставки по депозитам та кредитам банків – в діяльність Філії – Черкаського обласного управління АТ «Ощадбанк» (довідка від 12.12.2012 № С 11-145/282).

Одержані дисертантом наукові результати використовуються у навчальному процесі ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України» при викладанні дисциплін: «Оподаткування в банку», «Банківський нагляд», «Податкова система», «Податковий менеджмент» (акт від 6.12.2012).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є завершеною, самостійно виконаною науковою працею. Наукові положення, які виносяться на захист, відображені в опублікованих працях. Результати, опубліковані дисертантом у співавторстві, використані у дисертаційній роботі лише в межах його особистого внеску.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження доповідалися, обговорювалися і отримали схвальну оцінку на науково-практичних конференціях, серед яких: Всеукраїнська наукова Інтернет-конференція "Актуальні проблеми економіки України: науковий підхід до їх ви-

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

рішення" (м. Тернопіль, 2013 р.); IX Міжнародна науково-практична конференція «Настоящи изследвания и развитие – 2013» (м. Софія, Болгарія, 2013 р.); II міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Економіка і управління в умовах глобалізації» (м. Донецьк, 2013 р.); VII Міжнародна науково-практична конференція «Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика» (м. Суми, 2012 р.); VII Міжнародна науково-практична конференція «Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків» (м. Черкаси, 2012 р.); XIV та XV Всеукраїнська науково-практична конференція «Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України» (м. Суми, 2011-2012 рр.).

Публікації. Основні наукові положення, рекомендації та висновки дисертанта опубліковано у 18 наукових працях загальним обсягом 5,80 друк. арк., з яких особисто автору належить 3,97 друк. арк., у тому числі: підрозділи у 2 колективних монографіях, 8 статей у журналах і збірниках наукових праць, що є фаховими з економіки; 1 стаття в іноземному виданні; 7 публікацій у збірниках тез доповідей конференцій.

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

РОЗДІЛ 1
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ ДО ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Узагальнення наукових досліджень щодо сутності податкового регулювання та його місця в системі державного регулювання банківської діяльності

Економічна система представляє собою сукупність суб'єктів та елементів економічного життя, що функціонують взаємопов'язано, однак, у процесі свого існування підлягає дестабілізації у вигляді порушення рівноваги та деструктивному впливу кризових явищ. Для забезпечення планомірності розвитку та досягнення глобальних цілей функціонування економічних систем необхідно зовнішнє втручання, яке на національному рівні здійснюється державою. Метою державного економічного регулювання є реалізація функцій держави на різних рівнях національного господарства, досягнення завдань державної політики. Інструментарій державного регулювання економіки характеризується універсальністю використання стосовно різних секторів, галузей та підсистем народного господарства. Особливістю механізму державного регулювання економіки є неможливість застосування засобів впливу на окрему сферу чи процес, що зумовлює необхідність розробки комплексної стратегії управління розвитком національного господарства. Однак, врахування взаємозв'язків між різними суб'єктами економіки дозволяє здійснювати регулювання економічної системи в цілому, впливаючи на окремий її елемент чи підсистему.

Розглядаючи категорію державного регулювання економіки, доцільно, перш за все, дослідити сутність даного поняття. В економічній літературі існує кілька векторів наукової думки з даної проблематики, які, відповідно до визна-

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

чення ролі держави, можна умовно розділити на два напрямки – організаційний та адміністративний.

Відповідно до організаційного підходу державне регулювання економіки виступає як діяльність держави щодо створення правових, економічних і соціальних передумов ефективного функціонування економічного механізму відповідно до цілей і пріоритетів державної економічної політики. Даної точки зору додержуються А. М. Стельмащук [115] та Л. І. Дідківська [36].

Прихильники іншого напрямку, до яких належать Л. А. Швайка [147], В. М. Гриньова [28], С. В. Мочерний [71], розглядають державне регулювання економіки як цілеспрямований та активний вплив держави в особі органів влади на розвиток основних економічних процесів за допомогою різних форм і методів з метою вирішення соціально-економічних проблем та забезпечення позитивних результатів розвитку економічної системи.

На особливу увагу заслуговує оригінальна позиція С. М. Чистова [146], який розглядає державне регулювання економіки за теоретичним і практичним аспектами. З теоретичного погляду державне регулювання економіки – це система знань про сутність, закономірності дії та правила застосування типових методів та засобів впливу держави на хід соціально-економічного розвитку, спрямованих на досягнення цілей державної економічної політики. З практичного погляду державне регулювання економіки – це сфера діяльності держави для цілеспрямованого впливу на поведінку учасників ринкових відносин з метою забезпечення пріоритетів державної економічної політики.

Аналізуючи підходи до тлумачення змісту державного регулювання економіки, можна зробити висновок, що перший підхід не розкриває повністю сутності категорії державного регулювання економіки, акцентуючи увагу лише

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

на підтримуючій функції держави. Більш точною є позиція, якої дотримуються прихильниками другого підходу, що ілюструє регулюючу діяльність держави в економіці.

На нашу думку, державне регулювання економіки доцільно визначати як неперервний процес втручання держави в діяльність економічної системи через застосування сукупності взаємопов'язаних форм і методів з метою забезпечення її стабільного розвитку у напрямку, задекларованому цілями національної економічної політики.

Науковцями визначаються такі основні функції держави, підтримка яких здійснюється за допомогою механізму державного регулювання економіки:

– забезпечення економіки необхідною кількістю грошей;
– формування правових засад функціонування економіки;
– усунення провалів ринкового саморегулювання;
– перерозподіл доходів;
– соціальний захист населення;
– регулювання зовнішньоекономічних відносин тощо.

Реалізація зазначених функцій забезпечується шляхом використання системи інструментів. Загальна класифікація методів державного регулювання економіки дозволяє виділити три основні групи: правові, адміністративні та економічні. Аналізуючи економічні методи державного регулювання, слід відзначити, що найбільш поширеними є засоби грошово-кредитної та фіскальної політики.

Розглядаючи сфери застосування державного регулювання економіки, можна зробити висновок, що найбільш агрегованим об'єктом є економічна система держави. До інших об'єктів відносяться економічні підсистеми, соціально-економічні процеси, окремі ринки.

Аналізуючи складові економічної системи держави, слід виокремити бан-

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

ківську систему, значимість якої зумовлена, передусім, її функцією забезпечення грошового обігу та цінової стабільності. Окрім того, акумулюючи грошові вклади населення та формуючи інвестиційні ресурси, банки виступають посередниками фінансового ринку. Специфіка діяльності банківських установ передбачає наявність широкого переліку ризиків, причому дестабілізація банківської системи провокує кризові явища на рівні національної економіки. Саме тому, банківський сектор доцільно характеризувати як особливий об'єкт державного регулювання економіки.

Регулювання банківської діяльності як явище можна розглядати з правової та економічної точок зору. Першого підходу дотримуються В. І. Міщенко [5], А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна [142], В. П. Ходаківська [138], які під регулюванням банківської діяльності розуміють розробку та ухвалення законів, що регламентують діяльність банків, декларування відповідними установами, уповноваженими державою, положень, що регламен-

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

тують функціонування банків у вигляді нормативних актів, інструкцій, директив, порядку здійснення банківського нагляду, відповідальності за порушення банківського законодавства.

З економічної точки зору банківське регулювання розглядають такі автори як О. Д. Вовчак [13], О. С. Люблунь [65], О. П. Орлюк [80], які визначають дане поняття як систему заходів, за допомогою яких центральний банк або інший наглядовий орган гарантує стабільне, безпечне функціонування банків, а також запобігає дестабілізуючим процесам у банківському секторі.

Однак, жоден з підходів, зосереджуючись на конкретному аспекті поняття регулювання банківської діяльності, не розкриває повністю його сутність. Саме тому, регулювання банківської діяльності слід визначати як комплексну категорію, що передбачає формування правової бази регламентування діяльності банків в умовах стабільного розвитку та застосування органами влади сукупності економічних інструментів у

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

кризовий період функціонування банківської системи.

Регулювання банківської діяльності здійснюється переважно засобами грошово-кредитної політики, до яких відносяться розміри банківських резервів, облікові ставки, операції на відкритому ринку тощо. Суб'єктом, що забезпечує реалізацію перелічених заходів, виступає центральний банк країни (в Україні -Національний банк України). Завданнями застосування грошово-кредитної політики для банківського сектору економіки є:

– забезпечення стабільності та надійності банківської системи;

– захист інтересів вкладників;

– створення конкуренції у банківському секторі;

– забезпечення прозорості банківської системи;

– підвищення ефективності діяльності банківських установ.

Таким чином, засоби грошово-кредитного регулювання покликані забезпечувати стабільність грошового обігу в економіці та підвищувати ефек-

Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

тивність функціонування банківського сектору.

Іншим інструментом впливу на функціонування економічних систем виступає податкове регулювання, яке дозволяє одночасно стимулювати або стримувати розвиток певних соціально-економічних процесів, а також забезпечувати надходження фінансових ресурсів для виконання функцій держави в інших сферах. Ефект від здійснення податкового регулювання проявляється як на макрорівні, забезпечуючи реалізацію державної економічної політики, так і на мікрорівні, впливаючи на поведінку суб'єктів економіки. На відміну від заходів грошово-кредитної політики, суб'єктом реалізації яких виступає центральний банк, податкове регулювання здійснюється безпосередньо на рівні держави через прийняття нормативно-правових актів [2, 51, 176].

На сьогоднішній день застосування інструментів податкової політики в системі регулювання банківської діяльності не набуло такого широкого розвитку, як методи грошово-кредитної

Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

політики. Однак, такі фактори як певне погіршення фінансового стану банків, зменшення податкових надходжень від банківської діяльності до державного бюджету, зниження доходності банківської системи зумовлюють підвищення актуальності використання податкових методів у системі банківського регулювання. Крім того, варто зауважити, що метою діяльності центрального банку, який реалізує заходи грошово-кредитної політики, є підвищення ефективності функціонування банківської системи, тоді як держава впливає на діяльність всіх без винятку суб'єктів економіки, тому використання податкового регулювання дозволяє забезпечити позитивний ефект для економічної системи в цілому.

Слід відзначити, що поряд з другорядністю практичного використання оподаткування як інструменту регулювання банківської діяльності, дана категорія знаходиться на стадії вивчення і на теоретичному рівні. Зокрема, сутність даного поняття розглядали О. В. Дзюба [35] та Н. Й. Реверчук [104], ви-

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

значаючи податкове регулювання банківської діяльності як цілеспрямований комплексний процес використання засобів та інструментів впливу податкової політики на банківську діяльність з метою стимулювання чи стримування надання банківських послуг для отримання позитивних соціально-економічних результатів. У цілому погоджуючись з наведеним визначенням, слід звернути увагу, що такий підхід має певні недоліки, оскільки характеризує вплив держави лише на банківську систему. До того ж подібне визначення не в повній мірі враховує специфіку діяльності банківських установ, ототожнюючи їх з іншими суб'єктами господарювання.

Більш досконалою є дефініція, яку надає Л. А. Клюско [54], розглядаючи податкове регулювання банківської діяльності як систему особливих заходів, спрямованих на втручання держави в діяльність банків як з метою наповнення державного бюджету та забезпечення економічного розвитку держави, так і регулювання їх фінансової стабільності. Даний підхід передбачає комплексний вплив діяльності держави на розвиток національного господарства, а

Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

тому доцільно погодитися з думкою автора.

Розглядаючи можливості використання податкової політики як інструменту регулювання діяльності банківських установ, варто враховувати, що банки є специфічними учасниками податкової системи країни. У якості суб'єктів податкових взаємовідносин вони виступають платниками переважної більшості податкових платежів і на загальних засадах проводять відрахування до бюджетів різних рівнів. У той же час, виконуючи функцію посередників між іншими платниками податків і державою, комерційні банки виступають податковими агентами щодо перерахування податкових платежів, від своєчасності яких залежить наповнення державного бюджету. Крім цього, банки виконують функції валютного і податкового контролю, які полягають у зборі та наданні інформації відповідним органам державної влади щодо відкриття та ведення рахунків клієнтів та стосовно їх господарських операцій, своєчасності та повноти перерахування податкових платежів, виконання доручень на тимчасове припинення операцій по рахункам клієнтів тощо. До того ж, банки зобов'язані дотримуватися порядку інформування про організацію та проведення безготівкових розрахунків, визначеного НБУ.

Досліджуючи особливості функціонування банків у податковій системі країни, слід відзначити, що вони виступають головними інвесторами реального сектору національної економіки, забезпечуючи зростання загальної кількості платників податків в країні та створення додаткових матеріальних благ, що, у свою чергу, призводить до зростання рівня доходів, акумульованих бюджетною системою. Разом з цим, банківські установи виступають комерційними суб'єктами господарської діяльності, головною метою яких у ринковому середовищі є максимізація отримуваного прибутку. З огляду на це, механізм оподаткування банківської діяльності повинен мати певні особливості, однак, на сьо-

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

годнішній момент податкове законодавство є єдиним для всіх суб'єктів господарювання незалежно від сфери діяльності та форми власності.

Значення та особливості національної системи оподаткування банківської діяльності обумовлено існуванням специфічних функцій, які виконують податки. Основними з них є регулююча та фіскальна. З позиції впливу держави на банківську діяльність більш важливе значення має регулююча функція, що пов'язано з тим, що саме за допомогою цієї функції держава збалансовує інтереси платників податків з цілями стратегії розвитку національної економіки. До того ж, реалізація регулюючої функції в оподаткуванні банківських установ дозволяє чинити вплив на діяльність інших суб'єктів фінансової системи, зокрема, стосовно зростання бази оподаткування як джерела наповнення дохідної частини бюджетів різних рівнів. Розглядаючи податкову політику у якості регулятора банківської системи, слід відзначити, що система оподаткування банків прямо впливає на наступні показники їх діяльності:

– собівартість продуктів і послуг банку;
– витрати банку;
– фінансовий результат;
– ліквідність банку;
– розмір власного капіталу [1, 59].

Розглядаючи об'єкти, на які може спрямовуватися податкове регулювання банківської діяльності, можна виділити банківську систему в цілому, а також окремі види банківської діяльності. Окрім того, існує непрямий об'єкт податкового регулювання банківської діяльності – поведінка клієнтів банків, вплив на який здійснюється як через податки, що включаються до ціни послуг банку, так і через оподаткування доходів, отриманих у банківській сфері.

Таким чином, варто враховувати, що окрім оподаткування банківської діяльності на стабільну роботу банківської системи країни суттєвий вплив має й порядок оподаткування населення та підприємств. Податкова політика уряду може впливати на розвиток національної економіки в цілому, що, в результаті, вилиратиме на грошово-кредитну систему і визначатиме умови, в яких буде ре-

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

алізовуватися грошово-кредитна політика. У той же час, грошова маса в обігу визначає здатність суб'єктів господарювання щодо розрахунку та сплати податків та інших обов'язкових платежів у грошовій формі до бюджету чи державних цільових фондів [7, 39, 169].

Слід відзначити, що податкове регулювання має здійснюватися з узгодженням цілей інших форм державного регулювання економіки. Для досягнення максимального ефекту важливо дотримуватися оптимального співвідношення заходів податкового регулювання зі структурними змінами в економіці, фазою розвитку банківської системи.

Здійснення державою податкового регулювання банківської діяльності відбувається у різних формах, які можна узагальнити наступним чином:

– законодавча (прийняття нових законів та внесення змін у вже існуючі нормативно-правові акти);
– податкове адміністрування;
– робота податкових органів з платниками (роз'яснення податкового законодавства, видання інструкцій);
– податковий контроль [46,108].

Загальними заходами податкової політики, що можуть застосовуватися державою з метою регулювання банківської діяльності, виступають:

– зміна складу і структури системи податків;
– заміна одного способу або форми оподаткування іншими;
– зміни і диференціація ставок податків;
– зміна податкових пільг, зокрема інвестиційних податкових пільг і знижок, їх переорієнтація за напрямками, об'єктами і платниками;
– повне або часткове звільнення від податків;
– відстрочення платежу або списання заборгованості;
– зміна сфери поширення податків;
– податкові санкції [37, 61, 70].

Окрім загальноекономічних податкових заходів, існують окремі інструменти державної податкової політики, які здатні впливати виключно на сферу

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

грошово-кредитного регулювання. Зокрема, це стосується планів запровадження оподаткування процентних доходів за вкладами фізичних осіб, що, як наслідок, може призвести до зниження їх привабливості для домогосподарств і скорочення їх обсягів, а також до стимулювання банків щодо підвищення депозитних ставок з метою збереження даного джерела формування ресурсної бази банку. Це буде негативно впливати на банківську систему та економіку країни в цілому, оскільки погіршення якості ресурсної бази або зростання її вартості негативно відобразиться на обсягах та ціні кредитних ресурсів, що інвестуються в економіку. У той же час, можна привести чинники, що позитивно характеризують такий податок, зокрема, дестимуляція появи та існування так званих «ранньє» (високі ставки за вкладами в банках дозволяють заробляти значні доходи без додаткової діяльності вкладника), вирівнювання умов оподаткування депозитних операцій у порівнянні з доходами від інших операцій з фінансовими активами, досягнення соціальної справедливості тощо [10, 83, 168].

Однак, на сьогоднішній день, коли банківський сектор тільки почав відновлюватися після фінансової кризи, беручи до уваги недостатність ресурсної бази банків та високий рівень недовіри населення до них, навпаки, слід стимулювати вкладення коштів домогосподарств у банки. Саме тому у найближчий час застосування оподаткування доходу, одержаного від банківських депозитів у вигляді процентів, на думку більшості експертів, є нераціональним [54, 112].

Аналізуючи зарубіжну практику оподаткування банківської діяльності, можна виокремити наступні ключові характеристики:

– низька питома вага податків, сплачених банками, в доходах бюджету;

– застосування однакових ставок податку на прибуток підприємств та банківських установ;

– виключення з бази оподаткування сум амортизаційних відрахувань, коштів на створення резервних фондів, а також сум, спрямованих на покриття збитків;

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

– вирахування з суми виручки всіх витрат, пов'язаних з її отриманням;

– звільнення від сплати непрямих податків операцій, пов'язаних з банківською діяльністю;

– відсутність податків з виручки (обороту);

– повне або часткове звільнення від обкладання податком на доходи та податком на прибуток відсотків за позиками, отриманими фізичними та юридичними особами [45, 49].

Таким чином, можна підсумувати, що податкове регулювання банківської діяльності за кордоном здійснюється з метою стимулювання активності банківських установ. Однак, з метою уникнення превалювання банківського сектору в економічній системі держави, доцільно застосовувати більш жорстку податкову політику, особливо на етапах стабільного розвитку банківського сектору, що особливо актуальним є для України, як для держави, що використовує банкоцентричну модель економіки. Проте, при впровадженні даного підходу слід уникати негативного впливу зростаючого податкового навантаження на фінансову стійкість банківських установ.

Узагальнення напрацювань вітчизняних та закордонних дослідників щодо визначення сутності податкового регулювання банківської діяльності виявило відсутність термінологічної узгодженості, що обмежує можливості обґрунтованого та ефективного застосування регулюючих заходів.

Передусім, варто відзначити, що переважна більшість науковців, досліджуючи регулювання банківської діяльності, взагалі не розглядають податкову складову даного поняття, акцентуючи увагу на грошово-кредитному, валютному, пруденційному регулюванні тощо [106, 116].

Інша група науковців при визначенні поняття податкового регулювання банківської діяльності розглядає його лише з точки зору макроекономіки, тобто приймає до уваги заходи, що стосуються банківської системи в цілому [35, 104]. Даний підхід є помилковим, через те, що об'єктами податкового регулювання можуть виступати також і конкретні банки.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Окрім того, досліджуючи податкове регулювання банківської діяльності, слід враховувати як фіскальну, так і регулюючу функції, що притаманні податкам і є взаємопов'язаними та взаємозалежними, тому принципово невірним є визначення даного поняття як засобу реалізації лише однієї з цих двох функцій держави, що простежується у наукових дослідженнях таких вчених, як О. В. Дзюба [35], Н. Й. Реверчук [104], які зосереджують увагу на регулятивній функції, та О. Г. Сербина [111], яка основною метою податкового регулювання банківської діяльності вважає наповнення доходної частини бюджету.

Недосконаліть теоретичних напрацювань щодо сутності податкового регулювання банківської діяльності проявляється також у тому, що при розгляді механізму його застосування певні автори концентруються лише на таких формах як податкове адміністрування, нормативно-правове забезпечення чи податковий контроль, що не відображає комплексний характер даної категорії.

Вітчизняні та зарубіжні науковці, визначаючи інструменти податкового регулювання банківської діяльності, зосереджуються на загальних податкових інструментах (податки та збори, податкові пільги, штрафи тощо), не враховуючи таку специфічну для банківської системи складову як квазіфіскальні операції, що, безумовно, відображає неповноту подібного підходу, оскільки такі операції є фіскальними за своєю природою, а також виступають засобом стимулювання банківської діяльності у кризовий та посткризовий періоди.

Автор пропонує розглядати податкове регулювання банківської діяльності як впорядкований та узгоджений за суб'єктами і об'єктами процес застосування фіскальними органами заходів щодо запровадження, справляння, адміністрування та контролю податків, а також центральним банком та іншими уповноваженими органами державної влади – щодо здійснення квазіфіскальних операцій, спрямований на забезпечення збалансованості надходжень та витрат державного бюджету, стимулювання або стримування окремих напрямків діяльності банків в контексті забезпечення стабільності банківської системи.

Такий підхід відрізняється від існуючих наступним:

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

– включенням до об’єктів податкового регулювання банківської діяльності не тільки операцій щодо справляння, адміністрування та контролю податків, а й квазіфіскальних операцій;

– включенням до складу суб’єктів податкового регулювання банківської діяльності поряд з фіскальними органами, ще й центрального банку та інших уповноважених органів державної влади;

– дуалістичною спрямованістю податкового регулювання банківської діяльності: з одного боку – на забезпечення збалансованості надходжень та витрат державного бюджету, а з іншого – на забезпечення стабільності банківської системи через стимулювання або стримування окремих напрямків діяльності банків;

– підкресленням необхідності впорядкованості та узгодженості заходів податкового регулювання банківської діяльності за суб’єктами і об’єктами;

– розширенням спектру завдань фіскальних органів при здійсненні податкового регулювання банківської діяльності – не тільки щодо справляння, адміністрування та контролю податків, а й щодо обґрунтування доцільності їх впровадження.

1.2 Концептуальні засади формування системи податкового регулювання банківської діяльності

Визначивши основні теоретичні та практичні положення оподаткування банківського сектору, в межах даної дисертаційної роботи, актуальності також набуває формування теоретичних засад та практичних положень організації комплексної системи проведення державного податкового регулювання. Необхідність визначення наукових підходів до цілісної системи управління діяльністю банків в сфері оподаткування обумовлена сучасною концепцією регулювання економіки України, в основу якої покладено механізм зближення приватного

Державний вищий навчальний заклад
«Українська академія банківської справи
Національного банку України»
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

сектору і держави та ефективної взаємодії законодавчих і виконавчих органів влади на всіх рівнях.

Використання податкового регулювання на сучасному етапі розвитку економіки має на меті переорієнтацію банківських вкладів до реального сектору та уникнення їх перетоку для здійснення спекулятивних операцій на валютному чи фондовому ринку. Такий напрямок державної податкової політики дозволить створити стимули для пожвавлення економічних процесів, активізації інвестиційної та підприємницької діяльності.

У той же час, необхідно зазначити, що на сьогодні питання оподаткування вітчизняного банківського сектору викликає значні протиріччя, оскільки при здійсненні впливу на фінансову діяльність банків за допомогою податкових інструментів тягар сплати податків перекладається на клієнтів. Тобто, як і кожна комерційна структура, банк з метою відшкодування понесених витрат збільшує собівартість та норму націнки власних продуктів.

На противагу цьому, оподаткування клієнтів банку (оподаткування депозитних вкладів) призводить до зменшення попиту на даний вид послуги, що, відповідно, погіршує ділову активність та ресурсну базу банківського сектору. У результаті знижується конкурентоспроможність банківських продуктів та активність кредитування реального сектору економіки.

За умов наявності кризових явищ в економіці, застосування податкового регулювання банківської діяльності є високоефективним у поєднанні з іншими інструментами державного регулювання, зокрема, методами грошово-кредитної політики. У такому випадку опосередкована підтримка банків може здійснюватися через пільгове оподаткування, корегування податкових ставок, зниження податкового навантаження тощо. Адже нестабільність банківської системи, яка становить основу українського фінансового сектору, відображається на погіршенні всієї економічної системи, а тому застосування податкового регулювання економіки дасть змогу підтримати не лише банківський, а й інший сектори [34, 75, 145].

Банки відносяться до специфічних платників податків з наступних причин:

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

– виняткова правоздатність банківських установ;

– відмінності у механізмі оподаткування банків від інших економічних суб'єктів;

– виконання банками специфічних публічно-правових обов'язків згідно законодавства;

– наявність додаткових прав у сфері податкового законодавства;

– контроль з боку нормативно-правових актів Державної податкової адміністрації України та Національного банку України [57, 58].

У процесі з'ясування ролі банків у податковій системі слід враховувати також подвійну роль Національного банку в даному питанні. З одного боку, забезпечення реалізації фіскальної ролі держави в окремих її аспектах належить до сфери його компетенції, однак, з іншого, Національний банк України виступає також податковим агентом та платником податків. Вплив Національного банку України на систему оподаткування банків є опосередкованим, адже центральний банк наділений правом видачі або відкликання ліцензії на здійснення банківських операцій, контролю сплати внесків до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, виконання законодавчих вимог у сфері оподаткування.

Центральний банк не відноситься до платників податків, так як це порушує його економічну незалежність і може негативно позначитися на рівні економічної безпеки держави. При цьому питання оподаткування Національного банку України на сьогодні є невирішеним. Центральний банк є особливим платником податку і метою його діяльності не є отримання прибутку, саме тому у разі перевищення кошторисних доходів на витратами Національного банку України має частково, а саме 50% позитивної різниці, внести до державного бюджету, що досить часто використовується для покриття його дефіциту. У той же час, у певних країн світу центральний банк є звичайним платником податків, що у більшості випадків не призводить до дестабілізації як самого центрального банку, так і економіки в цілому, а тому не виступає загрозою для стабільності національної валюти. Окрім цього, згідно українського законодавства дефіцит Національного банку України покривається з Державного бюджету України, а тому оподаткування Національ-

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

ного банку України може виступати гарантією виконання функцій центрального банку. Тому Національний банк України також є суб'єктом податкових відносин, хоча він не має права отримувати певні податкові пільги з приводу сплати податків та має спеціальний режим оподаткування податком на прибуток – 50% отриманих доходів спрямовується до Державного бюджету України, а 50% акумулюється у вигляді резервів Національного банку України.

Таким чином, аналіз основ податкового регулювання економіки дозволяє говорити про його високу ефективність у довгостроковому періоді. Саме тому на сьогодні важливого значення набуває формування ефективного механізму оподаткування банківської системи, що дозволить підтримувати фінансову стабільність банків, корегувати їх стратегії розвитку відповідно до напрямку державного регулювання економіки, створювати можливості для ефективної реалізації потенціалу банківських установ. Відповідно регулювання податкових відносин у банківському секторі має ґрунтуватися на принципах комплексності та ефективності. Саме тому для раціонального адміністрування податкових платежів та встановлення партнерських відносин між податковими органами та банківськими установами необхідно узгодити інтереси між суб'єктами банківського сектору, міністерствами та відомствами, що чинять вагомий вплив на банківський сектор, та Державною податковою службою України (рис. 1.1).

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"

Рисунок 1.1 – Система регулювання податкових відносин у банківському секторі

Відповідно у регулюванні податкових правовідносин найбільш важливими суб'єктами виступають Державна податкова служба та Національний банк України. Центральний банк має виняткове право прямо впливати на фінансовий стан банківських установ, що відображається на прибутковості їх діяльності та рівні платоспроможності.

У той же час, регулюючи податкові правовідносини між суб'єктами економіки, Державна податкова служба опосередковано впливає на рівень доходів та цін, а відповідно рівень кредитного та споживчого попиту населення, схильність до заощадження коштів тощо, що позначається на результатах діяльності банків.

Прямий вплив на систему оподаткування у банківській системі також мають різні об'єднання та асоціації, що присутні на ринку. Зокрема, Асоціація українських банків (АУБ) однією з цілей діяльності виокремлює удосконалення порядку оподаткування банків. Так, перед прийняттям Податкового кодексу Асоціацією було врегульовано питання щодо надання банкам права створювати страхові резерви під всі види активних операцій (у т. ч. з придбання цінних паперів) та відносити їх на валові витрати, що відповідно зменшує частку оподатковуваного прибутку. Також було розроблено пропозиції щодо визначення податкового періоду, врегулювання заборгованості тощо.

Окрім цього Асоціація українських банків спільно з банками, Міністерством фінансів, Комітетом Верховної Ради України з питань фінансів та банківської діяльності надавали пропозиції Державної податкової служби України щодо окремих аспектів оподаткування прибутку. Асоціація також виступала за встановлення мораторію на оподаткування процентних доходів населення від розміщення депозитних вкладів (згідно Податкового кодексу дана норма вступає в силу з 2015 р.).

Асоціація українських банків неодноразово надавала рекомендації щодо покращення оподаткування банків згідно Податкового кодексу до Комітету Верховної ради України з питань фінансів та банківської діяльності, Міністерства фінансів, Міністерства економіки.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

Слід зазначити, що на сьогодні Асоціація українських банків, Київський банківський союз, Національний банк України та Державна податкова адміністрація тісно співпрацюють над вдосконаленням нормативно-правових актів, покращенням взаємовідносин, розв'язанням суперечностей та спірних питань між податковими органами та банківськими установами.

Нагляд за правильністю здійснення оподаткування банків можуть здійснювати не лише Державна податкова адміністрація України та Національний банк України, а й інші учасники фінансового ринку. Найбільш важливе значення у цьому аспекті мають аудиторські компанії, що надають суб'єктам ринку послуги з перевірки правильності здійснюваних операцій згідно бухгалтерської та фінансової звітності, консультують банківські установи з приводу оподаткування, супроводу угод тощо.

Механізм оподаткування безпосередньо банків є специфічним і відрізняється не лише у розрізі сплати корпоративних податків, а й збору до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Згідно чинного законодавства збір до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб відноситься до операційних витрат банку, а тому зменшує оподатковуваний прибуток. Слід зазначити, що питання виключення Фонду гарантування вкладів з переліку державних цільових фондів, які не підлягають під контроль податкових органів, неодноразово виносилося на розгляд Асоціацією українських банків. Такі зміни дозволять Національному банку здійснювати повний контроль за сплатою внесків та виконанням зобов'язань банківськими установами.

Впливовим суб'єктом у системі регулювання податкових відносин у банківському секторі можуть виступати міжнародні організації. Так як банки мають можливість надавати широкий спектр послуг виникає необхідність здійснення комплексного нагляду за їх діяльністю. Так, окрім Базельського комітету, важливими суб'єктами виступають:

Рада з міжнародних стандартів фінансової звітності (IASB), що діє на принципах уніфікованого підходу до оцінки фінансової звітності банку та має змогу порівняти результати діяльності банків;

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

– Міжнародна організація комісій з цінних паперів (IOSCO) – здійснює регулювання та безперервний контроль за суб'єктами фондового ринку;

– Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) – моніторинг фінансових потоків, регулювання заходів протидії легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинних шляхом, та фінансуванню тероризму;

– Комітет з питань платіжних та розрахункових систем (CPSS) − розробка вимог, правил, стандартів платіжних систем;

– Група банківського нагляду країн Центральної та Східної Європи – ефективне співробітництво між наглядовими органами у банківській сфері та ін.

Слід зазначити, що закордонна практика оподаткування банківських установ характеризується наявністю багатьох пільг при сплаті податків. Зокрема, у деяких країнах доходи банків, отримані від інвестування в державні та муніципальні цінні папери не оподатковуються. Також вирізняють декілька альтернативних схем оподаткування, що дає змогу банкам легально оптимізувати свою діяльність відповідно до спеціалізації, сплачувати єдиний платіж не залежно від суми отриманих доходів.

Тому, беручи за основу міжнародний досвід, в українській банківській сфері необхідно створити умови для пожвавлення довгострокового кредитування суб'єктів підприємницької діяльності з метою забезпечення розширеного відтворення останніх. Така ситуація можлива за умови звільнення банківських установ від сплати податку на прибуток або зниження його ставки, що у перспективі спричинить зростання доходів державного бюджету у зв'язку з розширенням діяльності виробничих підприємств, тобто, відбудеться компенсація початкового скорочення податкових надходжень від банківських установ. Враховуючи той факт, що питома вага податків, що сплачуються банківською сферою в Україні на сучасному етапі розвитку, є незначною, такий хід є необхідним та ефективним.

Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України»
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

Таким чином, в умовах тривалих кризових явищ у реальному секторі економіки, низькій конкурентоспроможності його продукції, застарілості виробничих фондів особливо важливим є забезпечення зацікавленості банків у розширенні та здешевленні кредитування підприємств. Відносно низький рівень повернення кредитних коштів вимагає від банків проведення роботи по реалізації коректної кредитної політики, активної партнерської роботи з позичальниками, професійного економічного аналізу кредитних вилучень. Тому виникає необхідність формування такої системи оподаткування банківського сектору, яка б стимулювала банки до збільшення частки кредитів, що надані реальному сектору економіки та інвестицій у цінні папери, що призведе до росту доходів банківських установ і через податкові важелі позитивно відобразиться на доходах бюджету.

Роль, відведена банківським установам на українському фінансовому ринку, сприяє виникненню можливостей по ухиленню від сплати податків. Окрім мінімізації власних податкових платежів, банки можуть надавати своїм клієнтам послуги по заниженню витрат на сплату податків. Серед названих послуг найбільш є поширені такі, що пов'язані з проведенням валютних розрахунків, обслуговуванням зарплатних проектів та ін., що дозволяють клієнтам зменшити або відстрочити податкові платежі.

Тому в процесі удосконалення системи оподаткування банківської діяльності відповідні органи мають не лише вирішити питання стимулювання кредитування реального сектору економіки, а й підвищуючи стабільність їх діяльності, зменшити можливості по ухиленню від сплати податків. У розрізі даного питання податкове регулювання банківської сфери має використовуватися як інструмент стимулювання розвитку пріоритетних напрямків фінансових операцій банків з точки зору обраної стратегії державного регулювання. Але при цьому певні банківські операції можуть стати неефективними, неприбутковими та проблемними для реалізації.

Реформування системи оподаткування банківської діяльності має основуватися на досягненні компромісного рішення: задоволення об'єктивно обумов-

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

леної потреби держави в грошових коштах при створенні умов ефективного розвитку економіки. Фіскальна функція податків у розрізі даного питання не повинна перевищувати регулюючу, необхідно намагатися утримати їх раціональне співвідношення. Удосконалення податкового законодавства для банківського сектору здійснюється через зміну механізму оподаткування самих банків, так і їх клієнтів (за допомогою податкових важелів держава може регулювати привабливість кредитних ресурсів для економічних суб'єктів). З точки зору найбільших податкових надходжень від банківської системи до бюджету в Україні виділяють два основних види податків: податок на прибуток та податок на додану вартість.

Очевидно, що основний регулюючий вплив у оподаткуванні банків має податок на прибуток. Податкове регулювання здійснюється за допомогою диференціації ставок податку, зміни податкових пільг, механізму обчислення оподатковуваного прибутку, звільнення від сплати податку, відстрочок податкового платежу чи анулювання заборгованості тощо. Застосовуючи такі важелі регулювання, держава може впливати на діяльність банків та інших суб'єктів, корегуючи стратегію та напрямки їх діяльності залежно від обраної стратегії державного регулювання економіки.

Серед основних цілей, які мають реалізуватися державою при здійсненні податкового регулювання банківського сектору в Україні, варто визначити наступні:

– підвищення стабільності банківської системи. Дана ціль може бути досягнена за рахунок розширення можливостей банків по створенню резервних фондів та віднесення витрат по їх створенню до валових. Відповідно, рівень податкового навантаження на банки буде зменшуватися;

– зниження ризиків проведення банківських операцій за рахунок надання банкам можливості включати витрати по підписанню строкових контрактів до собівартості послуги. Деривативи будуть виступати у такому разі інструментом хеджування ризику з одного боку, та джерелом доходів банку з іншого;

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

– стимулювання кредитування реального сектору економіки. У розрізі даного питання держава може розширити можливості підприємств по віднесенню відсотків за кредитами на собівартість продукції, надати банкам пільги з оподаткування прибутку, прискорити норму амортизації тощо;

– стимулювання інвестиційної активності банків через залучення їх до участі у банківському проектному фінансуванні та проектах державно-приватного партнерства. Окрім цього необхідно заохочувати банки до інвестування у цінні папери, а також до здійснення прямих інвестицій у підприємства реального сектору економіки. Стимулювання інвестицій державою може бути здійснено через розширення можливостей банків по віднесенню інвестиційних витрат до собівартості та валових витрат, що дозволить зменшити базу оподаткування. Слід зазначити, що реальна здатність банків до інвестування у виробничий сектор здебільшого залежить не від податкового регулювання, а від суб'єктивних факторів сучасного стану банківської сфери, що характеризуються низькою капіталізацією, відсутністю довгострокових пасивів, високою залежністю від іноземного капіталу, ризикованістю здійснення операцій в Україні через нестабільність політичної та законодавчої сфер.

Податок на додану вартість не має такого значного впливу на банківську діяльність, у порівнянні з реальним сектором економіки, оскільки більшість банківських операцій є звільненими від оподаткування податком на додану вартість.

Прийняття Податкового кодексу у розрізі оподаткування банківської діяльності є дещо недопрацьованим, так як він охоплює не всі аспекти оподаткування банків. А тому у подальшому очевидною є необхідність постійного реформування податкового законодавства у банківській сфері. Окрім цього, у кодексі доцільно було б додатково визначити загальні засади функціонування Національного банку України як учасника податкових відносин, його місце у по-

Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

датковій системі країни, принципи партнерства з Державною податковою адміністрацією України.

На основі проведеного аналізу можна стверджувати, що статус Національного банку як учасника податкових відносин полягає в тому, що він здійснює ліцензування суб'єктів податкових відносин, має право корегувати квазіфіскальні операції банків та опосередковано приймає участь у формуванні податкової законодавчої бази спільно з Державною податковою адміністрацією України.

Що стосується Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, то на нашу думку, доцільно ввести зміни, які б обумовлювали залежність між розміром внесків та надійністю банку. У такому випадку при скороченні депозитних коштів у банку, величина збору мала б корегуватися та забезпечувати стабільність банку. Окрім цього існує необхідність перегляду практики резервування коштів банків, оскільки певна кількість резервів є фіктивними і у кризових ситуаціях не дають змоги підтримати ліквідність банку. За пропозицією Державної податкової адміністрації України необхідно створити фонд акумулювання резервів, або створити рахунки, на яких ці резерви будуть зберігатися.

Також слід розмежувати податкові режими за операціями банку: спекулятивними та інвестиційними. При цьому у розрізі інвестиційної діяльності доцільно було б надавати податкові пільги, що стимулювало б банки до подальшого розширення інвестиційної діяльності.

Окрім цього, необхідно дотримуватися принципу того, що податки не мають стримувати швидкість розвитку бізнесу. У даному контексті варто врахувати закордонну практику, яка передбачає включення витрат, пов'язаних з обслуговуванням кредитних коштів до складу валових витрат та віднесення їх на собівартість продукції, що збільшує чистий прибуток підприємств реального сектору економіки і розширює їх можливості подальшого залучення позикових коштів.

На нашу думку, в Україні доцільно було б запровадити практику вирахування витрат на обслуговування іпотечних кредитів для населення із оподатко-

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

вуваного доходу, що значно підтримало б платоспроможність домогосподарств. У свою чергу введення практики оподаткування процентного доходу може призвести до падіння попиту на депонування коштів у банках та відповідно необхідності підвищення процентних ставок за депозитами, що може відобразитися на скороченні доходної бази банків та скороченні сплачуваного податку на прибуток. Крім того, в умовах виходу з рецесії банківської сфери необхідно застосовувати стимулюючу політику щодо пожвавлення кредитування та притоку депозитних коштів до банків, що дозволить створити певний запас фінансової міцності банку.

Таким чином, питання оподаткування банківської діяльності на сьогодні є дещо ускладненим неповним охопленням Податковим кодексом специфічних операцій банків, невизначеною роллю Національного банку України у процесі оподаткування банків, наявністю суперечностей у законодавстві. Існування даних факторів ускладнює процес виконання банками покладеної на них функції щодо забезпечення економіки необхідним для безперервного відтворення обсягом фінансових ресурсів.

Тому на сьогодні одним із основних двосторонніх завдань державного податкового регулювання стає забезпечення ефективних умов розвитку стабільної банківської системи та надання їй інвестиційної стратегії розвитку. Одночасно державне податкове регулювання має контролювати конкурентоспроможність та монополізованість ринку банківських послуг. Дана ціль може бути досягнена лише за умови дотримання зазначених вище пропозицій та вирішення окресленого кола питань.

Важливим стає також необхідність пошуку оптимального рівня податкового навантаження на банківську сферу, адже на сьогодні податкові органи переслідують дві ідеї: пониження бо підвищення ставок податків для банків. Тому необхідно провести детальну оцінку ефективності даних заходів та надати певні прогнози щодо розвитку банківського оподаткування у кожному з випадків (рис. 1.2).

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

Рисунок 1.2 – Проблеми та перспективи оптимізації податкового навантаження у банківській системі України

Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Тому, беручи до уваги особливості функціонування української банківської системи, на нашу думку, необхідно провести реформування оподаткування банківських установ за наступними напрямками:

– встановити диференційовані ставки податку на прибуток залежно від специфіки отриманого доходу. Зокрема, необхідно підвищити ставку

податку на прибуток, отриманий на фондовому та валютному ринках, так як він є спекулятивним. Понижені ставки податку доцільно застосовувати до доходів отриманих від довгострокового кредитування реального сектору економіки;

– створити умови для запобігання ухилення від сплати податків та мінімізації податкових платежів. Наприклад, переймаючи міжнародний досвід доцільно було у кризовий період змінити базу оподаткування: оподатковувати валові або чисті активи банку, витрати банку тощо;

– розширити базу оподаткування податком на прибуток. З метою покращення фінансової стійкості банку та підвищення рівня капіталізації, нарощення обсягів податкових надходжень від банківського сектору необхідно розширити спектр операцій, які будуть включатися до оподатковуваного прибутку;

– вирішити проблему в оподаткуванні операцій з іноземною валютою (розв'язання питання щодо визначення її балансової вартості);

– чітко визначити роль Національного банку у системі оподаткування банківської діяльності, визначення шляхів встановлення партнерських відносин між Державною податковою адміністрацією України та Національним банком України;

– узгодити питання оподаткування банківської діяльності на рівні законодавства між Кабінетом Міністрів, Міністерством фінансів, Міністерством економіки, Міністерством юстиції, Державною податковою службою та Національним банком України. До уваги слід взяти розроблений нами механізм взаємодії державних органів у сфері оподаткування діяльності банків з ціллю встановлення партнерських відносин між банками та податковими органами, спільного вирішення проблемних питань, розробку та вдосконалення законодавства;

встановити взаємопов'язаність систем податкового контролю, податкового регулювання та податкового обліку, що сприятиме цілеспрямованому та ефективному державному податковому регулюванню;

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

– урахувати міжнародний досвід здійснення оподаткування у банківському секторі.

Застосування наданих практичних рекомендацій в умовах наявності кризових явищ в економіці України сприятиме не лише поліпшенню фінансової стійкості та ліквідності банків, а й дозволить удосконалити механізм ефективного оподаткування банків, вирівняти рівень податкового навантаження, наростити обсяги податкових надходжень до бюджету від банківського сектору, усунути суперечності, що існують на сьогоднішній день у податковому законодавстві.

1.3 Узагальнення світового досвіду оподаткування банків

У процесі дослідження особливостей податкового регулювання банківської діяльності доцільно проаналізувати реальні умови оподаткування банків, що склалися у світовій практиці.

Передусім, варто врахувати умови податкового законодавства, що стосується банків. Так, досвід США передбачає встановлення диференційованого податку на прибуток корпорацій, що залежить від розміру оподатковуваного доходу, як для підприємств, так і для банків, однак, при розрахунку податкової бази для банків діють спеціальні знижки (врахування операційних збитків), а також пільга з оподаткування доходів, отриманих від діяльності за кордоном (надається з метою уникнення подвійного оподаткування). З податкової бази банків виключаються також витрати, що відносяться до безнадійних позик. Окремі штати надають банкам особливі пільги з податку на доходи, інші використовують спеціальну систему оподаткування банківських організацій. Зазвичай у штатах з бази оподаткування виключаються капіталовкладення національних банків

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

З оподатковуваного доходу банків виключаються також витрати по безнадійним позикам, що стали частково чи повністю знеціненими протягом звітного року. Закон про податкову реформу 1986 року дозволив банкам з активами менше 500 млрд. дол. переводити в резерв по безнадійним позикам кошти для підтримки його необхідного рівня на кінець року. Банки, активи яких перевищують дане значення, мають переводити сальдо резерву в дохід.

Зазначеним Законом у США була створена система оподаткування неявних прибутків за договорами по операціях з іноземною валютою, купівлі цінних паперів з фіксованою відсотковою ставкою та дилерських цінних паперів з нефіксованою ставкою, відповідно до якої 40% доходів та витрат враховуються до короткострокових доходів та витрат, а 60% до довгострокових.

З метою регулювання інвестиційної діяльності банків у США цінні папери розподіляються на оподатковувані (державні й корпоративні облігації та векселі; цінні папери, емітовані федеральними установами) та цінні папери, що звільнені від оподаткування (облігації штатів, муніципальні облігації). Спеціалізованим банкам надаються податкові пільги, пов'язані з виконанням ними певних соціальних функцій при обслуговуванні населення.

Податкова система Німеччини до 1992 року передбачала існування ряду специфічних податків для банків – податок на векселі, податок на доходність капіталу, податок на біржовий оборот, однак з 1992 року вона набула універсального характеру. Банки стали обкладатися податками шести видів: корпоративний та особистий податки на доходи від фінансових активів (у тому числі податки на процентні доходи та доходи від приросту ринкової вартості капіталу), промисловий податок на доходи та капітал, податок на власний капітал, податок на спадщину та дарування. Ставка податку на нерозподілений прибуток складає 50%, а на прибуток, що спрямовується на виплату дивідендів – 36%. Широке застосування в Німеччині мають резервні фонди, відрахування до яких зменшують базу оподаткування податком на прибуток. Відсотки, отримані банком за надані кредити, податком на доходи корпорацій не обкладаються.

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Відповідно до умов оподаткування, діючих у Франції, банки можуть обирати для сплати податок на доходи або податок на додану вартість. З 1993 року законодавством передбачено щорічне оподаткування нереалізованих доходів банків від приросту ринкової вартості капіталу за певними колективними інвестиціями (передусім облігації та інші боргові інструменти). Банки можуть створювати резерви під збитки, які будуть виключатися з податкової бази. На новостворені банки, як і на підприємства, розповсюджується право пільги з податку на доходи (перші 2 роки – 100%, 3 рік – 75%, 4 рік – 50%, 5 рік – 25%). Дивіденди банків оподатковуються за пільговою ставкою податку на доходи. При оподаткуванні розподіленого прибутку дивіденди, сплачені акціонерам, враховуються за системою часткового заліку. Податковий авуар (кредит) складає 50%.

Основним податком, що сплачують білоруські банки, є податок на доходи. Відповідно до Закону про податок на додану вартість від 1 січня 2000 року від оподаткування було звільнено обороти банківських установ з надання кредитів, кредитних гарантій чи іншого забезпечення кредитно-грошових операцій; обслуговування клієнтів; обертання валюти Республіки Білорусь чи іноземної валюти; залучення та управління грошовими засобами, цінними паперами, майном фізичних та юридичних осіб з метою їх подальшого розміщення для отримання доходу. Банки мають право зменшувати базу оподаткування на суму коштів, спрямованих на фінансування капітальних вкладень виробничого характеру.

Розглядаючи особливості оподаткування банків за кордоном, варто відмітити, що не завжди найбільше навантаження для банку становить податок на прибуток чи податок на доходи. Так, запроваджений з 2001 року податок на розрахункові рахунки банків в Аргентині забезпечує більше надходжень до бюджету, ніж податок на прибуток. У 2007 році в Бразилії було збільшено податки на соціальні витрати та фінансові операції банків, доходи бюджету від яких у 2008 році майже втричі перевищили надходження з податку на прибуток банків.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Банківські установи Іспанії не оподатковуються податком на додану вартість. В Італії банки виступають платниками податку на додану вартість, однак від оподаткування звільнені операції з видачі кредитів, операції з акціями та облігаціями. Дивіденди повністю звільнені від податків. Слід відзначити, що для невиробничих компаній в Італії встановлена вдвічі вища ставка регіонального податку на виробничу діяльність (IRAP).

Можна відзначити, що в податкових системах різних країнах на певних етапах розвитку існували відмінності оподаткування підприємств та банківських установ. Метою встановлення спеціальних умов оподаткування для банківських установ найчастіше виступали стимулювання купівлі певних категорій цінних паперів, підтримка політики виплати дивідендів акціонерам, стримування спекулятивної діяльності, стимулювання інвестицій в реальний сектор економіки.

Аналізуючи зарубіжний досвід оподаткування банківських установ, варто звернути увагу на рівень податкового тягаря на банки у різних країнах. На рис. 1.3 наведено показники податкового навантаження на прибуток банків у певних країнах Європи протягом 1998-2008 рр.

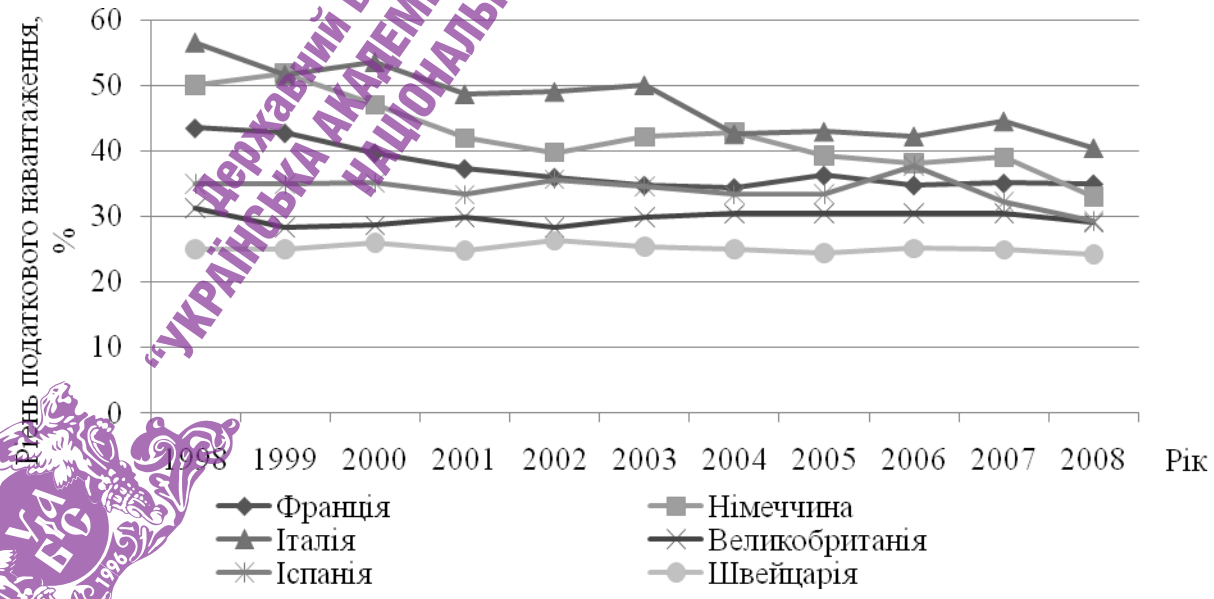

Рисунок 1.3 – Рівень податкового навантаження на банки у країнах Європи у 1998-2008 рр., % (побудовано автором за даними [192])

Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Дані рисунку 1.3 свідчать, що найбільш сприятливі умови для здійснення банківської діяльності у 1998-2008 роках були характерні для Швейцарії, де рівень податкового навантаження коливався у межах 25-27%. На другому місці Великобританія, рівень податкового тягаря на банківську систему у якій складав близько 30%.

Тенденціями зниження рівня податкового навантаження у 2008 році порівняно з 1998 характеризувалися Іспанія, Франція, Німеччина та Італія, причому найбільш значні коливання показника спостерігалися для Італії та Німеччини. Привертає увагу той факт, що найбільший рівень податкового тягаря на банки протягом усього періоду дослідження був встановлений в Італії, що свідчить про найбільш жорстку політику податкового регулювання банків, що застосовується урядом даної країни.

Для визначення ступеня реалізації завдань держави через встановлення спеціальних умов оподаткування для банків існує потреба порівняння податкових режимів, які використовуються у рамках однієї країни для підприємств та установ банківського сектору, що доцільно здійснити шляхом аналізу показника податкового навантаження у прибутку відповідних суб'єктів господарювання. У табл. 1.1 наведено показники рівня податкового навантаження на прибуток банків та виробничих компаній в окремих країнах Європи за 2005-2008 роки.

Таблиця 1.1 – Податкове навантаження на банки та компанії у європейських країнах у 2005-2008 рр., % [172, 192]

Країна	Рік							
	2005		2006		2007		2008	
	Банк	Компанія	Банк	Компанія	Банк	Компанія	Банк	Компанія
Франція	36,3	33,8	34,8	33,3	35,1	33,3	35,0	33,3
Німеччина	39,3	38,3	38,1	38,4	39,0	38,7	33,0	29,8
Італія	42,9	37,3	42,2	37,3	44,5	33,0	40,4	27,5
Великобританія	30,5	30,0	30,4	30,0	30,4	30,0	29,0	30,0
Іспанія	33,4	35,0	37,7	35,0	32,2	32,5	29,3	32,5
Швейцарія	24,4	21,3	25,1	21,3	24,9	21,3	24,2	21,2

Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Досліджуючи рівень податкового навантаження на банки та виробничі компанії, можна прийти до висновку про використання урядами розглянутих держав однієї з двох моделей податкового регулювання банківської системи – стимулювання розвитку банків або стримування їх діяльності. Аналізуючи дані табл. 1.1, варто відзначити, що у більшості країн у дослідженому періоді спостерігається більш високий рівень податкового навантаження на банки, ніж на компанії. Однак, у таких країнах, як Франція, Великобританія, Німеччина та Швейцарія, різниця рівнів показників для банківського і виробничого сектору є незначною.

Що стосується Італії, то її податкова система характеризується досить значним перевищенням рівня податкового навантаження на банки над аналогічним показником для компаній реального сектору економіки, що підтверджує попередньо підкреслену тезу про дотримання урядом країни більш жорсткої системи регулювання банківської діяльності. Причому варто відзначити зростання розриву між показниками у 2007-2008 рр. порівняно з попередніми значеннями, що може характеризувати перехід від однієї моделі регулювання до іншої.

Винятком з розглянутих країн є Іспанія, податкова система якої відзначається більш високим рівнем податкового тягаря на компанії, ніж на банки у всіх розглянутих періодах, крім 2006 року, що може свідчити про підтримку державою банківських установ у ці періоди.

Розглядаючи ставки податків, встановлені на діяльність компаній в різних країнах у 2012 році, можна зробити висновок, що існують певні відмінності в оподаткуванні підприємств та банківських установ. Наприклад, у Гуам ставка податку на прибуток є рівною для підприємств і банків, однак банки не мають сплачувати податок з валової виручки, який встановлений для підприємств на рівні 4%.

На противагу у Йорданії встановлено ставку корпоративного податку з виробничих підприємств на рівні 14%, підвищену ставку (24%) з компаній галузей телекомунікації, страхування та фінансових інститутів та окрему ставку

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

для банків, яка складає 30%. Схожа практика оподаткування склалася у Таджикистані, де для більшості підприємств встановлений податок у 15%, однак суб'єкти, що діють у сферах транспорту, телекомунікацій, послуг та банківському секторі, сплачують податок за ставкою 25%.

На Мальдівських островах разом з нульовою ставкою податку для підприємств діє податок з комерційних банків на рівні 25%. Звичайна ставка податку для підприємств Тунісу становить 30%, однак деякі банківські та фінансові установи мають сплачувати його за підвищеною ставкою у 35%.

Результати аналізу практики оподаткування банків за кордоном свідчать, що за допомогою даного інструменту держава може реалізовувати наступні завдання:

– стимулювати створення нових суб'єктів господарювання у виробничій чи невиробничій сферах;

– стримувати діяльність тих суб'єктів господарювання, які функціонують у найбільш рентабельних сферах;

– забезпечувати оптимальний баланс між інвестиційною та спекулятивною діяльністю банківських установ;

– підтримувати діяльність тих банків, що виконують певні соціальні функції;

– наповнювати державний бюджет тощо.

Дослідження систем оподаткування банків, що склалися в різних країнах свідчить про розподіл підходів до державного регулювання банківських установ. Більшість країн не використовує значною мірою податкові інструменти, створюючи рівні податкові умови для банків та виробничих компаній, а використання певних податкових заходів не носить глобального регулятивного характеру.

Однак, розглядаючи розвиток зарубіжної практики оподаткування банківських установ у порівнянні з виробничими компаніями протягом значного проміжку часу, можна відзначити поступове зростання податкового навантаження саме на банки, що можна пояснити досить бурхливим зростанням значення ба-

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

нківської системи для світових економік, суттєвим збільшенням кількості банків, розширенням масштабів їх діяльності, що призводить до необхідності державного втручання.

1.4 Систематизація теоретичних положень, світового та вітчизняного досвіду здійснення квазіфіскальних операцій центральними банками

В умовах активізації глобалізаційних тенденцій та посилення явища конвергенції між різними секторами економічної системи, досить актуальним є дослідження окремих суб'єктів економічних відносин у нетипових для них ролях, виникнення яких було спровоковане саме зазначеними вище процесами. Ключовим завданням органів державної влади у сфері економічних відносин є забезпечення макроекономічної стабільності держави, яка, у свою чергу, базується на стабільному та ефективному функціонуванні фінансової системи. Одним із найвпливовіших регуляторів фінансового сектору виступає центральний банк країни, основним завданням якого є підтримання стабільності національного грошової одиниці, а також здійснення виваженої монетарної політики.

Однак, необхідно зазначити, що деякі операції, які реалізуються центральним банком мають не лише монетарний, а й фіскальний характер, тобто відображають тісний взаємозв'язок із формуванням доходної частини державного бюджету, збалансованість якого є необхідною передумовою фінансової безпеки країни. Таким чином, дослідження фіскальної ролі центрального банку є досить важливим та актуальним питанням сучасної економічної науки. Проте, справедливо зауважити, що з'ясуванню природи та механізму таких операцій у країнах з перехідною економікою приділяється недостатньо уваги, що, з урахуванням їх важливості, є суттєвим недоліком, а тому обумовлює перспективність подальших досліджень у цьому напрямку.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Варто зазначити, що фіскальні аспекти діяльності центрального банку лише опосередковано відносяться до податкової системи, а тому у світовій практиці такі операції називаються квазіфіскальними, адже, на відміну від прямих фіскальних операцій, вони вводяться на основі адміністративних рішень, не відображаються у бюджетній звітності та не виступають, як правило, об'єктом законодавчих перевірок.

Відповідно до ст. 2 Бюджетного Кодексу України, квазіфіскальні операції – це операції органів державної влади і місцевого самоврядування, Національного банку України, фондів загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування, суб'єктів господарювання державного і комунального секторів економіки, що не відображаються у показниках бюджету, але можуть призвести до зменшення надходжень бюджету та/або потребувати додаткових витрат бюджету в майбутньому [11].

Як можна відзначити з приведеного визначення, здійснення квазіфіскальних операцій не є виключним повноваженням Національного банку України, однак роль даного інституту як головного регулятора грошово-кредитної системи обумовлює домінантний характер центрального банку у реалізації даного процесі.

Значні можливості центрального банку для здійснення квазіфіскальних операцій обумовлюються тим, що цей інститут не є звичайною фінансовою установою, оскільки, з одного боку, його головною метою є забезпечення макроекономічної стабільності, проте, з іншого боку, володіючи виключним правом на емісію грошових знаків, центральний банк має значні можливості щодо акумуляції прибутку у вигляді сеньйоражу, а тому уряди країн досить часто прагнуть використати економічний дохід центрального банку для виконання покладених на державу функцій та покриття дефіциту бюджету.

У рамках взаємодії центрального банку та уряду складно розмежувати повноваження та заходи між монетарною та фіскальною політикою. Досить часто політика, що проводиться урядом, доповнюється політикою центрального банку, а виважена фіскальна політика сприяє досягненню цінової стабільності, і

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

навпаки. Проте наявність досить тісного взаємозв'язку як між діями у рамках кожного із видів державної політики, так і інститутами, що їх реалізують, призводить до необхідності конкретизації форм та інструментів квазіфіскальних операцій саме центрального банку у порівнянні з іншими суб'єктами економічної системи.

Актуальність та важливість дослідження квазіфіскальних операцій центрального банку обумовлена наслідками їх реалізації, а саме:

– втрати від квазіфіскальних операцій можуть бути дуже масштабними і, як наслідок, стати однією з найсуттєвіших причин фінансової нестабільності в державі; така ситуація може виникнути тоді, коли розмір витрат для реалізації такої операції значно перевищує сеньйораж, отриманий від її застосування;

– застосування квазіфіскальних операцій допускає можливість існування ситуації, за якої реалізація урядом стандартних заходів для збалансування фінансової системи може призвести до неадекватного, помилкового розуміння меж та ролі фіскальної діяльності, а також її впливу на макроекономічні показники, тобто масштабні квазіфіскальні операції призводять до скорочення задекларованого дефіциту бюджету, оскільки такі операції не відображаються у складі доходів і видатків органів державного управління, однак фактично рівень дефіциту державного бюджету є вищий, а тому стан державного бюджету не відображає реальної макроекономічної ситуації в країні;

– податки та субсидії, які виникають унаслідок проведення квазіфіскальних операцій можуть мати значний деструктивний вплив на перерозподіл ресурсів;

– квазіфіскальні операції можуть мати не фондову форму або перебувати у вигляді умовних зобов'язань, які, у свою чергу, можуть бути масштабними за обсягами, досить невизначеними, а тому складними для обліку і контролю. Умовні зобов'язання виникають у тому випадку, коли центральний банк виступає гарантом, тобто погоджується взяти на себе вико-

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

нання зобов'язання стратегічно важливого суб'єкта господарювання у випадку, коли суб'єкт не в змозі самостійно розрахуватися за своїми зобов'язаннями [185].

Перераховані вище аспекти є основою для розуміння макроекономічного та фінансового впливу квазіфіскальних операцій центрального банку.

У контексті дослідження природи квазіфіскальних операцій центрального банку необхідно відмітити, що їх можна поділити на дві групи: операції у фінансовій системі та операції у сфері валютного регулювання.

До квазіфіскальних операцій у фінансовій системі належать наступні квазіфіскальні операції:

– субсидування кредитів (адміністративне встановлення відсоткової ставки по кредитах; політика преференційного рефінансування; кредити з недостатнім забезпеченням та сумнівні кредити; гарантії по кредитах);
– безпроцентні обов'язкові резерви;
– ліміти кредитування;
– операції з фінансової підтримки.

До квазіфіскальних операцій у сфері валютного регулювання належать:

– система множинних валютних кусів;
– імпортні депозити;
– депозити на придбання іноземних активів;
– гарантії валютного курсу;
– субсидування хеджування від ризику зміни валютного курсу [186].

Зупинимося більш детально на характеристиці окремих операції. Отже, першою такою операцією є субсидування кредитів, тобто надання банком кредитів на преференційних умовах переважно за дорученням уряду. У багатьох країнах на ранніх стадіях розвитку банівського сектору уряд міг одержувати кредити безпосередньо від центрального банку, що породжувало проблеми та протиріччя між монетарною і фіскальною політикою.

За умови, якщо уряд певної країни використовує пряме кредитування, то таким чином держава в особі уповноважених органів намагається використати

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

дешеві довгострокові позики від центрального банку для фінансування дефіциту бюджету і в такий спосіб зменшити вартість фінансування. Але в результаті, грошові агрегати неконтрольовано зростають, і центральний банк втрачає змогу підтримувати цінову стабільність. Практично всі випадки гіперінфляції починались саме через надмірні запозичення уряду в центрального банку. Зараз ця проблема широко визнається, і центральним банкам більшості розвинених країн заборонено надавати прямі кредити уряду, а потреби уряду у фінансуванні забезпечуються через фінансовий сектор на ринкових умовах.

На сьогодні пряме фінансування центральним банком уряду є забороненими і майже не використовується. Надання центральним банком урядам своїх країн овердрафту у певних випадках дозволено, однак не широко використовується. Купівля центральним банком зобов'язань уряду на первинному ринку досить жорстко обмежена, тоді як на вторинному – дозволена і широко використовуються.

Узагальнюючу інформацію щодо фінансування центральним банком потреб уряду наведено у таблиці 1.2 [181].

На основі даних табл. 1.2 можна зауважити, що на сьогоднішній день пряме фінансування уряду центральним банком є, досить часто, нелегальним та не популярним інструментом, а тому втрачає свій квазіфіскальних зміст.

Україна, у свою чергу, також відноситься до країн, де заборонено пряме фінансування уряду, можливим є лише варіант купівлі-продажу центральним банком облігацій внутрішньої державної позики на вторинному ринку або посередництво Національного банку України у процесі їх первинного розміщення через мережу комерційних банків.

Так, протягом 2010-2011 рр. Національний банк України проводив операції з купівлі-продажу державних облігацій. Загальний обсяг операцій з купівлі державних цінних паперів за номінальною вартістю за 2011 рік становив 20,4 млрд. грн. (у 2010 році – 27,6 млрд. грн.). Із них обсяг операцій з викупу державних облігацій України в рамках підтримки Національним банком України фі-

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

нансово-економічної політики уряду становив 8,7 млрд. грн. за номінальною вартістю.

Таблиця 1.2 – Законодавче регулювання фінансування центральним банком уряду

Країна	Овердрафт	Позики	Купівля урядових зобов'язань на первинному ринку	Купівля урядових зобов'язань на первинному ринку
Китай	Заборонено законодавством	Заборонено законодавством	Заборонено законодавством	Дозволено
Індія	Обмежено, за ставкою +2% до банківської	Дозволено короткострокові позики	Дозволено	Дозволено
Індонезія	Заборонено законодавством	Заборонено законодавством	Заборонено	Дозволено
Корея	Дозволено	Обмежено за обсягом і ставками	Дозволено	Дозволено
Бразилія	Заборонено конституцією	Заборонено конституцією	Заборонено	Дозволено
Чилі	Заборонено конституцією	Заборонено конституцією	Заборонено конституцією	Заборонено конституцією
Мексика	Обмежено, лише за ринковими ставками	Заборонено законодавством	Заборонено законодавством	Дозволено
Перу	Заборонено конституцією	Заборонено конституцією	Заборонено конституцією	Обмежено
Чехія	Обмежено законом	Обмежено законом	Обмежено за обсягом	Дозволено за короткостроковими облігаціями
Туреччина	Заборонено законодавством	Заборонено законодавством	Заборонено законодавством	Дозволено
Канада	Обмежено за обсягом	Обмежено за обсягом і ставками	Дозволено	Дозволено
Єврозона	Заборонено законодавством	Заборонено законодавством	Заборонено законодавством	Дозволено
Японія	Заборонено законодавством	Обмежено за обсягом	Дозволено	Дозволено
Великобританія	Обмежено	Заборонено Маастрихтськими критеріями	Заборонено Маастрихтськими критеріями	Дозволено

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

Крім того, протягом 2011 року Національний банк України здійснював операції з купівлі та продажу державних облігацій України через механізм двостороннього котирування, у межах яких було придбано державних облігацій за номінальною вартістю на суму 4,7 млрд. грн.. а продано – 0,4 млрд. грн. (у 2010 році – 4,3 млрд. грн. та 9,2 млрд. грн. відповідно). Інформацію щодо торгів на конкретну дату наведено у табл. А.1, А.2 дод. А. [83, 105].

Крім того, елемент субсидування також може міститися у кредитах, які надаються центральним банком уряду за демпінговими ставками, або ж у випадку надання центральним банком грошової позики фінансовим посередникам з вимогою про наступне надання кредитів уряду, що можна вважати фіскальною субсидією. Так, у табл. 1.3 приведені значення ставок, встановлених Національним банком України за різними операціями.

Таблиця 1.3 – Ставки Національного банку України за різними видами кредитних операцій [83]

Роки	Облікова ставка НБУ	у тому числі					
		кредити, надані шляхом проведення тендера	кредити овернайт	операції репо	кредити, надані для підтримання довгострокової ліквідності банків	кредити рефінансування під заставу майнових прав	інші кредити
1	2	3	4	5	6	7	8
1993	240,0	–	–	–	–	–	68,5*
1994	252,0	264,0	–	–	–	–	115,2*
1995	110,0	83,0*	110,0	–	–	–	60,4*
1996	40,0	52,6	64,4	–	–	–	41,0
1997	35,0	21,7*	31,4*	21,8*	–	–	19,7*
1998	60,0	–	54,4*	54,1*	–	–	47,8*
1999	45,0	–	61,1	59,7	–	–	33,0*
2000	27,0	–	30,9	28,0	–	–	–
2001	12,5	16,5	20,4	22,0	–	–	21,0
2002	7,0	9,2	10,7	11,7	8,0	–	–
2003	7,0	8,3	8,0	8,0	7,0*	–	–

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

Продовження табл. 1.3

1	2	3	4	5	6	7	8
2004	9,0	13,0	17,1	13,5	7,0*	–	–
2005	9,5	12,9	14,9	12,0	–	–	–
2006	8,5	10,4	12,1	10,7	–	8,5*	–
2007	8,0	10,0	11,1	–	–	8,3	–
2008	12,0	16,6	16,0	13,8	–	–	14,1
2009	10,25	20,6	18,1	21,6	–	–	16,0
2010	7,75	11,1	11,3	9,4	–	–	11,9
2011	7,75	11,4	10,7	12,1	–	–	–
10.2012	7,5	7,5	8,8	7,6	–	–	–

Примітка: * приклади квазіфіскальних операцій

На основі даних табл. 1.3 можна відзначити, що Національний банк України також досить широко використовував преференційне кредитування, оскільки протягом досліджуваного періоду, особливо у 1993-1998 рр., можна помітити значний перелік кредитних операцій, за якими встановлювалася ставка, нижча за облікову. Однак, справедливо також зауважити, що у процесі становлення вітчизняної банківської системи Національний банк України відмовився від використання даного виду квазіфіскальних операцій, що підтверджується відповідними статистичними даними табл. 1.3.

Операції з обов'язкового резервування комерційних банків мають квазіфіскальних характер, коли вони здійснюються за відмінною від ринкової ставкою. Необхідно відмітити, що Національний банк України зобов'язує комерційні банки здійснювати операції з обов'язкового резервування. Динаміка та обсяг коштів комерційних банків, які вилучає Національний банк України наведено на рис. 1.4.

На основі даних, представлених на рис. 1.4 можна відзначити, що відбувається постійне зростання обсягу фінансових ресурсів, вилучених Національним банком України у комерційних банків, домінуючу частку серед яких займають саме кошти обов'язкових резервів, які зберігаються на безоплатній основі на кореспондентських рахунках Національного банку України .

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

Встановлення лімітів кредитування дозволяє уряду отримувати додатковий дохід від сеньйоражу, тобто акумулювати квазіфіскальні доходи за рахунок банківської системи.

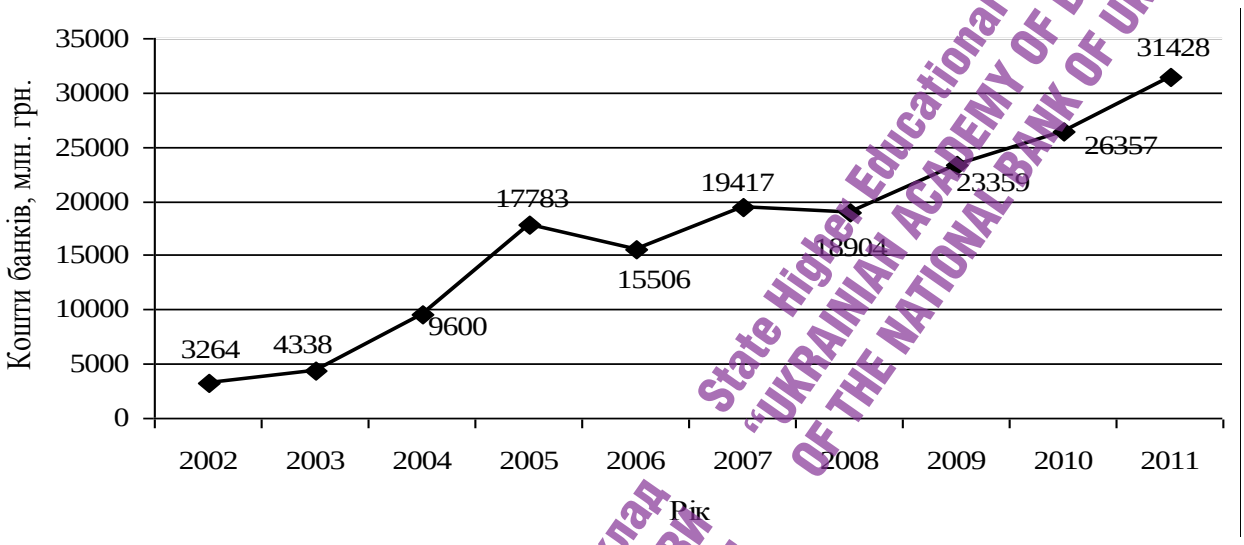

Рисунок 1.4 – Динаміка вилучення Національним банком України коштів комерційних банків за 2002-2011 рр. [83]

Найбільш вагомою та витратною складовою у структурі квазіфіскальних операцій фінансового сектору є операції з фінансової підтримки, оскільки вони передбачають вливання капіталу у діяльність підприємств чи банків, які знаходяться на межі банкротства, або ж одержання контролю над їх проблемними активами.

Квазіфіскальні операції у сфері валютного регулювання можна поділити на дві групи: такі, що пов’язані з системою множинних валютних курсів, і такі, що виникають внаслідок прийняття центральним банком на себе ризику зміни валютного курсу.

Варто зазначити, що режими множинних валютних курсів виникають за наявності більше як одного курсу для купівлі і продажу валюти або коли курси купівлі та продажу різняться більше як на 2 %. Загалом множинні валютні курси використовуються урядами країн, що розвиваються для отримання доходів у вигляді позитивної курсової різниці між ціною продажу іноземної валюти ім-

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

портерам та ціною покупки іноземної валюти у експортерів. Множинні валютні курси також використовуються в окремих країнах для субсидіювання або оподаткування певних секторів економіки, оскільки варіювання валютних курсів досить суттєво впливає на рівень рентабельності експортерів та імпортерів [30].

Необхідно відмітити, що система множинних валютних курсів діяла в Україні на початкових стадіях становлення банківської системи. Так, до кінця березня 1993 року в нашій державі існувало три валютні курси: офіційний, який був завищеним та використовувався у юридичній та бухгалтерській звітності; комерційний, що застосовувався при укладанні торгівельних угод та ринковий.

Однак, необхідно зауважити, що наша держава фактично відмовилася від реалізації даного виду квазіфіскальних операцій і у березні 1993 року офіційний валютний курс було уніфіковано за курсом торгів на Української міжбанківської валютної біржі (УМВБ). Проте, справедливо зазначити, що нестабільність фінансового сектору у пореформений та кризовий періоди призводила до виникнення розбіжностей між офіційними та ринковим валютними курсами, що призвело до існування латентної форми множинних валютних курсів і в більш пізні періоди, що можна підтвердити статистичним показниками, відображеними на рис. 1.5.

Рисунок 1.5 – Курс гривні до долара США у 2010-2011 рр. [105]

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

У даному контексті варто зауважити, що Національний банк України встановлює офіційний курс гривні до долара США на рівні середньозваженого курсу продавців і покупців на безготівковому сегменті валютного ринку за попередній робочий день з можливим відхиленням +/-2%.

Гарантії валютного курсу часто надаються безкоштовно. Прийняття на себе центральним банком ризику змін валютного курсу є еквівалентом субсидії позичальнику. Премія за ризик штучно зменшується, а зобов'язання щодо покриття витрат за даною операцією покладається на центральний банк. Крім того, привабливість гарантій зростає пропорційно до збільшення ризику девальвації національної валюти. Якщо виплати за гарантіями відбуваються в умовах девальвації національної валюти, іноземні активи зменшуються набагато швидшими темапами, ніж грошова база, а різницю між ними складає сума зменшення чистої вартості [67].

Необхідно зауважити, що масштабність та значний вплив квазіфіскальних операцій на макроекономічну стабільність держави привертають увагу до проблеми ідентифікації та кількісної квантифікації, а також відображення у звітності таких операцій. Так, Міжнародний Валютний Фонд розробив рекомендації щодо прозорості фінансового сектору, у яких є пункти, що стосуються саме відображення квазіфіскальних операцій. Зокрема, у відповідності до даних рекомендацій, бюджетна документація має включати пункти щодо цілей, тривалості (термінів), потенційних отримувачів (вигодонабувачів) від квазіфіскальних операцій, яка має бути систематизована та акумульована на основі інформації, наданої від суб'єктів, які провадять квазіфіскальну діяльність (центральний банк та ін.).

Яскравим прикладом прозорості квазіфіскальної діяльності є Південна Африка. У відповідності до практики цієї країни, усі квазіфіскальні операції обліковуються у державному бюджеті або бюджетах відповідних продержавних установ (наприклад, центрального банку).

У Індії, навпаки, попри значний масштаб квазіфіскальної діяльності як у корпоративному секторі, так і на фінансовому ринку (Резервний банк прова-

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

дить значні інтервенції на валютному ринку), навіть сумарна вартість та обсяг цих операцій не відображаються у бюджетній звітності.

У Мексиці, попри те, що найбільш важливі операції у рамках квазіфіскальної діяльності відображаються у звітах, недостатньо прозорою є квазіфіскальна діяльність, яка спрямована на кредитування агропромислових підприємств та обслуговування трастових фондів [181].

Таким чином, можна зауважити, що квазіфіскальна діяльність центрального банку виступає об'єктом дослідження не лише окремих науковців, а і привертає увагу міжнародних організацій, що підтверджує вагомість та значимість даної проблематики як на теоретичному, так і практичному рівнях. Особливої уваги заслуговують дослідження, спрямовані на кількісне визначення обсягу квазіфіскальних операцій та їх інтеграції у фіскальну політику держави.

Як висновок у контексті даного дослідження варто зазначити, що квазіфіскальні операції центрального банку є невід'ємним елементом його функціонування на певному етапі розвитку, оскільки необхідність залучення додаткових фінансових ресурсів, які можуть бути використані для фінансування загальнодержавних функцій, фундаментальних соціально-економічних інвестиційних проектів чи дефіциту бюджету обумовлюють взаємозалежність у прийнятті управлінських рішень між центральним банком та урядом.

Крім того, хоча центральний банк і виступає головним регулятором реалізації монетарної політики, однак, окремі аспекти його діяльності, а зокрема квазіфіскальні операції, носять фіскальний характер, однак досить часто їх масштаби та наслідки не враховуються у контексті реалізації податкової політики держави, що, з нашої точки зору є нелогічним. Саме тому існує необхідність об'єктивної оцінки та визначення квазіфіскальних операцій центрального банку як повноправного податкового інструмента і, як наслідок, врахування його у процесі розрахунку загального податкового навантаження, що дозволить частково нівелювати негативний вплив квазіфіскальної діяльності та забезпечити макроекономічну стабільність.

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

1.5 Аналіз практики оподаткування центральних банків в контексті обгрунтування можливості її запровадження в Україні

Центральний банк країни – незалежна державна установа, головною ціллю якої, зазвичай, є цінова стабільність. Однак, можливості даного інституту щодо акумуляції значного обсягу фінансових ресурсів визначають його важливість для уряду та створюють передумови для використання фінансових результатів головного банку країни у сфері фінансування дефіциту бюджету чи інших загальнодержавних функцій. Проте, справедливо зазначити, що фінансування дефіциту за рахунок коштів центрального банку створює перешкоди для реалізації ключового завдання цієї установи, оскільки такі заходи можуть викликати збільшення грошової в маси і, як наслідок, призвести до зростання рівня інфляції [187].

У даному контексті також варто зазначити, що попри некомерційну природу свого функціонування, центральний банк усе ж акумулює значні позитивні фінансові результати, проте максимізація прибутку не повинна бути ключовою метою функціонування установи такого типу, оскільки це може загрожувати не лише ціновій стабільності, а й стабільності фінансового сектору в цілому та бути на перешкоді сталого економічного зростання.

Варто зазначити, що дохід центрального банку формується за рахунок сеньйоражу, управління державними міжнародними резервами, здійснення регуляторної діяльності, яка має фіскальну природу. Крім того, центральний банк може отримувати дохід від комісійних платежів за користування послугами платіжних систем тощо. Сформовані таким чином доходи покликані покрити витрати на виконання функцій центрального банку. Отриманий у результаті вирахування витрат із суми доходів чистий прибуток є джерелом поповнення капіталу центрального банку, а також може бути розподілений між його власниками, головним із яких, зазвичай, є уряд.

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

Необхідно відмітити, що центральний банк є не лише регулятором грошово-кредитної системи держави, але і досить часто виступає кредитором уряду, здійснює фінансування його зобов'язань за пільговими умовами. Саме тому, попри відсутність цілеспрямування центрального банку на отримання прибутку, його діяльність має бути рентабельною щонайменше у коротко- та середньостроковому періоді, оскільки у будь-який момент може виникнути необхідність фінансування витрат уряду через безпосереднє спрямування частини прибутку до бюджету або ж через оподаткування.

Однак, з іншого боку, справедливо зауважити, що центральний банк має, перш за все, повно та адекватно реалізовувати свої ключові функції, а не виступати джерелом дешевих чи безкоштовних фінансових ресурсів для уряду. Саме тому правова основа регулювання діяльності центрального банку має описувати чіткий механізм обліку, формування чистого прибутку та його розподілу, що, у свою чергу, має забезпечити фінансову самодостатність центрального банку, яка виступає необхідною та головною передумовою автономії даної установи, що, власне, і дозволяє центральному банку виконувати покладені на нього функції.

З урахуванням зазначених раніше аспектів, можна виділити основні принципи, закріплення яких на законодавчому рівні дозволить забезпечити оптимальний баланс між фінансовою самодостатністю та фіскальною прозорістю діяльності центрального банку. До таких принципів належать:

– чітко сформована система обліку та звітності;

– чітко ідентифіковані заходи щодо розподілу прибутку, які передбачають: адекватний обсяг недооцінених активів та інших резервів, які враховуються при визначенні чистого прибутку; врахування позитивної вартості від переоцінки активів на окремому резервному рахунку, який повинен бути включений до власного капіталу; здійснення поповнення резервів центрального банку до перерахування прибутку до бюджету; лише реальний прибуток може бути перерахований до бюджету, тобто такий, що реально акумульований на певний момент часу;

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

– звільнення центрального банку від сплати прибуткових податків [182].

Однак, справедливо зауважити, що викладені вище аспекти є лише теоретичними рекомендаціями, тоді як на практиці існує низка схем оподаткування та перерозподілу доходів, аналіз яких дозволить з'ясувати їх переваги і недоліки, а також виявити найбільш оптимальну систему розподілу фінансових результатів головного банку країни.

Отже, перш ніж перейти до дослідження світової практики, раціонально проаналізувати вітчизняну систему розподілу прибутку центрального банку.

Таким чином, відповідно до чинного законодавства (Закон України «Про Національний банк України») Національний банк України здійснює розподіл прибутку після підтвердження зовнішнім аудитом та затвердження Радою Національного банку річного фінансового звіту у такому співвідношенні:

– 50 відсотків прибутку до розподілу спрямовується до загальних резервів та інших резервів Національного банку. Відрахування до загальних резервів проводяться поки сума загальних резервів не дорівнюватиме 10 відсоткам обсягу грошово-кредитних зобов'язань Національного банку;

– 50 відсотків прибутку до розподілу перераховується до Державного бюджету України наступного за звітним року [100].

Крім того, важливо зазначити, що НБУ звільнений від сплати прибуткових податків.

Однак, у контексті даного дослідження існує необхідність дослідження практичних аспектів перерозподілу прибутку, тобто проведення відповідних розрахунків на снові офіційної річної фінансової звітності Національного банку України (табл. 1.4).

На основі даних табл. 1.4 можна відмітити, що не існує чіткої динаміки ні щодо розміру прибутку до розподілу, ні щодо тої його частки, яка має бути перерахована до бюджету. Однак, варто відзначити, що Національний банк України мав стабільний позитивний фінансовий результат протягом 2005-2008 рр., який щорічно збільшувався, проте фінансова криза призвела до погіршення фу-

Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Eductional Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

нкціонування Національного банку України у 2008 році, що негативно відзначилося на прибутку установи. Суттєве скорочення прибутку було викликане значним спрямування фінансових ресурсів на поповнення резервних фондів. Необхідно також відмітити, що у табл. 1.4 відображено не обсяг зобов'язань, а суми фактично сплачених фінансових ресурсів до бюджету, саме тому у 2009 році сума сплачених до бюджету коштів перевищує фактично спрацьований прибуток. Крім того, справедливо зауважити, що попри законодавче затвердження паритетного розподілу прибутку між Національним банком України та державним бюджетом у 2010 р., ця норма фактично не виконується, адже до бюджету спрямовується близько 80% фінансових ресурсів.

Таблиця 1.4 – Перерахування прибутку Національного банку України до бюджету у 2005-2011 рр. (складено автором на основі [105])

	Роки						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Прибуток до розподілу, млн. грн.	1686,00	2201,00	5635,00	9347,00	2877,00	17084,00	14533,00
Перераховано прибутку до державного бюджету, млн. грн.	377,00	643,00	1889,00	7955,00	4455,00	14547,00	11898,00
Частка спрямованого до державного бюджету прибутку, %	22,36	29,21	33,52	85,11	154,85	85,15	81,87

Однак, варто відмітити, що відбулися позитивні трансформації у системі законодавчого регулювання перерозподілу прибутку Національного банку України, оскільки до змін, внесених у Закон України «Про Національний банк України» Законом N 2478-VI (2478-17) від 09.07.2010 р., розподіл прибутку Національного банку України здійснювався у довільних пропорціях, тобто без чітко конкретизованих співвідношень. Така ситуація була досить негативною, оскільки не давала можливості здійснювати адекватне планування перерозподілу прибутку, адже у Законі України «Про державний бюджет України» на відповідний рік могла бути зазначена конкретна сума прибутку Національного банку України, який мало бути перераховано до державного бюджету, тоді як об-

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

сяг фінансових ресурсів, які залишалися у розпорядженні Національного банку України міг бути недостатнім для його адекватного функціонування. Фактично, до 2010 року фінансові результати Національного банку України використовувалися як додаткове джерело фінансування дефіциту бюджету, що суттєво обмежувало його фінансову самостійність.

Варто також відмітити, що саме паритетний розподіл прибутку є найбільш оптимальної схемою, оскільки дозволяє відраховувати певну суму коштів для покриття дефіциту бюджету, а, з іншого боку, створювати стабільне джерело поповнення власного капіталу Національного банку України, а також, що не менш важливо, такий розподіл прибутку відповідає вимогам Європейського Союзу щодо розподілу прибутку центральних банків.

У контексті даного дослідження, необхідно проаналізувати світовий досвід розподілу прибутку та оподаткування центральних банків, щоб виявити певні закономірності та отримати науково обґрунтовані висновки про оптимальність тої чи іншої системи. Для аналізу було обрано наступні 11 країн: Боснія та Герцеговина, Хорватія, Словенія, Македонія, Польща, Чехія, Німеччина, Філіппіни, Франція, Італія, Бельгія. Вибір такої сукупності країн обумовлений декількома факторами: по-перше, близькістю соціально-економічного розвитку та моделлю побудови фінансового ринку (колишні республіки Югославії, Польща); по-друге, необхідністю дослідження специфічних та унікальних аспектів побудови системи розподілу прибутку (Чехія, Філіппіни, Франція, Італія, Бельгія), а також з'ясуванням ключових характеристик механізму розподілу прибутку центрального банку у провідних високорозвинутих країнах Європи (Німеччина, Франція), що обумовлено орієнтацією України на євроінтеграцію. У ході аналітичної роботи акцент було зосереджено на двох ключових аспектах: системі перерозподілу прибутку та оподаткуванні центрального банку. У якості статистичної бази була використана інформація, наведена у офіційних річних фінансових звітах визначених країн, оформлених відповідно до МСФЗ.

Отже, варто зазначити, що розподіл прибутку центрального банку Боснії та Герцеговини здійснюється на основі Закону про Центральний банк, відпові-

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

дно до якого 60% прибутку спрямовується до державного бюджету за умови, що співвідношення підписаного капіталу та загальних резервів до загальних монетарних зобов'язань не менш ніж 5%.

У контексті ідентифікації системи оподаткування центрального банку даної країни варто зазначити, що центральний банк не виступає платником будь-яких податків на активи, власність та дохід, його операції та трансакції. Однак звільнення не стосується оподаткування зарплати та нарахування на ФОП [152]. Статистичні показники перерозподілу прибутку Центрального банку Боснії та Герцеговини приведено у таблиці 1.5.

Таблиця 1.5 – Показники розподілу прибутку Центрального банку Боснії та Герцеговини за 2005-2011 рр. (складено автором на основі [152])

Показники розподілу прибутку	Роки						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Чистий прибуток до розподілу, тис. конвертованих марок	32776,00	33310,00	99862,00	199423,00	95786,00	33179,00	45931,00
Спрямовано до державного бюджету, тис. конвертованих марок	19665,00	19986,00	59917,00	119654,00	57472,00	19907,00	27559,00
Спрямовано на поповнення резервів, тис. конвертованих марок	13110,00	13324,00	39945,00	79769,00	38314,00	13272,00	18372,00
Частка прибутку, що спрямовується до державного бюджету, %	60,00	60,00	60,00	60,00	60,00	60,00	60,00
Співвідношення капіталу і резервів до загальних монетарних зобов'язань до перерозподілу прибутку, %	4,87	4,12	4,32	6,20	7,62	7,93	8,22

На основі даних табл. 1.5 можна зробити висновок, що пріоритетним напрямком розподілу прибутку центрального банку даної країни є саме перерахування значної його частини до державного бюджету, що підтверджується ви-

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

значеними пропорціями. Крім того, попри невиконання нормативу співвідношення капіталу і резервів до загальних монетарних зобов'язань протягом 2005-2007 рр., частка прибутку, що перераховується до бюджету залишалася стабільною, попри визначені у законодавстві положення. Однак, позитивним є той факт, що норматив почав виконуватися, починаючи з 2008 року, а, відповідно, як відносний, так і абсолютний показник поповнення резервів зростав, однак доля вилучення прибутку до бюджету не зростала.

Проведемо аналогічні дослідження для Хорватії. Отже, сума перевищення доходів над витратами Національного банку Хорватії розподіляються відповідно до ст. 57 Акту Національного банку Хорватії (до 2009 – відповідно до ст. 53 Закону про Центральний банк Хорватії). Сума перевищення доходів над видатками розподіляється між загальними резервами та держаним бюджетом. Рада Національного банку Хорватії визначає суму надлишку доходів над витратами, які будуть спрямовані на поповнення загальних резервів. Також варто зазначити, що Національний банк Хорватії не є платником прибуткового податку [154]. Статистична інформація наведена у табл. 1.6.

Таблиця 1.6 – Показники розподілу прибутку Національного банку Хорватії у 2005-2011 рр. (складено автором за даними [154])

Показники розподілу прибутку	Роки						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Чистий прибуток до розподілу, тис. хорватських кун	261708,00	270184,00	1232643,00	3387020,00	553227,00	2011568,00	2613886,00
Спрямовано до державного бюджету, тис. хорватських кун	209366,00	104771,00	484708,00	1342495,00	318374,00	0,00	480077,00
Спрямовано на поповнення резервів, тис. хорватських кун	52342,00	165413,00	747935,00	2044525,00	234853,00	2011568,00	2133789,00
Частка прибутку, що спрямовується до держаного бюджету, %	80,00	38,78	39,32	39,64	57,55	0,00	18,37

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Дані, представлені у табл. 1.6, дозволяють зробити висновки, що система перерозподілу прибутку Національного банку Хорватії має досить стихійний характер і є подібної до вітчизняної системи до внесення змін від 2010 року. Така система є недосконалою, оскільки не дозволяє здійснювати прогнозування як обсягів надходжень до бюджету, які досить помітно варіюються від 80% до 18%, так і обсягів поповнення резервного капіталу, що може призвести до дестабілізації як банківської системи, так і економіки країни в цілому.

Механізм розподілу прибутку Банку Словенії регламентується Актом Банку Словенії, відповідно до якого чистий прибуток центрального банку розподіляється між загальними резервами та бюджетом Республіки Словенії. Причому, 25% позитивних фінансових результатів спрямовується до бюджету, решта – на поповнення загальних резервів.

Чисті збитки Банку Словенії покриваються за рахунок резервів, а у разі їх недостатності – за рахунок коштів державного бюджету.

Варто також зазначити, що Банк Словенії не є платником прибуткового податку [151].

Проаналізуємо більш детально механізм розподілу прибутку центрального банку країни на основі даних табл. 1.7.

Таблиця 1.7 – Показники розподілу прибутку Банку Словенії у 2005-2011 рр. (складено автором за даними 151])

Показники розподілу прибутку	Роки						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Чистий прибуток (збиток) до розподілу, тис. євро	38603,00	-20442,00	-36443,00	-29719,00	103566,00	38184,00	17105,00
Спрямовано до державного бюджету, тис. євро	3860,00	0,00	0,00	0,00	25900,00	9500,00	4300,00
Спрямовано на поповнення резервів, тис. євро	34743,00	0,00	0,00	0,00	77666,00	28684,00	12805,00
Частка прибутку, що спрямовується до державного бюджету, %	10,00	-	-	-	25,01	24,88	25,14

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

На основі даних табл. 1.7 можна зробити висновок, що у 2005 році не було витримано пропорції перерахування прибутку до бюджету. Крім того, у 2006-2008 рр. Банк Словенії спрацював з негативним фінансовим результатом, а, зважаючи на той факт, що джерелом покриття збитків банку є його резерви, то відсутність державної підтримки призвели до поглиблення дестабілізаційних процесів. Варто також звернути увагу на той факт, що невисока частка вилучення прибутку до державного бюджету, порівняно з іншими республіками колишньої Югославії не забезпечує достатньо високого рівня результативності та фінансової самодостатності банку, оскільки, фактично, враховуючи високу вірогідність виникнення негативних фінансових результатів, Банк Словенії не має можливості протягом значного часового проміжку акумулювати та розпоряджатися накопиченими резервами.

Останньою із республік колишньої Югославії є Македонія. Чистий дохід Національного банку Республіки Македонія розподіляється наступним чином: спочатку здійснюється поповнення спеціальних резервів, далі певна сума чистого доходу спрямовується на поповнення загальних резервів (2005 р. – 20%; 2006-2011 рр. – 70% до досягнення нормативного рівня основного капіталу (сума статутного капіталу та розкритих резервів) та 15% – після досягнення цього значення), решта суми, що залишилися спрямовується до державного бюджету.

У випадку збитковості Національного банку Республіки Македонія, його збитки покриваються за рахунок загальних резервів, або ж, якщо таких недостатньо, за рахунок коштів державного бюджету чи шляхом випуску державних цінних паперів.

У випадку, якщо загальні резерви повністю використано на покриття збитків, уряд Республіки Македонія має здійснити фінансування даних резервів у розмірі 40% основного капіталу.

Варто зазначити, що така система державної підтримки є виправданою та досить прогресивною, оскільки фактично за негативний фінансовий результат центральний банк відповідає самостійно, однак уряд допомагає головному бан-

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

ку країни вийти з кризи у випадку недостатності власних резервів. Така практика є позитивною ще й тому, що додаткові гарантії з боку уряду для центрального банку виправдовують вилучення частини прибутку фінансового інституту до державного бюджету.

У контексті оподаткування центрального банку необхідно зауважити, що Національний банк Республіки Македонія звільняється від сплати будь-яких прибуткових податків, однак на нього покладено зобов'язання розрахувати податок на послуги, що надаються іноземним юридичним особам, як зазначено в поправках до Закону про корпоративного прибутковий податок від 31 грудня 2005 [159].

Статистична інформація та відповідні розрахунки щодо механізму розподілу прибутку та системи оподаткування Національного банку Республіки Македонія приведено у табл. 1.8.

Таблиця 1.8 – Показники розподілу прибутку та оподаткування Національного банку Республіки Македонія у 2005-2011 рр. (складено автором за даними [159])

Показники розподілу прибутку	Роки						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Чистий прибуток до розподілу, тис. македонських денарів	2580395,00	783502,00	2221859,00	3680118,00	1375818,00	3700469,00	195946,00
Спрямовано до державного бюджету, тис. македонських денарів	8439,00	257757,00	1288761,00	1161353,00	407789,00	0,00	22433,00
Спрямовано на поповнення спеціальних резервів, тис. македонських денарів	2539493,00	0,00	533509,00	2313820,00	896067,00	4795377,00	121169,00
Спрямовано на поповнення загальних резервів, тис. македонських денарів	502110,00	601433,00	399589,00	204945,00	71962,00	0,00	52344,00
Частка прибутку, що спрямовується до державного бюджету, %	0,33	32,90	58,00	31,56	29,64	-	11,45
ПДВ, тис. македонських денарів	-	1473,00	825,00	446,00	805,00	1199,00	821,00

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

Представлена у табл. 1.8 статистична інформація дозволяє зробити висновок, що пріоритетним напрямком розподілу прибутку Національного банку Республіки Македонія є поповнення резервів, достатність яких визначає фінансову самодостатність та ефективність функціонування цієї установи. Така системи може свідчити про високий рівень фінансової самостійності даного інституту та, попри наявність зобов'язань щодо сплати ПДВ, є проявом раціональності та об'єктивності фінансових відносин між урядом та головним банком країни.

Крім того, важливо зауважити, що зобов'язання уряду перед Національним банком Республіки Македонія є не декларативними, а реалізуються на практиці. На підтвердження цієї тези доцільно зазначити, що негативна ситуація, що склалася до 2005 року призвела до вичерпання резервів центрального банку, а тому у 2005 році 500 тис. македонських денарів було спрямовано урядом на поповнення загальних резервів.

У контексті дослідження досвіду побудови системи розподілу прибутку та оподаткування діяльності центральних банків групи країн, подібних за рівнем соціально-економічного розвитку до України, особливу увагу слід звернути на польський досвід, оскільки саме ця країна є західним сусідом нашої держави, а її економічний поступ та якісні трансформації національного господарства можуть стати прикладом для України, адже за досить короткий проміжок часу Польща перетворилася з соціалістичної на країну з високим рівнем розвитку, яка є повноправним членом ЄС.

Отже, відповідно до ст. 62 та 69 Акту про Національний банк Польщі, прибуток центрального банку має розподілятись наступним чином: 5% прибутку – перерахування до резервного капіталу; решта – до державного бюджету.

Варто також зазначити, що у контексті оподаткування, Центральний банк Польщі повинен розглядатися як звичайна бюджетна установа, а тому є звільненим від податків та гербового збору [158].

Статистична інформація наведена у табл. 1.9.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

Таблиця 1.9 – Показники розподілу прибутку та оподаткування Національного банку Польщі у 2005-2011 рр. (складено автором за даними [158])

Показники розподілу прибутку	Роки						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Чистий прибуток до розподілу, тис. польських злотих	1218976	2608697	-12427262	0	4164554	6529119	8637142
Спрямовано до державного бюджету, тис. польських злотих	1158027	2478262	0	0	0	0	8205285
Спрямовано на поповнення резервів, тис. польських злотих	419590	130435	0	0	0	208278	431857
Частка прибутку, що спрямовується до державного бюджету, %	95	95	0	0	0	0	95
Податки та інші платежі, тис. польських злотих	71558	77277	93299	-	-	-	-

Дані табл. 1.9 дозволяють зробити висновок, що Центральний банк Польщі здійснює розподіл прибутку у відповідності до законодавства, однак існування періодів, у яких банк спрацював зі збитками дозволяє зробити припущення, що така система є недостатньо ефективною і, вірогідно, частка фінансових результатів, що спрямовується на поповнення резервів має бути більшою.

Справедливо також зауважити, що, попри досить суперечливий у плані ефективності механізм розподілу прибутку, система оподаткування центрального банку є достатньо обґрунтованою, оскільки численною групою науковців зазначається, що центральний банк у системі оподаткування має розглядатися як звичайна бюджетна установа, однак повинен бути звільненим від прибуткових податків та гербового збору.

Аналізуючи механізм розподілу прибутку та систему оподаткування центральних банків високорозвинутих краї, доцільно зосередити увагу на досвід Німеччини, оскільки банківська система цієї країни є однією з найстабіль-

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

ніших у світі. Динаміку показників розподілу прибутку можна проаналізувати на основі представлених у табл. 1.10 даних.

Таблиця 1.10 – Показники розподілу прибутку Бундесбанку Німеччини у 2005-2011 рр., млн. євро (складено автором за даними [156])

Показники розподілу прибутку	Роки						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Чистий прибуток до розподілу	2860	4205	4285	6261	4147	2206	643
Спрямовано до державного бюджету у якості обов'язкових резервів	2860	4205	4285	6261	4147	2206	643

На основі табл. 1.10 можна зауважити, що німецька система розподілу прибутку центрального банку є найбільш жорсткою, оскільки відповідно до пункту 27 Закону Бундесбанку, прибуток буде передано в повному обсязі до федерального уряду в якості обов'язкових резервів, доки не буде досягнуто необхідного рівня у 2,5 млрд. євро, тобто фактично весь прибуток акумулюється в урядових фондах, однак вони за своєю природою є резервними, а тому можуть бути використані Бундесбанком у будь-який момент для підтримання своєї фінансової стійкості [156].

Досить цікавим для дослідження у сфері розподілу прибутку та підтримки фінансової самодостатності центрального банку є досвід Чехії, оскільки історично склалося, що у зв'язку з надмірним обсягом квазіфіскальних операцій та регулювання валютного ринку, Національний банк Чехії досить часто мав негативний фінансовий результат, однак фахівці, які здійснюють аналіз даної проблеми зазначають, що, попри перманентний негативний фінансовий результат, центральний банк може повно та адекватно виконувати покладені на нього функції.

Варто зазначити, що Національний банк Чехії використовує свій дохід, щоб покрити необхідні операційні витрати на свою діяльність. Прибуток банку, якщо такий є, розподіляються до його резервного та інших фондів. Сума, що залишається, перераховується до державного бюджету. Збитки, у разі їх виникнення, будуть покриватися за рахунок прибутку майбутніх періодів.

Державний вищий навчальний заклад
Українська академія банківської справи
Національного банку України
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

Крім того, Національний банк Чехії зареєстрований як платник ПДВ, однак звільнений від сплати прибуткових податків [155].

Статистичні показники розподілу прибутку Національного банку Чехії наведені у табл. 1.11.

Таблиця 1.11 – Показники розподілу прибутку Національного банку Чехії у 2005-2011 рр. (складено автором за даними [155])

Показники розподілу прибутку	Роки						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Чистий прибуток до розподілу, млн. чеських крон	19957	-56385	-37507	29128	18454	-9734	35425
Накопичені збитки з попередніх періодів, млн. чеських крон	125670	105748	162133	199640	170555	152102	161836
Сума прибутку, спрямована на покриття накопичених збитків, млн. чеських крон	0	19922	0	0	29085	18453	0

На основі даних табл. 1.11 можна відмітити, що протягом усього періоду функціонування Національним банком Чехії було накопичено значні збитки, які покриваються за рахунок чистого прибутку до розподілу.

Заслуговує на увагу також практика розподілу прибутку та оподаткування Центрального банку Філіппін, що було обумовлено історичними передумовами. Так, Центральний банк Філіппін – Bangko Sentral ng Pilipinas, був заснований у 1993 році унаслідок реструктуризації Central Bank of the Philippines. Bangko Sentral ng Pilipinas був створений у зв'язку із виникнення значного дефіциту операційної діяльності Central Bank of the Philippines, акумульованого до 1993 року. Причиною такого дефіциту було здійснення значного обсягу квазіфіскальних операцій, спрямованих на забезпечення розвитку банківського та фінансового сектору як елементу державної політики уряду на тому етапі розвитку. До квазіфіскальних операцій, які здійснювалися Central Bank of the Philippines належали: форвардні контракти з іноземною валютою та свопи, які видавалися Central Bank of the Philippines разом з іншими банками та державними корпораціями для стимулювання імпорту (нафта, зерно, сталь); викуп Central Bank of

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

the Philippines зобов'язань деяких з цих компаній, а також підприємств приватного сектору протягом валютної кризи 1980-х рр.; надання субсидованих кредитів для банків, які спеціалізуються на кредитуванні сільського господарства та фінансуванні експорту, а також фінансова підтримка нестабільних та неплатоспроможних фінансових установ і державних корпорацій за преференційними процентними ставками; надання значних безпроцентних позик уряду для покриття бюджетних витрат; проведення значних за обсягом операцій на відкритому ринку та значні витрати на випуск облігацій внутрішньої позики, необхідних для реалізації таких операцій.

Варто зазначити, що Актом про створення нового центрального банку проголошено, що головною метою Bangko Sentral ng Pilipinas є підтримання цінової стабільності у контексті забезпечення збалансованого та поступального економічного зростання. Для виконання цього завдання Bangko Sentral ng Pilipinas був наділений повною свободою у використанні фінансових інструментів, що збільшило його фіскальну та адміністративну автономію від інших секторів державного управління. У рамках ініційованих реформ, Bangko Sentral ng Pilipinas більше не зобов'язаний виконувати зазначені раніше квазіфіскальні операції. Більше того, згідно нового законодавства, Bangko Sentral ng Pilipinas більше не має повноважень щодо здійснення підтримки банківського та фінансового секторів. Більшість положень, адаптованих у період створення Bangko Sentral ng Pilipinas залишаються актуальними і на сьогоднішній день, окрім статусу звільнення від фіскальних обов'язків, який був впроваджений на обмежений період часу і закінчився у 1998 році.

Варто зазначити, що після ліквідації Central Bank of the Philippines залишилися значні збитки та зобов'язання, однак правонаступником більшої частки з них став уряд, участь Bangko Sentral ng Pilipinas у даному процесі була обмежена сплатою дивідендів та податків у після пільговий період. Такі заходи були зорієнтовані на підтримання стабільного функціонування Bangko Sentral ng Pilipinas, тобто залучення його до фінансування боргу Central Bank of the Philippines лише після забезпечення покриття своїх операційних потреб та поповнення

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

резервів для нівелювання фінансових ризиків. Серед національних податків, які сплачуються Bangko Sentral ng Pilipinas можна відзначити наступні: податок на затвердження документів; податок на доходи у вигляді рентної плати; податок на доходи від операцій з капіталом; податок на підписані зобов'язання; податок на виплати за облігаціями та валютними контрактами. До місцевих податків, які має сплачувати Bangko Sentral ng Pilipinas, належать: податок на власність; збір з власників вогнепальної зброї; податок за радіо та телекомунікаційні послуги і ліцензії; плата за реєстрацію транспортних засобів; нотаріальні та інші платежі [148]. Статистичні показники розподілу прибутку та оподаткування Bangko Sentral ng Pilipinas наведено у табл. 1.12.

Таблиця 1.12 – Показники розподілу прибутку та оподаткування Центрального банку Філіппін у 2005-2011 рр. (складено автором за даними [153])

Показники розподілу прибутку	Роки						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Прибуток до оподаткування, млн. песо	9139,83	3796,35	-62459,99	12960,38	10,26	-48,25	-32,29
Сума прибуткового податку, млн. песо	1105,38	11,77	0,00	359,46	0,003	0,00	0,00
Прибуток після оподаткування, млн. песо	8034,45	3784,56	-62459,99	12600,92	10,26	-48,25	-32,29
Резерви, млн. песо	3230,40	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Прибуток до розподілу, млн. песо	4804,05	3684,56	0,00	12600,92	10,26	0,00	0,00
Податкове навантаження, %	12,09	0,31	0,00	2,77	0,03	0,00	0,00

На основі даних табл. 1.12 можна відзначити, що податкове навантаження на банк досить помітно варіюється, однак все ж є незначним. Необхідно відмітити, що з 1993 року Bangko Sentral ng Pilipinas сплачено у вигляді дивідендів та податків для покриття зобов'язань Central Bank of the Philippines понад 120 млрд. філіппінських песо (2,73 млрд. дол.) [170].

У даному контексті справедливо зауважити, що попри значні фінансові потоки, оподаткування центрального банку є невиправданим, адже уряд країни

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

фактично, розширивши можливості Bangko Sentral ng Pilipinas в одній сфері, обмежив його функціонування в інших. На доведення цієї тези необхідно додати, що, починаючи з 2010 року Bangko Sentral ng Pilipinas потерпає від збитків від курсової різниці, що виникли у результаті операцій з управління ліквідністю після сильного припливу іноземної валюти в економіку, тобто негативний синергетичний ефект до деструктивного зовнішнього впливу мала і податкова політика держави (оподаткування операцій на відкритому ринку), що призвело до збільшення обсягу втрат центрального банку. У свою чергу, погіршення балансу центрального банку обмежує обсяг майбутніх грошових потоків до державного бюджету, що не виправдовує доцільність оподаткування Bangko Sentral ng Pilipinas [148].

Досить цікавими для аналізу є системи розподілу прибутку та оподаткування центральних банків Франції, Італії та Бельгії.

Необхідно відмітити, що Банк Франції є платником корпоративного прибуткового податку у доповнення до інших податкових платежів, що подібно до досвіду Центрального банку Філіппін. Статистична інформація приведена у табл. 1.13.

Таблиця 1.13 – Показники розподілу прибутку та оподаткування Банку Франції у 2005-2011 рр. (складено автором за даними [149])

Показники розподілу прибутку	Роки						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Прибуток до оподаткування, млн. євро	924,00	2160,00	3794,00	4184,00	4631,00	4527,00	5651,00
Перерахунок прибутку до фондів страхування від ризиків, млн. євро	66,00	129,00	101,00	161,00	425,00	360,00	2029,00
Корпоративний прибутковий податок, млн. євро	375,00	807,00	1396,00	1509,00	1676,00	1563,00	2014,00
Податки, відмінні від прибуткових, млн. євро	27,00	31,00	34,00	54,00	57,00	45,00	38,00
Чистий прибуток, млн. євро	522,00	1246,00	2317,00	2460,00	2473,00	2599,00	1570,00
Податкове навантаження, %	43,51	38,80	37,69	37,36	37,42	35,52	36,31

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

На основі даних табл. 1.13 можна відмітити, що розподіл прибутку Банку Франції не передбачає перерахування частини фінансового результату до державного бюджету, однак банк, натомість, є платником корпоративного та інших податків, тобто, на основі аналізу податкового навантаження Банку Франції, слід зазначити, що фактично до державного бюджету перераховується 35-44% прибутку банку, що хоча з точку зору оподаткування навантаженням є значним, однак з погляду вилучення прибутку до бюджету з урахування досвіду проаналізованих раніше країн є невисоким показником. Крім того, позитивним є відсутність поєднання оподаткування корпоративним податком з вилученням частини прибутку до бюджету.

Аналізуючи досвід Італії, слід відмітити, що відповідно до статуту, розподіл прибутку Банку Італії здійснюється за наступною схемою: по 20% прибутку спрямовується на поповнення звичайних та надзвичайних резервів; 6% акціонерного капіталу спрямовується на виплату дивідендів акціонерам; можуть бути передбачені додаткові виплати дивідендів; сума, що залишається після здійснення усіх попередніх підрахунків, сплачується до державного бюджету. Крім того, Банк Італії є платником корпоративного податку на прибуток та регіонального податку на виробничу діяльність [150].

Узагальнена статистична інформація щодо розподілу прибутку Банку Італії наведена у табл. 1.14.

Необхідно відмітити, що практика розподілу прибутку та оподаткування Банку Італії є досить нетиповою та визначається науковцями як нераціональна, оскільки фактично банк сплачує корпоративний та деякі інші податки, при чому в Італії досить високий рівень податкового навантаження на центральний банк, що коливається від 32% до 95%, а з суми прибутку, що залишився після сплати податків здійснюються відрахування до бюджету, які також є масштабними і становлять близько 60%. У доповнення до вже зазначених аспектів, доцільно зауважити, що у структурі сплачених податків домінантною складовою є корпоративний податок, доля якого складає близько 80%.

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

Таблиця 1.14 – Показники розподілу прибутку та оподаткування Банку Італії у 2005-2011 рр. (складено автором за даними [150])

Показники розподілу прибутку	Роки						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Чистий прибуток, тис. євро	50284,00	133757,00	95157,00	175211,00	1668587,00	852307,00	1129176,00
Оподатковуваний прибуток, тис. євро	984787,00	802673,00	1705647,00	502939,00	2473655,00	1776962,00	2230415,00
Сума сплачених податків, тис. євро:	934503,00	668916,00	1610490,00	327728,00	805068,00	924655,00	1101239,00
у т.ч. податок на прибуток	779000,00	543000,00	1530000,00	218000,00	662000,00	774000,00	896000,00
регіональний податок на виробничу діяльність	155503,00	125916,00	80490,00	94000,00	143068,00	150655,00	205239,00
Загальна сума дивідендів, тис.	16,00	16,00	16,00	16,00	16,00	16,00	16,00
Сума поповнення резервів, тис. євро	20114,00	53502,00	38062,00	70084,00	667430,00	340922,00	451670,00
Відрахування до бюджету, тис. євро	30155,00	80239,00	57079,00	105112,00	1001130,00	511369,00	677490,00
Податкове навантаження, %	94,89	83,34	94,42	65,16	32,55	52,04	49,37
Частка прибутку, що спрямовується до державного бюджету, %	59,97	59,99	59,98	59,99	60,00	60,00	60,00

Останньою серед досліджуваних країн є Бельгія. У контексті ідентифікації системи розподілу прибутку Національного банку Бельгії, варто відмітити, що до 2009, у відповідності до законодавства, розподіл прибутку Національного банку Бельгії здійснювався у кілька етапів за наступним алгоритмом: 6% вартості капіталу спрямовувалося на виплату дивідендів; на наступному етапі, 10% від суми, що залишилася перераховувалася до обов'язкових резервів, а 8% – спрямовувалося на здійснення виплат персоналу; на наступному кроці, п'ята частина від суми, що залишилася після виплат попереднього етапу спрямовувалася до державного бюджету, також на цьому етапі здійснювалася виплата другої частини дивідендів (сума визначається Радою регентства), а сума, що залишилася після усіх перерахувань, спрямовувалася на поповнення обов'язкових резервів.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

Починаючи з 2009 року, відповідно до законодавства, прибуток Національного банку Бельгії має бути розподілений наступним чином: спочатку має бути сплачена сума першої частини дивідендів у розмірі 6% від вартості капіталу; у разі, якщо після первинного розподілу коштів на дивіденди є залишок, то сума, запропонована Радою директорів та затверджена Радою регентства абсолютно незалежно має бути спрямована на поповнення резервів (відповідно до основних положень дивідендної політики та політики формування резервів, затвердженої 22.07.2009 р., до поточних резервів спрямовується 25% прибутку до розподілу); частина коштів, що залишилася після здійснення попередніх операцій має бути спрямована на сплату другої частини дивідендів, розмір яких визначається Радою регентства і повинен становити не менше 50% чистої виручки від реалізації активів, яка дорівнює вартості валової виручки від реалізації активів, зменшеної на суму сплачених податків (валова виручка від реалізації активів дорівнює сумі доходів від здійснення обов'язкових інвестицій (операції репо) за вирахуванням доходів на капітал, які було сплачено у вигляді перших дивідендів); сума, що залишається має бути спрямована до бюджету та звільнена від сплати корпоративного податку.

Відповідно до законодавства, частка прибутку, що спрямовуються до державного бюджету звільняється від оподаткування корпоративним податком. Однак, варто зазначити, що банк все ж виступає платником корпоративного податку. У цьому випадку для визначення бази оподаткування, від суми фінансового результату віднімається та частина прибутку, що перераховується до бюджету.

Крім податку на прибуток (корпоративного податку), Національний банк Бельгії є платником податку на доходи від фінансових активів, податку на доходи від нерухомого майна, частини ПДВ на операційні витрати, а також різних регіональних, провінційних і муніципальних податків [157].

Статистичні показники розподілу прибутку та оподаткування Національного банку Бельгії наведено у табл. 1.15.

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

Таблиця 1.15 – Показники розподілу прибутку та оподаткування Національного банку Бельгії у 2005-2011 рр. (складено автором за даними [157])

Показники розподілу прибутку	Роки						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Фінансовий результат, тис. євро	358930,00	244072,00	283218,00	444600,00	1911908,00	832029,00	899089,00
Оподатковуваний прибуток, тис. євро	n/a	n/a	n/a	616400,00	396400,00	362100,00	385300,00
Сума корпоративного податку, тис. євро	16285,00	105116,00	102971,00	171836,	92119,00	87702,00	103797,00
Загальна сума дивідендів, тис. євро	27388,00	28000,00	28800,00	30000,00	50592,00	66448,00	56704,00
Сума поповнення резервних фондів, тис. євро	244110,00	156665,00	185460,00	306264,00	1207332,00	208007,00	224772,00
Відрахування до бюджету, тис. євро	58766,00	39929,00	46349,00	72816,00	653994,00	557554,00	617613,00
Податкове навантаження, %	-	-	-	27,88	23,24	24,22	26,94
Частка прибутку, що спрямовується до державного бюджету, %	16,37	16,36	16,37	16,38	34,21	67,01	68,69

Дані табл. 1.15 дозволяють зробити висновки, що Національний банк Бельгії має помірне податкове навантаження, яке знаходиться в межах 23-28% і незначно коливається протягом досліджуваного періоду. Однак, можна відзначити негативну тенденцію до значного зростання частки прибутку, що перераховується до державного бюджету, яка у 2009 р. зросла майже вдвічі, порівняно з попередніми періодами, а у 2010-2011 рр. підвищилася ще майже на 100% у порівнянні з 2009 роком, що, вірогідно, зумовлено змінами у законодавстві.

Дослідивши досвід різних країн у сфері розподілу прибутку та оподаткування, можна зауважити, що більшість центральних банків перераховують весь чи частину прибутку до бюджету, однак також існує певна група центральних банків, які одночасно з цим сплачують ряд податків, домінантним серед яких є прибутковий (корпоративний) податок.

У даному контексті варто зазначити, що, узагальнивши погляди науковців на дану проблематику, можна навести наступні причини недоцільності оподаткування центральних банків прибутковими податками, а саме:

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

– звільнення центрального банку від сплати прибуткового податку фактично не впливає на суму надходжень до бюджету, оскільки, попри те, що держава втрачає досить великого платника податку, однак натомість отримує доходи у вигляді безпосереднього перерахування прибутку центрального банку до державного бюджету, кошти якого знаходяться у розпорядженні та управлінні уряду, а тому з фіскальної точки зору звільнення центрального банку від спати прибуткових податків є раціональним;

– оподаткування центрального банку за загальними правилами може призвести до незадовільних наслідків, оскільки центральний банк має досить специфічні стандарти обліку. Так, наприклад, у деяких податкових режимах нереалізована дооцінена вартість активів може включатися до оподатковуваного доходу. Крім того, оподатковуваний дохід зазвичай розраховується до перерозподілу прибутку на поповнення резервів, а тому частина зароблені нереалізованої переоціненої вартості перераховується до бюджету. Так як прибутки та збитки від переоцінки можуть бути значно більшими за інші джерела доходів, податки можуть включати значні обсяги нереалізованих доходів, які центральний банк має потім стерилізувати, що, у свою чергу, може призвести до скорочення капіталу банку та, відповідно, порушити його фінансову стабільність;

– оподаткування прибутковим податком може загрожувати автономії центрального банку, оскільки призводить до зміщення фокусу з реалізації головної мети на управління оподатковуваними доходами.

Таким чином, цілком закономірно можна підсумувати, що звільнення центрального банку від сплати прибуткового податку є раціональним рішенням. Однак, оподаткування центральних банків корпоративним податком є виправданим лише у тому випадку, коли центральний банк не здійснює жодних відрахувань до бюджету або ж коли він є акціонерним товариством з мажоритарною участю приватних інвесторів.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

Варто також зауважити, що, попри одностайність науковців у питанні звільнення центрального банку від сплати корпоративного податку, у контексті визначення інших груп податків, які мають перераховувати до бюджету центральні банки, не існує єдиної уніфікованої практики та точки зору, однак найбільш виваженою є схема, згідно якої центральні банки оподатковуються аналогічно до інших державних інститутів.

Так, у деяких країнах існує податок на активи підприємств, однак цей податок не повинен застосовуватися до центральних банків, оскільки дана група обов'язкових платежів споріднена з прибутковими податками і саме з аналогічних міркувань є нераціональною для центрального банку. Крім того, міжнародні резерви країни обліковуються на балансі центрального банку, що у випадку застосування даного податку, може призвести до значного податкового навантаження на головний банк країни. Сплачувати податки на власність та нерухомість центральний банк має у тому ж порядку, що й інші державні установи.

Центральний банк не повинен платити гербовий збір на видачу цінних паперів або банкнот, однак це не означає, що банк повинен бути звільнений від сплати мита у всіх випадках. Наприклад, якщо мито застосовується до договору, що стосується надання особистих послуг і, якщо центральний банк вступає у рамках цього договору у відносини з індивідуальним учасником, то збір підлягає оплаті. Аналогічним чином, якщо гербовий збір сплачується з передачі нерухомості, центральний банк повинен бути його платником.

Податки на фінансові операції (наприклад, на банківські перекази), як правило, не застосовуються до операцій центрального банку, так як вони можуть вплинути на ефективність реалізації грошово-кредитної політики та інших завдань центрального банку.

Відсотки, сплачені за цінними паперами, випущеними центральним банком повинні бути предметом утримання прибуткового податку на тій же основі, що і відсотки, що виплачуються за державними цінними паперами.

Імпорт золота, банкнот, і монет, що доставляються в Центральний банк повинен бути звільнений від митних зборів, імпортних мит, податку з продажів,

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

ПДВ тощо. Крім того, внутрішні поставки цих же активів повинні бути звільнені від податку з продажів (за нульовою ставкою у випадку з ПДВ).

Поставки інших товарів та послуг для центральних банків повинні оподатковуватися таким же чином, що і поставки в державні установи. Хоча можна стверджувати, що у випадку сплати ПДВ на постачання товарів у державні установи, включаючи центральні банки, уряд сплачує податок сам собі. Є дві основні причини, чому краще оподаткувати ці поставки.

По-перше, оподаткування цих товарів і послуг обмежує можливості для зловживань з боку державних посадових осіб та інших зацікавлених сторін, які можуть прагнути використовувати звільнення від оподаткування для придбання зазначених товарів і послуг для особистого використання.

По-друге, це зменшує адміністративне навантаження на постачальників, які повинні визначати урядові поставки і відображати їх окремо для цілей звітності. У випадку, якщо центральні банки все ж виступають платниками мита та податку на банкноти, оподатковуваною вартістю повинна бути сума, виручена від їх виробництва, а не номінальна вартість паперу.

Підсумовуючи усе викладене вище, можна зазначити, що центральний банк не повинен сплачувати прибуткові податки, однак виступати платником інших податків, наприклад, податок з власників автомобілів, акцизи на алкогольні напої, автомобілі та сигарети, і ПДВ на товари і послуги, що надаються центральним банком (за винятком фінансових послуг) тільки тоді, коли державні установи в цілому є платниками таких податків [182].

Висновки до першого розділу

У першому розділі «Концептуальні засади застосування системного підходу до податкового регулювання банківської діяльності» узагальнено методичну базу та поглиблено розуміння сутності податкового регулювання банківської ді-

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

яльності; систематизовано теоретичні положення та світовий досвід оподаткування банків і центральних банків, здійснення квазіфіскальних операцій.

За результатами розділу зроблено наступні висновки:

1. У роботі узагальнено наукові погляди на розуміння сутності державного регулювання економіки, визначено функції, принципи та механізм його здійснення. Концепцію регулювання банківської діяльності в роботі розглянуто з економічної, юридичної, соціальної точок зору, а також через призму застосування грошово-кредитного та фіскального інструментарію.

2. Одне з центральних місць в системі державного регулювання банківської діяльності займає податкове регулювання, оскільки ефект від нього проявляється: 1) на макрорівні, забезпечуючи реалізацію державної фінансової політики та стабільність банківської системи; 2) на мезорівні – визначаючи рентабельність діяльності банків, масштаби здійснення операцій та напрями спрямування коштів тощо; 3) на макрорівні – опосередковано визначаючи поведінку клієнтів банків, вплив на яку здійснюється як через податки, що включаються до ціни банківських послуг, так і через оподаткування доходів, отриманих у банківській сфері.

3. Автором обґрунтовано специфічну роль банків у податковій системі: по-перше, вони є платниками податків і на загальних засадах проводять відрахування до бюджетів різних рівні; по-друге, вони є посередниками між іншими платниками податків і державою в розрізі проведення податкових розрахунків та здійснення платежів; по-третє, на банки покладаються додаткові функції по здійсненню валютного і податкового контролю; по-четверте, вони зобов'язані дотримуватися визначеного НБУ порядку інформування про організацію та проведення безготівкових розрахунків.

4. Узагальнення напрацювань вітчизняних та закордонних дослідників щодо визначення сутності податкового регулювання банківської діяльності виявило відсутність термінологічної узгодженості, що обмежує можливості обґрунтованого та ефективного застосування регулюючих заходів. Автор пропо-

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

нує розглядати податкове регулювання банківської діяльності як впорядкований та узгоджений за суб'єктами і об'єктами процес застосування фіскальними органами заходів щодо запровадження, справляння, адміністрування та контролю податків, а також центральним банком та іншими уповноваженими органами державної влади – щодо здійснення квазіфіскальних операцій, спрямований на забезпечення збалансованості надходжень та витрат державного бюджету, стимулювання або стримування окремих напрямків діяльності банків в контексті забезпечення стабільності банківської системи.

Такий підхід відрізняється від існуючих наступним: 1) включенням до об'єктів податкового регулювання банківської діяльності не тільки операцій щодо справляння, адміністрування та контролю податків, а й квазіфіскальних операцій; 2) включенням до складу суб'єктів податкового регулювання банківської діяльності поряд з фіскальними органами, ще й центрального банку та інших уповноважених органів державної влади; 3) дуалістичною спрямованістю податкового регулювання банківської діяльності: з одного боку – на забезпечення збалансованості надходжень та витрат державного бюджету, а з іншого – на забезпечення стабільності банківської системи через стимулювання або стримування окремих напрямків діяльності банків; 4) підкресленням необхідності впорядкованості та узгодженості заходів податкового регулювання банківської діяльності за суб'єктами і об'єктами; 5) розширення спектру завдань фіскальних органів при здійсненні податкового регулювання банківської діяльності – не тільки щодо справляння, адміністрування та контролю податків, а й щодо обґрунтування доцільності їх впровадження.

5. Автором встановлено, що сучасний рівень організації системи регулювання податкових відносин у банківському секторі повинен базуватись на взаємоузгодженій діяльності органів державного управління, саморегулівних організацій та міжнародних асоціацій. У цьому контексті визначено характер та особливості інституційних зв'язків між суб'єктами податкового регулювання банківської діяльності з урахуванням комплексності нагляду, попередження деструктивних факторів впливу та повноцінного врахування інтересів банків.

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

6. Одним із завдань, які сьогодні ставляться перед податковим регулюванням банківської діяльності, є зменшення імовірності виникнення фінансових криз та пом'якшення їх соціально-економічних наслідків. Поштовхом для суттєвого перегляду податкових режимів в різних країнах світу стала світова фінансова криза 2008-2009 рр., у відповідь на яку окремі країни кардинально переглянули режими оподаткування у фінансовому секторі економіки.

З одного боку, посткризова державна податкова політика в більшості країн передбачала жорсткі заходи щодо виведення капіталу банків із офшорних зон, примусове закриття філій банків на тіньових територіях тощо, а з іншого боку – за рахунок податкових механізмів уряди країн намагалися підтримати банківські системи шляхом надання податкових пільг на іноземні інвестиції, введення мораторію на проведення податкових перевірок, зниження ставок корпоративних податків тощо.

У свою чергу, центральні банки, як кредитори останньої інстанції, також докладали зусиль для стабілізації банківської системи, причому не тільки за рахунок реалізації грошово-кредитної політики, а і шляхом здійснення квазіфіскальних операцій (надання стабілізаційних кредитів банкам, субсидування, гарантування та лімітування кредитів, безпроцентне обов'язкове резервування, введення режиму множинних валютних курсів, гарантування валютного курсу, субсидування хеджування від ризику зміни валютного курсу тощо). Оцінювання обсягів квазіфіскальних операцій в Україні, їх впливу на ефективність діяльності банків та стабільність банківської системи в цілому ускладнено внаслідок невиконання вимог «Керівництва з фіскальної прозорості», розробленого МВФ.

7. Автором узагальнено світовий досвід оподаткування діяльності центральних банків, що дозволило виокремити принаймні три підходи: 1) оподаткування на загальних засадах з іншими суб'єктами господарювання; 2) він функціонує як неприбуткова організація, але перераховує до бюджету частину перевищення доходів над видатками; 3) він сплачує корпоративний податок на прибуток, а частину чистого прибутку після оподаткування перераховує до державного бюджету. У результаті дослідження автор обґрунтовує недоціль-

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

ність оподаткування НБУ та вважає обґрунтованим законодавчо встановлений сьогодні розподіл обсягу перевищення його доходів над видатками в рівних частках між резервами НБУ та Державним бюджетом України, враховуючи передбачені законом зобов'язання бюджету покрити можливі збитки НБУ.

Основні положення даного розділу дисертаційної роботи опубліковано автором в роботах [16, 19, 20, 23, 25-27, 62].

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

РОЗДІЛ 2
РОЗВИТОК МЕТОДИЧНИХ ЗАСАД ТА ПРАКТИЧНИХ МЕХАНІЗМІВ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

2.1 Роль та місце податкового регулювання в контрциклічному регулюванні банківської діяльності в Україні

Фінансова криза 2008-2009 рр. обумовила необхідність застосування достатньо жорстких методів податкового регулювання для виконання завдання стабілізації банківського сектору. Так, з метою посилення контролю над активами банків у розрізі державної податкової політики застосовувалися такі методи як виведення капіталу банків із офшорних зон, продовження податкової амністії на заощадження в офшорах, примусове закриття філій банків, що займалися тіньовою діяльністю. Однак, разом з тим, застосовувалися і інструменти податкового стимулювання, серед яких можна виділити наступні: надання податкових пільг на вкладення капіталу з-за кордону, накладення мораторію на проведення податкових перевірок, зниження податкового навантаження через коригування ставок корпоративних податків.

Варто відмітити, що об’єктом антикризового регулювання економіки за допомогою податкових інструментів виступає економічний цикл. Так, застосування податкового регулювання на певній стадії економічного циклу має конкретну мету (подолання кризи, стимулювання попиту та пропозиції, підвищення інвестиційної активності тощо), передбачає використання чітко сформованого комплексу податкових важелів впливу (корегування податкових ставок, баз оподаткування, пільг), засноване на моніторингу та аналізі ефективності застосовуваних податкових регуляторів. Більш детально застосування податкових важелів антициклічного регулювання відображено на рис. 2.1.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

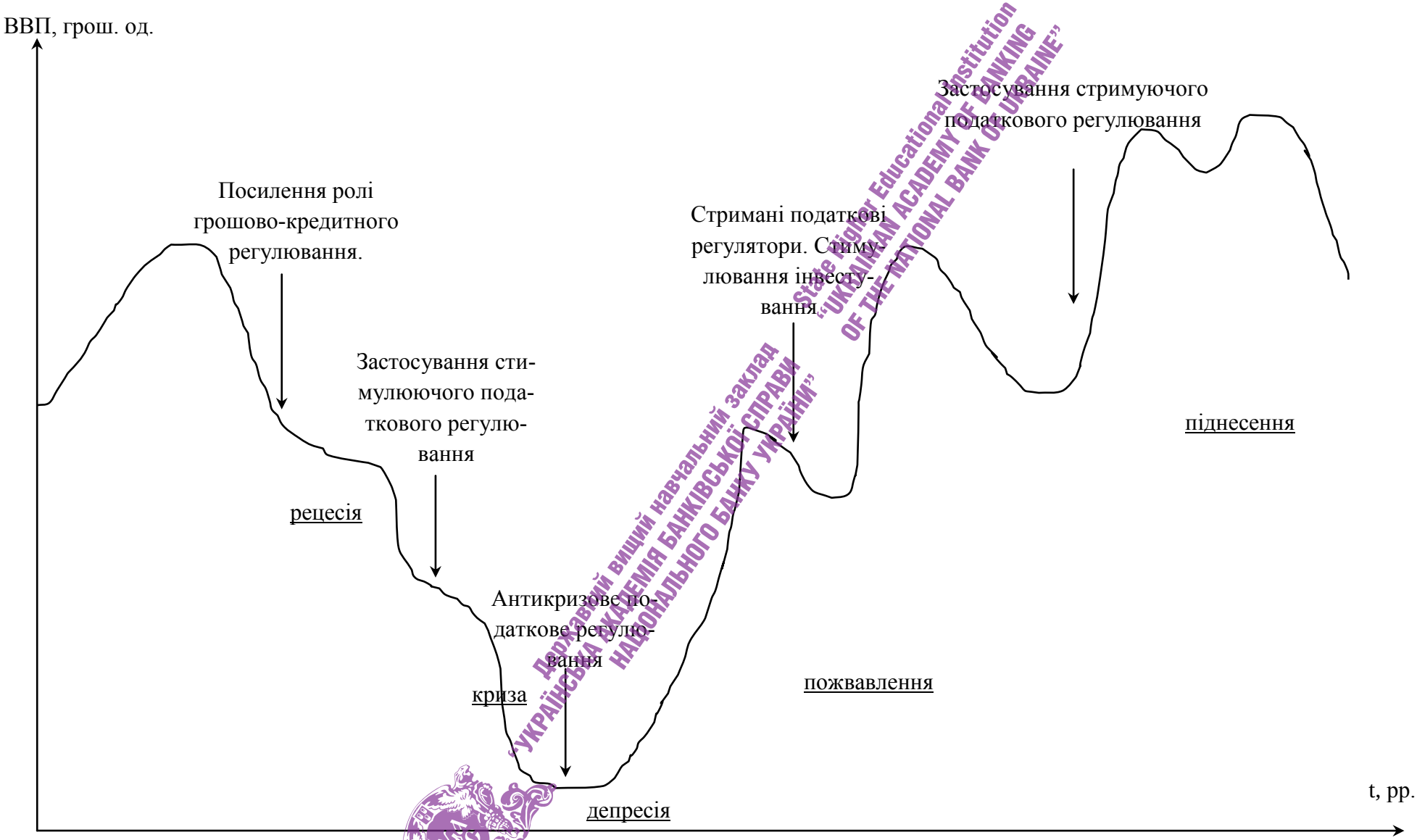

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

Рисунок 2.1 – Застосування вбудованих стабілізаторів (податкових важелів) у антициклічному регулюванні економіки

Варто зазначити, що антициклічне податкове регулювання передбачає зниження ставок податків, надання податкових преференцій, що сприяє зменшенню податкового навантаження у період кризи та передбачає підвищення чи повернення ставок оподаткування докризового періоду на стадії економічного зростання, що, у свою чергу, сприяє вирівнюванню ділової активності економічних суб'єктів та згладжуванню дисбалансів, що виникають у процесі зміни економічних циклів. Дані методи є вбудованими бюджетними стабілізаторами і застосовуються у поєднанні з інструментами грошово-кредитної політики, які мають коротший лаг досягнення результативності [6, 53]. Виходячи з того, що у рамках економічної системи дія вбудованих податкових регуляторів здійснюється автоматично, вони, зазвичай, мають найбільший лаг серед антициклічних регуляторів. Це, насамперед, пояснюється значною тривалістю законодавчого прийняття даних методів, важкістю побудови економічного прогнозу їх впливу та неоднозначною реакцією економічних суб'єктів на їх імплементацію. Під час спаду податкові надходження до бюджету скорочуються, а державні витрати зростають. Обсяги податків знижуються у зв'язку з падінням ділової активності економічних суб'єктів та відповідно скороченням попиту на продукцію. Зростання державних витрат пояснюється виникненням необхідності здійснення програм підтримки та субсидування населення (наприклад, виплата допомоги по безробіттю), підприємств (страхування від банкрутства). У періоди підйому вбудовані стабілізатори діють у протилежному напрямку (податки зростають, державні трансферти скорочуються) [4, 180, 114].

Розглядаючи антициклічне податкове регулювання у банківському секторі, необхідно зазначити, що вплив податкових інструментів у даній сфері не є визначальним, адже більш дієвим є використання Національним банком України важелів грошово-кредитної політики. Реалізація грошово-кредитної політики Національним банком України направлена на активізацію діяльності та підвищення ефективності банківського сектору, у той час як Міністерство доходів і зборів (зокрема, Державна податкова служба України у його складі) від імені держави здійснює вплив на діяльність економічних суб'єктів, що дає змогу використовува-

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

ти податкове регулювання як єдиний інструмент для отримання ефекту від функціонування всієї економічної системи. Тому у розрізі банківської системи антициклічне податкове регулювання здійснюється з метою підтримки фінансової стабільності банків. Наприклад, у періоди виникнення кризових явищ в економіці податкові органи країн у поєднанні з центральним банком послаблюють податкове навантаження на банківські установи за допомогою зниження ставок податків та надання податкових пільг. Але, у той же час, національний банк корегує норми обов'язково резервування та здійснює більш жорсткий контроль над фінансовими операціям банків [116].

Регулювання банківського сектору за допомогою інструментів державної податкової політики необхідно здійснювати із врахуванням фази економічного циклу, етапу розвитку банківської системи, інших методів державного регулювання, які використовуються на певному проміжку часу. Застосовуючи основні положення рис. 2.1 до банківського сектору можна відзначити, що використання інструментів податкового регулювання у періоди спаду у зазначеному сегменті спямоване на стримання процесу відтоку капіталу з банків за рахунок впровадження різноманітних рестрикцій, а також стимулювання виходу із тіньового сектору, підтримки фінансової стійкості банківських установ через механізм зниження ставок корпоративних податків.

З іншого боку, податкові регулятори в період пожвавлення дозволяють ефективно розподілити податкове навантаження між економічними суб'єктами, підвищити їх інвестиційну активність, стимулювати розвиток бізнесу та самозайнятість населення, активізувати попит на кредити тощо. Саме тому, податкові регулятори використовуються урядами країн з ціллю вирівнювання темпів економічного росту та антициклічного регулювання попиту і пропозиції: їх стимулювання в період спаду та обмеження на стадії економічного підйому. Разом з тим, слід враховувати той факт, що податкові платежі змінюються у відповідності до збільшення (зменшення) об'ємів та темпу росту виробництва з деяким лагом, а тому автоматичний ріст податків може призвести до скорочення обсягів надання та реалізації банківських продуктів і послуг [175].

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

У контексті даного дослідження необхідно відмітити, що антициклічне державне регулювання в Україні історично ґрунтувалося на застосуванні методів монетарної політики. Прийняття Податкового кодексу у посткризовий період мало на меті знизити податкове навантаження на окремих суб'єктів економіки, створити стимули для забезпечення розширеного відтворення, вивести із тіньового сектору суб'єктів підприємницької діяльності. Головною метою ряду трансформаційних перетворень у посткризовий період було нівелювання наслідків кризи у реальному секторі, зокрема енергетиці, агропромисловому комплексі, транспортній та будівельній галузях, у той час як відповідальність за підтримку стабільності банківського сектору належала Національному банку України. Підтримка банків за допомогою податкових регуляторів не здійснювалася, а податкові пільги у поєднанні з масштабним державним субсидуванням протягом зазначеного періоду отримували збиткові державні підприємства.

Варто зазначити, що за останні два десятиліття проблеми в банківському секторі більшості країн світу були тісно пов'язані з економічним спадом. Так, наприклад, у США в період між 1945 і 1980 роками збанкрутували лише кілька банків, у 1980-х і на початку 1990-х років банкрутства банків стали більш поширеними, зокрема 221 американський банк зазнав краху тільки в 1988 році. Однією з причин збільшення кількості банкрутств банків було зростання конкуренції в галузі, що призвело до зменшення нормативних бар'єрів для входу в галузь і створило передумови для маніпуляцій банків щодо підвищення рентабельності капіталу. До причин, які також певним чином спровокували дестабілізацію банківського сектору можна віднести загострення деструктивних процесів в економіці, що проявлялося у зростанні цін на нафту, продукцію сільського господарства, подорожчання комерційної нерухомості тощо [171].

Варто зазначити, що фінансова криза 2008-2009 рр. активізувала фундаментальні трансформації податкового режиму у фінансовому секторі, реалізація яких була засобом нівелювання дії деструктивних факторів, спричинених неузгодженістю податкового регулювання.

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

Однак, необхідно відмітити, що на сьогоднішній день досить проблемним та дискусійним є питання, що стосується можливості нових видів податкових інструментів, які застосовуються у фінансовому секторі, цілеспрямовано зменшувати ймовірність виникнення фінансових криз та їх соціально-економічних наслідків.

Варто зазначити, що деякі країни зробили спроби запровадити нові інструменти податкового регулювання без належного дослідження їх перспектив. Так, зокрема, у Великобританії, у січні 2011 року було обкладено спеціальним збором у розмірі 7,5 базисних пунктів незабезпечені боргові зобов'язання банків, з метою стимулювання банківських установ відмовитися від імплементації ризикованих моделей фінансування, які можуть спровокувати дестабілізацію фінансового сектору та національного господарства в цілому [164]. Разом з тим, десять членів ЄС, серед яких Франція, Німеччина, Швеція та інші, ввели спеціальний збір з фінансових установ.

У контексті даного дослідження необхідно відзначити, що регулювання є традиційно домінуючим підходом до боротьби з деструктивним впливом зовнішніх факторів, які спричиняють крах фінансових установ. Проте очевидні недоліки існуючих нормативно-макропруденціальних заходів, безсумнівно, підкреслюють потенційну ефективність інших інструментів.

Проте, перш ніж оцінювати ефективність тих чи інших інструментів податкового регулювання в питаннях протидії циклічності економічного розвитку банківської системи та економіки в цілому, доцільно здійснити дослідження ключових макроекономічних показників розвитку країн, близьких за рівнем соціально-економічного розвитку до України. До таких країн можна віднести Боснію та Герцеговину, Чехію, Угорщину, Литву, Румунію, ПАР, Болгарію, Єгипет, Казахстан, Марокко, Сербію, Туреччину, Хорватію, Естонію, Латвію, Польщу та Словенію.

Динаміка ВВП перерахованих країн, починаючи з 1960 року представлена на рис. 2.2., побудованому за даними табл. Б.1-Б.3 дод. Б.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

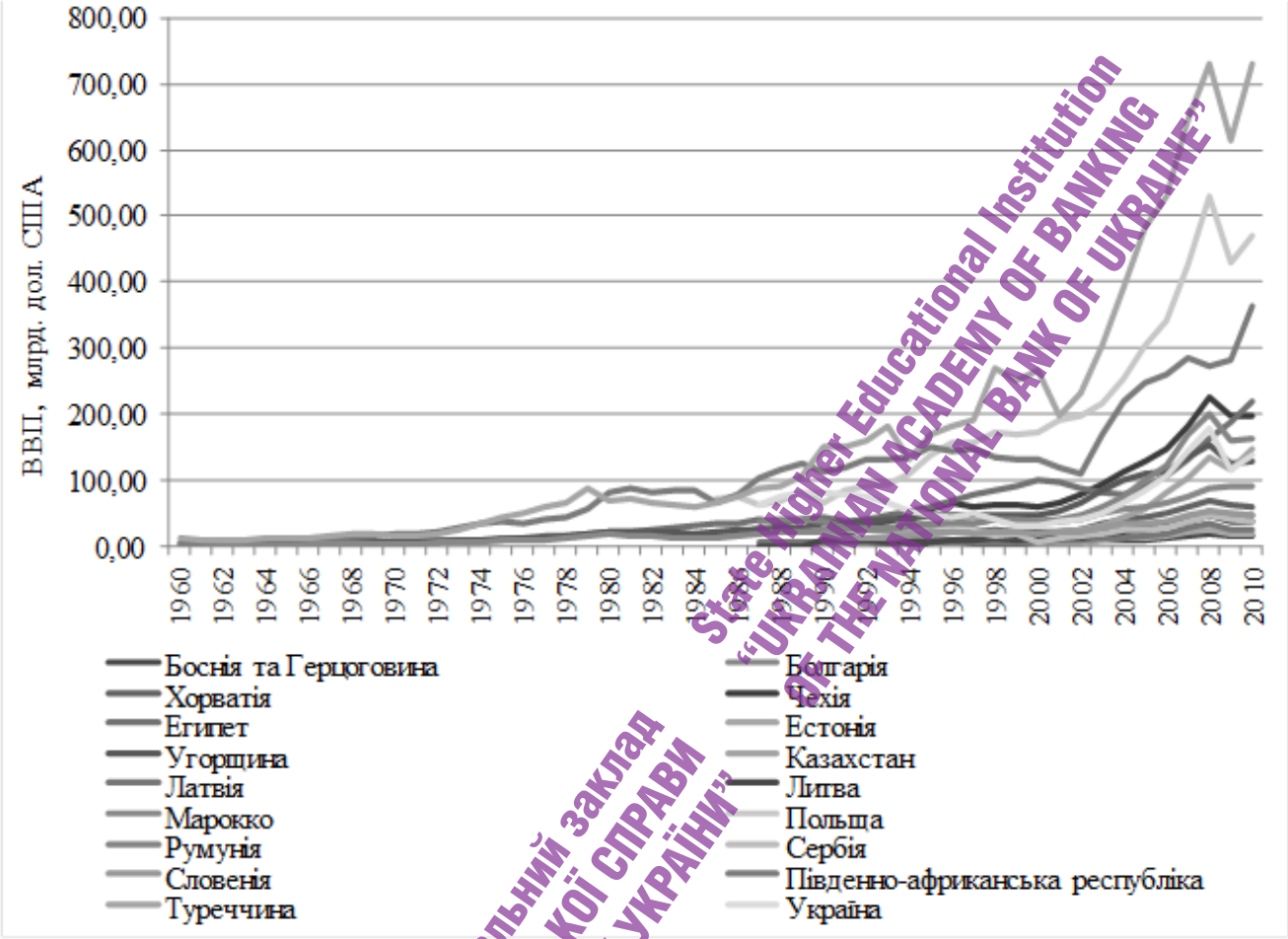

Рисунок 2.2 – Динаміка ВВП країн, що розвиваються та країн з граничним рівнем розвитку (за класифікацією Morgan Stanley) з 1960 по 2010 рр., млрд. дол. США [167]

Дані, представлені на рис. 2.2, не дозволяють зробити висновок про існування однонаправленої динаміки розвитку представленої групи країн. Так, до 1980 року динаміка ВВП країн, а, відповідно, і рівень їх розвитку був стабільним і рівномірним. Однак, протягом 1980-1990 рр. спостерігалося незначне зростання волатильності ВВП. У період 1990-2000 рр. відбувається загострення дестабілізаційних процесів, що, цілком закономірно, призводить до суттєвого скорочення ВВП у 2000-2001 рр. практично у всіх країнах. З 2001 р. розпочинається період стрімкого відновлення, лідерами якого є Туреччина, Польща та ПАР. У 2008 р. зростання ВВП припинилося у зв'язку зі світовою фінансовою кризою, однак наслідки кризи не викликали глибокої рецесії, а тому до кінця 2010 р. більшість країн відновила докризові показники. Визначені етапи розви-

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

тку аналізованих країн підтверджуються і динамікою ВВП на душу населення (рис. 2.3, побудований за даними табл. Б.4-Б.6 дод. Б).

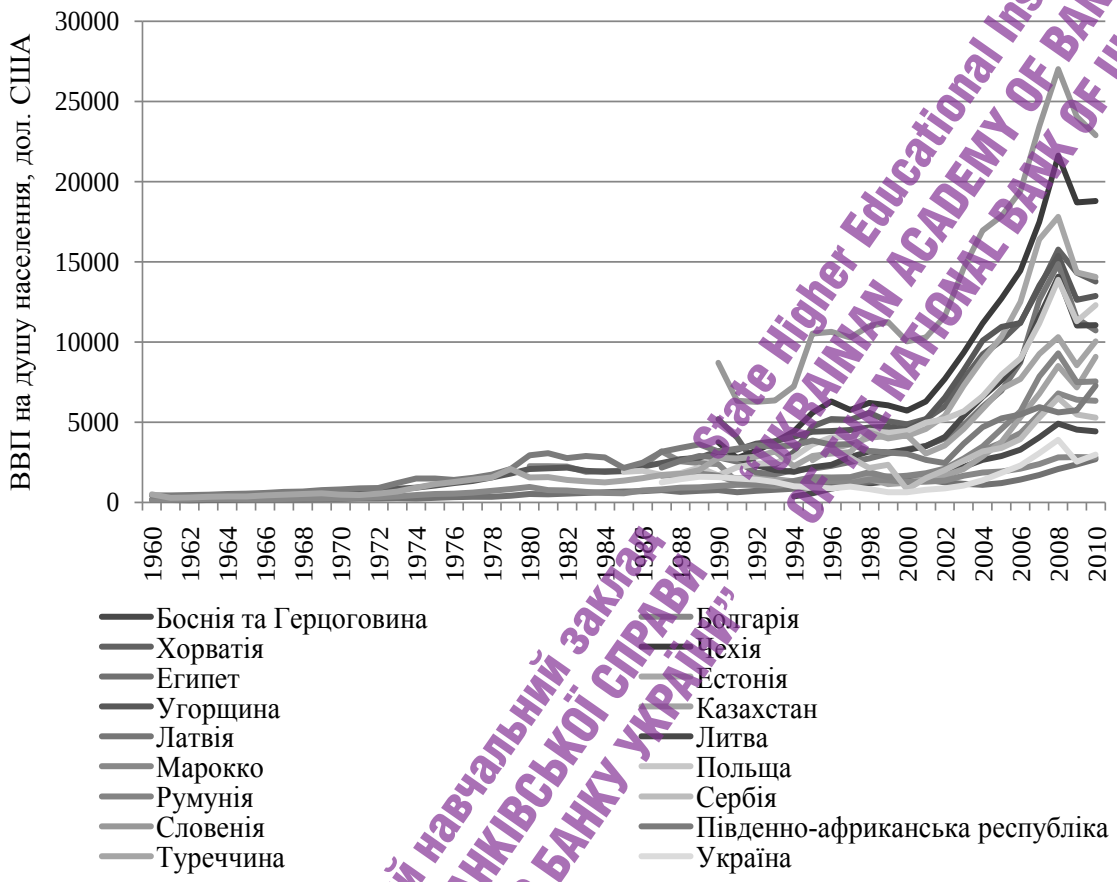

Рисунок 2.3 – Динаміка ВВП на душу населення країн, що розвиваються та країн з граничним рівнем розвитку (за класифікацією Morgan Stanley) з 1960 по 2010 рр., дол. США [167]

Дані, представлені на рис. 2.3, дозволяють відзначити, що лідерами серед проаналізованої групи країн за рівнем ВВП на душу населення є Словенія, Чехія та Естонія, що не співпадає з позиціями цих країн у градації за загальним обсягом ВВП, однак, якщо припущення щодо виділення зазначених циклів у розвитку аналізованих країн вірне, то це має підтвердитися відносно низькими показниками варіації ВВП та ВВП на душу населення в межах виділених часових проміжків (табл. 2.1).

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

Таблиця 2.1 – Коефіцієнти варіації ВВП та ВВП на душу населення країн з граничними економіками та економіками, що розвиваються (розраховано автором на основі [167])

Країна	Часові проміжки									
	1960-2010		1960-1980		1981-1990		1991-2000		2001-2007	
	ВВ	ВВП	ВВП	ВВП	ВВП	ВВП	ВВ	ВВП	ВВП	ВВП
Боснія та Герцеговина	66	64	н/д	н/д	н/д	н/д	45	42	34	33
Болгарія	55	61	н/д	н/д	16	16	14	15	39	40
Хорватія	55	57	н/д	н/д	н/д	н/д	28	29	32	32
Чехія	65	64	н/д	н/д	н/д	н/д	27	27	35	35
Египет	104	81	57	43	20	13	33	28	18	16
Естонія	61	62	н/д	н/д	н/д	н/д	15	16	44	44
Угорщина	91	93	52	50	17	18	11	11	31	31
Казахстан	88	86	н/д	н/д	н/д	н/д	12	9	60	58
Латвія	73	79	н/д	н/д	13	12	19	21	47	48
Литва	82	71	н/д	н/д	200	н/д	18	19	41	42
Марокко	96	75	77	61	26	20	15	11	24	22
Польща	70	70	н/д	н/д	10	10	27	27	31	31
Румунія	79	82	н/д	н/д	4	4	16	17	53	54
Сербія	49	50	н/д	н/д	н/д	н/д	43	42	39	40
Словенія	48	47	н/д	н/д	н/д	н/д	24	24	28	28
ПАР	86	64	76	62	20	15	7	8	35	33
Туреччина	120	100	80	67	33	28	25	21	42	39
Україна	51	56	н/д	н/д	11	11	31	29	51	52

Як можна відмітити на основі даних табл. 2.1, усі країни, окрім Туреччини та Єгипту, мають коефіцієнт варіації за аналізованими показниками за останні 50 років менше 100%, що дозволяє зробити висновок про те, що варіація у межах виділених у рамках дослідження часових проміжків має бути нижчою від сукупної.

Відсутність достатнього масиву статистичної інформації для більшості досліджуваних країн у період з 1960 по 1980 роки не дозволяє з високим рівнем достовірності зробити висновок про існування економічного циклу у даному періоді, однак досить чітко можна відслідкувати цикли розвитку економіки за

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

останні 20 років. Так, можна виділити два економічні цикли, а саме: 1991-2000 рр. та 2001-2007 рр.

У контексті дослідження циклічності розвитку економіки, доцільно також більш детально проаналізувати показники розвитку вітчизняної банківської системи за останні роки (рис. 2.4).

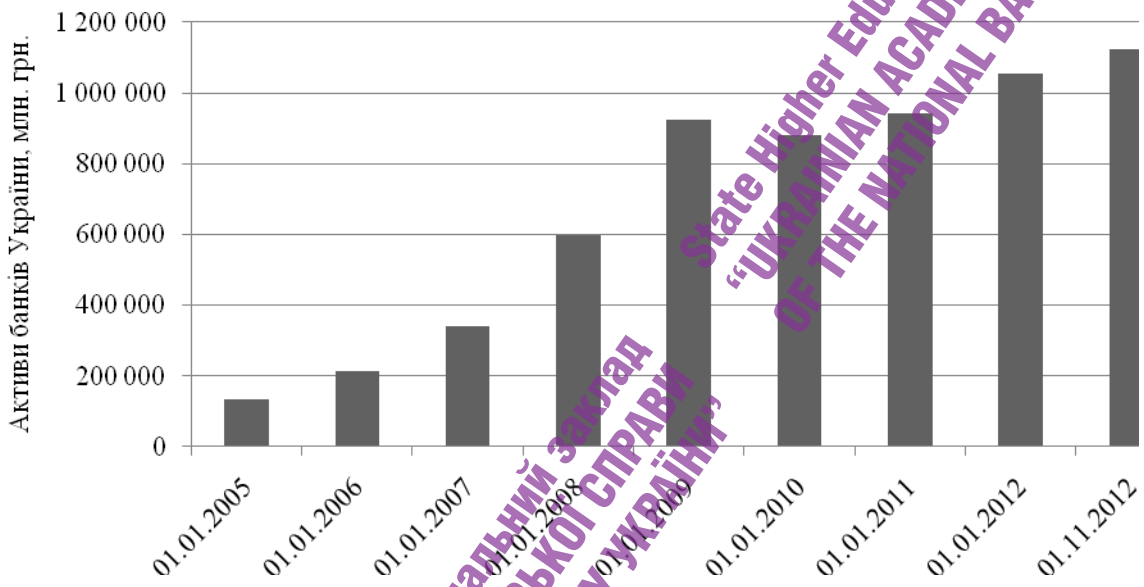

Рисунок 2.4 – Динаміка активів банків України за 2005-2012 рр., млн. грн. (складено за даними Національного банку України [81])

Як видно з рис. 2.4, зниження загального обсягу активів вітчизняної банківської системи відбулося у 2010 році, що дещо нелогічно, адже пік фінансово-економічної кризи припав на кінець 2008 – початок 2009 року. Така тенденція може бути пов'язана з особливістю відображення у звітності та специфікою списання проблемних активів банками. У даному контексті необхідно відзначити, що фактичне зростання проблемної заборгованості почалося ще у 2009 році, проте її списання за рахунок резервів, продаж іншим спеціалізованим компаніям та примусового стягнення активно розпочалося в кінці 2009 – початку 2010 рр., що і знайшло своє відображення у балансовій звітності банків.

У контексті даного дослідження необхідно відмітити, що існує досить тісний зв'язок між показниками розвитку банківської системи України та ключо-

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

вими індикаторами зростання економіки, такими як ВВП та ВВП на душу населення (рис. 2.5).

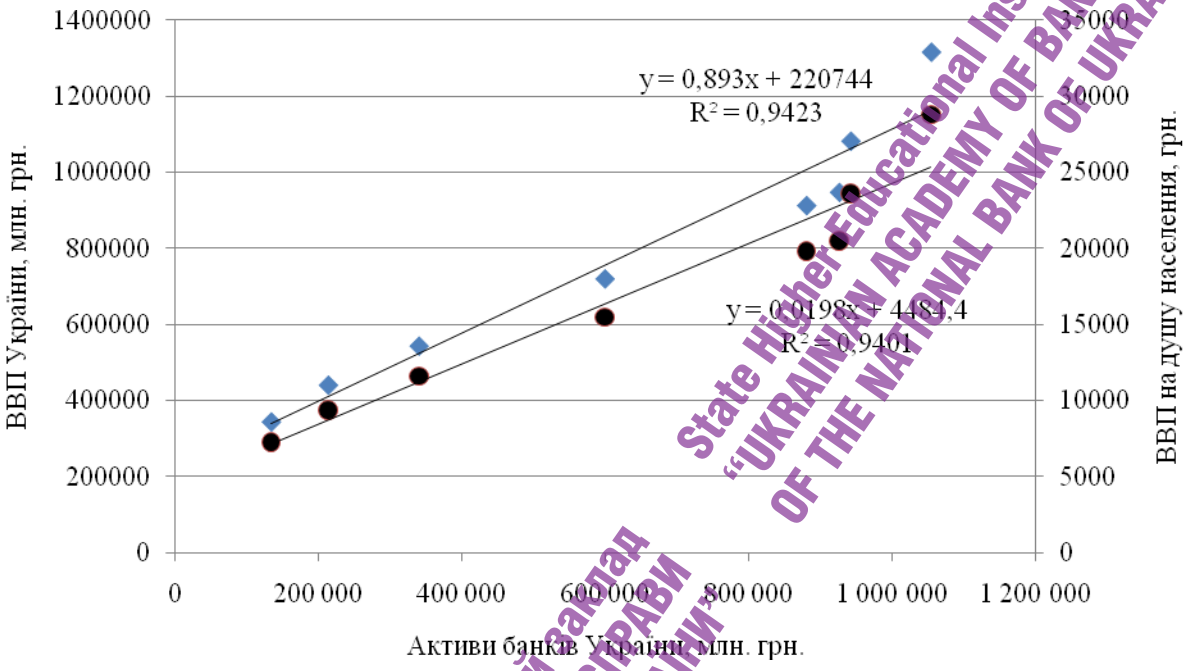

Рисунок 2.5 – Залежність ВВП та ВВП на душу населення України від обсягу активів банків за 2005-2011 рр. (розраховано автором на основі даних Національного банку України [86])

Лінійна регресійна залежність має досить високий рівень достовірності (коефіцієнти детермінації становлять понад 0,94), при цьому коефіцієнти кореляції становлять 97%. Такий тісний зв'язок свідчить про суттєвий вплив вітчизняної банківської системи на розвиток економіки, а, отже, усі проблеми, що виникають у банківській системі та цикли розвитку, які вона переживає, з незначним часовим лагом відображаються на загальнонаціональних процесах в економіці, що можна пояснити недостатністю розвитку небанківського фінансового сектору і, як наслідок, відсутністю альтернатив банківському кредитуванню. Даний факт також підтверджується теорією фінансової нестабільності Х.Ф. Мінскі, сутність якої полягає в тому, що капіталістична економіка формує фінансову структуру (ринкові відносини між кредиторами та позичальниками, а також баланси нефінансових корпорацій, посередників та домогосподарств, які

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

відображають ці взаємовідносини), яка характеризується високим рівнем чутливості до фінансових криз. Згідно теорії фінансової нестабільності, економічна динаміка визначається тим, як підприємства фінансують розширення основного капіталу. На початку стадії ділового циклу (стадії пожвавлення) переважає забезпечене фінансування, при якому поточних грошових надходжень фірм вистачає на здійснення платежів за кредитами, в тому числі і виплату процентів за ними. Такий режим діяльності орієнтує компанії на самофінансування, а не використання кредитних ресурсів.

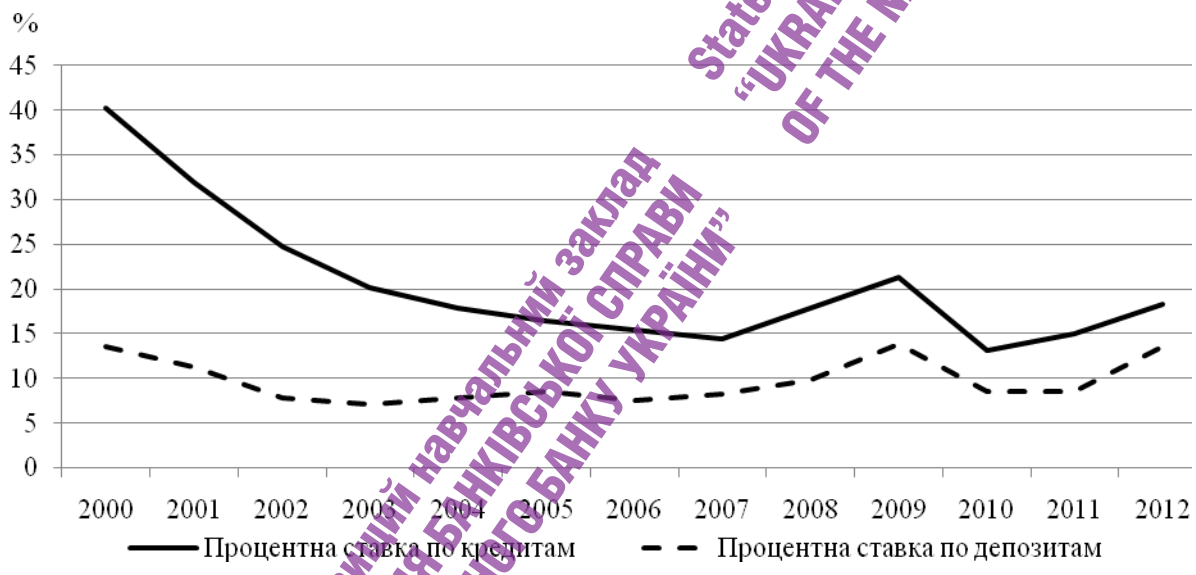

Рисунок 2.6 – Середньозважені процентні ставки по кредитам та депозитам в банках України (розраховано за даними Національного банку України [85])

На рис. 2.6 відображено динаміку процентних ставок українських банків з 2000 по 2012 рр. Як бачимо, на початку даного циклу спостерігаються досить високі ставки по кредитам, при цьому процентні ставки по депозитам також утримувалися на високому рівні, що є непрямим підтвердженням тези Мінскі.

На наступній стадії відбулося зниження ризиків позичальника та кредитора, що пов'язано з активізацією економічної діяльності. Дефіцит власних коштів суб'єктів господарювання для здійснення самофінансування обумовив активізацію пошуку додаткових фінансових ресурсів, постачальником яких став банківський сектор.

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

Варто відмітити, що зниження ризиків кредитування супроводжується скороченням загального рівня ставок за банківськими послугами, і, як наслідок, банки починають відчувати нестачу фінансових ресурсів для розширення кредитування, що спонукає їх до пошуку додаткових джерел коштів. Для України це відобразилося на суттєвому зростанні зовнішніх запозичень банківською системою (рис. 2.7)

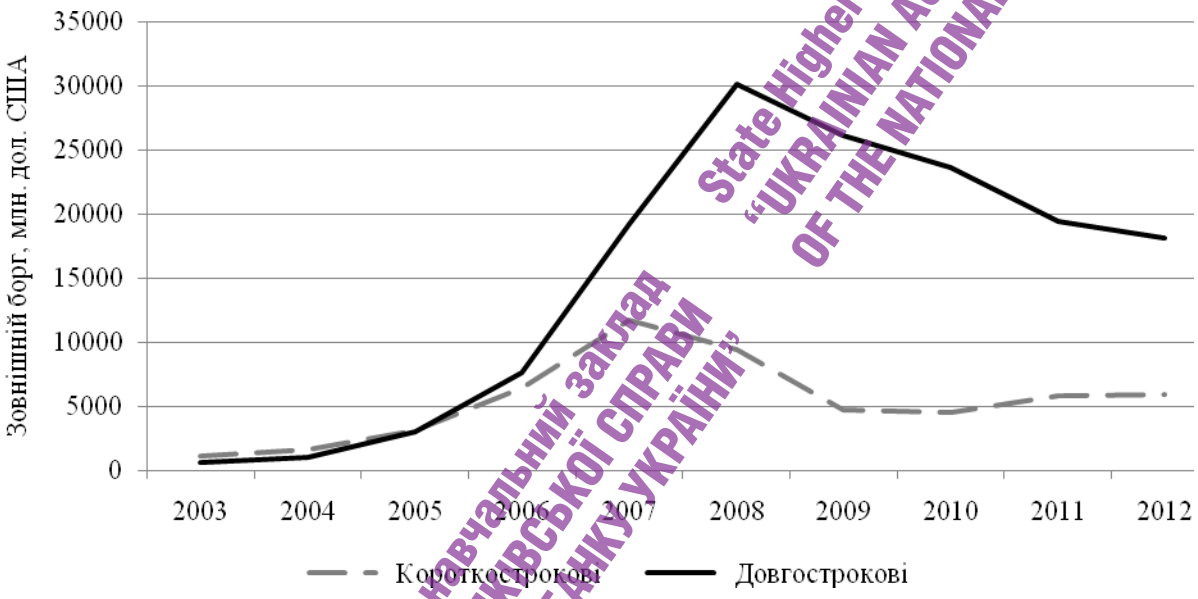

Рисунок 2.7 – Зовнішній борг банківського сектору України, млн. дол. США (розраховано за даними Національного банку України [85])

На основі даних рис. 2.7 можна відмітити, що з 2004 року спостерігається активне нарощування зовнішньої заборгованості вітчизняних банків, особливо довгострокової. Нарощування короткострокової заборгованості суттєво сповільнилось у 2007 році, що може бути пов’язано з початком розгортання кризових явищ у світі, а головним чином у країнах, які виступали ключовими закордонними інвесторами в український банківський сектор. Стан банків суттєво погіршувався за рахунок того, що значна частка банківського кредитування спрямовувалася на фінансування імпорту, що, враховуючи хронічний дефіцит українського торгового балансу, цілком закономірно призвело до девальвації української гривні.

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

Тривалий період стабільності валютного курсу в Україні обумовив недооцінку банками та позичальниками власних валютних ризиків. Ця теза особливо справедлива для кредиторів, які обмежені в інструментах управління такими ризиками. Внаслідок цього відбулося різке погіршення кредитоспроможності вітчизняних домогосподарств у кризовий та посткризовий періоди (рис. 2.8).

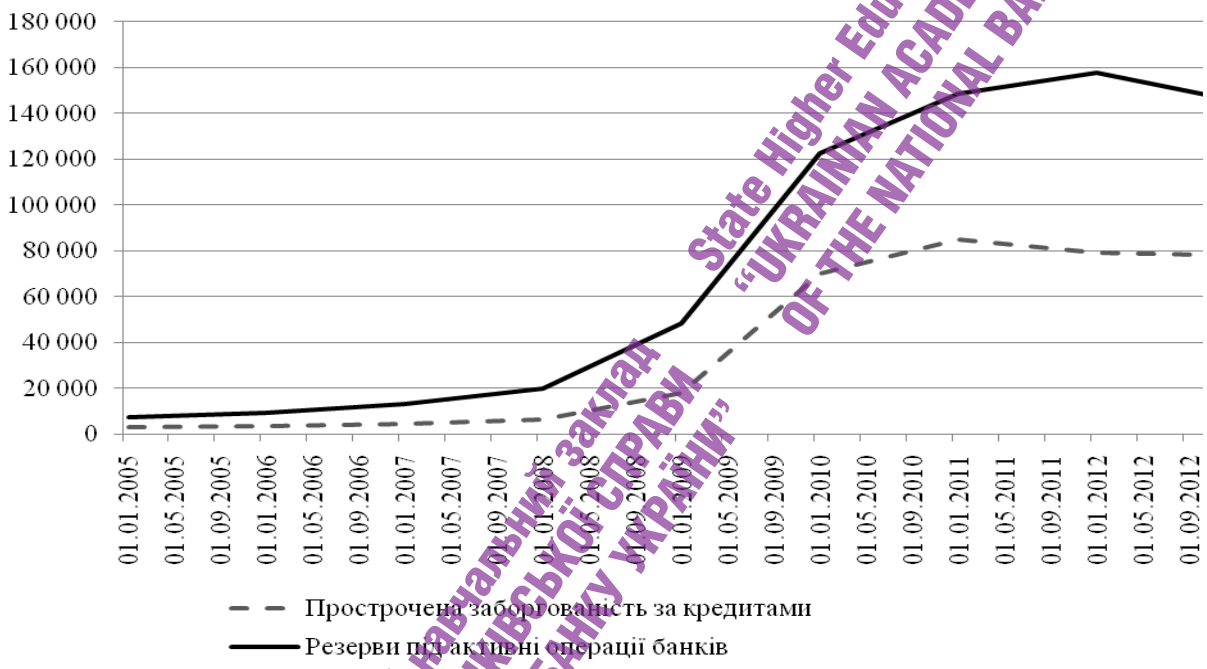

Рисунок 2.8 – Динаміка простроченої заборгованості та резервів під активні операції банків України за 2005-2012 рр., млн. грн. (розраховано за даними Національного банку України [81])

За даними рис. 2.8 можна відмітити різке збільшення проблемних кредитів в українських банках та відповідне нарощування резервів, що негативно відобразилося на прибутковості діяльності банків у 2008-2011 рр. і лише на кінець 2012 року банківська система України почала демонструвати позитивні значення рентабельності активів та капіталу.

Таким чином, можна зробити висновок про неефективність регулювання банківської діяльності, що призвело до дестабілізації розвитку української економіки та поглиблення наслідків фінансово-економічної кризи, подолання яких продовжується і на сьогоднішній день.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

З огляду на вищезазначене, цілком об'єктивною є необхідність запровадження заходів антициклічного регулювання банківської діяльності, характер яких необхідно визначати, виходячи з сутності такого регулювання та його очікуваного впливу на розвиток банків України.

У науковій літературі під антициклічним регулюванням економіки розуміється комплекс свідомих та цілеспрямованих дій держави та, частково, великих корпорацій та наднаціональних наглядових органів на промислові цикли з метою зменшення глибини періодичних спадів та депресій, стабілізації економічної кон'юнктури та темпів економічного росту. Ключову роль у процесі регулювання відіграє держава. Теоретичні засади та методологічна база сучасного антициклічного регулювання були розроблені та обґрунтовані видатним американським економістом Дж. М. Кейнсом.

Починаючи з другої половини XX ст. у промислово розвинутих країнах набувають поширення інструменти антикризового управління, спрямовані на нівелювання циклічних коливань. Так, наприклад, серед заходів антикризового регулювання широкого поширення набули такі інструменти як зростання державних закупівель товарів та послуг, стимулювання будівництва житла (держава в особі уповноважених органів виступала гарантом отримання кредитів на будівництво житла, регулятором строків погашення кредитів, розмірів відсотків за позиками і т.п.), скорочення амортизаційних термінів та збільшення норм амортизації, застосування податкових знижок у разі встановлення нового виробничого обладнання, зниження базової ставки податку на прибуток підприємств та ін. Слід зазначити, що узагальнюючим індикатором впливу держави на економічні цикли є питома вага державних витрат у ВВП та, перш за все, обсяг державних закупівель товарів та послуг. В середині 90-х рр. XX ст. питома вага державних витрат у ВВП складала в Японії близько 34%, а у Швеції – понад 70%.

В Україні ж частка державних витрат знаходиться на помітно нижчому рівні (рис. 2.9). При цьому варто зазначити, що у структурі державних витрат України найбільшу питому вагу займають витрати на освіту (близько 30%) та

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

охорону здоров'я (близько 25%). Фінансування економічної діяльності займає у структурі державних витрат лише 4% [84].

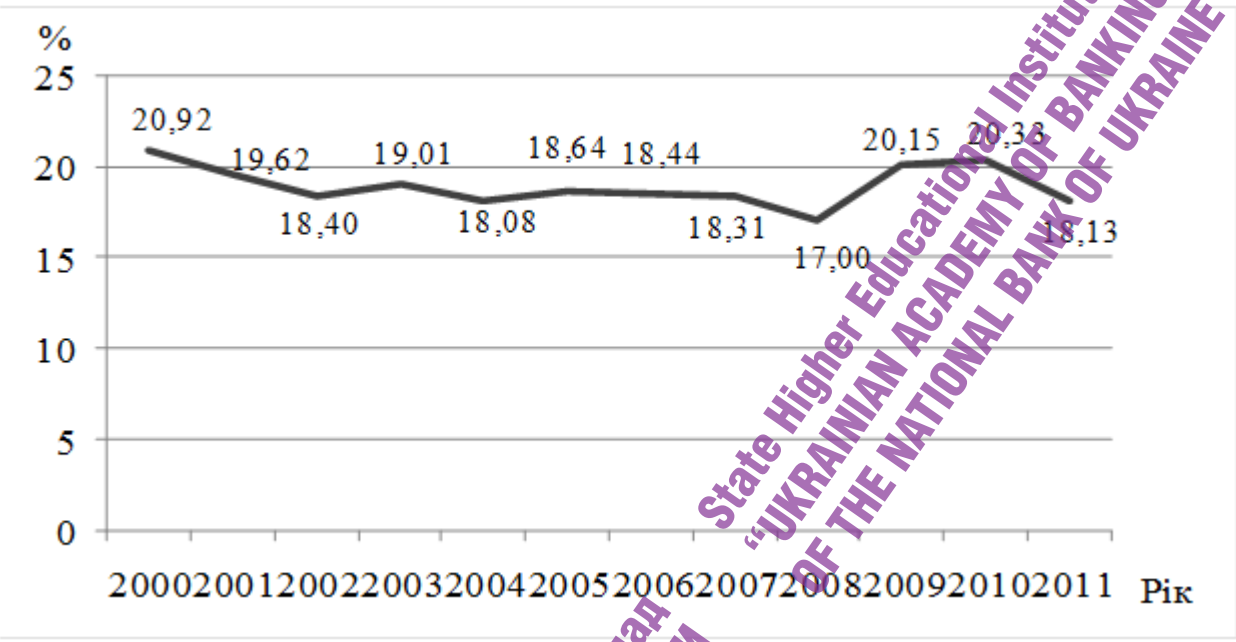

Рисунок 2.9 – Частка витрат на кінцеве споживання сектору загального державного управління у ВВП України за 2000-2011 рр., % [84]

Антициклічне регулювання економіки значною мірою залежить від рівня монополізації національної економіки. Е. Чемберлен досить переконливо обґрунтував той факт, що навіть за відсутності письмових чи усних домовленостей ціни будуть вищими на олігополістичному ринку, ніж на конкурентному, а обсяги виробництва, відповідно, нижчими. Е. Чемберлен, а також інші європейські та американські вчені, справедливо відзначали відсутність еластичності цін, їх динамічності в умовах недосконалої конкуренції. Так, якщо у попередніх періодах, що характеризувалися домінуванням конкурентного середовища, на етапі загострення економічної кризи ціни помітно скорочувалися, то в умовах домінування колективних монополій, вони продовжують залишатися незмінними або навіть зростати. Це обумовлюється тим, що в умовах олігополії підприємства зменшують обсяги виробництва з цілями недопущення перевиробництва товарів та зниження цін.

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"

Деструктивний вплив зазначеної негативної тенденції можна частково чи повністю нівелювати за рахунок діяльності держави щодо стимулювання грошового попиту шляхом проведення відповідної монетарної політики. Такий метод активно використовувався урядами у післявоєнний період та сприяв скороченню глибини й тривалості економічних спадів. Темпи приросту грошової маси, частіше за все, перевищували встановлені монетаристами граничні значення. Разом із тим, значне зростання грошової маси, паралельно з дією інших чинників, наприклад, різким зростанням ціни на нафту в період паливно-енергетичної кризи, призвели в кінці 60-х - на поч. 70-х рр. XX ст. до посилення інфляційних процесів, і, як наслідок, темпи збільшення цін в сер. 70-х рр. склали понад 10%.

Враховуючи даний факт, у 80-х рр. XX ст. уряди країн світу почали обмежувати темпи приросту грошової маси та проводити політику так званих «дорогих грошей». Головним засобом досягнення даної мети стало проведення жорсткої монетарної політики. Зокрема, в часи високої економічної активності, уряд (центральний банк) суттєво підвищував норму відсотка, що призводило до подорожчання кредиту. Протягом депресії та економічної кризи держава збільшувала норму резервування (норматив обов'язкового відрахування комерційних банків у загальнообов'язкові резерви), знижувала ставку процента та здешевлювала кредит. Так, у США комерційні банки зобов'язані зберігати у вигляді касових резервів у Федеральній резервній системі приблизно 20% власних активів. Тому розширення кредитування цілком залежить від величини зростання банківських пасивів, а комерційний процент, за яким банки кредитують клієнтів – від облікової ставки процента, яка по факту є нижньою межею вартості надання кредитів банкам Федеральної резервної системи США.

У Німеччині Федеральний банк визначає для кожного фінансово-кредитного інституту ліміти врахованих векселів, чим обмежує обсяги кредитування під облік векселів, що надаються кожному банку, що, у свою чергу, здійснює вплив на обсяги грошової маси в обігу.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

У контексті дослідження досвіду України слід відзначити, що через неефективність процентного каналу монетарної політики облікова ставка має вкрай низький вплив на інфляційні процеси в Україні (рис. 2.10).

Рисунок 2.10 – Динаміка процентних ставок НБУ та рівня інфляції в Україні протягом 2000-2012 рр. (складено за даними НБУ [83])

Перевагою методів антициклічного регулювання є те, що його можна використовувати досить оперативно, не розробляючи відповідного закону. У процесі застовування даного інструменту, особливо важливого значення набуває визначення моментів підвищення чи зниження процентної ставки.

Протягом кризи уряд повинен збільшувати обсяги прямих капіталовкладень до державних підприємств, перш за все, у галузі економічної і соціальної інфраструктури (сфера транспорту та транспортного будівництва, газо-, електро- та водопостачання, будівництво житла, атомну енергетику тощо) Так, зокрема, в США з близько 56 тис. км федеральної системи швидкісних автомагістралей щороку стають непридатними близько 3 тис. км, які слід ремонтувати за рахунок державного (або федерального) бюджету. Для розширення сукупного споживчого попиту у фазах кризи та депресії уряд (центральний банк) може здійснювати політику «дешевих грошей», знижувати ставку податку на прибуток, розмір заробітної плати, надавати пільги підприємствам за умов прискоре-

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

ного списання (амортизації) вартості основних фондів, таким чином стимулюючи інвестиції у недержавний сектор економіки. З метою зменшення негативних наслідків економічної кризи у 1948-1949 рр., у США збільшили обсяги інвестицій у 2 рази (порівняно з 1946 р.). Проте в наступний період обсяги державних капіталовкладень у більшості промислово розвинутих країн світу поступово зменшувалися. Так, зокрема, їх частка у ВНП за період 1970-1985 рр. зменшилася: у Німеччині – з 6,2% до 3,8%, у Великобританії – з 5,1% до 2,5%, у Франції – з 4,3% до 3,1%, у країнах Європейського Союзу – з 5,1% до 4,1%.

На стадії підйому держава збільшує відсоткові ставки, ставки податків, скорочує податкові пільги, скорочує обсяги прямих капітальних інвестицій, що стримує процеси «перегрівання» економіки, ослаблює суперечності між виробниками та споживачами, нівелює різкі коливання під час переходу від однієї стадії економічного циклу до іншої. Слід зауважити, що між застосуванням заходів у сфері грошово-кредитної політики та досягненням певного результату проходить досить тривалий період часу. На думку західних учених, такий часовий лаг під час циклічного спаду складає від п’яти до двадцяти місяців, а під час підйому – від десяти місяців до двох років. Методи податкового регулювання приносять ефект з найбільшим запізненням, що в пергу чергу обумовлено тривалістю процесу прийняття законів, саме тому вийнятково важливо правильно спрогнозувати розвиток економічного циклу.

У контексті даного дослідження необхідно зазначити, що антикризове та антициклічне регулювання здійснюється за допомогою економічних, правових та адміністративних методів. За умов олігополістичної економіки контрциклічне регулювання проводиться за допомогою розробки узгодженої політики, повного і вчасного виконання державних програм тощо. У той же час, дії учасників економічних відносин часто суперечать політиці держави в даній сфері. Наднаціональні регулюючі органи Європейського Союзу уніфікували більшість аспектів структурної, податкової, промислової, амортизаційної та інших форм політики, що є важливим фактором контрциклічного регулювання та синхронізації економічних циклів.

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

В сучасних умовах антициклічне регулювання також обумовлюється значними відмінностями між сучасними економічними кризами та кризами першої половини XX ст. По-перше, на противагу минулим кризам, коли спостерігалося перевиробництво товарів, сьогоднішні кризи характеризуються перевиробництвом основного капіталу (зокрема, у формі простою переважної частини виробничих потужностей). По-друге, теперішні кризи є менш глибокими, проте частіше відбуваються. По-третє, у випадку коли під час кризи в минулому відбувалися різкі зниження цін, в сучасних умовах вони, як правило, відсутні. По четверте, на противагу стихійному характеру криз в минулому, механізм протікання сучасних економічних криз усе більше піддається державному регулюванню. По-п'яте, сучасним економічним циклам властиві менш тривалі періоди проходження стадій зокрема кризи та депресії, та відповідне збільшення тривалості стадій пожвавлення та піднесення. І по-шосте, в сучасних умовах можемо спостерігати синхронізацію економічних циклів, перш за все, фінансових криз. Доказом останнього була фінансова криза в Південній Кореї і Японії, яка розгорнулася наприкінці 1997 р. З метою її локалізації та гальмування МВФ та Світовий банк виділили Південній Кореї найбільшу за всю історію власного існування позику в обсязі 47 мільярдів дол. США [160].

Ключовим елементом контрциклічної економічної політики є вирішення проблеми структурної деградації української економіки, що проявляється у перманентному скороченні виробництва товарів високого рівня переробки та згортанні галузей, які є базою сучасного економічного розвитку країни, що, у свою чергу, обумовлює необхідність державного стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності.

У даному контексті доцільно відмітити, що забезпечення інноваційної та інвестиційної активності передбачає необхідність здійснення значних капіталовкладень, а тому слід вживати заходів щодо спрощення доступу підприємств і домогосподарств до середньо- та довгострокових кредитів, у тому числі, і на фінансування капітальних вкладень; забезпечення державної підтримки та державних гарантій у процесі реалізації перспективних інноваційно-інвестиційних

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

та модернізацій них проектів; формування спеціалізованого ринкового сегменту та активізація діяльності спеціальних фінансових інститутів, що спеціалізуються на генеруванні значних фінансових ресурсів і їх подальшій трансформації у масштабні капіталовкладення тощо. Таким чином, створення мережі інвестиційних банків та фондів, що забезпечуватимуть надання порівняно доступних кредитів для розвитку виробництва, інститутів венчурного фінансування перспективних проектів, а також освоєння нових технологій повинні стати об'єктом державної підтримки шляхом надання гарантій, субсидій на процентні ставки, страхування, пайової участі, використання різних механізмів стимулювання приватних інвестицій. Окрім цього, повинна бути передбачена ефективна система вчасної індексації амортизаційних відрахувань і забезпечення їх використання згідно визначених цілей.

Однак, необхідно відмітити, що описані вище заходи потребують значного часового лагу для реалізації реформування економіки країни, особливо вітчизняної, а тому вирішення оперативних завдань контрциклічного регулювання економіки пропонується використовувати більш оперативні методи державного регулювання. З метою визначення оптимального напрямку контрциклічного регулювання доцільно розглянути особливості протікання кожної з фаз циклу у традиційному їх трактуванні.

Характерні особливості депресії:

– зменшення інвестицій у виробництво;
– зменшення попиту на робочу силу;
– нарощування запасів;
– зменшення обсягів продаж;
– різке зниження норм чистого прибутку;
– зменшення кількості нових замовлень;
– зниження попиту на кредити.

Характерні особливості пожвавлення:

– зростання попиту на засоби виробництва (особливо активні елементи);

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

– стабілізація розширеного виробництва;

– підвищення попиту на сировину (в першу чергу метал, паливо, електроенергія);

– підвищення попиту на робочу силу;

– зростання попиту на споживчі товари внаслідок збільшення заробітної плати.

Особливості протікання економічного буму:

– нарощування інвестицій у виробництво;

– зменшення виробничих запасів;

– різке збільшення кількості нових робочих місць;

– зростання рівня споживчих і промислових цін [177].

Враховуючи особливості різних фаз циклу, доцільно зосередити увагу органів державного регулювання на заходах, що реалізуються на стадіях депресії та економічного буму, що систематизовано на рис. 2.11.

Рисунок 2.11 – Основні напрямки контрциклічного регулювання економіки (складено автором)

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"

Описані на рис. 2.11 напрямки і методи контрциклічного регулювання економіки, дозволяють сформувати узагальнене уявлення про специфіку використання тих чи інших інструментів з урахуванням особливостей протікання стадії економічного циклу, однак, справедливо зазначити, що існують певні відмінності у підходах щодо реалізації контрциклічного регулювання різних секторів економіки та, відповідно, дещо відрізняється механізм і наслідки застосування загальноприйнятих антикризових регуляторів у різних сферах економічної діяльності.

Так, у процесі контрциклічного регулювання економіки, доцільно зосередити увагу на підтриманні високих показників результативності банківського сектору, оскільки він опосередковано виступає продуцентом додаткової вартості (однією з головним характеристик суб'єктів господарювання у стадії рецесії та посткризовому періоді є дефіцит фінансових ресурсів для фінансування потреб виробництва та забезпечення розширеного відтворення, а банківська система, у свою чергу, є сектором, що дозволяє частково нівелювати проблеми підприємств з мобілізацією тимчасово вільних грошових коштів за рахунок кредитування, саме тому банки, надаючи кредити господарюючим суб'єктам, дозволяють їм поліпшити свої фінансові показники та створювати додаткову вартість, що проявляється у зростанні ВВП), а також може сприяти поглибленню деструктивних проявів кризи (якщо підприємства мають обмежені можливості щодо доступу до кредитних ресурсів, що викликано їх високою вартістю) чи пришвидшенню відновлення економіки країни (якщо суб'єкти господарювання можуть у повній мірі покрити дефіцит фінансових ресурсів за рахунок дешевих банківських кредитів). Зазначені причини обумовлюють превалювання саме регулювання банківської діяльності у процесі реалізації контрциклічної політики держави.

Зважаючи на те, що у процесі реалізації грошово-кредитної політики в Україні, яка в основному спрямована на стабілізацію валютного курсу гривні, управління ліквідністю банківської системи, регулювання заробітної плати, може виникнути проблема, пов'язана з тінізацією доходів, незалежно від стадії

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

економічного циклу, а для реалізації ефективної державної інвестиційної політики суттєвою проблемою є дефіцит бюджетних коштів для фінансування фундаментальних проектів, найбільш доцільною та ефективною буде активізація саме фіскального регулювання банківської системи, яке в Україні є рушійною силою економічного розвитку.

Варто також зазначити, що податкове регулювання економічної діяльності дозволяє державі, в особі уповноважених органів, при будь-якій економічній кон'юнктурі концентрувати у своїх руках фінансові ресурси, що, у свою чергу, обумовлює можливість значного корегування стадії та динаміки економічного розвитку країни. Саме за допомогою податкового регулювання реалізується суб'єктивна діяльність держави щодо використання об'єктивних можливостей податків сприяти розвитку індивідуального й суспільного виробництва [30].

У контексті дослідження даної проблематики необхідно відзначити, що заходи фіскального регулювання банківської діяльності мають бути спрямовані на:

– посилення відповідальності банків за якість сформованих активів;

– синхронізацію динаміки обсягів кредитного та депозитного портфелів;

– зниження процентної маржі при стабільності рівня комісійних винагород;

– збільшення капіталізації банків, у тому числі за рахунок створення певного запасу капіталу для забезпечення покриття можливих збитків та відтоків капіталу;

– обмеження нарощування зовнішньої заборгованості;

– мінімізацію ризиків (в першу чергу валютних та процентних).

Запровадження інструментів регулювання банківської діяльності, які мають податковий характер та спрямовані на досягнення визначених цілей дасть змогу, по-перше, зменшити чутливість банківського сектору до циклічності розвитку економіки за рахунок автоматичності їх застосування, а, по-друге, до-

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

зволить забезпечити їх неухильне виконання за рахунок контролю з боку НБУ, який володіє всією повнотою інструментів впливу на банки України.

Враховуючи результати проведеного дослідження, автор стверджує, що напрямки контрциклічного податкового регулювання банківської діяльності повинні чітко узгоджуватися з напрямками такого регулювання для всієї економіки в цілому та квазіфіскального регулювання банківської діяльності (табл. 2.2).

Так, підсумовуючи викладені раніше положення, можна відмітити, що інструменти контрциклічного податкового регулювання банківської діяльності можна умовно поділити на дві групи: загальноекономічні, тобто такі, що можуть бути застосовані до будь-яких суб'єктів господарювання та банків у тому числі та специфічні, тобто такі, використання яких обумовлено специфікою банківської діяльності. Крім того, окремо можна виділити інструменти, що застосовуютья у системі квазіфіскального регулювання, які не виступають самостійним блоком податкового регулювання, однак, зважаючи на фіскальну природу такої діяльності, опосередковано можуть бути до неї віднесені.

Отже, до першої групи методів можна віднести варіацію ставок та бази оподаткування, встановлення (скасування) пільгових режимів оподаткування та податкових канікул, збільшення (зменшення) податкового періоду тощо. Варто зазначити, що такі інструменти податкового регулювання не враховують специфіку функціонування підприємств, а їх головною метою є вирівнювання динаміки ділової активності господарюючих суб'єктів.

Друга група інструментів, навпаки, орієнтована на стимулювання (дестимулювання) активізації діяльності банківського сектору, а тому передбачає застосування таких заходів у рамках податкового регулювання, що дозволять здійснювати цільовий вплив саме на дану групу суб'єктів фінансового ринку, не впливаючи прямо на результативність функціонування інших учасників економічних відносин.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

Таблиця 2.2 – Диференціація (за етапами економічного циклу) напрямків контрциклічного регулювання на рівні економіки країни, податкового регулювання та квазіфіскального регулювання банківської діяльності

Напрямки регулювання	Етапи економічного циклу			
	Рецесія	Депресія	Пожвавлення	Підйом
Контрциклічне регулювання на рівні економіки країни в цілому	Стимулювання інвестицій, надання пільг за умов прискореного списання (амортизації) вартості основних фондів, зниження розміру заробітної плати, збільшення обсягів прямих капіталовкладень у державні підприємства, перш за все – у галузі економічної і соціальної інфраструктури, введення мораторію на проведення податкових перевірок, зниження ставки податку на прибуток для всіх суб'єктів господарювання		Мінімальне застосування державою регулюючих заходів, політика невтручання держави в економічні процеси	Стримуюче регулювання з метою уникнення дисбалансів в економіці, збільшення ставок податків, ставок по кредитам, скорочення податкових пільг, зменшення обсягів прямих капіталовкладень
Контрциклічне податкове регулювання банківської діяльності	*Стимулююче податкове регулювання банківської діяльності:* надання податкових пільг банкам на залучення іноземних інвестицій тощо	*Антикризове податкове регулювання банківської діяльності:* продовження податкової амністії на повернення капіталу банків із офшорних зон, введення штрафів на зберігання капіталу банків в офшорах тощо	*Стримане податкове регулювання банківської діяльності:* відмова від податкових пільг, нормалізація податкового навантаження тощо	*Стримуюче податкове регулювання банківської діяльності:* підвищення ставок по «спеціальним податкам», збільшення податкового навантаження, штрафи на переведення капіталу банків до офшорних зон тощо
Контрциклічне квазіфіскальне регулювання банківської діяльності	Зниження норм обов'язкових резервів, надання стабілізаційних кредитів банкам, введення режиму множинних валютних курсів	Рекапіталізація банків, субсидування кредитів, субсидування операцій хеджування від ризику зміни валютного курсу, гарантії валютного курсу тощо	Зниження вимог по лімітуванню кредитів. Відмова від пільг, що надаються через квазіфіскальні операції тощо	Збільшення нормативів обов'язкових резервів по залученим коштам, відмова від квазіфіскальної підтримки банків, примусове закриття філій банків на тіньових територіях

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

До таких інструментів можна віднести: цільове (секторальне) застосування загальноекономічних податкових регуляторів (використання загальних податкових важелів та преференцій, однак виключно до субєктів банківської діяльності), спеціальне оподаткування, що являє собою відрахування у вигляді податку до централізованого фонду, головним призначенням якого є нівелювання та згладжування циклічних дисбалансів функціонування банківського сектору тощо.

Як висновок у контексті даного дослідження, варто зауважити, що банківський сектор виступає своєрідним орієнтиром та інструментом у контексті реалізації державної політики, який дозволяє вирівняти дисбаланси економічного розвитку підприємств реального сектору економіки, а тому має бути першочерговим та головним об'єктом контр циклічного регулювання. У свою чергу, у рамках антициклічної політики регулювання банківської діяльності важливо, поряд з монетарними інструментами, застосовувати і податкові регулятори, які, досить часто, є більш ефективними, а вже у межах контрциклічного податкового регулювання банківської діяльності використовувати як загальноекономічні, так і специфічні податкові інструменти, враховуючи при цьому і специфіку та масштаб квазіфіскальної діяльності.

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ
State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

2.2 «Спеціальне оподаткування банківської діяльності» в контексті забезпечення стабільності банківської системи

Банківський сектор є особливою сферою економічної системи держави, який характеризується підвищеною ризиковістю діяльності, що зумовлює необхідність пошуку досконалого механізму забезпечення його стабільного розвитку. При пошуку ефективних інструментів стабілізації діяльності банківських установ варто враховувати всі групи ризиків, які впливають на їх функціонування. У загальному вигляді фактори, що зумовлюють фінансову нестабільність

банків поділяються на три категорії – макроекономічного, мікроекономічного та інституціонального характеру.

Чинниками макроекономічного впливу виступають процеси, що стосуються національної економіки в цілому. До них відносяться спад виробництва, інфляція, зниження платоспроможності позичальників, коливання відсоткових ставок, цін на товари та фінансові активи, ринкові реформи. Окрім того, важливе значення для банківської системи відіграють негативні тенденції у зовнішньоекономічних відносинах, оскільки зростання цін на товари, що становлять основні статті імпорту, може спричинити девальвацію національної валюти, а збільшення вартості обслуговування зовнішнього боргу призводить до зростання вартості ринкового рефінансування.

Зумовлюють нестабільність банківських установ і фактори, що діють на рівні суб'єкта господарювання, найбільш поширеними з яких є низька якість банківського менеджменті, порушення норм правового регулювання, недобросовісна конкуренція між банками [91].

На нестабільність банківської системи впливає також і низька ефективність існуючих державних систем регулювання. Ключовими аспектами неефективності інституційного регулювання банківських установ на сьогодні виступають недосконаліть нормативно-правової бази, недоліки стосовно висвітлення фінансової інформації у звітності банків, а також несвоєчасність реагування регулятивних органів на проблеми фінансового стану банківської системи.

Світова фінансова криза 2008-2009 років поставила перед міжнародними фінансовими організаціями та урядами окремих країн проблему необхідності розробки спеціальних стабілізаційних механізмів для регулювання діяльності фінансового сектору та банківських систем зокрема.

Наслідками фінансової кризи було виявлено ряд основних причин, що зумовлюють нестабільність банківської системи, більшість з яких залишаються невирішеними і на сьогоднішній момент. Передусім, зберігається проблема існування системоутворюючих банківських інститутів, фінансові ризики яких впливають на стан банківської системи в цілому, що зумовлює необхідність їх

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

державного фінансування, яке відбувається за рахунок бюджетних коштів. Варто відзначити також недостатність рівня контролю за ризиками діяльності фінансових посередників з боку системи наглядів, що, відповідно, створює умови нестабільності їх функціонування.

Вирішальну роль для сталого розвитку банківської системи відіграють ризики ліквідності, контроль за якими здійснюється на рівні держави. Однак, враховуючи поширення короткострокових фінансових інструментів у діяльності банківських установ, можна відзначити недостатність державного контролю у даному аспекті. Проблемним питанням залишається також і проведення ризикованої політики менеджменту банку при прийнятті рішень про інвестування фінансових ресурсів [178].

Враховуючи викладені положення, можна констатувати, що реформа регулятивного механізму банківської діяльності, в першу чергу має бути спрямована на зниження системних ризиків фінансового сектору.

Основними загальноприйнятими методами, що використовуються для посилення стабільності банківської системи на сьогоднішній день виступають:

– застосування жорсткіших стандартів регулювання по відношенню до системно значимих фінансових інститутів;

– зростання вимог достатності капіталу банків;

– запровадження системи контрциклічного резервування;

– удосконалення практики управління ліквідністю банківських установ;

– регулювання рівня ризику політики топ-менеджерів фінансового сектору;

– удосконалення регулювання позабіржового ринку деривативів.

Найбільш значною проблемою, яку викликає криза банківського сектору, є її поширення на економічну систему в цілому, що є особливо актуальним для України, фінансовий ринок якої побудований за моделлю, що передбачає домінантну роль банків у системі фінансового посередництва. Необхідність уникнення нівелювання наслідків кризи банківської системи за рахунок інших сек-

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

торів економіки зумовила пошук особливих заходів стабілізації банківського сектору, здатних задовольнити наступні умови:

– покриття витрат держави на підтримку банків має бути здійснено виключно за власний рахунок кредитних організацій;

– зменшення проявів негативного зовнішнього ефекту кризи у банківській системі на діяльність інших суб'єктів економіки [136].

Ефективним інструментом контролю економіки з боку держави виступає податкова політика, методи якої дозволяють регулювати усі сфери економіки. Саме тому, у якості стабілізаційного інструменту щодо діяльності банків та засобу зменшення дефіциту державного бюджету пропонується використовувати спеціальне оподаткування банківської діяльності.

Механізм впровадження спеціальних податків на банківський сектор дозволяє реалізувати всі необхідні умови, оскільки передбачає створення спеціальних стабілізаційних фондів, що фінансуються виключно за рахунок податкових внесків банківських установ, а відповідно, не передбачають участі інших суб'єктів фінансової системи. Акумульовані у даних фондах ресурси під час виникнення кризових ситуацій спрямовуються на підтримку банківського сектору, тобто знижується участь держави у вирішенні проблем банківської системи та зводиться до мінімуму перерозподіл фінансових ресурсів державного бюджету [162].

Питанням впровадження спеціального оподаткування банківської діяльності активно займались такі зарубіжні науковці як Джеймс Тобін [199], Дін Бейкер [161], Метт Шерман [163], Бруно Джетін [183], Стефан Шульмейстер [193], які розробили власні варіанти спеціальних податкових режимів для операцій банків та фінансових установ. У Росії ідея застосування спеціальних податків на банківську діяльність знайшла відображення в роботах таких авторів як С. Моісєєв [69], А. Хандруєв [137]. Аналізуючи вітчизняні джерела, можна зробити висновок, що в Україні практично не здійснювались дослідження теоретичних положень та можливості практичної реалізації спеціального оподаткування діяльності банківських установ.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

Аналізуючи сутність та призначення спеціального оподаткування банківської діяльності у зарубіжних країнах, можна визначити три основні задачі, які має вирішувати застосування спеціальних податків:

– створення стабілізаційного фонду банківської системи з метою компенсації витрат на подолання наслідків фінансової кризи;

– відшкодування фіскальних втрат у період фінансової кризи та зменшення дефіциту державного бюджету;

– часткове зниження ризику банкрутства системно значимих банківських інститутів [196].

Розглядаючи висвітлені в науковій літературі підходи щодо моделей спеціального оподаткування банківської діяльності, їх можна класифікувати наступним чином:

1. Платники спеціальних податків:

– всі кредитні організації;

– тільки банки;

– тільки великі банки.

2. База оподаткування:

– оборот (банківських операцій);

– активи;

– депозити;

– інше (у деяких країнах базою оподаткування виступають зобов’язання).

3. Спрямування коштів, отриманих від сплати податків:

– фонд реструктуризації банків (спеціальний фонд);

– фонд гарантування вкладів;

– державний бюджет.

4. Період сплати податку:

– рік;

– місяць.

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

5. Термін дії:

– визначений період;

– невизначений період.

6. Характер платежу:

– податок;

– внесок до фонду гарантування чи державного бюджету [173].

Вперше ідея впровадження податку на фінансові операції була висунута американським економістом Джеймсом Тобіном [118] у 1970-х роках, який запропонував оподатковувати валютні операції спекулятивного характеру. Суть його теорії полягала в тому, що оподаткування транскордонних валютних операцій на рівні 0,1-0,25% від обсягу торгів дозволить знизити масштаб спекулятивних операцій, не впливаючи на довгострокові виробничі інвестиції. Отриманий від сплати податку дохід у розмірі 100-300 млрд. дол. США можна спрямувати у цільові фонди для фінансування пріоритетних міжнародних проектів. Ідея Тобіна згодом одержала розвиток серед інших науковців.

У табл. 2.3 наведено пропозиції щодо оподаткування фінансових операцій різних авторів.

Як бачимо з даних табл. 2.3, різними авторами було висунуто пропозиції щодо оподаткування спекулятивних операцій фінансового сектору, які можуть спричинити дестабілізуючий вплив на національну економіку. Також було розраховано дохід, який держави чи міжнародні фінансові організації отримають у разі впровадження даного типу податків. Прогнозована сума річного доходу держави коливається від 178 до 1000 млрд. дол. США при різних податкових режимах.

Метою застосування спеціального банківського оподаткування є приведення банківської системи у відповідність реальному сектору економіки. Уряди деяких держав впроваджують спеціальні податкові режими через оподаткування бонусів працівників та прибутку банків (Франція, Великобританія) або за ступенем ризику балансу (Швеція).

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Таблиця 2.3 – Підходи щодо встановлення податку на фінансові операції (складено автором за даними [161, 163, 183, 193, 199])

Ознака	Автор			
	Д. Тобін	В. Джетін	Д. Бейкер та ін.	С. Шульмейстер
Податковий режим	Уніфікований 0,5%	Диференційований 0,02% для банків; 0,1% для фондів та компаній	Диференційований 0,5% для опціонів; 0,01% для спотів; 0,5% для акцій; 0,01% для облігацій	Три ставки: 0,01%; 0,05%; 0,1%
Обсяг зниження торгів		-66% для банків та фінансових компаній; -25% для не фінансових компаній	-50%	-75% (при ставці 0,1%); -75% (0,05%); -25% (0,01%)
Сфера операцій:				
угоди спот	+	+	+	+
форварди і свопи на ринку форекс		+	+	+
біржові деривативи			+	+
позабіржові деривативи				+
акції і облігації			+	

Так, адміністрація США у січні 2010 року оголосила про намір впровадження спеціального податку на банківську діяльність, що має назву «Плата за відповідальність за фінансову кризу» Обами. Призначення даного податку – компенсація втрат, понесених унаслідок кризи. Програма розрахована на десять років та спрямована на регулювання діяльності п’ятдесяти найбільших банків, страхових компаній і торгових домів [117].

Активізація практичної реалізації спеціальних податкових режимів стосовно банківської діяльності у розвинених країнах світу зумовлена прагненням урядів держав мінімізувати втрати від майбутніх фінансових криз. Починаючи з 2009 року у різних державах розвивається законодавча база та розробляються системи адміністрування спеціальних податків та зборів.

У табл. 2.4 наведено приклади спеціальних податків на банківську діяльність.

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"

Таблиця 2.4 – Спеціальні податки на банківську діяльність у різних країнах світу (складено автором за даними [166, 188])

Країна	Назва податку	Період впровадження	База оподаткування	Ставка податку, %
1	2	3	4	5
Австрія	Банківський збір	З 01.01.2011	Капітальні активи	0,055-0,085
			Похідні фінансові інструменти в торговій книзі	0,013
Греція	Банківський збір	2011	Річна сума зобов'язань банків	0,6
Великобританія	Банківський збір	05.2011-12.2011	Підсумок балансу за мінусом страхових зобов'язань, захищених вкладів, зобов'язань репо тощо	0,075
		З 01.01.2012		0,088
Бельгія	Стабілізаційний фінансовий внесок	З 01.01.2012	Загальна сума зобов'язань за мінусом капіталу і депозитів	0,035
	Внесок до Фонду захисту депозитів		Сума депозитів, скоригована на профіль ризику банку, достатність капіталу, якість активів та ліквідність	Близько 0,245
Кіпр	Банківський збір	Закон знаходиться на розгляді в парламенті	Сума депозитів за винятком міжбанківських депозитів	0,095
Франція	Податок на системні ризики	2011	Сума власного капіталу банку, що перевищує 500 млн. євро	0,25
Німеччина	Банківський збір	З 01.01.2011	Підсумок балансу за мінусом зобов'язань клієнтів та певних інших елементів (резерви загальних банківських ризиків)	0,02-0,04
			Номінальна вартість похідних фінансових інструментів	0,00015
Португалія	Банківський збір	2011	Загальні зобов'язання, за мінусом певних статей	0,05
			Позабалансові похідні фінансові інструменти	0,00015
Швеція	Банківський збір	30.12.2009	Сума зобов'язань	0,036

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

Продовження табл. 2.4

1	2	3	4	5
Угорщина	Банківський збір	З 27.09.2010	Підсумок балансу за мінусом міжбанківських кредитів	0,15 при базі до 50 млрд. форинтів та 0,53 при перевищенні
США	Плата за відповідальність за фінансову кризу	З 01.2010	Балансові зобов'язання за мінусом депозитів, застрахованих Федеральною Корпорацією страхування вкладів	0,15

Аналізуючи досвід впровадження спеціального оподаткування банківської діяльності за кордоном, можна зробити висновок про різноманітність об'єктів та ставок оподаткування. Дані табл. 2.4 свідчать про те, що основною метою справляння спеціальних податків з діяльності банків є формування фінансових ресурсів держави для запобігання банкрутству банківської системи. Слід відзначити, що фінансові ресурси, отримані від сплати спеціальних податків та зборів можуть спрямовуватися до державного бюджету (Аргентина, Бразилія, Великобританія) або акумулюватися у спеціальному стабілізаційному фонді (Швеція, Німеччина). При цьому перший варіант більшою мірою дозволяє вирішити проблему зниження дефіциту державного бюджету, а другий – сприяє мінімізації ризиків банкрутства банків в умовах фінансової кризи. Проте, слід розглянути детальніше особливості впровадження спеціальних податків у різних країнах.

Розглядаючи розвиток спеціального оподаткування в країнах Європейського Союзу, варто відзначити, що у травні 2010 року Європейською Комісією було запропоновано впровадити банківський податок з метою покриття витрат, спричинених деструктивним впливом фінансової кризи. Передбачалося створення єдиного фонду для країн-членів Європейського Союзу. Однак, проект було відкладено у зв'язку з впровадженням подібних податків у окремих країнах.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

Так, у Великобританії передбачено спеціальний фонд у структурі державного бюджету для акумулювання доходів від сплати збору, які було оцінено на рівні 2 млрд. фунтів стерлінгів.

У Бельгії впровадження податку з фінансових інститутів, що включають банки, страхові та брокерські компанії має забезпечити протягом 3 років надходження коштів на рівні 1,43 млрд. євро, що будуть накопичуватися в спеціальному фонді, відокремленому від державного бюджету.

Податок, впроваджений урядом Франції, що стягується до державного бюджету, згідно з підрахунками, у 2011 році повинен сформувати близько 400 млн. євро. Особливістю впровадження даного податку є визначення банків-платників податків, якими є французькі банківські групи та іноземні дочірні банки. Що стосується філій іноземних банків, представлених у Франції, то вони звільняються від сплати податку. Також варто відзначити, що французький уряд запланував оподаткування бонусів керівників банків, що перевищують 27500 євро, за ставкою 50%.

Особливістю впровадження банківського збору у Швеції є акумулювання надходжень на відсоткових рахунках в державному бюджеті. Органом управління є Боргове Агентство. Сума коштів, накопичених за 15 років, за прогнозами складе близько 2,5% ВВП Швеції. Платниками збору є шведські банки та іноземні дочірні банки, що знаходяться в Швеції. Спочатку ставка збору була встановлена на рівні 0,036%, однак, у зв'язку зі складною економічною ситуацією у 2009-2010 рр. уряд знизив її вдвічі.

Робота по запровадженню банківського податку в Німеччині була проведена у співпраці з французьким урядом. Доходи від збору оцінюються на рівні 1-1,3 млрд. євро щорічно. Надходження спрямовуватимуться до спеціального фонду реструктуризації. Банківський збір стосується материнських банків, що функціонують у Німеччині, їх філій за кордоном та дочірніх іноземних банків, які здійснюють діяльність на території країни. Філії іноземних банків, що діють на території Німеччини, не є платниками збору. Сума банківського збору обмежується нижнім (5% регулярних річних платежів) та верхнім (15% чистого

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

прибутку) порогом. Слід відзначити, що банки, що спрацювали без прибутку, не звільняються від сплати збору [165].

Угорщина є прикладом країни, де спеціальні податки було застосовано не лише до банків, а й до інших фінансових установ, таких як страхові компанії, фінансові та інвестиційні компанії, венчурні фонди та інвестиційні фонди, що управляються компаніями. Податкова база та ставки збору диференційовані залежно від виду організації. Характерно, що запровадження досить високої ставки збору в країні призвело до звільнення співробітників банків.

Аналізуючи вітчизняну фінансову систему, слід відзначити, що наша держава тяжіє до банкоцентричної моделі розвитку, тому проблема забезпечення стабільності функціонування банківської системи є особливо актуальною. Використання зарубіжного досвіду встановлення спеціального оподаткування банківської діяльності сприяло б зниженню проблеми дефіциту державного бюджету та синхронізації функціонування банківської системи та реального сектору економіки через обмеження спекулятивного характеру банківських операцій. На нашу думку, впровадження спеціальних податкових режимів для банківських установ України може супроводжуватися створенням спеціального стабілізаційного фонду, ресурси якого доцільно було б спрямувати на забезпечення ліквідності банківської системи в кризових умовах, оскільки наслідки та масштаб деструктивного впливу фінансової кризи довели недостатню ефективність чинного Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та потребу додаткової підтримки банківської системи з боку держави.

Аналіз теоретичних та практичних аспектів спеціального банківського оподаткування свідчить про доцільність його використання у державній політиці. Розглянувши зарубіжний досвід, можна відзначити ефективність використання спеціальних податків як фіскального та стабілізаційного інструменту регулювання діяльності банківської системи. Стан фінансової системи України та її висока залежність від функціонування банківської системи свідчить про можливість застосування спеціального банківського оподаткування з метою удосконалення вітчизняної фінансової політики держави.

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

2.3 Концептуальні основи формування в Україні стабілізаційного фонду банківської системи

Перманентна дія ендогенних та екзогенних факторів спричиняє циклічність розвитку національної економіки. Більшість високорозвинутих країн світу прагнуть пом'якшити економічні спади та прояви кризових тенденцій шляхом активних фінансових інвестицій, спрямованих на стабілізацію економіки та підтримку окремих сегментів ринку, переоцінку певних напрямків національної стратегії розвитку, регулювання зовнішніх ризиків, що можуть впливати на функціонування держави. Грунтовний аналіз практичного досвіду зарубіжних країн дозволяє зробити висновок, що на етапі економіного піднесення у більшості держав формуються спеціальні стабілізаційні фонди, метою яких є нівелювання негативних наслідків дестабілізаційних процесів та збалансування економічної ситуації під час економічного спаду.

Дослідження та критичний аналіз зарубіжної практики зі створення та розвитку стабілізаційних фондів дозволяє сформувати наукове підґрунтя для розробки концептуальних основ здійснення контрциклічної політики в Україні.

Варто зазначити, що практика розробки і формування на державному або регіональному рівнях спеціальних програм з концентрації матеріальних, фінансових чи природних ресурсів стає дедалі більш популярною, оскільки є інструментом забезпечення високого рівня конкурентоспроможності на міжнародному ринку і збереження її в перспективі. Високорозвинуті країни, які неодноразово зазнавали важких системних економічних криз, застосовують у процесі реалізації контрциклічної політики не тільки інструменти управління кон'юнктурою (зокрема, пошук та освоєння нового ринку збуту для продукції країни), а і концентрують увагу на активізації податкової, бюджетної та страхової політики з точки зору збереження стабільного економічного розвитку. Країни, що орієнтовані на експорт, з моносировинною спеціалізацією (наприклад нафта, мідь, сталь тощо) прагнуть максимізувати вигоди від власної зовнішньо-

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

економічної діяльності на стадії економічного підйому шляхом накопичення тимчасових надлишкових доходів, їх концентрації у спеціально створених державних фондах, метою яких є заощадження фінансових ресурсів для подальшої фінансової стабілізації країни [198].

Одним з основних механізмів, що створюються урядами для захисту національної економіки від надмірного притоку валютних доходів від експорту товарів і послуг (зокрема, від такого товару, як нафта) та попередження інфляції є створення стабілізаційного фонду. Кошти таких фондів традиційно використовуються урядами з початком стадії економічного спаду для підтримання необхідного рівня державних витрат та скорочення зовнішньої заборгованості. Головними передумовами формування стабілізаційних фондів є:

– цінові коливання (підвищення та зниження) залежать виключно від змін світових середніх цін та фактично не враховують внутрішню собівартість природного ресурсу в країні;

– переважання у структурі експорту країни (практично монопольно) одного або кількох видів сировини;

– країна-експортер не має ніякого впливу на світову політику з формування цін на природний ресурс, який продає на світовому ринку, і тільки погоджується з раніше встановленими іншими країнами правилами ринкового курсоутворення [141].

Перша хвиля формування стабілізаційних фондів у світі пройшла у 1970-1990 рр., коли головним джерелом фінансування фондів були фінансові ресурси, отримані від продажу нафти і нафтопродуктів. В результаті цієї та наступних хвиль на сьогодні у світі існує більш ніж 50 стабілізаційних фондів. У табл. 2.5 наведено інформацію щодо міжнародних стабілізаційних фондів, які на сьогодні існують та постійно наповнюються за рахунок платежів від операцій, які пов'язані з експортом нафти і нафтопродуктів. Загалом, у структурі всіх джерел стабілізаційних фондів, надходження від продажу нафти та нафтопродуктів займають 58% [191].

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

Як свідчить світова практика, досить ефективним є також створення децентралізованих фондів, ресурси яких, окрім урядів країн, використовуються також і місцевими органами державної влади або державними корпораціями.

Таблиця 2.5 – Найбільші стабілізаційні фонди країн світу, що наповнюються шляхом відрахувань з експорту нафти на нафтопродуктів на кінець 2012 р. [191]

Країна	Назва фонду	Активи, млрд. дол. США	Рік заснування
Норвегія	Урядовий пенсійний фонд – Глобал	664,3	1990
ОАЕ	Інвестиційне управління Абу-Дабі	627,0	1976
Саудівська Аравія	SAMA Foreign Holdings	532,8	н/д
Кувейт	Інвестиційне управління Кувейту	296	1953
Росія	Національний фонд багатства*	149,7	2008
Катар	Інвестиційне управління Катару	115	2005
ОАЕ	Інвестиційна корпорація Дубай	70	2006
ОАЕ	Міжнародна нафтова інвестиційна компанія	65,3	1984
Лівія	Інвестиційне управління Лівії	65	2006
Казахстан	Національний фонд Казахстану	61,8	2000
Алжир	Фонд регулювання прибутку	56,7	2000
ОАЕ	Mubadala development Company	53,1	2002
США	Сталий фонд Аляски	42,8	1976
Бруней	Інвестиційне агентство Брунею	30,0	1983
Канада	Спадковий фонд Альберти	16,4	1976
Мексика	Стабілізаційний фонд Мексики	6,0	2000

Примітка: * – включає нафтовий стабілізаційний фонд Росії

Відповідно до класифікації МВФ, стабілізаційні фонди можна поділити на п’ять видів:

– спадні;

– корпорації по управлінню резервами;

– стабілізаційні;

– фонди розвитку, що створюються з метою фінансування основних соціальних програм чи спрямовуються на будівництво господарських об’єктів відповідно до стратегічних цілей промислової політики уряду;

– пенсійні фонди, що створюються з метою покриття витрат на непередбачувані ризики у майбутньому по пенсійним зобов’язанням.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

За функціональними призначеням, яке мають виконувати стабілізаційні фонди для стимулювання розвитку економіки їх можна класифікувати на фонди майбутніх поколінь, стабілізаційні фонди та резервні бюджетні фонди [47]. В табл. 2.6 приведено характеристику та особливості функціонування кожного з них.

Таблиця 2.6 – Характеристика найбільш поширених видів стабілізаційних фондів [107]

Тип фонду	Головна мета	Характерні особливості
Фонд майбутніх поколінь	Виплата ренти населенню, яке постраждало від видобутку сировини на своїй території та використання акумульованих коштів для стабілізації економіки після вичерпання запасів природних ресурсів.	Неможливість використання коштів для фінансування бюджету, їх використання передбачено лише у вигляді інвестицій.
Стабілізаційний фонд	Синхронізація коливань бюджетних доходів та витрат. Швидка реакція на незначні економічні спади. Інвестиції у геологорозвідувальні роботи з пошуку природних ресурсів.	Можливість використання для поточного фінансування бюджету.
Резервний бюджетний фонд	Нагромадження надлишкових доходів під час профіциту державного бюджету, використання під час фази економічного спаду. Фінансові ресурси від приватизації державної власності є додатковими ресурсами фонду.	Можливість використання для фінансування поточних витрат держбюджету.

Однією з характерних особливостей створення стабілізаційних фондів є орієнтація на головний вид експортованої сировини, перш за все – нафту, мідь чи фосфати. На зовнішній ринок сировину частіше за все постачають підконтрольні державі організації, які відраховують частину своїх доходів до стабілізаційного фонду. У такий спосіб стабілізаційний фонд поповнюється за рахунок специфічних непрямих додаткових податків, які сплачують лише визначені підприємства-експортери певного виду сировини.

Здійснення управління активами стабілізаційних фондів відбувається переважно міністерством фінансів (Оман), центральним банком (Венесуела) або незалежною державною установою, спеціально створеною для цієї мети (Кувейт).

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

Слід відзначити, що описана практика створення стабілізаційних фондів набула розповсюдження не тільки в країнах, що посідають провідні місця в світі по видобутку нафти. Дані табл. 2.7 дозволяють зробити висновок про те, що досить багато країн створили свої стабілізаційні фонди, використовуючи інші джерела їх наповнення.

Таблиця 2.7 – Найбільші стабілізаційні фонди світу ненафтового походження [191]

Країна	Назва фонду	Активи, млрд. дол. США	Рік заснування
Китай	Інвестиційна компанія SAFE	567,9	1997
Китай	Китайська інвестиційна корпорація	482,0	2007
Гонконг	Урядове управління портфельними інвестиціями Гонконгу	298,7	1993
Сінгапур	Інвестиційна корпорація уряду Сінгапуру	247,5	1981
Сінгапур	Temasek Holdings	157,5	1974
Китай	Національний фонд соціальної безпеки	134,5	2000
Австралія	Фонд майбутнього Австралії	83	2006
Південна Корея	Корейська інвестиційна корпорація	43	2005
Малайзія	Khazanah Nasional	34	1993
Франція	Фонд стратегічних інвестицій	25,5	2008
Ірландія	Національний пенсійний резервний фонд	18	2001
Нова Зеландія	Пенсійний фонд Нової Зеландії	16,6	2003
Чилі	Фонд соціальної та економічної стабілізації	15	2007
США	Державна інвестиційна рада Нью-Мехіко	14,9	1958
Бразилія	Державний фонд Бразилії	11,3	2008

Слід зауважити, що короткострокові стабілізаційні фонди практично не здійснюють стабілізаційну функцію по відношенню до економіки країни, а тому не орієнтовані на фінансування заходів щодо подолання негативних наслідків кризи. Натомість, у більшості випадків, кошти таких фондів застосовуються для покриття поточних касових розривів державного бюджету. Деякі із зазначених фондів формуються на довгострокову перспективу: частіше за все головною їх метою є збереження і нагромадження фінансових ресурсів для майбутніх поколінь, а також страхування від збитків, що можуть виникнути у випадку негативного впливу зовнішніх екстерналій на розвиток економіки у цілому. Ін-

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"

ші фонди використовуються лише в тактичних цілях, а саме як поточний запас або резерв для поповнення державного бюджету чи валютних резервів у випадку непередбачуваних дисбалансів економіки.

У контексті дослідження джерел формування та напрямків використання коштів стабілізаційних фондів необхідно відмітити, що досить часто навіть державне регулювання не є вагомим обмеження для нецільового використання коштів довгострокових стабілізаційних фондів. Так, наприклад, з Фонду майбутніх поколінь Кувейту (який протягом 1976-1990 рр. збільшився з 7 до 100 млрд. дол. США за рахунок не тільки продажу нафти, а також і доходів від інвестування), який був захищений спеціальним законом парламенту, у вигляді кредиту було вилучено понад 80 млрд. дол. на відновлення країни після закінчення війни у Перській затоці [141]. Серед інших прикладів доцільно також відзначити досвід Ірландії. Так, наприклад, у 2001 році було створено Національний резервний пенсійний фонд Ірландії, головною метою якого було забезпечення виплати пенсій ірландцям протягом 2025–2050 рр. Проте у березні 2009 року урядом Ірландії було використано 4 млрд. євро з вищезазначеного Національного пенсійного фонду з метою стабілізації банківської системи Ірландії, а через півтора роки уряд знову використав понад 2 млрд. євро за нецільовим призначенням, а саме з метою стабілізації національної банківської системи.

Варто також відзначити, що іншою поширеною проблемою управління стібілаційними фондами є забезпечення ефективності використання їх активів. Так, більшість подібних фондів створюються і наповнюються за рахунок надходжень від реалізації одного природного ресурсу (наприклад, міді чи нафти), що робить їх фінансово нестійкими і надзвичайно залежними від коливань ринкової кон'юнктури. Крім того, у випадку проведення експорту сировини за межі країни і отримання надзвичайних (незапланованих) доходів завдяки існуючій різниці між внутрішніми та світовими цінами, експортер зобов'язаний перерахувати зазначений процент від отриманого прибутку до стабілізаційного фонду. Таким чином, можна відзначити, що такі стабілізаційні фонди наповнюються досить нерівномірно, а тому і спрогнозувати обсяги надходжень досить важко.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

Попри існування ряду невирішених теоретичних та практичних проблем управління та формування доходної частини стабілізаційних фондів, їх загальна кількість у світі постійно коливається. Наприклад, на одному з останніх самітів лідерів країн-членів Єврозони (березень 2011 р.) було ухвалено рішення про формування у 2013 році постійного стабілізаційного фонду Європейського Союзу. Активи даного фонду мали збільшитись на протязі 2011-2013 рр. із 250 до 440 млрд. євро. При формуванні зазначеного стабілізаційного фонду лише 250 з 440 акумульованих млрд. євро можуть використовуватися для здійснення фінансової допомоги країнам-членам стабілізаційного фонду і Європейського Союзу,інші 190 млрд. євро мають зберігатися в якості резервів, необхідних для підтримки мінімального рівня відсоткових ставок по залученню кредитних ресурсів на фінансових ринках [122].

Варто також відзначити, що у деяких країнах Європейського Союзу з початком розгортання кризових процесів у 2007-2008 рр. істотно були підвищені гарантії по страхуванню депозитів домогосподарств (іноді до 100 % від суми вкладу). Проте недоліком таких заходів в межах єдиного валютного союзу є небезпека відтоку вкладів домогосподарств до банківських систем країн, у яких надаються кращі гарантії по страхуванню депозитів. Тому 15.10.2008 року Європейська комісія виступила з пропозицією переглянути діючі правила Європейського Союзу в системі страхування депозитів, що мало б захистити заощадження вкладників на уніфікованій основі. Окрім цього, було запропоновано підвищити мінімальний розмір обов’язкового гарантування депозитів до 100 тис. євро. Однак, у ході переговорів було прийнято іншу мінімальну суму страхування депозитів у розмірі 50 тис. євро. Такий крок дозволив гарантувати понад 80% від основної маси вкладів в Європейському Союзі. Проте, незважаючи на подані рекомендації Європейської Комісії стосовно уніфікованих підходів до визначення мінімальної суми обов’язкового гарантування депозитів, фактична ситуація у більшості країн суттєво відрізняється (табл. 2.8).

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

Таблиця 2.8 – Обсяги державної підтримки банків в країнах Європейського Союзу під час фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр., % ВВП [190]

Країна	Вливання капіталу		Гарантування зобов'язань банків		Управління проблемними активами		Підтримка ліквідності		Всього		Страхування депозитів, євро
	Погоджено	Здійснено	Погоджено	Надано	Погоджено	Здійснено	Погоджено	Здійснено	Погоджено	Здійснено	
Австрія	5,0	1,7	27,3	5,1	0,4	0,4	27,3	1,5	60,1	8,7	100%
Бельгія	4,2	5,7	70,8	16,3	5,7	5,0	-	-	74,6	35,3	100000
Болгарія	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	50000
Великобританія	3,5	2,6	21,7	9,5	-	-	25,1	18,7	50,3	30,8	57000
Греція	2,0	-	6,1	0,4	-	-	3,3	1,7	11,4	2,1	100%
Данія	6,1	0,3	253,0	-	-	-	-	-	243,8	0,5	100%
Естонія	-	-	-	-	-	-			-	-	50000
Ірландія	5,1	2,1	225,2	225,2	-	-	-	-	230,3	227,3	100%
Іспанія	-	-	9,3	2,8	-	-	2,8	1,8	12,1	4,6	100000
Італія	1,3	-	-	-	-	-	-	-	1,2	-	103000
Кіпр	-	-	-	-	-	-		-	-	-	100000
Латвія	1,4	-	10,9	2,8	-	-	10,9	6,1	23,1	8,9	50000
Литва	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	100000
Люксембург	6,9	7,9	12,4	-	-	-	-	-	19,3	18,5	100000
Мальта	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	100000
Нідерланди	7,9	7,9	34,3	9,7	-	4,9	-	5,8	42,2	24,3	100000
Німеччина	4,2	1,6	18,6	7,3	3,6	0,4	-	-	26,4	6,3	100%
Польща	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	50000
Португалія	2,4	-	12,5	3,0	-	-	-	-	14,9	3,0	100000
Румунія	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	50000
Словаччина	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	100%
Словенія	-	-	32,8	-	-	-	-	-	32,8	-	100%
Угорщина	1,1	0,1	5,9	-	-	-	-	-	7,0	0,1	100%
Фінляндія	-	-	27,7	-	-	-	-	-	27,7	-	50000
Франція	1,2	0,8	16,6	3,1	2,3	0,3	-	-	20,1	4,2	70000
Чехія	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	50000
Швеція	1,6	0,2	48,5	8,8	-	-	0,1	-	50,2	8,9	50000
Європейський Союз	2,6	1,5	24,7	7,8	12,0	0,5	4,3	3,0	43,6	12,8	-
Єврозона	2,6	1,4	20,6	8,3	12,0	0,7	1,3	0,7	36,5	11,1	-

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"

Дані, представлені у табл. 2.8, дозволяють відзначити, що поміж 27 країн-членів Європейського Союзу лише 8 взяли на себе зобов'язання гарантувати усю суму депозиту фізичної особи, а 9 країн підвищили ліміти страхування депозитів фізичних осіб до 100 тис. євро і більше.

Аналіз антикризових заходів, проведених країнами-членами Європейського Союзу, засвідчує різні національні підходи до їх запровадження, проте в

більшості країн найактивніше у 2008-2009 рр. застосовувалися державні гарантії, поповнення капіталу і підтримка національними центральними банками поточної ліквідності банків. З початку 2009 року, унаслідок подальшого сповільнення кредитування реального сектору економіки, уряди країн почали вдаватися до схем по управлінню непродуктивними (проблемними) активами [144].

Дані, приведені у табл. 2.7, засвідчують, що серед країн-членів Європейського Союзу, Ірландія виділила найбільший обсяг ресурсів для подолання кризи у банківській системі. Інша група країн, до якої входять Великобританія, Бельгія, Нідерланди та Люксембург, здійснили реальні заходи щодо підтримки комерційних банків, вартість якої оцінюється в межах 20-40% від ВВП. Така різниця пояснюється кількома причинами:

– суттєвою різницею у розмірах економік країн (наприклад, Бельгія та Великобританія);

– концентрацією в комерційних банках окремих країн великої кількості проблемних активів банків США (в першу чергу це банківські системи Великобританії та Німеччини);

– залежністю банківських систем від існуючих проблем на іпотечному ринку (зокрема на ринках Великобританії, Ірландії та Іспанії).

В цілому на фінансування роботи по підтримці банківської системи за даний період країни Європейського Союзу виділили фінансових ресурсів на суму понад 43,5% сукупного ВВП даної групи країн, із яких фактично використано коштів у сумі близько 13% ВВП. У той же час, переважна більшість країн Центральної і Східної Європи майже не вживали заходів щодо стабілізації банківських систем. Однак, варто зазначити, що протягом 2008-2009 рр., Європейська Комісія інвестувала більш ніж 310 млрд. євро на рекапіталізацію комерційних банків у Європейському Союзі, у тому числі з них 170 млрд. євро було реально інвестовано (це склало відповідно близько 1,5% ВВП Європейського Союзу), понад 2,9 трлн. євро було затверджено у якості державних гарантій за зобов'язаннями банків, із яких на 0,92 трлн. євро було фактично надано гарантій (майже 7,9% ВВП) [190].

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Right Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

У контексті дослідження досвіду України у створенні стабілізаційного фонду варто відзначити, що перший крок було зроблено 31 жовтня 2009 року через прийняттям Закону України [101], яким затверджувалися антикризові заходи державної регуляторної політики. Зокрема даним законом було передбачено:

– рекапіталізацію банків;
– створення стабілізаційного фонду;
– збільшення розмірів гарантування банківських депозитів населення;
– продовження дії спеціального режиму оподаткування підприємств аграрної галузі.

Головними джерелами наповнення стабілізаційного фонду України було передбачено: до кінця 2008 року – фінансові ресурси, залучені від реалізації облігацій внутрішньої державної позики та понадпланові надходження від проведення приватизації, на 2009 рік – усі кошти від реалізації державного майна.

Головною формою рекапіталізації банків був передбачений додатковий випуск акцій, який розрахований на їх першочерговий викуп попередніми власниками, а потім іншими інвесторами і Міністерством фінансів за бюджетні кошти та за рахунок державних цінних паперів. Національний банк, у той же час, мав викуповувати у банків облігації внутрішньої державної позики за номінальною вартістю протягом наступних п’яти років за рахунок отриманих від міжнародних організацій кредитів, перш за все кредитів МВФ.

Варто зазначити, що основним джерелом поповненя фонду гарантування вкладів фізичних осіб передбачено відрахування у розмірі 25% прибутку Національного банку України, але не менше ніж 1 млрд. грн. щорічно. Розміри гарантованого вкладу фізичних осіб було підвищено з 50 тис. до 150 тис. грн.

Розглянемо особливості використання коштів стабілізаційного фонду. Так, згідно зазначеного вище закону [101], накопичені у стабілізаційному фонді ресурси повинні використовуватися на наступні цілі:

– погашення позичок, отриманих вітчизняними установами банків і іншими суб'єктами економіки в іноземних кредиторів;

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

– фінансування довгострокових інноваційних та інвестиційних проектів загальнодержавного значення;

– зниження вартості кредитування проектів малого і середнього бізнесу;

– видача кредитів на завершення житлового будівництва;

– розширення внутрішнього попиту на товари, що виробляються на експорт та відповідно до яких скоротився попит на міжнародному ринку;

– здійснення фінансової допомоги банкам України;

– викуп у забудовників та фінансових установ непроданого житла;

– надання резидентам України – фізичним особам державної допомоги на купівлю житла за рахунок виплати державою певної частки його вартості;

– викуп у кредиторів державою іпотечних кредитів, які були отримані фізичними особами на придбання або будівництво житла [101].

Положення вищезазначеного закону були дещо розширені Законом України «Про державний бюджет на 2009 рік» № 835-VI від 26.12.2008 [98], відповідно до якого додатковим джерелом фінансових ресурсів для поповнення стабілізаційного фонду було визначено надходження від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення. На 2009 р. розміри стабілізаційного фонду були визначені на рівні 9,78 млрд. грн.

Даним законом було розширено список статей видатків стабілізаційного фонду України. Зокрема, кошти з нього передбачалося витрачати на:

– зменшення вартості кредитів та фінансування окремих інвестиційних проектів агропромислового комплексу;

– зниження вартості кредитів і фінансування інвестиційних проектів підприємств вугледобувної галузі та проектів, які пов’язані з підвищенням умов техніки безпеки, та з ліквідацією аварійно-небезпечних шахт;

– реалізацію інвестиційних програм на авіабудівних підприємствах і підприємствах машинобудівного комплексу, а також купівлю літаків на умовах фінансового лізингу; фінансування проектів на підприємствах га-

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"

лузі гірничої хімії, добування та обробки залізної руди, знешкодження боєприпасів та твердого ядерного палива;

– реалізацію інвестиційних програм в галузі енергетики;

– реалізацію інноваційних та інвестиційних проектів по енергозбереженню в комунальному господарстві;

– реалізацію інвестиційних програм уряду з соціально-економічного розвитку регіонів;

– нарощування статутних капіталів ПАТ «Державний ощадний банк України» та ПАТ «Державний експорто-імпортний банк України»;

– реалізацію Державної цільової програми по підготовці до проведення заключної частини чемпіонату Європи з футболу 2012 року.

Можемо зазначити, що головним джерелом доходів даного фонду залишаються надходження коштів від приватизації державного майна, а тому немає гарантій, що їх надходження буде забезпечено в повному обсязі. Окрім цього, зі спеціального фонду фінансувалися витратні статті, які були передбачені в бюджетах попередніх років і мали б фінансуватися за їх рахунок [43, 189].

Отже, можемо констатувати, що в існуючому вигляді стабілізаційний фонд не здатний забезпечити реалізацію намірів щодо забезпечення стабілізації економіки України у періоди кон'юнктурних коливань. Більше того, неможливість виконання поставлених завдань обумовлюється і тим, що згідно з базовими положеннями кейнсіанської теорії, фінансові ресурси стабілізаційного фонду слід накопичувати не на стадії спаду, а на стадії підйому економічного циклу.

На доведення даного факту можна привести результати оцінки ефективності виконання державного бюджету, проведеного Рахунковою палатою.

Суттєве зростання затверджених обсягів видатків спеціального фонду держбюджету було пов'язане з уточненням запланованих показників власних надходжень бюджетних установ. Розподіл коштів Стабілізаційного фонду за конкретними напрямами використання обумовив зниження затвердженого обсягу видатків по загальнодержавним функціям з паралельним їх збільшенням за

Державний вищий навчальний заклад
Українська академія банківської справи
Національного банку України
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

іншими функціями. Статистичні дані щод здійснення видатків зі спеціального фонду держбюджету за основними напрямками наведено у табл. 2.9.

Таблиця 2.9 – Розподіл видатків спеціального фонду державного бюджету протягом 2012 року[44]

Функції	План видатків, млн. грн.	Відсоток виконання, %	Частка в загальній структурі видатків спеціального фонду, %
Всього видатків	83305	78,4	100,00
Загальнодержавні функції	4279	91	5,14
Оборона	4062	51,3	4,88
Громадський порядок, судова влада та безпека	5024	91,4	6,03
Економічна діяльність	35377	85,2	42,47
Охорона навколишнього природного середовища	4473	16,6	5,37
Житлово-комунальне господарство	942	81,5	1,13
Охорона здоров'я	1757	92	2,11
Духовний і фізичний розвиток	2723	92,1	3,27
Освіта	10232	83,7	12,28
Соціальний захист та соціальне забезпечення	6355	75,9	7,63
Міжбюджетні трансферти	8081	66,7	9,70

Витрати Стабілізаційного фонду були затверджені у спеціальному фонді держбюджету на загальну суму 21468 млн. грн. із розподілом її основної частини на 13 напрямків. Упродовж 2012 року витрати фонду в сумі 21448,1 млн. грн. було розподілено поміж 136 бюджетними програмами, із яких було використано 20140,2 млн. грн., або 93,7 відсотка.

Суттєву частину коштів стабілізаційного фонду (6501,9 млн. грн., або 31,7% відкритих асигнувань) було направлено і повністю використано для часткового покриття витрат по собівартості готової вугільної товарної продукції, реалізацію інвестиційних проектів по будівництву та технічному переоснащенню вугледобувних і торфодобувних підприємств, проектів з підвищення рівня техніки безпеки на шахтах.

Для реалізації Державної цільової програми з підготовки до проведення фінальної частини чемпіонату Європи з футболу 2012 року в Україні за 23 бю-

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

джетними програмами було відкрито асигнувань на загальну суму 6220,2 млн. грн., або 29% від загального обсягу, з числа яких головними розпорядниками коштів бюджету було використано 6206,4 млн. грн., в т.ч. на будівництво, ремонт, реконструкцію та проектування аеропортів – 2702,2 млн. грн. та на реконструкцію стадіону «Олімпійський» – 1348,5 млн. грн.

За напрямком «Зниження вартості кредитів, реалізації інвестиційних проектів, державних та загальнодержавних цільових програм в сільськогосподарському комплексі, вирішення завдань матеріально-технічного забезпечення бюджетних організацій сільськогосподарського комплексу» у 2012 році було відкрито асигнувань на загальну суму 1622 млн. грн., тобто 7,6% від загального обсягу, з яких освоєно 1578,6 млн. грн., у тому числі на фінансову підтримку підприємств сільськогосподарського комплексу через механізм здешевлення позичок – 621,6 млн. грн., неповне відшкодування суб'єктам господарювання суми вартості реконструкції та будівництва тваринницьких ферм та комплексів і підприємств по виробництву комбікормів – 350 млн. грн.

Взагалі протягом 2012 року не було використано коштів за напрямком «Модернізація системи управління державними фінансами у відповідності з нормативними документами Європейського Союзу, міжнародними стандартами та досвідом, а також забезпечення використання грошових ресурсів з максимальною повнотою та ефективністю», оскільки обсяги затверджених законом про держбюджет на 2010 р. призначень в сумі 260 млн. грн. було перерозподілено Кабінетом Міністрів на напрямок «Інші витрати».

Крім цього, у 2012 році Кабінетом Міністрів України було прийнято рішення про використання ресурсів Фонду на напрямки, що за своєю економічною суттю не відповідають головній меті його створення, та на виконання яких в попередніх роках використовувалися кошти державного бюджету. Так, зокрема:

Міністерству фінансів було направлено 622,9 млн. грн. для обслуговування внутрішнього державного боргу;

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

– Міністерству оборони – понад 382 млн. грн. для оплати комунальних послуг та енергоносіїв і харчування військовослужбовців;

– на рахунки Державного управління справами надійшло 42,9 млн. грн. для проведення протиаварійних, ремонтних і будівельних робіт, протизсувних заходів, удосконалення систем охоронного відеоспостереження і урядового зв'язку, поновлення застарілого обладнання, офісних меблів та інвентаря в будівлях і спорудах Управління санітарно-курортними закладами в Автономній Республіці Крим;

– для Державного комітету з державного матеріального резерву було виділено 19,3 млн. грн. для розрахунків з державним підприємством «Ресурспостач» із міжнародними експертами за здійснення аудиту;

– для Міністерства охорони здоров'я було перерозподілено 1,9 млн. грн. для розрахунків державним підприємством «Укрвакцина» за договором щодо надання послуг у галузі права стосовно повернення бюджетних коштів;

– на забезпечення діяльності новостворених Вищого спеціалізованого суду по розгляду цивільних та кримінальних справ та Вищої кваліфікаційної комісії суддів – 6,4 млн. грн.

Окрім цього, не було виконано план надходжень до Стабілізаційного фонду у 2012 році. Уряд продовжував практику ухвалення рішень щодо зміни напрямку використання коштів, у результаті чого було перерозподілено понад 11% коштів фонду. У табл. 2.10 наведено джерела доходів спеціального фонду.

За результатами перевірок Рахункової палати було виявлено, що окремі цільові збори, котрі за економічною сутністю повинні бути джерелами формування доходів спеціального фонду державного бюджету, переважним чином втратили своє цільове призначення і не забезпечують концентрацію необхідних фінансових ресурсів для вирішення нагальних завдань розвитку національної економіки, передбачених метою їх створення.

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

Таблиця 2.10 – Виконання спеціального фонду за джерелами доходів у 2012 році [44]

Доходи	План, млн. грн.	Відсоток виконання, %	Частка в загальній структурі доходів спеціального фонду, %
Всього доходів	47088	84,6	100,00
Податок на прибуток підприємств	3 406	117,6	7,23
Збір за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету	1 056	41,3	2,24
Акцизний збір	6 744	97,3	14,32
Ввізне мито	748	156,2	1,59
Рентна плата	3 044	78,9	6,46
Збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на електричну та теплову енергію	2 280	98,9	4,84
Збори на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій	4 807	86,1	10,21
Власні надходження бюджетних установ	23 724	93,1	50,38
Доходи від операцій з капіталом	733	56,7	1,56
Цільові фонди	546	215,6	1,16

Прискорення виконання Державної цільової програми підготовки і проведення в Україні фінального етапу чемпіонату Європи з футболу 2012 року та виділення зі Стабілізаційного фонду субвенцій місцевим бюджетам на фінансування соціально-економічного розвитку регіонів, обумовили зростання, у порівнянні з 2011 роком, частини капітальних витрат у видатках спецфонду більш ніж у півтора рази, до 26,7%.

Всього у 2012 році до Стабілізаційного фонду держбюджету надійшло 1964,7 млн. грн., що на 793 млн. грн., або 4% менше від затвердженого плану. Невиконання плану надходжень було обумовлено недостатнім надходженням коштів від реалізації облігацій внутрішньої державної позики у сумі 582,3 млн. грн., або 96,8% від плану та реалізації земельних ділянок несільськогосподарського призначення – 260,6 млн. грн., або 0,9%. Недоотримання затверджених законом доходів від приватизації державного майна було заміщено

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

внутрішніми державними запозиченнями на суму 5298,3 млн. грн. В результаті цього, наповнення Стабілізаційного фонду здійснено на 94,2% за рахунок ресурсів, залучених від цільового розміщення облігацій внутрішньої державної позики. З урахуванням залишків коштів на рахунках Державної казначейської служби на початок 2010 року в обсязі 1610,3 млн. грн., фінансові ресурси стабілізаційного фонду склали 20675 млн. грн., що майже на 794 млн. грн., або 3,8% менше від планових обсягів.

У 2012 Кабінет Міністрів України, користуючись наданим законом «Про державний бюджет України» правом перерозподіляти кошти Стабілізаційного фонду, затвердив 35 рішень щодо перерозподілу коштів фонду між напрямками їх використання у сумі понад 2,4 млрд. грн., або близько 11,4% загального обсягу затверджених призначень. У той же час, за напрямком «Інші витрати» було спрямовано понад 1,3 млрд. грн., або більше ніж 55% перерозподілених коштів.

Окремі рішення Уряду були прийняті без необхідної підготовки, що в результаті призвело до перерозподілу ресурсів в більших обсягах, ніж це затверджено за напрямком. Так, Кабінетом Міністрів України було прийнято 19 рішень щодо зменшення бюджетних видатків за напрямком «Державна підтримка фінансування інвестиційних та інноваційних проектів в реальному секторі економіки України» у загальному обсязі, що перевищує затверджений (1 млрд. грн.) більш ніж на 6,4 млн. гривень. У той же час, розпорядженнями Кабінету Міністрів України за даним напрямом було виділено понад 180 млн. грн., з яких згідно з розписом було відкрито асигнування на проведення видатків на суму понад 122 млн. грн., а використано близько 3 млн. грн.

З вищенаведеного аналізу ефективності функціонування стабілізаційного фонду в Україні можна відмітити, що сучасний стан фонду не дозволяє виконувати покладені на нього функції, головною з яких є запобігання циклічних коливань. Варто також зауважити, що стабілізаційний фонд, що існує на сьогоднішній в Україні, виконує покладену на нього функцію стабілізації банківського сектору лише номінально, тоді як фактично, кошти фонду спрямовуються на фінансування інших завдань.

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

Спрямування коштів фонду на стабілізацію банків має певні суперечливі моменти. Як було зазначено вище, в Україні стабілізаційний фонд формується за рахунок продажу державних підприємств (приватизації), продажу земель (національного багатства) та випуску державних облігацій (які погашаються за рахунок податків усіх громадян), у той же час, кошти стабілізаційного фонду можуть бути спрямовані на погашення кредитів, отриманих вітчизняними суб'єктами господарювання та банками від іноземних кредиторів, надання фінансової допомоги комерційним банкам, які в своїй більшості належать українським олігархам. Варто зазначити, що приведені вище тенденції обумовлюють перекладання плати за ризик інвестиційних проектів, реалізованих олігархами, на платників податків. Вирішити зазначену проблему можна за рахунок створення спеціального стабілізаційного банківського фонду, який би формувався виключно за рахунок коштів банків і, відповідно, використовувався виключно у випадку виникнення кризових явищ, що загрожують окремим банкам або банківській системі в цілому. Частково дану проблему вирішать принципи, що запроваджуються Базелем III, проте в Україні їх застосування можна очікувати не раніше 2015 року [12, 194]. В порівнянні з Базелем II, запроваджуються більш жорсткі вимоги до капіталу та ряд нових заходів, спрямованих на контрциклічне регулювання та запобігання розвитку криз в банківській системі (табл. 2.11).

Відповідно до нової угоди про капітал «Базель III», яка набуває чинності з 1 січня 2014 року, стали значно жорсткішими підходи до оцінки рівня адекватності капіталу банку, в тому числі й до методик стрес-тестування, і стали більше спрямованими на розрахунок майбутніх можливих втрат за активними операціями.

Головні тези реформи «Базель III» мають на меті реструктуризацію власного капіталу банківських установ, поступове нарощування до 2019 року вимог щодо адекватності капіталу банку I рівня з 4% до 6 %, зростання нормативу достатності базового капіталу I рівня, формування двох буферів капіталу: контрциклічного та консервації капіталу, підвищення вимог до показника фінансового левериджу, ліквідності тощо.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

Таблиця 2.11 – Порівняльна характеристика вимог другої та третьої Базельських угод

Показник	Мінімальні вимоги	
	За Базелем III	За Базелем II
Показник чистого постійного фінансування	є	нема
Відрахування системно важливих фінансових інститутів	є	нема
Коєфіцієнт покриття ліквідністю	є	нема
Леверидж	3%	нема
Контрциклічний буфер капіталу	0-2,5%	нема
Буфер консервації капіталу	2,5%	нема
Достатність основного капіталу першого рівня	5%	2%
Достатність капіталу першого рівня	6%	4%
Відношення акціонерного капіталу до активів, зважених на ризики	4,5%-7%	2%
Власний капітал до зважених на ризики активів	10,5%	8%

В разі невиконання вимог щодо буферного капіталу угодою передбачаються санкції у формі обмежень по виплаті дивідендів власникам та бонусів співробітникам. Отже, однією з ключових особливостей третьої Базельської угоди є запровадження санкцій і обов'язковість виконання вимог, на відміну від положень «Базелю II», які мали в основному індикативний характер. Проте пропоновані заходи носять мікроекономічний характер та не дають змоги сформувати загальнонаціональний фонд, який зміг би завадити розвитку масштабної кризи в системі в цілому.

Таким чином можна зробити висновок, що ані існуючий стабілізаційний фонд України, ані положення «Базель III» в перспективі не вирішують в повній мірі завдань контрциклічного регулювання банківської системи, оскільки: по-перше, джерела наповнення стабілізаційного фонду нестабільні і не залежать від циклічності розвитку економіки та банківської системи; по-друге, формування стабілізаційного фонду відбувається за рахунок коштів усіх громадян, а розпоряджається ними обмежено коло осіб, що не відповідає принципу соціальної справедливості; по-третє, цілі використання існуючого стабілізаційного фонду досить широкі, що створює загрозу нестачі коштів для вирішення нага-

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

льних проблем в економіці внаслідок неефективного їх використання; по-четверте, заходи, запропоновані у «Базелі ІІІ», дають змогу знизити ризики кожного окремого банку, проте практично не знижують системні ризики, які є досить високими в Україні; по-п'яте, в Україні ще не повністю закінчено впровадження принципів «Базелю ІІ», що унеможливлює реалізацію принципів «Безель ІІІ» на даному етапі розвитку [9].

Отже, на сьогодні актуальним є питання створення спеціального стабілізаційного фонду, спрямованого на забезпечення стійкості банківської системи України до циклічних спадів.

Для забезпечення сталості надходжень до фонду та ефективності його функціонування, ми вважаємо, що його наповнення та діяльність має ґрунтуватися на наступних принципах:

– формування і наповнення за рахунок коштів самих банків;

– характер відрахувань до фонду має бути постійним та залежати від тенденцій діяльності банків;

– відрахування мають здійснюватися автоматично, в залежності від збільшення/зменшення бази нарахування;

– в управлінні фондом мають приймати участь представники саморегулівних організацій банківської системи, НБУ, Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, але в пропорції, яка дозволяє забезпечити економічну та політичну незалежність фонду від будь-якої із сторін;

– обов'язкова підзвітність фонду Національному банку України та Верховній Раді України;

– кошти фонду мають зберігатися у високоліквідних активах та на спеціальних рахунках Національного банку України;

– прозорість та публічність діяльності – обов'язкова публікація даних про надходження та використання коштів фонду;

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"

– неприбутковість діяльності – доходи від діяльності фонду мають спрямовуватися на підвищення власного капіталу фонду та забезпечення ефективності його діяльності;

– дозвіл на залучення фондом кредитних коштів за рахунок укладення довгострокових угод та випуску довгострокових боргових цінних паперів (не менш ніж на 5 років).

Дані принципи, на нашу думку, покликані забезпечити стабільність, гнучкість та незалежність діяльності фонду, а отже, і максимізувати рівень його адаптації до циклічності економічного розвитку.

Базою для відрахувань банків до цього фонду автор пропонує вважати:

– короткострокові та довгострокові зобов'язання / вимоги банків в іноземній валюті (пропонується відраховувати у фонд відповідно до строковості 0,08 % та 0,05 % обсягу зобов'язань та вимог банків);

– активи, зважені за ризиками (відрахування – 0,01% від обсягу цих активів);

– строкові зобов'язання банків перед вітчизняними суб'єктами господарювання (відрахування – 0,03% від обсягу зобов'язань);

– обсяг акціонерного капіталу банків, що належить іноземним інвесторам (відрахування – 0,05% від обсягу капіталу).

Відрахування мають здійснюватися не постфактум, а на авансовій основі з відповідним коригуванням в кінці періоду залежно від реальних обсягів кожної з наведених вище складових бази відрахувань, а тому для забезпечення синхронізації динаміки кредитів та депозитів, пропонується запровадити корегуючий коефіцієнт відрахувань (*ККВ*), який розраховувати наступним чином:

$$ККВ = \frac{\Delta К}{\Delta Д} \qquad (2.1)$$

де ΔК – приріст виданих кредитів за звітний період;

ΔД – приріст залучених депозитів за звітний період.

Державний вищий навчальний заклад
«Українська академія банківської справи
Національного банку України»
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

При перевищенні приросту кредитів над приростом депозитів буде відбуватися автоматичне коригування ставок на наступний період, що стимулюватиме банки дотримуватися паритету та утримуватися від залучення коштів з інших джерел. Такий крок необхідний для того, щоб банки ефективно реагували на зміну лояльності вкладників та стримували свою кредитну активність при зниженні схильності до заощадження населення.

На нашу думку, створення описаного фонду є вкрай необхідним для вітчизняної банківської системи, яка на сьогоднішній день не повністю ліквідувала наслідки фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр. Поява потужного фінансового страховика, який буде відповідати за банківську систему, зміцнить її позиції у боротьбі з можливими майбутніми кризами, дасть змогу провести оздоровлення банківських балансів з найменшими для останніх втратами, і, як наслідок, дозволить збільшити рівень довіри населення та суб'єктів господарювання, що, у свою чергу, буде сприяти виконанню в повному обсязі основної функції банків – перетворення заощаджень в інвестиції, оскільки на сьогоднішній день результативність їх у зазначеному аспекті є надзвичайно невисокою.

Таким чином можемо схематично зобразити характерні риси пропонованого нами спеціального стабілізаційного фонду банківської системи (рис. 2.13).

Як висновок до викладених вище теоретичних та практичних положень можна зазначити, що створення в Україні Стабілізаційного фонду, головним завданням якого буде підтримання стабільності банківської системи та нівелювання негативного впливу циклічних коливань на описаних вище принципах і засадах дозволить суттєво посилити фінансову стійкість банківської системи за рахунок оптимізації квазіфіскальної діяльності (її масштабів та результативності), що фактично можуть бути реалізована на даному етапі розвитку вітчизняного банківського сектору та національної економіки в цілому.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

СПЕЦІАЛЬНИЙ СТАБІЛІЗАЦІЙНИЙ ФОНД БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Основні завдання створення та діяльності:

1. Вирівнювання коливань активів та зобов'язань банківської системи за рахунок їх реструктуризації.
2. Підтримка банків у критичних ситуаціях (виконання функції «передостаннього кредитора»).
3. Регулювання ліквідності банків (в тому числі і за рахунок пролонгації чи рефінансування поточних зобов'язань).
4. Формування стабілізаційного фонду фінансових ресурсів за рахунок банків для порятунку банків.
5. Підвищення рівня довіри населення до банківської системи в цілому.

Основні принципи діяльності:

1. Формування і наповнення за рахунок коштів самих банків;
2. Характер відрахувань до фонду має бути постійним та залежати від тенденцій діяльності банків;
3. Відрахування мають здійснюватися автоматично, в залежності від збільшення/зменшення бази нарахування;
4. В управлінні фондом мають приймати участь представники саморегулівних організацій банківської системи, НБУ, Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, але в пропорції, яка дозволяє забезпечити економічну та політичну незалежність фонду від будь-якої із сторін;
5. Обов'язкова підзвітність фонду НБУ та Верховній Раді України;
6. Кошти фонду мають зберігатися у високоліквідних активах та на спеціальних рахунках НБУ;
7. Прозорість та публічність діяльності – обов'язкова публікація даних про надходження та використання коштів фонду;
8. Неприбутковість діяльності – доходи від діяльності фонду мають спрямовуватися на підвищення власного капіталу фонду та забезпечення ефективності його діяльності;
9. Дозвіл на залучення фондом кредитних коштів за рахунок укладення довгострокових угод та випуску довгострокових боргових цінних паперів (не менш ніж на 5 років).

Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Рисунок 2.13 – Специфічні особливості діяльності спеціального стабілізаційного фонду банківської системи

2.4 Науково-методичний підхід до оцінки оптимального рівня податку на прибуток для банків в контексті забезпечення стабільності банківської системи України

Як неодноразово зазначалося в дисертаційному дослідженні, банківський сектор відіграє надзвичайно важливу роль у економічному зростанні країни, оскільки головним його завданням є забезпечення оптимального перерозподілу фінансових ресурсів між різними учасниками економічних відносин.

У той же час, справедливо зауважити, що результативність діяльності банків, а, відповідно, і їх ефективність у процесі виконання покладених на них функцій, визначається рядом специфічних факторів, які можуть суттєво дестабілізувати як окремий банк, так і банківський сектор в цілому. Одним із таких чинників є вектор державної політики у сфері регулювання фінансового сектору і банківського сегменту як його основоположного елементу (оскільки Україна належить до держав з банкоцентричним типом побудови фінансового ринку, тобто банки виступають домінантними учасники фінансових відносин).

Одним з найбільш актуальних напрямків фінансової політики, який характеризується не лише виключною важливістю у сфері державного регулювання, а й досить динамічно змінюється протягом останніх кількох років, є податкова політика. Найголовнішим інструментом реалізації податкової політики держави є встановлення та диференціація податкових ставок. Саме за рахунок даного інструменту державні органи влади у сфері регулювання податкової системи намагаються збалансувати три ключові параметри: обсяг податкових надходжень, базу оподаткування та ставку податку. В сучасних умовах господарювання диверсифікація та варіювання ставками податків дозволяє оптимізувати обсяг надходжень до державного бюджету, максимально збільшивши базу оподаткування за рахунок виходу суб'єктів господарювання з тіньового сектору економіки.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

У свою чергу, зауважимо, що для банківського сектору найбільш важливим є податок на прибуток, оскільки саме за рахунок зазначеного податку формується основна частина податкового навантаження на банківський сектор. Крім того, необхідно також зазначити, що об'єктивна необхідність визначення оптимального рівня податкового навантаження на банківський сектор на основі розрахунку оптимальної ставки податку на прибуток, пояснюється і визначальним впливом, який здійснює податок на прибуток на кредитно-депозитну діяльність банку [38, 76].

У той же час, справедливо зазначити, що в межах даного дослідження запропоновано зробити акцент не на максимізацію чистого прибутку, а на забезпечення стабільності функціонування банківського сектору. Дане положення пов'язано з останніми кризовими явищами в національній фінансовій системі та, відповідно до цього, трансформацією векторів розвитку банківської системи на протидію деструктивним зовнішнім і внутрішнім чинникам.

Таким чином, необхідно відмітити, що визначення оптимального рівня податкового навантаження банківської системи вимагає послідовного проведення ряду розрахунків, які виступають математичним забезпеченням та кількісним підтвердженням кожного з етапів практичної реалізації запропонованого науково-методичного підходу до оцінки оптимального рівня податку на прибуток для банківської системи України. Отже, розглянемо сутність даних етапів у вигляді наступного алгоритму:

1 етап. Постановка проблеми та дослідження зовнішнього і внутрішнього середовища функціонування банківської системи з метою формування вимог (точності, оперативності, рівня складності, часового діапазону) до необхідного статистичного матеріалу.

2 етап. Формування інформаційного забезпечення задачі оптимізації ставки податку на прибуток банків з метою досягнення максимізації рівня стабільності банківської системи, що передбачає вибір, обґрунтування та аналіз результативної і факторної ознак, параметрів економіко-математичної моделі.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

3 етап. Побудова економетричної моделі максимізації рівня стабільності банківської системи шляхом визначення оптимального значення ставки податку на прибуток банків. Даний етап передбачає дослідження закономірностей і тенденцій кожного із розглянутих часових рядів вхідного масиву даних, вибір із множини параметрів тільки тих, які є значимими, побудову функції, яка найкращим чином описує процеси функціонування банківської системи.

4 етап. Проведення практичних розрахунків шляхом застосування запропонованої на попередньому етапі економетричної моделі максимізації рівня стабільності банківської системи на основі оптимізації значення ставки податку на прибуток банків, детальний аналіз отриманих результатів. Крім того, на даному етапі пропонується провести перевірку економіко-математичної моделі на адекватність з метою визначення напрямків її коригування (у випадку необхідності).

5 етап. Якісна характеристика та економічна інтерпретація отриманих результатів практичного застосування підходу до оцінки оптимального рівня податку на прибуток для банківської системи України, формування стратегічних напрямків подальшого розвитку податкової політики в сфері регулювання банківської діяльності.

Отже, як було зазначено раніше, перш за все необхідно ідентифікувати головну мету розробки відповідного науково-методичного підходу, а також провести дослідження внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування банківського сектору, що необхідно для отримання адекватних результатів. Таким чином, зауважимо, що дане дослідження буде спрямоване на розробку моделі оптимізації ставки податку на прибуток для банківського сектору України з метою забезпечення її стабільного функціонування.

Ефективне вирішення поставленого завдання передбачає формування достовірного інформаційного забезпечення побудови відповідної економіко-математичної моделі. Так, сформулюємо основні припущення моделі:

– результативною ознакою, тобто кількісною оцінкою рівня стабільності банківської системи пропонується розглянути Z-statistics. Вибір саме да-

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

ного параметра як результативної ознаки обумовлений тим, що Z-statistics є одним із інструментів діагностики банкрутства, тобто на основі значення параметра Z-statistics можна зробити висновок про те, наскільки кризовим є стан банку, а тому на основі даного показника справедливо стверджувати і про те, наскільки стабільною є система, що відповідає поставленому завданню;

– змінною управління (факторною ознакою) виступає ставка податку на прибуток банків, величину якої необхідно оптимізувати. Вибір у якості факторної ознаки саме ставки податку на прибуток обумовлений, по-перше, домінантністю даного податку у структурі податкового навантаження на банківський сектор, а, по-друге, його важливістю як інструменту державного регулювання у контексті податкової політики, оскільки саме надходження від сплати даного податку забезпечують вагому частку податкових надходжень державного бюджету, а тому необхідно створити такі умови, за яких надходження від даного податку були б максимальними і серед суб'єктів податкових правовідносин не виникало необхідності ухилення від сплати цього податку, що призводило б до скорочення надходжень у бюджет, а тому має бути розроблено певний науко-методичний підхід, що дозволив би збалансувати рівень податкового навантаження та стабільності суб'єкта, і, як наслідок, створити передумов для нівелювання податкових правопорушень;

– в якості параметрів економетричної моделі, які не здійснюють прямого впливу на рівень Z-statistics, але визначають необхідні умови і формують базу ефективного функціонування банківської системи, пропонується розглянути сім показників (кожен із яких зважений на активи): власний капітал банку; кредити та заборгованість клієнтів; кошти клієнтів; процентні доходи; процентні витрати; комісійні доходи; комісійні витрати. Виокремлення саме даних індикаторів у якості допоміжних факторів, необхідних для розробки моделі обумовлено тим, що саме ці показники мають визначальний вплив на формування прибутку банку після оподаткування, тобто виступають важливими параметрами у процесі податкової оптимізації, крім того, ці ж фактори можуть бути використані і для характеристики рівня стабільності банківського сектору,

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

що і обумовлює необхідність та доцільність їх врахування у процесі розробки відповідного науково-методичного підходу.

– у якості часового діапазону дослідження пропонується розглянути проміжок з 1 січня 2005 р. по 1 січня 2013 року, а також додатково спрогнозувати значення часових рядів до 1 січня 2015 року; вибір даного часового проміжку обумовлено тим, що саме протягом даного періоду можна відслідкувати вплив зміни податкового законодавства, а також дослідити параметри результативності банківського сектору в умовах різного рівня стабільності, оскільки зазначеним часовим проміжком охоплено докризовий період, що характеризувався експансією банківських послуг, власне кризовий період та посткризовий, протягом якого відбувається поступове відновлення показників результативності. Крім того, необхідність прогнозування вхідних даних моделі до початку 2015 р. обумовлено визначеною державною політикою щодо зниження ставки податку на прибуток для всіх суб'єктів господарювання в 2014 р. до 16%. Таким чином, було враховано і можливі параметри функціонування вітчизняного банківської системи при даних умовах.

Отже, одним із визначальних етапів реалізації зазначеного науково методичного підходу є акумуляція необхідного статистичного матеріалу, впорядкована у відповідності до наведених вище припущень.

Зібрані статистичні показника, що виступають інформаційним забезпеченням моделі, систематизовано за відповідними часовими проміжками та представлено у табл. 2.11.

У рамках реалізації даного етапу, необхідно зазначити, що актуальність зважування розглянутих параметрів на сукупні активи банків обумовлено необхідністю оперування відносними показниками, оскільки абсолютні значення не дають змоги отримати порівнювані еталонні показники.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Таблиця 2.11 – Інформаційне забезпечення визначення оптимального рівня податкового навантаження банківської системи

	Власний капітал*	Кредити та заборгованість клієнтів*	Кошти клієнтів*	Процентні доходи *	Процентні витрати *	Комісійні доходи *	Комісійні витрати *	Ставка податку на прибуток банків	Z-statistic
	E/A	*L/A*	*O/A*	*II/A*	*IE/A*	*CI/A*	*CE/A*	*T*	*Z-statistics*
01.01.2005	13,71	65,14	67,69	10,09	-5,77	3,43	-0,37	25,00	52,33
01.04.2005	13,03	62,57	70,98	2,56	-1,47	0,76	-0,07	25,00	55,67
01.07.2005	12,40	65,25	70,45	4,94	-2,88	1,52	-0,14	25,00	54,85
01.10.2005	12,01	68,09	70,19	7,16	-4,12	2,20	-0,21	25,00	50,41
01.01.2006	11,90	66,52	68,77	8,90	-5,10	2,70	-0,25	25,00	44,71
01.04.2006	11,97	68,82	66,79	2,67	-1,53	0,69	-0,07	25,00	48,56
01.07.2006	11,57	70,43	64,84	5,11	-2,89	1,37	-0,13	25,00	48,48
01.10.2006	11,57	72,81	63,69	7,28	-4,04	2,00	-0,18	25,00	43,29
01.01.2007	12,51	72,17	59,65	8,90	-4,87	2,44	-0,22	25,00	40,43
01.04.2007	12,06	72,17	58,27	2,61	-1,48	0,63	-0,06	25,00	39,25
01.07.2007	11,52	72,02	55,59	4,84	-2,75	1,19	-0,12	25,00	38,04
01.10.2007	11,44	72,71	55,52	6,83	-3,87	1,67	-0,17	25,00	37,79
01.01.2008	11,61	71,75	53,12	8,48	-4,81	2,08	-0,23	25,00	37,04
01.04.2008	12,15	75,10	54,35	2,70	-2,56	0,57	-0,06	25,00	38,34
01.07.2008	11,98	74,72	54,37	5,35	-3,07	1,13	-0,13	25,00	37,28
01.10.2008	12,20	75,49	53,51	7,95	-4,54	1,68	-0,20	25,00	39,55
01.01.2009	12,88	80,10	47,16	9,54	-5,49	2,15	-0,24	25,00	50,81
01.04.2009	13,45	84,76	38,61	3,73	-2,06	0,45	-0,07	25,00	23,65
01.07.2009	13,02	85,01	42,30	7,15	-3,97	0,87	-0,15	25,00	13,63
01.10.2009	13,26	84,02	39,36	10,32	-5,69	1,37	-0,25	25,00	10,07
01.01.2010	13,76	83,15	40,03	13,63	-7,48	1,84	-0,34	25,00	7,79
01.04.2010	14,47	82,40	40,57	3,22	-1,84	0,39	-0,07	25,00	8,41
01.07.2010	14,36	81,28	43,32	6,25	-3,59	0,79	-0,14	25,00	8,80
01.10.2010	14,47	81,10	45,42	9,24	-5,09	1,19	-0,21	25,00	10,10
01.01.2011	14,62	79,67	46,65	12,03	-6,52	1,63	-0,28	25,00	12,95
01.04.2011	13,91	77,19	47,56	2,83	-1,45	0,39	-0,07	23,00	11,10
01.07.2011	14,49	77,42	49,01	5,38	-2,81	0,82	-0,14	23,00	10,93
01.10.2011	14,76	79,22	49,25	8,06	-4,17	1,30	-0,21	23,00	12,01
01.01.2012	14,75	77,20	49,79	10,75	-5,64	1,75	-0,29	21,00	30,00
01.04.2012	14,99	61,90	49,41	2,59	-1,44	0,43	-0,07	21,00	26,04
01.07.2012	14,83	61,30	49,14	5,10	-2,84	0,88	-0,14	21,00	24,61
01.10.2012	14,84	61,42	50,34	7,91	-4,43	1,32	-0,20	21,00	25,75
01.01.2013	15,10	61,60	53,02	10,58	-6,05	1,78	-0,28	19,00	37,62
01.04.2013	15,14	61,50	52,62	10,60	-6,06	1,74	-0,27	19,00	37,24
01.07.2013	15,19	61,39	52,22	10,61	-6,07	1,71	-0,27	19,00	36,85
01.10.2013	15,24	61,28	51,82	10,63	-6,08	1,67	-0,27	19,00	36,48
01.01.2014	15,28	61,17	51,43	10,65	-6,09	1,64	-0,27	16,00	36,10
01.04.2014	15,33	61,07	51,04	10,66	-6,10	1,60	-0,26	16,00	35,73
01.07.2014	15,37	60,96	50,65	10,68	-6,11	1,57	-0,26	16,00	35,36
01.10.2014	15,42	60,85	50,26	10,69	-6,12	1,54	-0,26	16,00	35,00
01.01.2015	15,47	60,75	49,88	10,71	-6,13	1,51	-0,26	16,00	34,64

Примітка: * показники, зважені на активи банків

"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ" ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Тобто, провівши визначення оптимального рівня податку на прибуток банку, що забезпечує стабільну діяльність банків, потрібно знати і гранично необхідне значення параметрів функціонування банківської системи, що з тим, що для різної стадії розвитку банківського сектору, оптимальна ставка податку, яка буде забезпечувати його стабільне функціонування є неоднаковою. Виходячи з цього, тільки за рахунок наявності відносних показників, можливо адекватно оцінювати всі отримані результати запропонованого науково-методичного підходу.

Одним із основних за ступенем значущості аспектів побудови економетричної моделі максимізації рівня стабільності банківської системи на основі оптимізації значення ставки податку на прибуток банків є ідентифікація найбільш суттєвих, значимих параметрів даного дослідження із загальної їх сукупності, представленої у табл. 2.11. Даний вибір пропонується зробити на основі застосування критерію Стьюдента (табл. 2.12).

Таблиця 2.12 – Результати перевірки статистичної значимості коефіцієнтів, що відповідають параметрам та змінним економетричної моделі

	Коефіцієнти	*Стандартна похибка*	*t-статистика*
Y-перетин	-209,08	425,75	-0,49
E/A	59,31	41,61	1,43
E/A^2	-2,41	1,58	-1,53
L/A	-7,64	8,76	-0,87
L/A^2	0,05	0,06	0,87
O/A	4,92	3,26	1,51
O/A^2	-0,03	0,03	-1,24
II/A	-15,63	7,62	-2,05
IE/A	-27,48	13,35	-2,06
CI/A	4,75	5,70	0,83
CE/A	11,13	89,09	0,12
T	1,28	8,19	0,16
T^2	-0,09	0,21	-0,43

Примітка: критичні значення критерію Стьюдента [66] в залежності від імовірності відхилення фактичних і теоретичних значень: 0,05 – 2,042; 0,1 – 1,697; 0,2 – 1,31; 0,3 – 1,055

Аналіз графи «*t-статистика*» табл. 2.12 дозволяє зробити наступні висновки:

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

– несуттєвими параметрами характеристики банківської системи виступають комісійні доходи і витрати, оскільки фактичні значення досліджуваного критерію навіть з досить значним рівнем відхилення фактичних і теоретичних рівнів (30%) менші за критично допустимі значення;

– статистично не значимим виступає параметр обсяг кредити та заборгованість клієнтів, але даний показник є визначальним і приймає найбільші значення, тому пропонується його залишити в моделі для подальшого ґрунтованого дослідження;

– найбільший рівень впливу на значення результативної ознаки здійснюють такі параметри як обсяг процентні доходи та витрати зважених на активи, підтвердженням чого виступає факт перевищення фактичного значення критерію Стьюдента над критичним з імовірністю 0,95; усі інші параметри є статистично значимими з імовірністю відхилення 20%.

Отже, враховуючи описані вище закономірності побудови економетричної моделі максимізації рівня стабільності банківської системи на основі оптимізації значення ставки податку на прибуток банків, побудуємо економіко-математичну модель, попередньо провівши статичний аналіз масиву вхідних даних із застосуванням методу кореляційно-регресійного аналізу. Необхідні для реалізації наступного етапу моделювання розрахунки приведено у табл. 2.13.

Таблиця 2.13 – Результати регресійного аналізу вхідних даних

	Коефіцієнти	*Стандартна похибка*	*t-статистика*	*P-Значення*	*Нижні 95%*	*Верхні 95%*
Y-перетин	-358,87	366,63	-0,98	0,34	-1107,63	389,90
E/A	68,75	38,09	1,80	0,08	-9,04	146,55
E/A^2	-2,77	1,45	-1,92	0,06	-5,73	0,18
L/A	-5,35	8,09	-0,66	0,51	-21,87	11,18
L/A^2	0,04	0,06	0,66	0,51	-0,08	0,16
O/A	4,74	3,12	1,52	0,14	-1,62	11,11
O/A^2	-0,03	0,03	-1,22	0,23	-0,08	0,02
II/A	-17,15	6,99	-2,45	0,02	-31,43	-2,88
IE/A	-31,44	12,52	-2,51	0,02	-57,00	-5,88
T	2,40	7,86	0,30	0,76	-13,66	18,46
T^2	-0,11	0,20	-0,56	0,58	-0,52	0,29

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

На основі даних, наведених у табл. 2.13, можна зазначити, що нелінійне багатофакторне регресійне рівняння залежності кількісної оцінки стабільності банківської системи від ставки податку на прибуток банків та параметрів функціонування банківської системи є адекватним (статистично значимим).

Підтвердженням даного факту виступає величина коефіцієнту детермінації на рівні 0,8701 одиниць, що свідчить про той факт, що 87,01 % варіації Z-statistics пояснюється впливом введених в модель змінною управління та іншими значимими параметрами. Крім того, статистичну значимість даного взаємозв'язку характеризує і фактичне значення критерію Фішера на рівні 20,09 одиниць, що перевищує критичну величину, яка дорівнює 2,42 одиниць.

Таким чином, економетричну модель нелінійної залежності стабільності банківської системи від ставки податку на прибуток можливо представити у вигляді наступного співвідношення (формула 2.2):

$$Z-statistic = -358{,}87 + 68{,}75\,E/A - 2{,}77\left(E/A\right)^2 - 5{,}35\,L/A + 0{,}04\left(L/A\right)^2 + \\ + 4{,}74\,O/A - 0{,}03\left(O/A\right)^2 - 17{,}15\,II/A - 31{,}44\,IE/A + 2{,}40T - 0{,}11T^2 \quad (2.2)$$

де *Z-statistics* – показник кількісної оцінки стабільності банківської системи;

E/A – власний капітал банку, зважений на активи;

L/A – кредити та заборгованість клієнтів, зважені на активи;

O/A – кошти клієнтів, зважені на активи;

II/A – процентні доходи, зважені на активи;

IE/A – процентні витрати, зважені на активи;

T – ставка податку на прибуток банків.

Ґрунтовне дослідження як вигляду економетричної моделі (2.2), так і тенденцій варіації його змінної і параметрів, дозволяє виявити наступні закономірності.

Нульове значення ставки податку на прибуток банків та параметрів функціонування банківської системи, тобто відсутність активних дій як з бору дер-

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

жави, так і суб'єктів даної системи, свідчить про її нестабільність, про що можливо стверджувати на основі вільного коефіцієнта рівняння (2.2).

Вигляд залежності рівня стабільності банківської системи від ставки податку на прибуток банків характеризується як поліном другого ступеня. Даний висновки зроблений на основі аналізу двох останніх складових рівняння (2.2), тобто $2.40x - 0.11x^2$. Крім того, необхідно зауважити, що найбільшим значенням ставки податку на прибуток, встановлення якого призводить до підвищення Z-statistics, виступає 10,72%.

Підтвердженням виведеного значення виступає наступна закономірність. Так, при поступовому зростанні змінної управління від нуля до зазначеного оптимального рівня результативна ознака збільшується досить значними темпами. Подальше зростання ставки податку на прибуток банків до величини 21,44% супроводжується повільним підвищенням рівня стабільності банківської системи, що характеризуються від'ємними темпами зростання. Якщо x приймає значення з проміжку від 21,44% до 100%, досліджувана характеристика спадає. Графічне зображення описаної тенденції представимо у вигляді рис. 2.14.

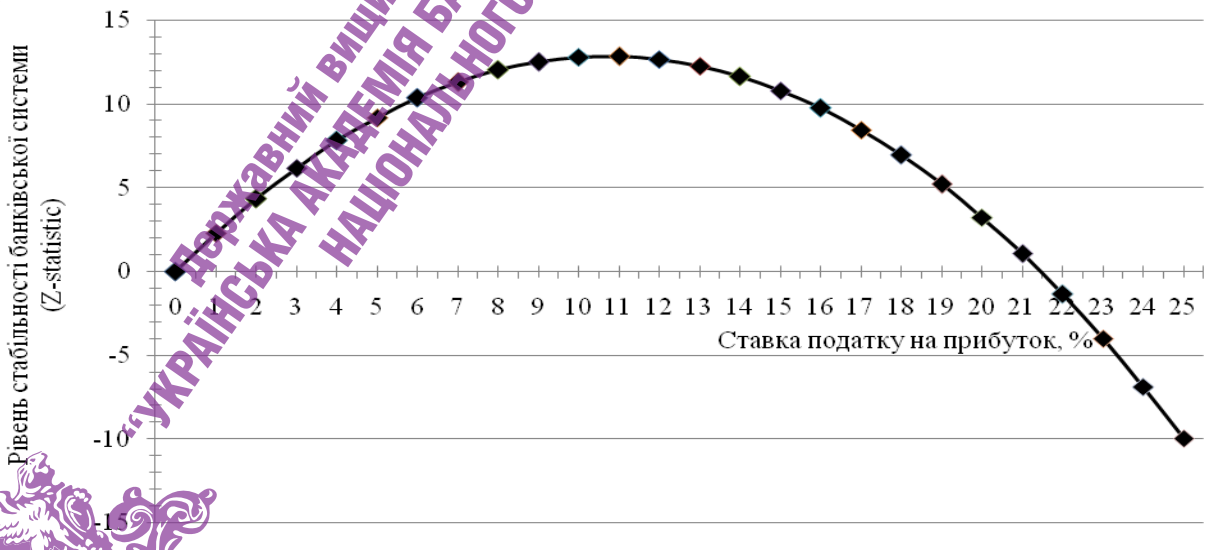

Рисунок 2.14 – Діаграма залежності рівня стабільності банківської системи від ставки податку на прибуток банків, протягом 01.01.2005 р. – 01.01.2015 р.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

Проводячи детальний аналіз параметрів рівняння (2.2), які визначають умови досягнення змінною управління певного рівня, можливо провести їх поділ на дві групи в залежності від ступеня впливу на рівень стабільності банківської системи, так певна група параметрів впливає на результативну ознаку за закономірністю квадратичної функції, а інші за лінійною. Отже для таких параметрів кількісної оцінки банківської системи як власний капітал банку, кредити та заборгованість клієнтів, кошти клієнтів, зважених на активи, характерна квадратична залежність, в той час як, вплив процентних доходів і витрат, зважених на активи, на стабільність банківської системи є лінійним.

Необхідно зазначити, що власний капітал банку, зважений на активи, з високим коефіцієнтом детермінації (0,8032 одиниць) описується поліноміальною залежністю, що підтверджується лінією тренду (рис. 2.15). Квадратична функція залежності рівня стабільності банківської системи від даного параметру має чітко виражений максимум в розмірі 12,39%, який виступає індикатором зміни тенденції результативної ознаки з прямої на обернену.

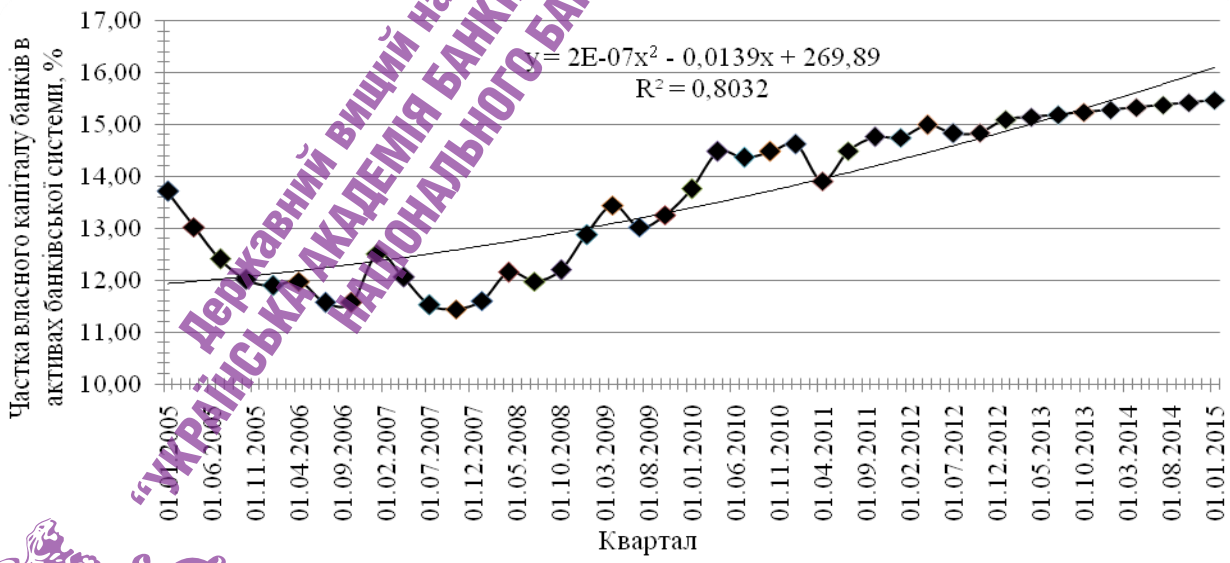

Рисунок 2.15 – Діаграма динаміки часового ряду власний капітал банку, зважений на активи, протягом 01.01.2005 р. – 01.01.2015 р.

Досліджуючи інші параметри моделі більш детально, справедливо зауважити, що кредити та заборгованість клієнтів, зважені на активи, аналогічно до попе-

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

реднього показника, описуються нелінійною залежністю (рис. 2.16). Високий ступінь апроксимації вихідного часового ряду поліномом другого ступеня визначає коефіцієнт детермінації на рівні 0,7138 одиниць. Крім того, ґрунтований аналіз рівняння (2.2) в розрізі даного досліджуваного параметру дозволяє виявити точку глобального мінімуму відповідної функції – 70,24%, хоча залежність динаміки показника кредити та заборгованість клієнтів, зважених на активи від часу характеризує протилежний факт. Отже, при збільшенні параметру від нуля до 70,24% рівень стабільності банківської системи буде поступово падати, а при перевищенні даної величини, буде спостерігатись поступове підвищення z-статистики.

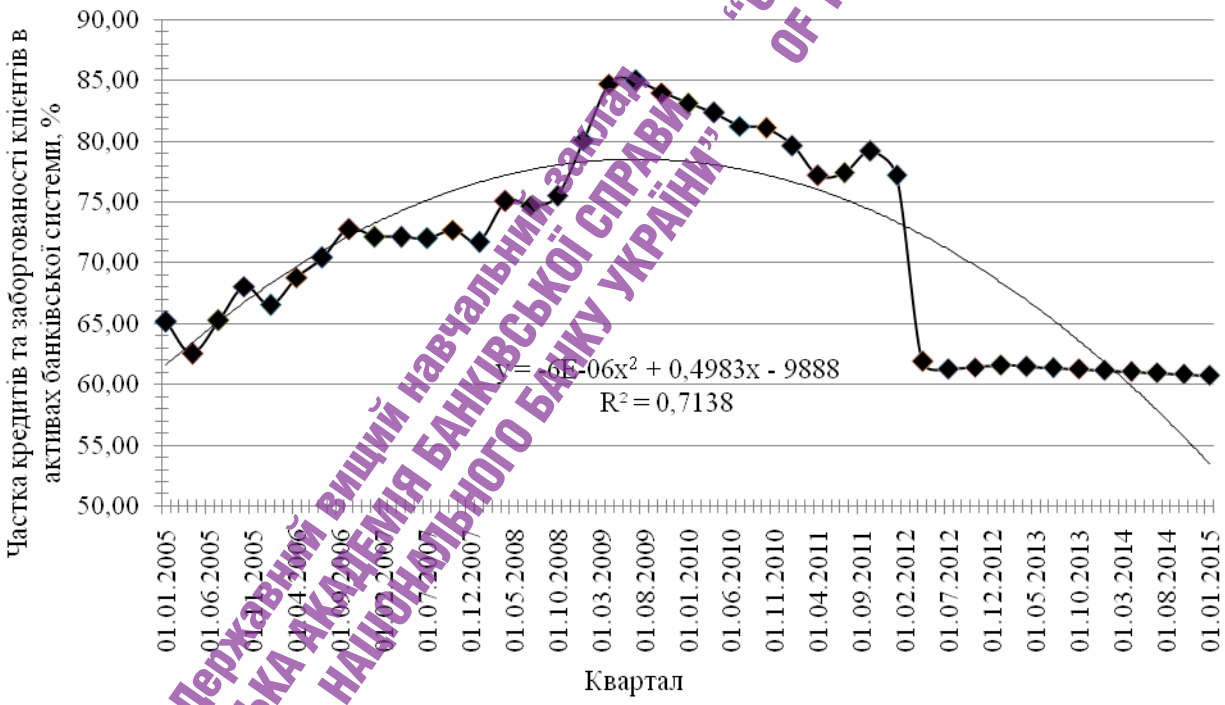

Рисунок 2.16 – Діаграма динаміки часового ряду кредити та заборгованість клієнтів, зважених на активи протягом 01.01.2005 р. – 01.01.2015 р.

Проводячи дослідження наступного параметру, а саме коштів клієнтів, зважених на активи, зазначимо, що представлений часовий ряд даної факторної ознаки, який найкращим чином описується квадратичною функцією (рис. 2.17), що враховано при введенні даного параметру у регресійне рівняння залежності рівня стабільності банківської системи від ставки податку на прибуток банків та пара-

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

метрів функціонування даної системи у другому ступені. Для даного параметру характерна зростаюча тенденція до рівня 75,14%, і спадаюча при перевищенні даного значення.

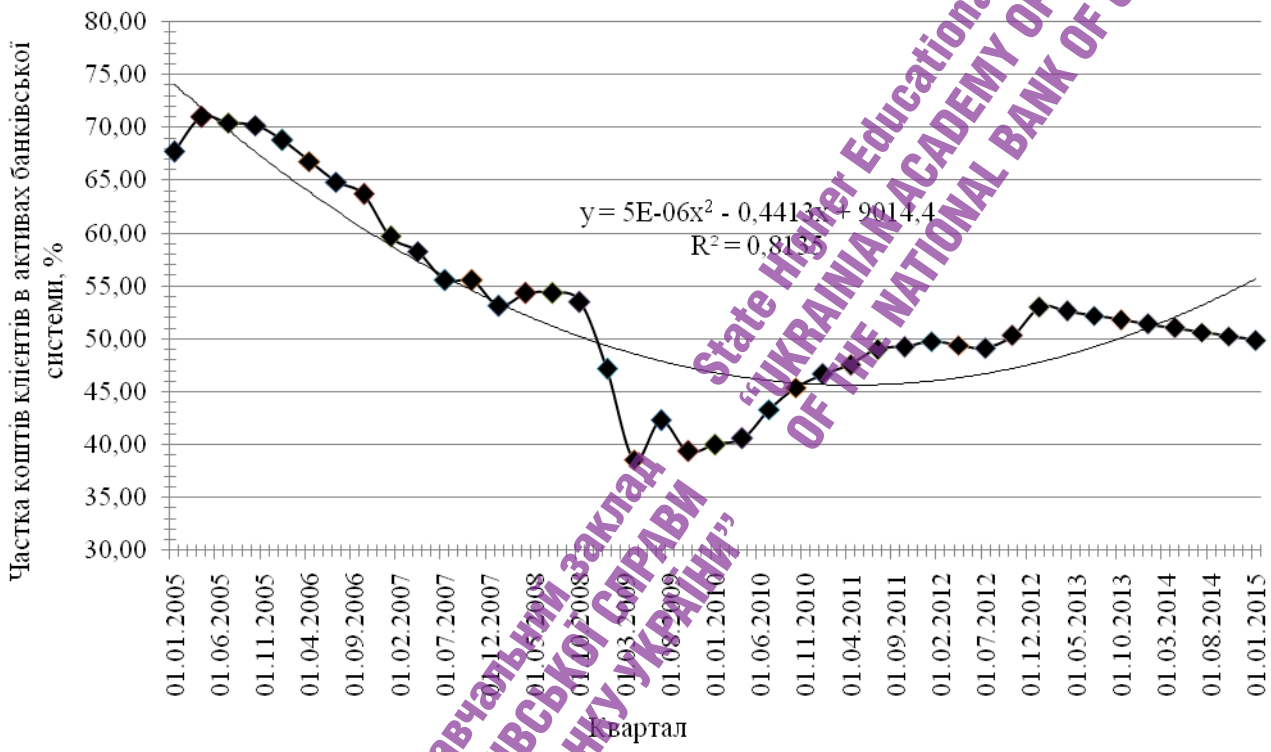

Рисунок 2.17 – Діаграма динаміки часового ряду кошти клієнтів, зважених на активи, протягом 01.01.2005 р. – 01.01.2015 р.

Два останніх параметри рівняння (2.2) – процентні доходи та витрати, зважені на активи, мають чітко виражену лінійну залежність, а їх вплив на результативну ознаку можна описати наступним чином: зростання процентних доходів, зважених на активи, на 1% супроводжується зменшенням z-статистики на 17,15 одиниць; аналогічна тенденція, але в розмірі 33,41 од. спостерігається за параметром процентні витрати, зважені на активи.

Таким чином, оптимальне значення ставки податку на прибуток відповідає величині 10,72%, що дозволяє досягти найбільшого значення кількісної оцінки стабільності банківської системи за даних умов (значень параметрів, які відповідають встановленню змінної управління на вказаному рівні).

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Розглянемо систему лінійних та нелінійних регресійних рівнянь, які дозволяють кількісно описати взаємозв'язки між результативною, факторними ознаками та додатковими параметрами, що характеризують ефективність функціонування банківської системи:

$$\begin{cases} E/A = 21.22 - 0.33x \\ E/A = 9.18 + 0.98x - 0.03x^2 - 0.04y \\ L/A = 141.77 - 7.96x + 0.23x^2 - 0.35y \\ O/A = -18.32 + 4.67x - 0.10x^2 + 0.52y \\ II/a = \dfrac{\sum_{i=1}^{n} a_{4i}}{n}, a_5 = \dfrac{\sum_{i=1}^{n} a_{5i}}{n} \end{cases} \quad (2.3)$$

де n - період дослідження (01.01.2005-01.01.2015 рр.)

Аналіз системи (2.3) дозволяє сформувати наступні висновки щодо взаємозв'язків між параметрами та змінною економіко-математичної моделі визначення оптимального рівня податкового навантаження банківської системи:

– взаємозв'язок між ставкою податку на прибуток банків та власним капіталом банку є лінійним, причому зростання змінної управління на 1% супроводжується зменшенням рівня першого параметру на 0,33 млн.грн.; існування оберненого зв'язку між ставкою податку на прибуток та власним капіталом є цілком закономірним і обумовлено тим, що банк може збільшувати свій капітал у розрізі як статутного, так і резервного капіталів, переважно за рахунок чистого прибутку, тоді як зростання ставки податку на прибуток призводить до зменшення його суми, а, відповідно, і обмежує можливості банку щодо збільшення розміру капіталу;

– залежність власного капіталу не лише від ставки податку на прибуток банку, але і від рівня Z-statistics є нелінійною, причому зростання рівня стабільності банківської системи на 1 одиницю відбувається за рахунок власних коштів в розмірі 0,04 млн. грн.; існування залежності такого типу між рівнем

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"

стабільності банківського сектору та розміром його власного капіталу можна пояснити тим, що власний капітал виступає своєрідним інструментом хеджування банку від різного роду ризиків, а тому його підвищення у науково-обґрунтованих обсягах є передумовою зростання рівня стабільності банку та, як наслідок, усього банківського сектору;

– параметр кредити та заборгованість клієнтів, зважені на активи, містить квадратичну залежність від змінної управління та лінійно залежить від величини Z-statistics, причому, як і в попередньому випадку, зростання рівня результативної ознаки на 1% досягається зменшенням розглянутого параметру на 0,35 млн. грн.; у даному контексті варто зауважити, що кредитування є основою операцією комерційних банків, а тому динаміки обсягу наданих кредитів визначає низку важливих показників, за якими можна зробити висновки про результативність функціонування банку, а тому зростання даного показника позитивно відображається на рівні стабільності банківського сектору;

– між рівнем стабільності банківської системи та параметром «Кошти клієнтів, зважені на активи» спостерігається пряма залежність: зростання (зменшення) величини Z-statistics на 1% відповідає збільшенню (зменшенню) розглянутого параметру, що є цілком закономірним, оскільки динаміка пасивних операцій банку визначається рядом факторів, ключовими з яких є наявність вільних фінансових ресурсів у потенційного клієнта та рівень його довіри, лояльності до конкретного банку, а тому зростання рівня стабільності банківського сектору виступає важливою передумовою експансії надання депозитів;

– аналіз лінійних та нелінійних регресійних рівнянь залежності таких параметрів як процентні доходи та витрати, зважені на активи, свідчить про їх неадекватність, оскільки відповідно коефіцієнти детермінації, критерій Фішера набувають низьких рівнів. Даний факт свідчить про те, що для розглянутих параметрів формалізацію закономірностей розвитку ряду (проводи апроксимація) необхідно описувати за допомогою середніх рівнів.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Отже, застосування рівняння (2.2) та системи (2.3) з урахуванням наведених вище особливостей і закономірностей дозволяє отримати практичні результати, представлені у табл. 2.14, які дозволяють визначити оптимальне значення ставки податку на прибуток банків, яка максимізує рівень стабільності банківської системи, вираженого за допомогою Z-statistics та з урахуванням значень факторів, які мають релевантний вплив і характеризують результативність функціонування даної системи в заданих умовах.

Таблиця 2.14 – Практичні результати впровадження економетричної моделі залежності рівня стабільності банківської системи від ставки податку на прибуток та параметрів функціонування даної системи

Параметр	Значення, що відповідає оптимальному рівню ставки податку на прибуток банків	Середнє значення	Темп приросту розрахункового значення відносно середнього
Власний капітал банку, зважений на активи	17,64	13,61	29,58
Кредити та заборгованість клієнтів, зважені на активи	69,29	71,06	-2,49
Кошти клієнтів, зважені на активи;	41,03	53,14	-22,78
Обсяг процентних доходи, зважені на активи;	3,01	7,56	-60,20
Обсяг процентних витрати, зважені на активи;	-4,24	-4,24	0,00
Ставка податку на прибуток банків (оптимальна)	10,72	22,78	-52,94
Z-statistic, показник кількісної оцінки стабільності банківської системи	39,12	32,14	21,72

Таким чином, аналіз даних, наведених в табл. 2.14, дозволяє зробити наступні висновки: оптимальне значення ставки податку на прибуток банків передбачає її встановлення на рівні 10,72%, що майже на 50% менше середньостатистичної його величини за весь період дослідження, тобто можна зробити висновок, що на сьогоднішній день існує надмірне податкове навантаження на банківський сектор. Дана тенденція виступає одним з деструктивних факторів і може призводити до його дестабілізації, а тому досить позитивною є тенденція до скорочення ставки податку на прибуток банків, що передбачено Податковим Кодексом України. Таким чином, графічно комплексну інтерпретацію запропонованого науково-

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

методичного підходу до оцінки оптимального рівня податку на прибуток для банківської системи України, враховуючи базові параметри ефективного функціонування банківської системи можливо представити за допомогою рис. 2.18.

Крім того, необхідно зазначити, що встановленню максимального значення Z-statistics відповідають певні значення параметрів, що визначають умови функціонування банківської системи. Так, найбільших змін (зменшення на 60,20%) потребує такий параметр як процентні доходи, зважені на активи. Причиною цього може бути той факт, що банк повинен диверсифікувати свої ризики, надаючи більш широкий асортимент банківських послуг.

Однак, рівень розвитку банківської системи України не дозволяє вітчизняним фінансово-кредитним установам, які функціонують у цьому секторі акумулювати значні доходи за рахунок інших операцій, а тому завоювання позицій на ринку та отримання конкурентних переваг можливо переважно за рахунок експансії кредитно-депозитних операцій та, відповідно, накопичення процентних доходів, що, у свою чергу, може досить позитивно відзначатися на короткострокових показниках ефективності діяльності банку в умовах загальної макроекономічної стабільності, однак бути причиною банкрутства у період кон'юнктурних коливань, кардинальної зміни державної фінансової політики чи негативного впливу волатильності наднаціональної діяльності.

Разом з тим, необхідно зауважити, що найменший ступінь адаптації спостерігається за показником кредитів та заборгованості клієнтів, зважених на активи в розмірі, рівень коригування якого становить -2,49%. Така ситуація є цілком закономірною, оскільки, як було зазначено раніше, кредитування є основним видом діяльності банківських установ і, разом з тим, виступає тим банківським продуктом, що користується найбільшою лояльність, а, відповідно, і високим обсягом попиту як серед населення, так і поміж корпоративних структур, а тому можна зробити висновок, що вітчизняних ринок кредитування є досить розвинутим і тому наступним етапом його розвитку має бути не забезпечення кількісної експансії цього банківського продукту, а його якісна трансформація та підвищення його рівня надійності і забезпеченості.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

Етап 1. Визначення цільових орієнтирів оптимізації податку на прибуток для банків України → Пріоритетом є не максимізація чистого прибутку,

Етап 2. Загальна постановка задачі оптимізації ставки податку на прибуток банків

- *результативна ознака – Z-statistic* (індикатор кількісного оцінювання рівня стабільності БС, що застосовується МВФ та
- *факторна ознака, параметр оптимізації* – ставка податку
- *додаткові параметри моделі* : відношення власного капіталу банків до активів (*E/A*); відношення кредитів та заборгованості клієнтів банків до активів (*L/A*); відношення коштів клієнтів до активів банків (*O/A*); відношення процентних доходів до активів банків (*II/A*); відношення процентних витрат до активів банків (*IE/A*); відношення комісійних доходів до активів

Етап 3. Вибір часового діапазону дослідження
- Для дослідження обрано часовий інтервал I кв. 2005 р. – III кв. 2012 р., що включає докризовий, кризовий та посткризовий етапи у розвитку вітчизняної БС
- Здійснено прогноз часових рядів до 1 січня 2015 р., оскільки в 2014 р. заплановано зниження ставки на прибуток для всіх суб'єктів господарювання до 16%

Етап 4. Збір та узагальнення статистичної бази для всіх параметрів дослідження за визначений період

Етап 5. Вибір найбільш релевантних факторів впливу на прибутковість банківської діяльності з усіх додаткових параметрів
- На основі узагальненої статистичної бази побудовано економетричну модель залежності *Z-statistic* від *T*, яка враховує всі додаткові параметри моделі. Здійснено перевірку статистичної значущості коефіцієнтів, що відповідають параметрам та змінним моделі, на основі розрахунку статистичної похибки та критерію Стьюдента
- несуттєвими параметрами впливу на прибутковість банківської діяльності виявилися фактори *CI/A* та *CE/A*, оскільки їх фактичні значення (навіть з досить низьким рівнем довіри – 70%) менші за критично допустимі значення;
- найбільший вплив на результативну ознаку здійснюють параметри *II/A* та *IE/A* підтвердженням чого виступає факт перевищення фактичного значення критерію Стьюдента над критичним з імовірністю 0,95;
- параметри *E/A* та *O/A* є статистично значимими (з рівнем довіри 80%).

Етап 6. Побудова нелінійного багатофакторного регресійного рівняння залежності *Z-statistic* від *T* та релевантних параметрів впливу на прибутковість банківської діяльності

$$Z\text{-}statistic = -358{,}87 + 68{,}75\,E/A - 2{,}77\,(E/A)^2 - 5{,}35\,L/A + 0{,}04\,(L/A)^2 + 4{,}74\,O/A - 0{,}03\,(O/A)^2 - 17{,}15\,II/A - 31{,}44\,IE/A + 2{,}40T - 0{,}11T^2$$

Етап 7. Перевірка адекватності моделі → Модель є адекватною та статистично значущою, про що свідчать значення критерію коефіцієнту детермінації (R^2=0,8701) та критерію Фішера (F=20,09), що перевищує критичне значення (2,42)

Етап 8. Графічне зображення та економічна інтерпретація результатів моделювання

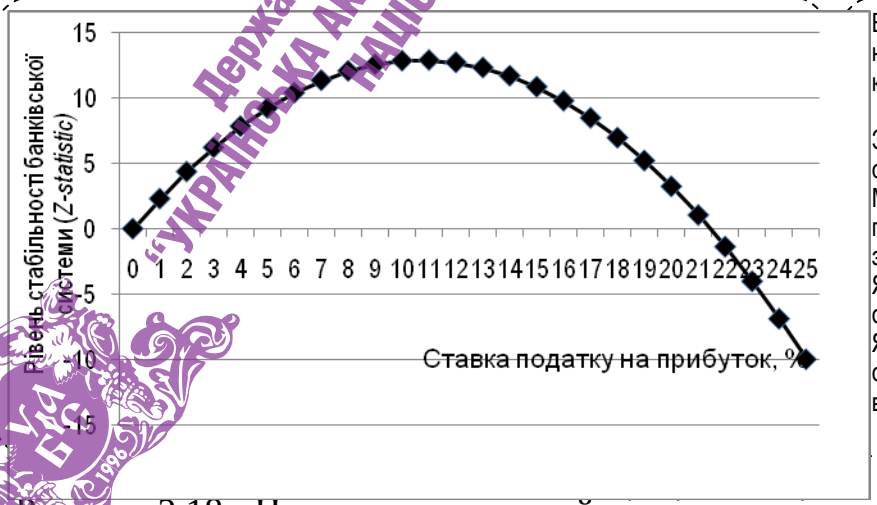

Відсутність ПРБД (T=0) обумовлює нестабільність БС, оскільки вільний коефіцієнт рівняння є від'ємним (-358,87).
Залежність *Z-statistic* від *T* описується поліномом другого ступеня. Максимально можливим значенням податку, при якому стабільність БС збільшується, є значення T=10,72%.
Якщо 10,72%<T<21,44%, то стабільність БС знижується.
Якщо 21,44%<T<100%, то рівень стабільності БС взагалі стає від'ємним, що неприпустимо.

Рисунок 2.18 - Науково-методичний підхід до оцінки оптимального рівня податку на прибуток для банківської системи України з урахуванням базових параметрів ефективного функціонування банківської системи

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

Поряд із зазначеними тенденціями, необхідно відмітити, що встановлення оптимального рівня ставки податку на прибуток банків супроводжується зменшенням усіх параметрів крім власного капіталу, який відповідно збільшується на 29,58% у порівнянні із середнім рівнем.

Висновки до другого розділу

У другому розділі «Розвиток методичних засад та практичних механізмів податкового регулювання в контексті забезпечення стабільності банківської системи України» розроблено напрямки контр-циклічного податкового регулювання банківської діяльності; узагальнено світовий досвід спеціального оподаткування банківської діяльності; обґрунтовано пропозиції щодо формування в Україні стабілізаційного фонду банківської системи; формалізовано напрямки змін базових параметрів функціонування банківської системи України при оптимізації прибуткового оподаткування банків.

За результатами розділу зроблено наступні висновки:

1. Автор вважає необґрунтованою поширену як в Україні, так і в інших країнах світу практику застосування фіскальних та квазіфіскальних інструментів для переважно посткризового реагування на фінансові дисбаланси. Більш доцільним є впровадження системного контр-циклічного податкового регулювання банківської діяльності, метою якого є: з одного боку – стримування розвитку чинників кризових явищ в банківській системі; а з іншого – накопичення коштів на стадії економічного підйому для формування резервів фінансової підтримки банків під час кризи та депресії. В цьому контексті важливим є виявлення міри співпадіння циклічних тенденцій у розвитку банківської системи та економіки в цілому, а також тривалості часових лагів між настанням переломних моментів у динаміці їх характеристик. Таке дослідження в роботі проведено на прикладі України та 18 країн групи EFI за класифікацією Morgan Stanley

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

(країн з економікою, що розвивається, та граничною економікою) за 1990-2010 рр. За результатами аналізу встановлено, що за останні 20 років у розвитку всіх досліджуваних країн чітко можна виокремити 2 цикли: 1991-2000 рр. та 2001-2009 рр. З метою вибору найбільш ефективних інструментів контр-циклічного податкового регулювання банківської діяльності в Україні автором описано вітчизняну специфіку перебігу цих циклів та проведено кореляційний та регресійний аналізи, результати яких підтвердили високий рівень залежності ВВП та ВВП на душу населення в Україні від обсягів активів банків: коефіцієнт кореляції становить 0,97; високі значення коефіцієнтів детермінації (0,9423 та 0,9401 відповідно) свідчать про адекватність побудованих регресійних рівнянь (за даними 2005-2011 рр.).

2. Враховуючи результати проведеного дослідження, автор стверджує, що напрямки контр-циклічного податкового регулювання банківської діяльності повинні чітко узгоджуватися з напрямками такого регулювання для всієї економіки в цілому та квазіфіскального регулювання банківської діяльності. Автор пропонує диференціювати напрямки контр-циклічного регулювання на рівні економіки країни, податкового регулювання банківської діяльності та квазіфіскального регулювання банківської діяльності за етапами економічного циклу.

3. З метою забезпечення стабільності банківської системи в більшості країн світу запроваджуються так звані «спеціальні податки», які спрямовані на вирішення принаймні трьох основних завдань: 1) створення стабілізаційного фонду банківської системи з метою компенсації витрат на подолання наслідків фінансової кризи; 2) відшкодування фіскальних та квазіфіскальних втрат у період фінансової кризи та зменшення дефіциту державного бюджету; 3) часткове зниження ризику банкрутства системно значущих банків. Автором узагальнено специфіку та призначення спеціального оподаткування (на прикладі 11 країн світу). Так, наприклад, в Австрії з 2011 р. діє банківський збір на капітальні активи та похідні фінансові інструменти; у Великобританії з 2012 р. – банківський збір на всі пасиви банків крім захищених вкладів та суверенних зобов'язань репо; у Франції з 2011 р. – податок на системні ризики, тобто на власний капітал

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

банку, що перевищує 500 млн. євро; у Бельгії з 2012 р. – стабілізаційний фінансовий внесок на загальну суму зобов'язань крім капіталу і депозитів; США з 2010 р. – плата за відповідальність за фінансову кризу (збір на балансові зобов'язання крім депозитів, застрахованих Федеральною Корпорацією страхування вкладів) тощо.

4. Сьогодні в близько 50 країнах світу застосовується практика формування спеціальних стабілізаційних державних фондів у періоди економічного підйому з метою пом'якшення економічних шоків та стабілізації економічної ситуації в країні під час економічного спаду шляхом активних фінансових інвестицій. З 2009 р. в Україні функціонує Стабілізаційний фонд України, що поповнюється за рахунок ресурсів, залучених від реалізації внутрішньої державної позики, та надходжень від приватизації. В існуючому форматі він в повній мірі не вирішує завдань контр-циклічного регулювання банківської системи, оскільки джерела його наповнення є переважно бюджетними, що ставить під сумнів їх н стабільність, не залежать від циклічності розвитку економіки та банківської системи, його формування та використання сьогодні не відповідає принципу соціальної та економічної справедливості (фінансова криза провокується переважно діяльністю фінансових посередників, а тягар фінансування заходів щодо подолання її наслідків лягає на всіх платників податків), цілі використання його коштів є досить широкими, що створює загрозу нестачі коштів для вирішення нагальних проблем в економіці внаслідок неефективного їх використання.

5. У роботі обґрунтовано доцільність створення в Україні спеціального стабілізаційного фонду банківської системи, спрямованого на забезпечення її стабільності під час циклічних спадів, діяльність якого має ґрунтуватися на таких засадах: 1) формування і наповнення за рахунок коштів самих банків; 2) характер відрахувань до фонду має бути постійним та залежати від тенденцій діяльності банків; 3) відрахування мають здійснюватися автоматично, в залежності від збільшення/зменшення бази нарахування; 4) в управлінні фондом мають приймати участь представники саморегулівних організацій банківської системи,

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

НБУ, Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, але в пропорції, яка дозволяє забезпечити економічну та політичну незалежність фонду від будь-якої із сторін; 5) обов'язкова підзвітність фонду НБУ та Верховній Раді України; 6) кошти фонду мають зберігатися у високоліквідних активах та на спеціальних рахунках в НБУ; 7) прозорість та публічність діяльності – обов'язкова публікація даних про надходження та використання коштів фонду; 8) неприбутковість діяльності – доходи від діяльності фонду мають спрямовуватися на підвищення власного капіталу фонду та забезпечення ефективності його діяльності; 9) дозвіл на залучення фондом кредитних коштів за рахунок укладення довгострокових угод та випуску довгострокових боргових цінних паперів (не менш, ніж на 5 років).

6. Базою для відрахувань банків до цього фонду автор пропонує вважати: короткострокові та довгострокові зобов'язання / вимоги банків в іноземній валюті (пропонується відраховувати у фонд відповідно до строковості 0,08 % та 0,05 % обсягу зобов'язань та вимог банків); активи найвищої якості, за якими не формуються резерви, або вони є мінімальними (відрахування – 0,01% від обсягу цих активів); строкові зобов'язання банків перед вітчизняними суб'єктами господарювання (відрахування – 0,03% від обсягу зобов'язань); частка акціонерного капіталу банків, що належить іноземним інвесторам (відрахування – 0,05% від обсягу капіталу). Відрахування мають здійснюватися не постфактум, а на авансовій основі з відповідним коригуванням в кінці періоду залежно від реальних обсягів кожної з наведених вище складових бази відрахувань.

Ставку відрахування кожного окремого банку до цього фонду автор пропонує коригувати залежно від забезпечення кредитного портфелю цього банку стабільною депозитною базою на коефіцієнт, що розраховується як співвідношення приросту виданих кредитів до приросту залучених депозитів за звітний період. При перевищенні приросту кредитів над приростом депозитів буде відбуватися автоматичне коригування ставок на наступний період, що стимулюватиме банки дотримуватися паритету та утримуватися від залучення коштів з інших джерел. Такий крок необхідний для того, щоб банки ефективно реагу-

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

вали на настрої вкладників та стримували свою кредитну активність при зниженні схильності населення до заощаджень.

8. Застосування в перспективі в Україні вимог Базеля III також не дозволить вирішити поточні завдання забезпечення стабільності банківської системи, оскільки це потребує значного часу, враховуючи, що впровадження принципів Базелю II в Україні ще не завершено. Крім того, вимоги Базеля III є достатньо дієвими щодо зниження ризиків окремих банків, проте залишають багато питань щодо боротьби з системними ризиками банківської системи, які є досить високими в Україні.

9. З точки зору забезпечення стабільності банківської системи України особливої актуальності набуває встановлення оптимального рівня податку на прибуток банків, оскільки саме він здійснює визначальний вплив на кредитно-депозитну діяльність банку та за його рахунок формується основна частина податкового навантаження на банківський сектор. Автором розроблено власний підхід до розрахунку оптимального рівня податку на прибуток банків України в контексті забезпечення стабільності банківської системи. Цей підхід відрізняється від існуючих наступним: 1) акцентом не на максимізацію чистого прибутку, а на забезпечення стабільності банківської системи; 2) врахуванням базових параметрів впливу на прибутковість банківської діяльності; 3) зважуванням цих параметрів на сукупні активи банків, оскільки абсолютні значення не дають змоги коректно здійснити порівняння та вимагають коригування оціночних даних на рівень інфляції; 4) врахуванням докризового, кризового та посткризового етапів розвитку вітчизняної банківської системи при обранні часового горизонту дослідження; 5) прогнозуванням вхідних параметрів моделі на термін до 01.01.2015 р. з метою врахування суттєвих змін у податковому законодавстві, передбачених на кінець 2014 р. Розраховане автором оптимальне значення ставки податку на прибуток банків (10,72%) майже вдвічі менше середньої його величини за весь період дослідження (22,78%), тобто існуюче сьогодні податкове навантаження на банківський сектор є надмірним. З цих позицій схвальної

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

оцінки заслуговують очікувані зміни у Податковому Кодексі України, які передбачають зменшення ставки цього податку.

10. Здійснене автором дослідження створює наукове підґрунтя для формалізації рівнів базових параметрів впливу на прибутковість банківської діяльності, виходячи з оптимального рівня податку на прибуток банків та відповідного значення індикатора стабільності банківської системи. Проведені практичні розрахунки дозволили визначити кількісні характеристики змін, які мають відбутися у базових параметрах функціонування банківської системи України при оптимізації прибуткового оподаткування банків. Автор визначає середні фактичні параметри функціонування банківської системи України за досліджений період та значення, що відповідають оптимальному рівню ставки податку на прибуток, а також кількісний вимір та напрямок змін параметру, які необхідні для досягнення оптимального рівня податку на прибуток. З метою максимізації рівня стабільності банківської системи України, який може бути забезпечений при встановленні розрахованого автором оптимального значення податку на прибуток банків, слід зменшити обсяги зважених на активи кредитів і заборгованості клієнтів банків, коштів клієнтів та процентних доходів; але при цьому збільшити відношення власного капіталу банків до активів. Не потребує коригування лише відношення процентних витрат до активів банків.

Основні положення даного розділу дисертаційної роботи опубліковано автором в роботах [15, 17, 21, 22, 24, 56, 63, 184].

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

РОЗДІЛ 3
РОЗВИТОК МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ТА ПРИКЛАДНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ОПТИМІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА БАНКИ В УКРАЇНІ

3.1 Узагальнення проблем формування та перспектив оптимізації податкового навантаження на банки України

Розглядаючи існуючу систему оподаткування банків в Україні, слід відзначити, що на законодавчому рівні закріплено сплату податку на прибуток за однаковими ставками як для підприємств, так і для банків, а більшість операцій банківських установ не оподатковуються податком на додану вартість.

Аналізуючи практику оподаткування банків в Україні, слід відзначити, що банківська система є менш потужним джерелом надходження фіскальних платежів до бюджету, ніж виробничий сектор. Однак, при розгляді показника податкового навантаження на банки деякі автори пропонують враховувати також те, що банки формують страхові резерви, які відповідають формальним ознакам податку і, відповідно, призводять до зменшення обсягів сплати податку на прибуток.

Для визначення специфіки оподаткування банків в Україні, що реалізується на практиці, доцільно проаналізувати податкові надходження від банківського та виробничого сектору. За даними звіту «Ведення бізнесу» Світового банку [174] у 2007 році загальне податкове навантаження на бізнес відносно прибутку компаній склало 57%, тоді як дані, що надала Державна Податкова Адміністрація України (ДПАУ) [33], дозволяють підрахувати аналогічний показник для банківських установ на рівні 63,18%, що свідчить про більш високий податковий тягар, покладений на прибуток банківських установ. Результати розрахунку частки сплаченого податку на прибуток у прибутку компанії свідчать,

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

що для банківських установ України даний показник у 2007 році становив 23,8%, тоді як для суб'єктів господарювання в цілому по економіці склав 25,3%. Враховуючи той факт, що у даному періоді ставка податку на прибуток становила 25%, можна зробити висновок про те, що у банківському секторі існувала проблема співвіднесення податкового та фінансового обліку результатів діяльності, результатом чого стало формування відкладеного податку на прибуток, який не сплачувався у поточному податковому періоді.

Для детального аналізу доцільно дослідити частку сплаченого податку на прибуток у доходах установ, що є більш об'єктивним показником. Розрахований Державною податковою адміністрацією України показник усередненого фіскального навантаження на банки щодо податку на прибуток (співвідношення нарахованої суми податку на прибуток до валового доходу без урахування міжфіліальних розрахунків) у цілому по банківській системі у 2007 році становило 6,08%, що свідчить про зростання даного індикатора порівняно зі значенням 5,89% у 2006 році.

Для порівняння було розраховано індикатор загального податкового навантаження з податку на прибуток суб'єктів господарювання України (включаючи підприємства усіх галузей та банківські установи), що становить відношення сплаченого податку на прибуток до обсягу реалізованих підприємствами товарів, робіт, послуг. У 2006 році даний показник склав 1,38%, а 2007 рік позначився незначним зростанням показника до 1,42%. Отже, результати розрахунків свідчать про більш високий рівень податкового навантаження з податку на прибуток на банківську систему України, ніж на підприємницький сектор у цілому в аналізованому періоді.

Ситуацію, що склалася відносно податкового навантаження в Україні у 2008 році для банківської системи та для виробничих компаній, можна відобразити наступними показниками (табл. 3.1).

Дані табл. 3.1 свідчать про те, що для банківської системи України у 2008 році, як і у попередньому періоді, було характерним існування більш високого рівня загального податкового навантаження на прибуток, ніж у виробничому

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

секторі економіки. Аналогічна ситуація склалася також для показника, що відображає частку інших податків і зборів в отриманому суб'єктом господарювання прибутку.Привертає увагу той факт, що лише за показником нарахувань на фонд оплати праці відносно отриманого прибутку банківська система поступається іншим галузям економіки, що свідчить про меншу значимість витрат на оплату праці у структурі доходів і витрат банківського сектору.

Таблиця 3.1 – Податкове навантаження на виробничі компанії та банки в Україні у 2008 році, % прибутку (розраховано автором за даними [33, 93])

Група суб'єктів	Податок на прибуток	Нарахування на фонд оплати праці	Інші податки	Загальна ставка оподаткування
Банки	25,2	30,2	10,1	65,5
Компанії реального сектору	12,2	43,4	1,8	57,3

При цьому варто відзначити, що частка сплаченого податку на прибуток у валових доходах банку у даному періоді становить 4,66%, тоді як загальне податкове навантаження з податку на прибуток суб'єктів господарювання України, розраховане як відношення сплаченого податку на прибуток до вартості реалізованих підприємствами товарів, робіт, послуг у 2008 році склало 1,58%, що підтверджує попередній висновок про більш високий рівень податкового тягаря, що припадає на доходи банківської системи.

За результатами 2009 року відбулося значне зниження показника податкового навантаження з податку на прибуток у доходах банків до рівня 0,62%, тоді як для суб'єктів господарювання в цілому даний індикатор склав 1,20%, що пояснюється збитковістю банківської системи в даному періоді.

За 9 місяців 2010 року показник податкового навантаження з податку на прибуток у валових доходах банків склав 0,96% при рівні даного показника для публічного сектору у 2010 році 1,19%, що свідчить про відновлення попередньої тенденції до перевищення податкового навантаження на банківський сектор порівняно з виробничим.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

Отже, результати аналізу практики оподаткування банківського сектору, що склалася в Україні, свідчать, що, незважаючи на досить низький рівень абсолютних надходжень до бюджетів від банківських установ, порівняно з підприємствами виробничих галузей, розрахунки показника податкового навантаження з податку на прибуток у валових доходах дозволяють зробити висновок про більш високий рівень податкового тягаря, що припадає на банківську систему, ніж на інші сектори економіки України.

У контексті дослідження специфіки податкового навантаження на виробничий та банківський сектор доцільно порівняти частку прибутку відповідних суб'єктів господарювання, що сплачується до бюджетів різних рівнів у вигляді податку на прибуток. Для проведення аналізу нами було обрано період 2010-2011 рр., у якому було розраховано рівень податкового навантаження з податку на прибуток у фінансових результатах до оподаткування та чистому прибутку окремо для банківської системи та підприємств економіки в цілому. Результати розрахунку наведено в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2 – Податкове навантаження з податку на прибуток на банки та підприємства України у 2010-2011 рр., % (розраховано автором за даними [84, 102])

Група суб'єктів	Частка податку на прибуток			
	у фінансових результатах до оподаткування		у чистому прибутку	
	2010	2011	2010	2011
Найбільші банки	33,11	19,44	36,19	63,85
Великі банки	18,5	14,27	20,40	15,66
Середні банки	32,27	40,62	95,28	67,75
Малі банки	32,64	31,26	44,71	35,48
Середнє по банківській системі	25,38	26,40	45,25	45,69
Середнє по підприємствам України	69,19	43,49	290,23	81,27

Дані табл. 3.2 свідчать про існування більш низького рівня податкового навантаження з податку на прибуток для банківської системи, ніж для сектору суб'єктів господарювання в цілому, що проявляється як стосовно частки подат-

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

ку на прибуток у фінансових результатах, так і у чистому прибутку. При цьому варто зауважити, що показники, отримані для суб'єктів економіки в цілому найбільше відповідають показникам, що характеризують податкове навантаження на групу середніх банків.

Аналізуючи показники податкового навантаження для банків різних груп, варто відзначити, що найменший рівень розрахованих коефіцієнтів спостерігався для групи великих банків, тоді як найбільш високі значення показника зафіксовано для середніх банків, а в окремих періодах для найбільших. Враховуючи однаковий рівень ставки податку на прибуток для всіх груп банків, можна зробити висновок про те, що при підвищенні податкового навантаження на банківську систему існує ризик монополізації її найбільш значимими банківськими установами, оскільки середні та малі банки будуть вимушені скорочувати масштаби діяльності під впливом податкового тягаря [135].

Однак, результати розрахунку показника податкового навантаження з податку на прибуток не повністю відображають специфіку оподаткування банків та компаній реального сектору, оскільки кожні з цих суб'єктів сплачують також ряд інших податкових платежів, які, у тому числі, впливають на формування прибутку. До того ж, банківські установи формують ряд резервів під різні види операцій, які також є важливим чинником формування рівня податкового навантаження.

Для більш глибокого вивчення специфіки оподаткування вітчизняних банків доцільно проаналізувати податкове навантаження на діяльність найбільших банківських установ України – банків першої групи за класифікацією НБУ. Нами було розраховано рівень податкового навантаження з податку на прибуток, а також інших податків і зборів, відмінних від податку на прибуток, у доходах десяти найбільших банків. Вихідні дані для розрахунку наведено у табл. В.1-В.2 дод. В. Варто відзначити, що при розрахунку податкового навантаження з податку на прибуток було враховано поточний податок на прибуток, який, на відміну від податкового зобов'язання, відображає реальну суму податкових

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

надходжень до бюджету у визначеному періоді. Результати розрахунків відображено в табл. 3.3.

Таблиця 3.3 – Податкове навантаження з податку на прибуток та інших податків і зборів у доходах найбільших банків України, % (розраховано автором за даними [123, 124, 126, 127, 128, 130, 131, 132, 133, 134])

№	Назва банку	Податкове навантаження з податку на прибуток			Податкове навантаження з податків і зборів, відмінних від податку на прибуток		
		2009	2010	2011	2009	2010	2011
1	ПАТ «VAB Банк»	0,00	0,00	0,00	1,20	1,69	1,99
2	ПАТ «Укрсиббанк»	0,02	0,00	0,00	1,06	1,15	1,37
3	ПАТ «Ощадбанк»	2,64	2,06	0,56	0,43	0,24	0,16
4	ПАТ «Державний експортно-імпортний банк України»	0,69	0,82	0,71	0,66	0,75	0,88
5	АТ «Райффайзен банк Аваль»	0,00	0,01	0,00	1,28	1,48	1,44
6	ПАТ «Промінвестбанк»	0,00	0,00	0,00	1,90	1,86	2,15
7	ПАТ «ВТБ Банк»	1,99	0,00	0,00	0,41	0,76	0,82
8	ПАТ «Альфабанк»	0,00	0,00	0,00	0,26	0,08	0,11
9	АТ «СбербанкРосії»	0,00	0,00	0,00	0,65	0,84	1,21
10	ПАТ «Надра Банк»	0,07	0,00	0,00	1,33	1,13	1,33

Дані табл. 3.3 свідчать про досить низький рівень податкового навантаження з податку на прибуток у доходах банківських установ. Варто відзначити, що протягом аналізованого періоду у фінансових звітах значної кількості банків відображались збитки за підсумками періоду, що пояснює відсутність поточних платежів з податку на прибуток.

З проаналізованих банків найбільш високий рівень податкового навантаження з податку на прибуток продемонстрували ПАТ «Ощадбанк» та ПАТ «Державний експортно-імпортний банк України», які являються державними банками. При цьому варто відзначити, що за даними Державної податкової адміністрації України у 2010 році дані банки ввійшли до десяти банків-найбільших платників податку на прибуток. Дані фінансової звітності інших досліджених банків відображають низький рівень фактично сплаченого податку на прибуток (ПАТ «Укрсиббанк», ПАТ «Альфабанк») або відсутність податкових платежів з податку на прибуток до бюджету у визначених роках (АТ «Райффайзен банк

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

Аваль», ПАТ «Промінвестбанк») чи протягом всього аналізованого періоду (АТ «Сбербанк Росії», ПАТ «VAB»).

Привертає увагу той факт, що рівень податкового навантаження з податку на прибуток у доходах банків є нижчим, ніж податкове навантаження з інших сплачених податків та зборів для всіх банків, за винятком ПАТ «Ощадбанк». Найбільш високий рівень даного показника спостерігався для таких банків як ПАТ «Промінвестбанк», ПАТ «VAB Банк» та АТ «Райффайзен банк Аваль». Найбільш низький рівень податкового навантаження з інших податків та зборів у доходах демонструють ПАТ «Ощадбанк» та ПАТ «Альфабанк».

Для порівняння податкового навантаження у доходах банківських та виробничих установ нами було обрано ряд підприємств з рейтингу найбільших компаній України за рівнем доходів, що належать до різних галузей економіки. Результати розрахунку рівня податкового навантаження у доходах даних підприємств відображено в табл. 3.4. Вихідні дані для розрахунку наведено у табл. В.3-В.4 дод. В.

Таблиця 3.4 – Податкове навантаження з податку на прибуток у доходах підприємств України, % (розраховано автором за даними [42])

№	Назва підприємства	Податкове навантаження з податку на прибуток		
		2009	2010	2011
1	НАК «Нафтогаз України»	5,93	5,52	0,62
2	ПАТ «Укртатнафта»	0,85	0,00	0,00
3	ВАТ «Південний гірничо-збагачувальний комбінат»	0,00	14,74	15,83
4	ПАТ «Пиво-безалкогольний комбінат «Славутич»	0,15	2,73	3,23
5	ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг»	0,00	2,44	2,72

З даних табл. 3.4 можна зробити висновок, що найбільшим рівнем податкового навантаження з податку на прибуток характеризувалась діяльність ВАТ «Південний гірничо-збагачувальний комбінат» у 2010-2011 роках. Високий рівень показника простежується також для НАК «Нафтогаз України» протягом 2009-2010 років. Варто відзначити, що порівняно з результатами, отриманими

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

при розрахунках для банківських установ, підприємства в цілому демонструють більш високі значення аналізованого критерію.

Для більш глибокого аналізу ситуації доцільно розглянути також загальний рівень податкового навантаження на доходи суб'єктів господарювання. У табл. 3.5 наведено результати розрахунків даного показника для банків.

Таблиця 3.5 – Загальний рівень податкового навантаження у доходах найбільших банків України, % (розраховано автором за даними [123, 124, 126, 127, 128, 130, 131, 132, 133, 134])

№	Назва банку	Загальне податкове навантаження		
		2009	2010	2011
1	ПАТ «VAB Банк»	1,20	1,69	1,99
2	ПАТ «Укрсиббанк»	1,08	1,15	1,37
3	ПАТ «Ощадбанк»	3,07	2,30	0,72
4	ПАТ «Державний експортно-імпортний банк України»	1,36	1,57	1,59
5	АТ «Райффайзен банк Аваль»	1,28	1,49	1,44
6	ПАТ «Промінвестбанк»	1,90	1,86	2,15
7	ПАТ «ВТБ Банк»	2,39	0,76	0,82
8	ПАТ «Альфабанк»	0,26	0,09	0,12
9	АТ «СбербанкРосії»	0,65	0,84	1,21
10	ПАТ «Надра Банк»	1,39	1,13	1,33

Аналізуючи розраховані показники, можна зробити висновок, що для таких банків як ПАТ «VAB Банк», ПАТ «Укрсиббанк», ПАТ «Державний експортно-імпортний банк України», ПАТ «Промінвестбанк», АТ «Сбербанк Росії» можна відзначити стабільне зростання рівня податкового навантаження у доходах протягом всього дослідженого періоду. Протилежна тенденція характерна для ПАТ «Ощадбанк». У контексті дослідження загального рівня податкового навантаження у доходах банків варто відмітити, що інші аналізовані банківські інститути характеризуються відсутністю чітких тенденцій у динаміці даного показника.

Для порівняння нами було розраховано загальний рівень податкового навантаження для вибірки підприємств, які входять до складеного журналом «Кореспондент» рейтингу 20 платників податків України, що сплатили найбіль-

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

ший обсяг податкових платежів до бюджетів всіх рівнів у 2011 році [20]. Варто відзначити, що до даного рейтингу не було включено жодну банківську установу. Результати розрахунків наведено на рис. 3.1.

Порівнюючи рівень податкового навантаження підприємств та банків, що є найбільшими платниками податків, можна відзначити, що компанії реального сектору характеризуються більш високими значеннями показника.

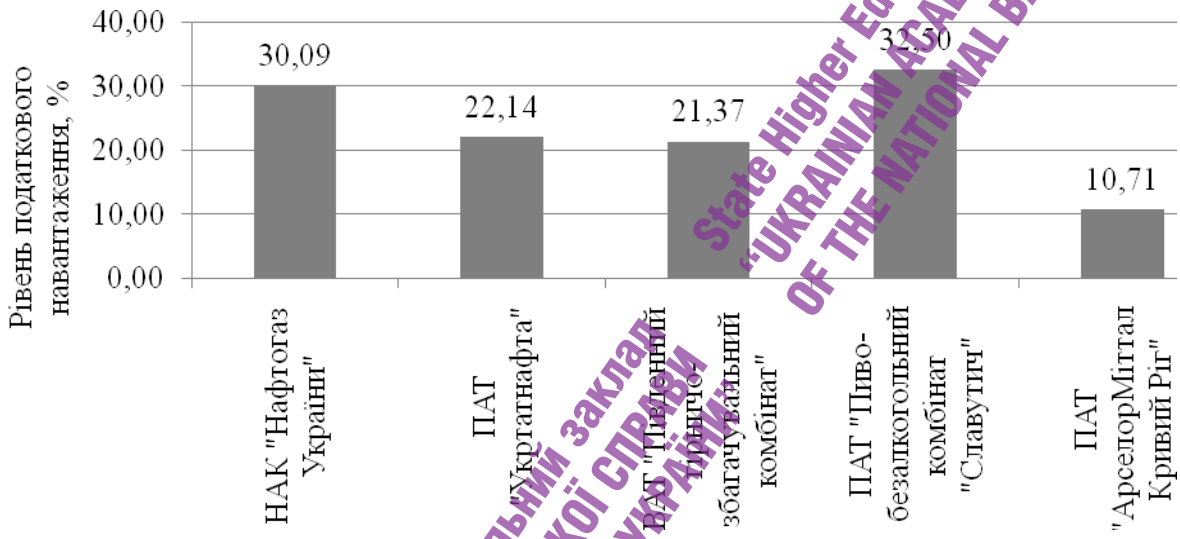

Рисунок 3.1 – Рівень загального податкового навантаження у доходах підприємств України у 2001 році, % (розраховано автором за даними [42, 119])

Результати проведеного дослідження дають змогу зробити висновок про те, що показники податкового навантаження зі сплаченого податку на прибуток є більш високими для банківської системи, ніж для підприємницького сектору в цілому. Однак, при детальному розгляді оподаткування найбільших суб'єктів господарювання варто відзначити, що найбільш значимі платники податків в Україні функціонують саме в реальному секторі економіки, про що свідчать як обсяги сплачених сум податкових платежів, так і рівень податкового навантаження в доходах установ.

Таким чином, дослідження теоретичного та практичного аспектів оподаткування банківської діяльності дозволяє зробити висновок про недосконалість вітизняної системи податкового регулювання банківського сектору та необхідність її реформування. Головна проблема даної сфери в Україні полягає в

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

тому, що на законодавчому рівні встановлено рівні умови оподаткування як для підприємств виробничого сектору, так і для банківських установ, незважаючи на існування специфічних рис їх діяльності. Варто відзначити також недостатній рівень прозорості публічної інформації про сплату податків як підприємствами, так і банківськими установами, що ускладнює розробку адекватної методики розрахунку податкового навантаження на банківську систему та пропозицій стосовно оптимізації його рівня.

У контексті дослідження проблематики, що стосується взаємодії держави та суб'єктів господарювання у сфері податкового регулювання вітчизняні та закордонні науковці приходять до неоднозначних висновків. Так, певною групою дослідників визначається та обґрунтовується необхідність підвищення податкового навантаження на банківський сектор, оскільки фіскальний ефект від даної групи фінансових установ є незначним, однак, іншими науковцями обґрунтовується недоцільність збільшення податкового тиску, що підтверджується відповідними розрахунками, дані яких дозволяють зробити висновок про досить високу питому вагу податкових платежів у порівнянні із обсягом акумульованого банками прибутку [179].

Науковці, які вважають недостатнім рівень оподаткування банківської діяльності, обґрунтовують необхідність підвищення податкового навантаження наступними причинами:

– банки є специфічними учасниками фінансових відносин, які фактично виступають суб'єктами, що здійснюють лише перерозподіл національного доходу, що обумовлено природою їх діяльності як фінансових посередників, тоді як пріоритетною є сфера матеріального виробництва, адже саме підприємства реального сектору економіки виступають продуцентами доданої вартості;

– банківський капітал, порівняно з капіталом підприємств виробничої сфери, характеризується значно вищими показниками оборотності, що, у свою черги, при однаковому рівні забезпеченості фінансовими ресурса-

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

ми, дозволяє банківському сектору генерувати значно більші прибутки [109];

– банківські установи, враховуючи специфіку їх діяльності, мають можливість оперувати та здійснювати управління значними потоками позикових фінансових ресурсів, що створює передумови для зловживань за рахунок використання схем та методів приховування прибутків і варіювання рівня податного навантаження [113].

Інші науковці мають протилежну точку зору, стверджуючи, що ставка податку на прибуток для банківських інститутів має бути нижчою, ніж для підприємств сфери матеріального виробництва, обґрунтовуючи це тим, що підвищення податкового навантаження на банки відобразиться на розмірах процентних ставок по кредитам, а збільшення вартості кредитів матиме негативний вплив і на виробничий сектор національної економіки, і на добробуті домогосподарств. На сучасному етапі розвитку це питання є надзвичайно актуальним, оскільки вітчизняні підприємства досить часто є збитковими або ж мають невисоку рентабельність, а тому не мають можливості використовувати дорогі кредити для стимулювання ділової активності і, відповідно, обмежені у можливостях щодо своєчасного повернення таких позик. Однак, з іншого боку, банківські установи не здатні забезпечити низькорентабельні чи збиткові підприємства виробничої сфери достатнім обсягом кредитних ресурсів, оскільки такі позики мають високий рівень кредитного ризику, що обумовлено значною імовірністю їх неповернення.

Варто зауважити, що не можна зосереджувати увагу на конкретному підході, оскільки на різних етапах розвитку економіки доцільно застосовувати стимулюючий або дестимулюючий вплив держави на рівень активності банківських установ. Тому цілком закономірно, що податкове регулювання банківської діяльності має спрямовуватись на конкретні аспекти функціонування банків, знижуючи обсяги спекулятивних операцій та стимулюючи інвестиційну діяльність, яка забезпечує фінансову підтримку реального сектора економіки.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Ряд науковців вважає, що в Україні існує надмірне податкове навантаження на банківську систему, що призводить до ухилення банків від сплати податків, найбільш розповсюдженими методами якого є наступні:

– завищення валових витрат та приховання доходів банку;

– створення кептивних страхових компаній або виплата премій страховикам-партнерам банківської установи;

– приховування факту про втрату підстав на пільгове оподаткування;

– заниження сум податків, зборів та інших обов'язкових платежів до бюджету;

– необґрунтоване збільшення відрахувань до резервів за активними операціями;

– придбання цінних паперів для здійснення інвестиційних операцій, однак фактичне їх використання не за призначенням;

– виведення з податкового обліку операцій з обліку валюти [79, 110, 113].

Прихильники підходу про необхідність зниження податкового навантаження на комерційні банки, аргументують це тим, що банківська система через здійснення інвестиційної діяльності сприяє інноваційному розвитку підприємств реального сектору, а отже, і зростанню конкурентоспроможності національної економіки. Так, О. Г. Сербина [109] вважає, що зменшення податкового навантаження на банківські установи має сприяти спрямуванню фінансових ресурсів банків на фінансування реального сектору економіки, а не на купівлю спекулятивних інструментів (міжбанківських кредитів, цінних паперів, валюти), що призведе до зростання ділової активності та рентабельності клієнтів банку що, в свою чергу, забезпечить збільшення бази оподаткування виробничих підприємств.

В. О. Орлова, Г. О. Шунькіна [79] окрім інвестиційної, пропонують стимулювати також діяльність банків щодо кредитування юридичних осіб, оскільки це створює додаткові передумови для розвитку бізнесу та

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

зростання конкурентоспроможності національної економіки. Автори також вважають доцільним впровадження у банківських установах корпоративний податковий менеджмент, що сприятиме оптимізації податкового навантаження у банку.

Відповідно до позиції О. Кулаковської [60] банківський сектор не повинен мати жодних податкових пільг і переваг. Однак, водночас умови оподаткування банків не мають бути більш жорсткими, ніж для інших юридичних осіб. Зокрема, автор пропонує застосовувати однакові податкові режими для різних фінансових установ (кредитних спілок, довірчих товариств, ломбардів, лізингових компаній, фондів накопичувального пенсійного забезпечення, страхових фірм, інвестиційних фондів тощо), виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг, оскільки деякі з них мають більш вигідні умови діяльності (наприклад, інститути спільного інвестування, страхові компанії), при цьому не підлягаючи умовам жорсткого пруденційного нагляду та регулювання, яке стосується банківських установ.

Найбільш широкої підтримки серед вітчизняних науковців набула теза про необхідність розділення інвестиційних та спекулятивних операцій банків та встановлення для них різних податкових режимів. Основним аргументом, який висувають автори даного підходу, є те, що інвестиційні операції забезпечують підтримку та розвиток реального сектору економіки, тоді як спекулятивні спрямовані виключно на формування доходу банку, який їх реалізує. Варто відзначити, що діюча на сьогоднішній день система оподаткування банків не передбачає наявності стимулів для спрямування фінансових ресурсів банківських установ на фінансування діяльності виробничих підприємств. Прихильниками пропозиції про встановлення пільгового податкового режиму для інвестиційних операцій банку та більш жорсткого для спекуляційних є М. Б. Паласевич [87] та В. В. Ходєєва [139].

Подібної точки зору дотримується Н. Й. Реверчук [104], висуваючи наступні пропозиції стосовно реформування системи оподаткування банків:

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

– звільнення прибутків банків від оподаткування у разі їх спрямування на фінансування діяльності підприємств пріоритетних галузей економіки у вигляді прямих інвестицій;

– застосування пільгового оподаткування прибутків банків, у випадку їх інвестування у діяльність інноваційних підприємств або спрямування на довгострокове інвестиційне кредитування;

– формування єдиної системи податкових методів та інструментів регулювання банківської діяльності, оскільки застосування одного податкового стимулятора не може сприяти зацікавленню банків у нарощуванні їх кредитної, депозитної чи інвестиційної діяльності.

Я. М. Жуковська [41], окрім стимулювання інвестиційної діяльності банків, пропонує також звернути увагу на проблеми правового характеру (складність та заплутаність нормативних актів, які регулюють оподаткування фінансово-кредитних організацій), які слід вирішувати шляхом внесення ряду змін щодо спрощення законодавства. У досконалення системи оподаткування банків на законодавчому рівні пропонує здійснювати також і Л. А. Клюско [54] через виокремлення механізму оподаткування банків з загального податкового законодавства, базуючись на тому, що банківське право функціонує як самостійна галузь у вітчизняній правовій системі.

Л. А. Клюско [54] також розділяє підхід щодо диференціації оподаткування інвестиційних та спекулятивних операції банків через підвищення ставки податку на прибуток від здійснення торгово-посередницьких операцій на фондовому та валютному ринках поряд з одночасним зниженням ставки податку на прибуток, який отримують банки за довгостроковими кредитами, наданими реальному сектору економіки, що, відповідно, виступить стимулом активізації інвестиційних процесів. При цьому пропонується також встановити підвищену ставку для оподаткування доходів, отриманих від кредитів на здійснення торгово-посередницьких операцій.

У якості методу мінімізації можливостей приховування прибутку банками при визначенні податкового зобов'язання, автор вважає доцільним зміну

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

об’єкта оподаткування, у якості якого можуть бути використані: чисті чи валові активи банку; банківські витрати; дебетові банківські транзакції.

З метою зростання податкових надходжень до бюджету, а також підвищення рівня капіталізації Л. А. Клюско пропонує розширити базу оподаткування податком на прибуток за рахунок: відновлення практики оподаткування дооцінки сум іноземної валюти, що придбається банком з метою подальшого перепродажу; удосконалення практики формування страхових резервів під активні операції; приведення у відповідність до чинного законодавства порядку визначення розміру активних та пасивних відсоткових ставок.

Однак, запровадження диференційованих ставок податку на прибуток, отриманий від спекулятивних та інвестиційних операцій на сучасному етапі ускладнюється тим, що умовами податкового обліку не передбачено виділення доходів і витрат від інвестиційної діяльності при розрахунку прибутку.

О. Гурнак та Л. Катранжи [29] у рамках підходу про необхідність зростання капіталізації банків також звертаються до використання податкових інструментів, пропонуючи диференціювати ставки оподаткування прибутку комерційного банку, спрямованого на реінвестування та споживання. Механізм оптимізації оподаткування прибутку банківських установ, розроблений авторами, передбачає впровадження на законодавчому рівні двох різних ставок, причому ставка податку на прибуток банку, що реінвестується, повинна бути значно нижчої від загальної ставки податку на прибуток підприємств, у той час як частина прибутку, яка підлягає виплаті акціонерам, підлягає оподаткуванню за вищою ставкою, ніж загальна, що, певною мірою, дозволить компенсувати втрату доходів бюджету від зниження оподаткування реінвестованого прибутку. Впровадження даного підходу через підвищення рівня капіталізації комерційних банків сприятиме пропорційному зростанню їх активів, що зумовлює отримання вищого рівня прибутку, а відповідно, і зростання податкових надходжень до бюджету.

Результати аналізу теоретичних засад та практичної ситуації щодо оподаткування банківських установ в Україні свідчать про недосконаліть існуючого

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

механізму. Варто відзначити, що рівень податкового навантаження на банківську систему є середнім порівняно з зарубіжною практикою, однак, при цьому не виконується регулююча функція оподаткування банківського сектору. Особливості діяльності банків як специфічних учасників фінансових відносин не знайшли відображення в існуючому податковому законодавстві. Узагальнюючи теоретичні напрацювання вітчизняних науковців стосовно оптимізації податкового навантаження на комерційні банки, можна відзначити, що основним напрямком удосконалення оподаткування банків має стати переорієнтація їх з комерційної діяльності на інвестиційну шляхом застосування системи податкових стимулів, що сприятиме розвитку реального сектору економіки та дозволить повною мірою реалізувати функції банків як інвестиційних фінансових посередників.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

3.2 Розвиток науково-методичних підходів до оцінювання загального податкового навантаження на банки в Україні

У контексті розробки науково-методичного підходу до оцінювання загального податкового навантаження на банки в Україні, перш за все, доцільно охарактеризувати ключові припущення даного підходу та уточнити деякі аспекти, що виступають об'єктом наукових дискусій у сфері податкового регулювання банківської діяльності.

Таким чином, можна зазначити, що найбільш адекватним способо розрахунку податкового навантаження на банківську систему є зважування податкових платежів на обсяг доходів, сгенерованих банківськими установами у певному періоді. Визначення податкового навантаження на банки саме за доходами обумовлено тим, що, по-перше, зважування податкових платежів на даний індикатор дозволяє отримати показник податкового тягаря, за яким можна здійснювати порівняння ступеню податкового тиску на банки у різних періодах

(статистична інформація приведена у пункті 3.1 дозволила відслідкувати тенденцію, що свідчить про відсутність позитивних (чи наявність негативних) фінансових результатів серед банківських установ у кризовий та посткризовий періоди, що автоматично унеможливлює розрахунок податкового навантаження у даному періоді і, як наслідок, не дозволяє здійснити акумуляцію адекватного масиву статистичних даних з метою порівняння рівня податкового навантаження на банківських сектор чи окремий його сегмент, якщо до часового інтервалу включено періоди, що характеризувалися високим рівнем нестабільності); по-друге, банківські установи мають значні можливості щодо зменшення обсягу прибутку, що відображається у фінансовій звітності, що, цілком закономірно, може призвести до викривлення реального значення податкового навантаження на банківський сектор, якщо податкові платежі будуть зважуватися на обсяг акумульованого прибутку, тоді як застосування у якості вагового параметра доходів дозволяє частково нівелювати зазначений недолік, оскільки банківські установи мають значно менше можливостей щодо приховування частини доходів, що мають бути відображені у звітності; по-третє, доходи за своєю суттю дозволяють відслідкувати механізм перерозподілу фінансових ресурсів банківської установи (у тому числі, і визначити частину доходів, що спрямовуються на сплату податків та інших обов'язкових платежів), тоді як прибуток не має такої характеристики, оскільки голвними напрямками його перерозподілу є споживання та інвестування розширеного відтворення, що обумовлено алгоритмом його розрахунку (адже фактично з прибутку вираховуються усі податкові платежі, а тому розрахунок податкового тягаря на основі прибутку не дозволяє адекватно оцінити власне навантаження, яке здійснюють податки на діяльність банківської установи) тощо [78, 88, 143].

Крім того, у контексті дослідження найбільш адекватного алгоритму розрахунку податкового навантаження на банківську систему доцільно також зосередити увагу на ідентифікації компонентів, які можуть бути сплачені банками у якості фіскальних складових. Так, справедливо відзначити, що врахування у процесі визначення податкового тягаря виключно податків, зборів та інших

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

обов'язкових платежів, які відносяться до податкової системи не дозволяє отримати адекватні результати, адже банки є специфічною установою, особливості функціонування якої передбачають обов'язкове відрахування певні частини доходів, які генеруються на рахунках Національного банку України, хоча такі платежі не є податками, однак вони мають фіскальну природу. До таких фіскальних платежів можна віднести обов'язкові резерви, відрахування до спеціального стабілізаційного фонду, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб тощо, які є, так званими, квазіфіскальними платежами [77].

У даному контексті справедливо зауважити, що разом із здійсненням квазіфіскальних витрат, банківські установи можуть отримувати певні квазіфіскальні доходи, а тому, для отримання більш адекватних розрахунків, необхідно при розрахунку податкового навантаження враховувати різницю між доходами та витратами, які понесені банку у процесі здійснення квазіфіскальних операцій.

Варто також відмітити, що на сучасному етапі розвитку, який характеризуєтьяс значною волатильністю внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування банків у світовій практиці широкого поширення набуло застосування до банківських установ спеціальних податків на банківську діяльність, які також необхідно враховувати у процесі визначення податкового навантаження на банківських сектор.

Таким чином, з урахуванням зазначених вище характеристик, сукупний рівень податкової віддачі від банків (T_b) буде визначатися наступним чином:

$$T_b = \frac{\sum_{i=1}^{n}(CT_i + QFC_i - QFR_i + ST_i)}{\sum_{i=1}^{n} I_i} \qquad (3.1)$$

де CT_i – сума податків, сплачених i-м банком;

QFC_i – квазіфіскальні відрахування i-го банку (наприклад, обов'язкові резерви);

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

QFR_i – квазіфіскальні надходження до *i*-го банку (наприклад, отримання стабілізаційних кредитів за ставками нижче ринкових, сума коштів, наданих на рекапіталізацію банку, доходи, отримані в результаті дії режиму множинних валютних курсів);

STi – спеціальні податки на банківську діяльність, що сплачуються *i*-м банком (наприклад, відрахування до спеціального стабілізаційного фонду БС);

I_i – доходи *i*-го банку;

n – кількість банків.

Розрахунок та моніторинг даного показника на нашу думку дасть змогу відслідковувати перш за все ефективність банківської діяльності, причому у двох аспектах: по-перше, при високих значеннях даного показника можна говорити про прибутковість діяльності та високий ступінь захисту банківської системи від зовнішніх шоків, по-друге – низькі значення даного показника будуть свідчити про збільшення привабливості вітчизняного банківського сектору для іноземних інвесторів внаслідок зниження бар'єрів для входження іноземного капіталу та зниження витрат на сплату податку на прибуток (за умови позитивного фінансового результату).

Таким чином, з'ясувавши методичні аспекти розрахунку рівня податкового навантаження на банківську систему України, доцільно перейти до безпосереднього аналізу статистичних показників, які дозволять отримати показники податкового тиску за розробленою вище методикою.

Варто зазначити, що ключову роль у системі податкового регулювання діяльності банків відіграє податок на прибуток, оскільки його розміри є найбільшими у структурі податкових відрахувань, що справляються банками, і, крім того, цей податок займає друге місце за масштабами податкових надходжень у системі бюджетоутворюючих податків. Ставка податку на прибуток у нашій країні, згідно зі статтею 133 III розділу Податкового кодексу України, є уніфікованою, та поступово її розміри зменшуються: з 01.04.2011 р. – 23%; з 01.01.2012 р. – 21%; з 01.01.2013 р. – 19%; з 01.01.2014 р. – 16% [94]. Така тен-

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

денція, запроваджена Податковим кодексом України, відображає підхід, який базується на концепції А. Лаффера, відповідно до якого підвищення податкових ставок обумовлює згортання підприємницької діяльності або призводить до зростання рівня тінізації економіки [64].

Здійснені розрахунки та їх аналіз засвідчили, що за період 2007-2012 рр. загальний обсяг сплачених вітчизняними банками податків зменшився майже на 60%, відрахування з податку на прибуток скоротилися майже на 71%. До головних причин скорочення обсягів надходжень від податку на прибуток банками України можемо віднести: фінансову та економічну кризу (з четвертого кварталу 2008 р. по 2010 р.); ухиляння банківських установ від оподаткування шляхом застосування різних схем мінімізації прибутку; значні дисбаланси у податковій системі нашої держави.

На протязі останніх років частка комерційних банків у структурі податкових надходженнях від податку на прибуток у Державний бюджет України не перевищувала 8%. До безпосереднього прояву фінансово-економічної кризи (девальвація гривні у 4-му кв. 2008 р.) можна було спостерігати позитивні тенденції функціонування вітчизняних банків, і за підсумками 2007 року сума їх чистого прибутку становила 8,7 млрд. грн. Не дивлячись на поступове погіршення фінансового стану, за підсумками 2008 р. прибуток банків до оподаткування склав 10,6 млрд. грн., проте обсяги відрахувань податку на прибуток скоротилися на 37,5%, у зв'язку з тим, що 42 банки спрацювали з негативним фінансовим результатом за підсумками року.

З 2009 р. до кінця 2011 р. вітчизняні банки не змогли вийти на прибуткову діяльність, проте розмір їх збитків поступово скорочується. Основною причиною, яка обмежує нарощення рівня рентабельності діяльності банківської системи в цілому є функціонування проблемних банків. Зокрема, за результатами 2012 р. сукупні збитки 26 українських банків склали 4,4 млрд. грн. Доходи банків за І пол. 2012 р. складали 67,78 млрд. грн. та були меншими, ніж за І півріччя 2011 р., на 32,5% (32,4 млрд. грн.), і на 8,8% (6,2 млрд. грн.), ніж за І півріччя 2010 р.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

Варто зауважити, що розмір витрат скорочувався швидшими темпами, що, у свою чергу, обумовило зменшення збитків у порівнянні з аналогічним періодом 2011 та 2010 рр. За І півріччя 2012 р. сукупні видатки склали 68,7 млрд. грн., що на 38,1% менше (42,2 млрд. грн.), ніж за І півріччя 2011 р., і на 19,6% (16,77 млрд. грн.) нижче, ніж у І півріччі 2010 р. Найбільшого скорочення, у порівнянні з результатами І півріччя 2011 та 2010 рр., зазнали відрахування у резерви – на 57,5% (20,71 млрд. грн.) і на 52,6% (16,78 млрд. грн.). Це пояснюється поступовим покращенням якості кредитно-інвестиційного портфелю банків України. За підсумками 1 півріччя 2012 р. частка відрахувань до резервів у структурі витрат зменшилася на 10,2 п.п. у порівнянні з аналогічним періодом 2011 р. та становила 22,1%, тобто ми можемо говорити про наявність чіткої тенденції до стійкого зменшення частки відрахувань до резервів.

Що стосується тенденцій у сплаті податків, то за 2010 рік вітчизняними банками було сплачено податків та зборів у зведений бюджет 3983048,3 тис. грн., у тому числі: податок на прибуток – 1124634,6 тис. грн. У порівнянні з 2009 р., загальна сума сплати податків та зборів українськими банками зменшилася в 1,35 рази, у т.ч. витрати на податок на прибуток скоротилися в 2,6 рази; за І півріччя 2011 р. українські банки збільшили сплату податкових платежів на 24% у порівнянні з аналогічним періодом 2010 р. [3]. У тому числі було акумульовано податку на прибуток у 1,5 рази більше, ніж у 2010 р. – 809,7 млн. грн. [82].

Варто зазначити, що необхідність формування резервів є однією з головних причин зменшення обсягу сплати українськими банками податку на прибуток, а тому доцільно аналізувати дані показники попарно.

Проведемо аналіз сплати податку на прибуток та відрахувань до резервних фондів українськиими банками за статистичними даними НБУ, що наведені нижче в табл. 3.6.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

Таблиця 3.6 – Динаміка відрахувань податку на прибуток та резервів по банківській системі України за 2008-2012 рр. (розраховано автором за даними НБУ [81])

Показник	Роки				
	2008	2009	2010	2011	01.10.2012
Сукупні доходи	69525,52	140589,19	131256,14	142144,65	109666,30
Сукупні відрахування до резервів	-24123,97	-66114,11	-45782,93	-35520,11	-17783,10
Витрати на податок на прибуток	-3245,67	651,57	129,47	-1211,92	-149,80
Сукупний чистий прибуток	7304,24	-31491,84	-13026,58	-7707,55	2775,15

Дані табл. 3.6 дозволяють зробити висновок про те, що темпи зростання витрат вітчизняних банків були значно вищими в порівнянні з темпами приросту доходів, що стало причиною збитковості їх діяльності протягом 2009-2011 рр.. Разом із цим, динаміка збитків діяльності банків України у 2009-2011 рр. є позитивною, тобто спостерігалося майже чотирикратне скорочення даного показника. Цілком логічно, що зменшення обсягів прибутку як бази оподаткування, обумовило і скорочення обсягів відрахувань на сплату податків. Зазначені вище процеси відображено на рис. 3.2.

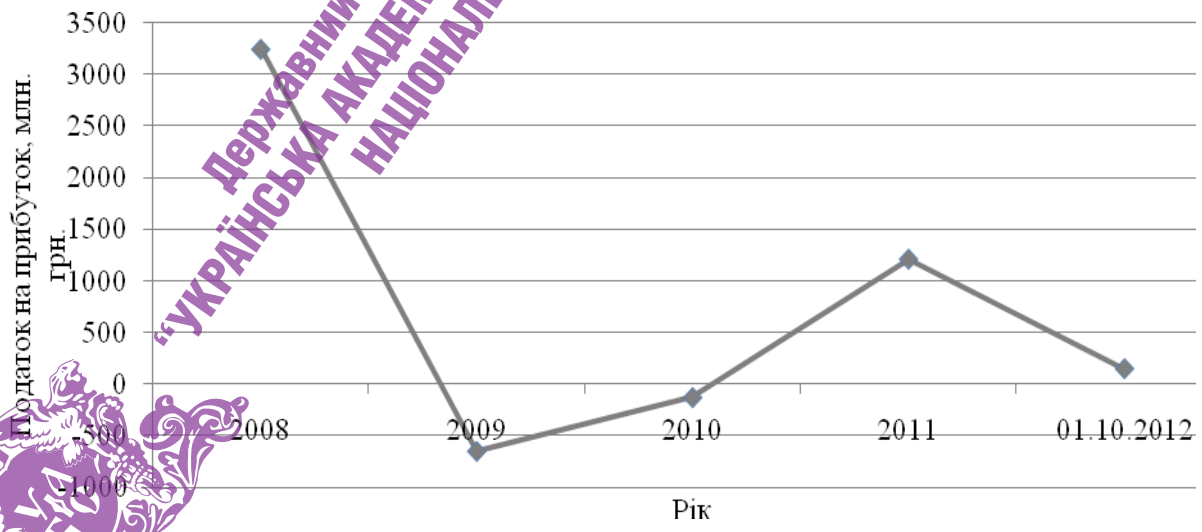

Рисунок 3.2 – Динаміка сплати податку на прибуток банками України за 2008-2012 рр. (складено автором за даними НБУ [83])

Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

У контексті дослідження впливу резервів для відшкодування збитків за активними операціями банків на фінансовий результат їх діяльності, можна відзначити, що статистичні дані засвідчують поступове збільшення протягом аналізованого періоду їх питомої ваги у структурі витрат банків та досягнення максимального рівня протягом 2009-2010 рр. Крім усього іншого, активізації зазначеної тенденції була обумовлена початком дії Закону України «Про внесення змін до деяких законів України з метою подолання негативних наслідків фінансової кризи» № 1533-IV від 23.06.2009, згідно з яким було запроваджено збільшення розмірів банківських резервів з 20% до 100%, що, цілком закономірно, спричинило зростання витрат та динамічне збільшення збитків банків, що, в свою чергу, призвело до зменшення надходжень від податку на прибуток, сплачених українськими банками [97].

Проведення банками неефективної ризикованої кредитної політики призвело до різкого нарощування проблемних кредитів; переорієнтації на кредитування домогосподарств (іпотека, споживчі кредити) замість кредитування реального сектору економіки, що забезпечує загальний соціальний розвиток; видачі кредитів у іноземній валюті; використання неефективних скорингових методик, котрі виявились неспроможними реально оцінити існуючі ризики і загрози. Все це призвело до структурних зрушень в банківських резервах, в результаті чого відбулося нарощування частки резервів для відшкодування потенційних втрат від кредитних операцій банків, яка в середньому за останні п’ять років, що проаналізовані нами, склала понад 80% від загального обсягу резервів.

У контексті дослідження загального обсягу податкового навантаження з податку на прибуток в банківській системі України, доцільно зазначити, що воно є досить високим, оскільки частка податкових платежів у структурі доходів банківських установ протягом 2006-2010 рр. складала в середньому 3,64%, тоді як для підприємств реального сектору економіки аналогічний показник був на рівні 1,35%. Варто також звернути увагу на той факт, що банки здійснюють

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

відрахування до резервів, які за своєю суттю також є фіскальними, а тому можуть помітно збільшити податковий тиск на банківську систему.

Проаналізуємо резервне навантаження на банки України (рис. 3.3).

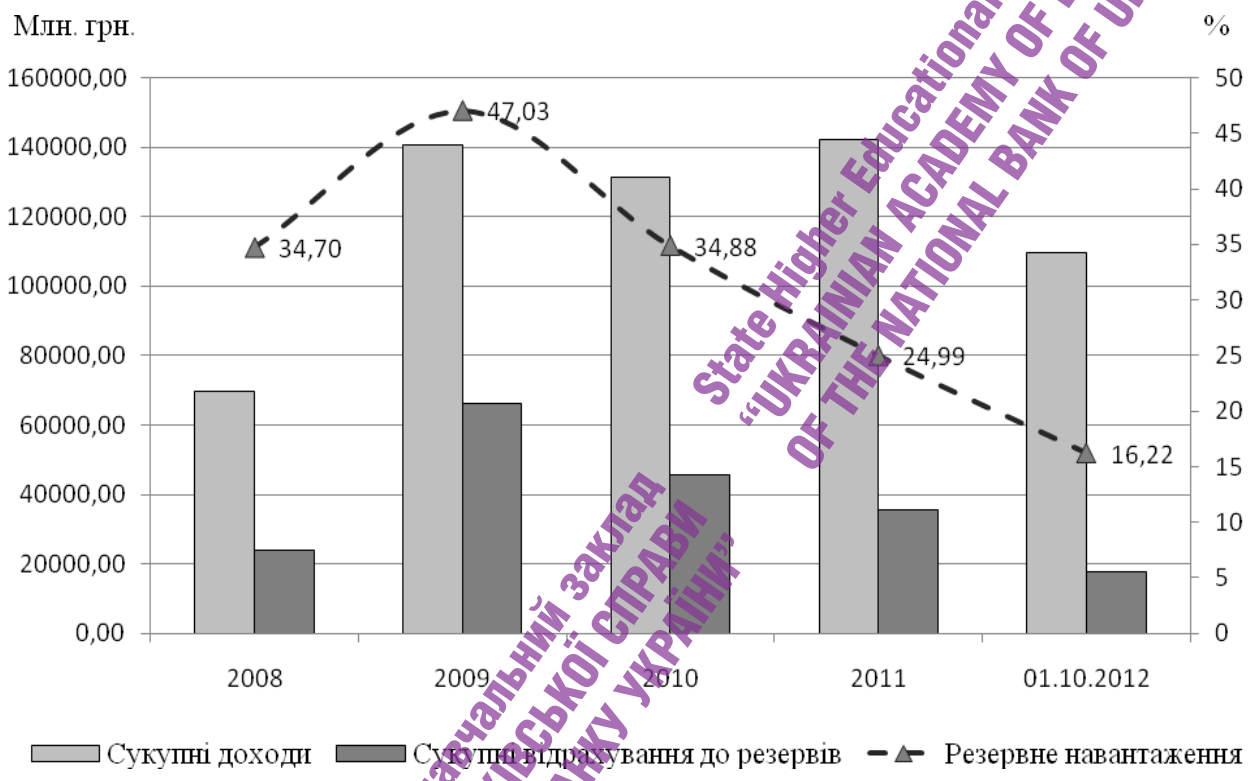

Рисунок 3.3 – Динаміка резервного навантаження на банківську систему України за 2008-2012 рр. (розраховано автором за даними НБУ [81])

Ключовими факторами, що впливатимуть на резервне навантаження на банки є якість кредитного портфеля та кредитна активність банків. Підвищення резервного навантаження у 2009 році було пов'язане перш за все з підвищенням резервних вимог в рамках боротьби із кризою, а, по-друге, з погіршенням якості кредитних портфелів вітчизняних банків внаслідок різкої девальвації української гривні наприкінці 2008 року. Як наслідок, близько 50% власних доходів банки були змушені відрахувати до резервів. Проте впродовж наступних років банки суттєво знизили власні відрахування до резервних фондів і на кінець 2012 року резервне навантаження склало 16,22%.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

У другій половині 2012 року Національним банком України було підвищено резервні вимоги щодо зобов'язань банків в іноземній валюті і на сьогодні вони мають наступні значення (табл. 3.7).

Таблиця 3.7 – Резервні вимоги НБУ щодо зобов'язань банків [99]

Вид зобов'язань	Резервна ставка, %
Строкові кошти і вклади (депозити) юридичних і фізичних осіб у національній валюті	0
Короткострокові кошти і вклади (депозити) юридичних і фізичних осіб в іноземній валюті	9
Довгострокові кошти і вклади (депозити) юридичних і фізичних осіб в іноземній валюті	3
Кошти вкладів (депозитів) юридичних і фізичних осіб у національній валюті на вимогу і кошти на поточних рахунках	0
Кошти вкладів (депозитів) юридичних і фізичних осіб в іноземній валюті на вимогу і кошти на поточних рахунках	10
Кошти, які залучені банками від банків-нерезидентів та фінансових організацій-нерезидентів у національній валюті	0
Кошти, які залучені банками від банків-нерезидентів та фінансових організацій-нерезидентів в іноземній валюті (крім російських рублів)	3
Кошти, які залучені банками від банків-нерезидентів та фінансових організацій-нерезидентів у російських рублях	0

Як можна відзначити з урахуванням даних, представлених у табл. 3.7, сучасна система резервування по зобов'язанням спрямована на стабілізацію валютного курсу української гривні, в першу чергу, до долара США.

Однак, слід відзначити, що на сьогоднішній день не менш актуальною є інша проблема, вирішення якої також належить до сфери повноважень Національного банку України, а саме необхідність зниження зовнішньої капіталозалежності українських банків, оскільки за існуючими вимогами, резервуванню не підлягають кошти, залучені від нерезидентів в національній валюті та російських рублях.

У даному контексті необхідно відмітити, що зазначені статті також можуть стати значним кризоутворюючим та дестабілізуючим фактором на шляху розвитку вітчизняної банківської системи. Особливо, зважаючи на те, що на сьогоднішній день частка російських інвесторів у вітчизняній банківській си-

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

стемі складає близько 25% статутного капіталу [50], а надання російському рублю таких привілеїв може призвести до критичних наслідків.

Динаміка зобов'язань вітчизняних банків в іноземній валюті представлена на рис. 3.4.

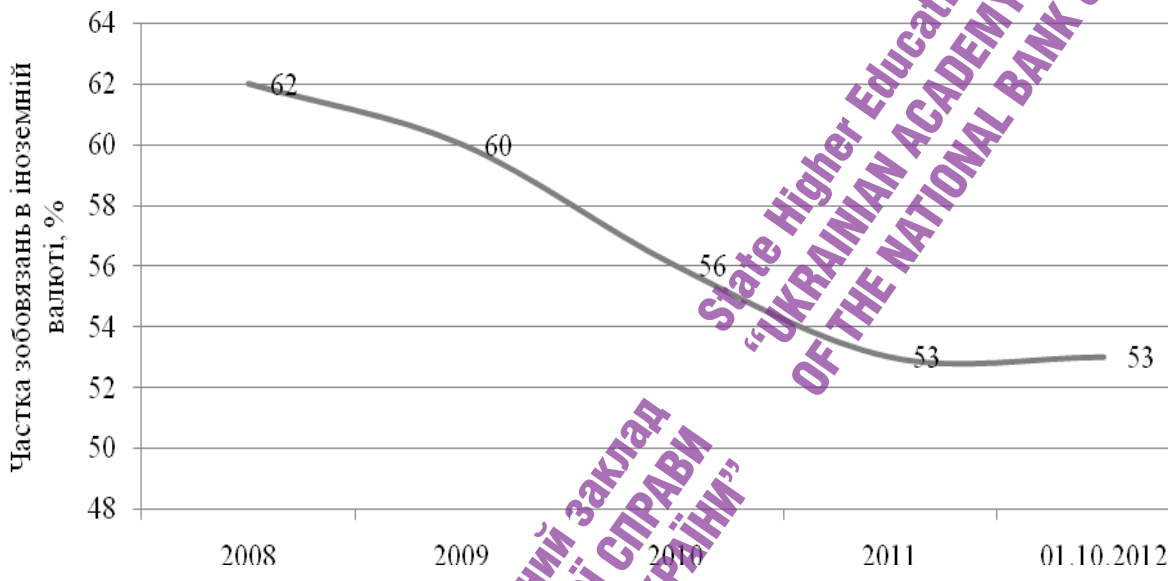

Рисунок 3.4 – Частка зобов'язань в іноземній валюті в структурі сукупних зобов'язань банків України , % (розраховано за даними НБУ [83])

Дані, представлені на рис. 3.4 свідчать по загострення негативних тенденцій. Однак, здійсними комплексне дослідження структури зобов'язань в іноземній валюті неможливо, оскільки Національний банк України не розкриває таких даних, а, отже, неможливо достовірно визначити частку кожної з валют та вплив динаміки її курсу на стабільність банківської системи.

Проведемо аналіз зобов'язань банків України з огляду на географічну приналежність кредиторів банків (табл. 3.8).

Як бачимо, російські банки характеризуються значним рівнем ресурсної залежності від своїх материнських компаній (Росія не входить до складу Організації з економічного співробітництва та розвитку), а, отже, для підвищення їх фінансової стійкості слід вжити заходів щодо обмеження подальшого нарощування зовнішніх боргових зобов'язань.

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

Таблиця 3.8 – Географічна структура зобов'язань окремих банків України I групи станом на початок 2012 р. (складено автором за даними [81])

Назва банку	Україна		ОЕСР		Інші країни		Усього зобов'язань
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.
Брокбізнесбанк	15532575	94,06	28155	0,17	953489	5,77	16514219
Приватбанк	90405456	70,42	26919863	20,97	11046175	8,60	128371494
Райффайзен-	29623215	66,01	15059783	33,56	192548	0,43	44875546
Російські банки							
ВТБ	14856560	45,21	71863	0,22	17934889	54,57	32863312
Альфа-банк	15640917	65,47	2989778	12,52	5258809	22,01	23889504
Сбербанк Росії	8834331	60,03	156939	1,07	5726391	38,91	14717661
Промінвестбанк	20209565	61,09	315866	0,95	12553612	37,95	33079043

З цією метою ми пропонуємо підвищити резервні вимоги по останнім двом видам зобов'язань («Кошти, які залучені банками від банків-нерезидентів та фінансових організацій-нерезидентів в іноземній валюті (крім російських рублів)» та «Кошти, які залучені банками від банків-нерезидентів та фінансових організацій-нерезидентів у російських рублях») відповідно до 10 та 9%. Такий крок разом зі зниженням валютного ризику призведе до зменшення ризику зовнішньої залежності українських банків.

Окрім цього, ми вважаємо за доцільне підвищення норми обов'язкового резервування по довгостроковим коштам і вкладам (депозитам) юридичних і фізичних осіб в іноземній валюті, оскільки, враховуючи той факт, що вони можуть бути достроково вилучені вкладниками без обмежень, такі ресурси несуть значну складову валютного ризику банку, яка практично не відрізняється від аналогічних короткострокових ресурсів, а отже норма резервування має бути такою ж.

Загалом схему доцільності застосування резервних бар'єрів до різного виду зобов'язань банків зображено на рис. 3.5.

При цьому, хочемо зазначити, що бар'єри мають бути саме резервними, а не податковими, оскільки в даному випадку має створюватися певний фонд для покриття збитків від реалізації окремих видів ризиків. Ключовими ризиками на нашу думку є валютний та ризик різкого відтоку зовнішніх запозичень.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

Таким чином, можна зробити висновок, що для банківської системи України обов'язковими є бар'єри на входження іноземного капіталу, як власного, так і боргового, оскільки перший і так вже сягнув критичного рівня і його подальше нарощування призведе до втрати фінансової стійкості національною банківською системою, а нарощування другого призведе до подальшого розхитування валютної нестабільності в Україні. З огляду на це, ми пропонуємо норми обов'язкового резервування по банківським зобов'язанням розглядати як об'єкт податкового регулювання.

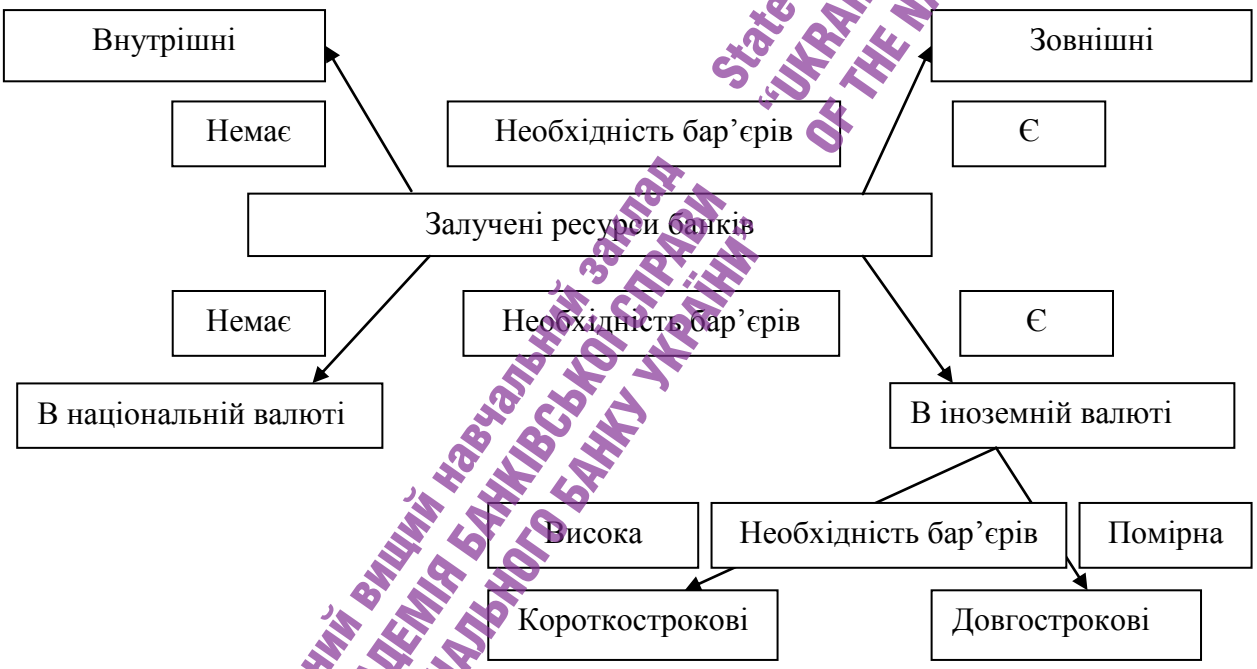

Рисунок 3.5 – Логічна схема застосування резервних бар'єрів до різних видів банківських ресурсів

Проведений нами розрахунок існуючого на сьогодні сукупного податкового навантаження на банківську систему України показав суттєве його зниження з 2009 року (рис. 3.6). Це пов'язано з тим, що згідно змін у банківському законодавстві банки були змушені у 2009 році суттєво збільшити резерви за рахунок визнання великої кількості проблемних кредитів, що відповідно, і відобразилося на різкому зростанні відрахувань до резервів, особливо резервів на відшкодування можливих збитків від кредитних операцій [8].

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

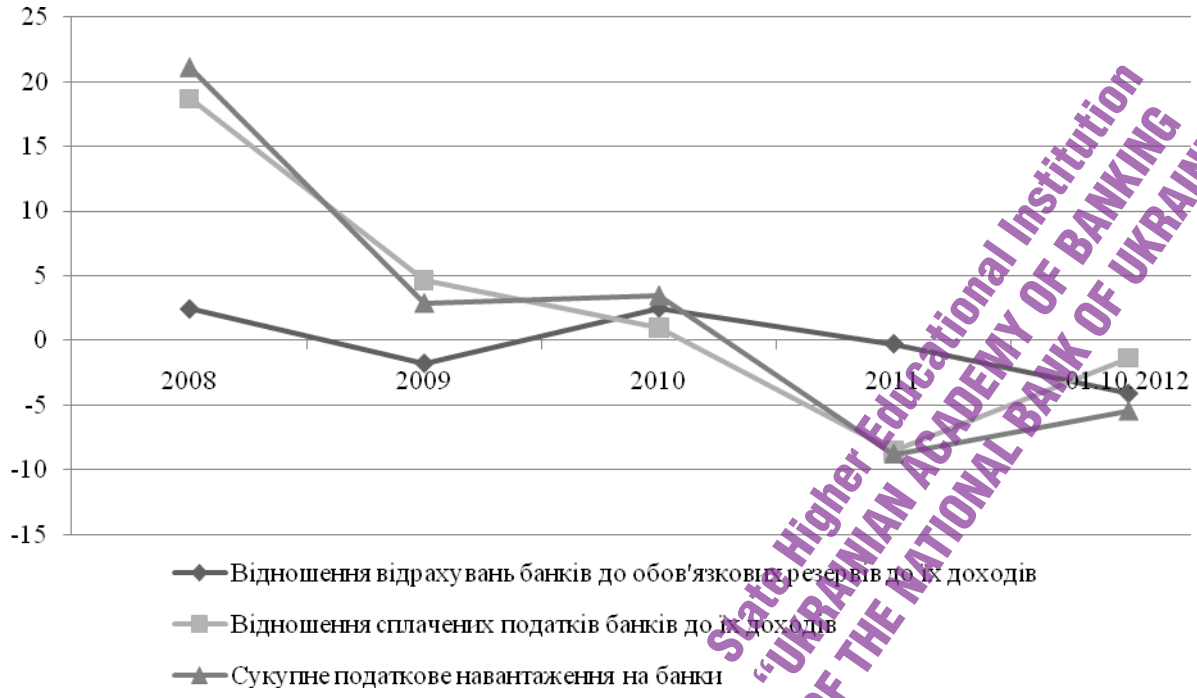

Рисунок 3.6– Порівняння динамічних оцінок податкової віддачі від банків України, розрахованих за існуючим та пропонованим підходами (розраховано автором)

У той же час, ми можемо констатувати стабілізацію резервних відрахувань протягом 2012 року, та вихід банків на прибуткову діяльність, що дає підстави стверджувати, що на сьогодні саме такий рівень сукупного податкового навантаження є фактично. На кінець 2012 року воно склало 16,35%. При цьому чисте податкове навантаження (відношення податку на прибуток до доходів) склало всього 0,13%, що на нашу думку є низьким значенням. Оптимальним на нашу думку буде значення чистого податкового навантаження у розмірі рентабельності активів за відповідний період.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

3.3 Застосування економіко-математичного моделювання при формалізації впливу податкового навантаження на прибутковість діяльності банків

Дослідження проблем оподаткування на сьогоднішній день набуває особливої актуальності для національної економіки. Даний факт обумовлений декількома причинами, так, по-перше, відбувається динамічна трансформація вітчизняної податкової системи, спричинена прийняттям та поступовим впровадженням основних норм Податкового Кодексу України та його перманентною актуалізацією і удосконаленням, а, по-друге, активізація глобалізаційних та інтеграційних процесів на наднаціональному рівні призводить до зміни ролі та значення окремих суб'єктів господарювання у системі економічних відносин, що цілком закономірно спричиняє ускладнення архітектури фінансової системи та природи взаємодії між суб'єктами у рамках окремих її структурних елементів. Вищезазначені передумови необхідності якісних змін системи оподаткування в Україні вимагають від державних органів влади формування адекватної концепції регулювання діяльності суб'єктів господарювання, яка б відповідала сучасним умовам побудови та функціонування як національної, так і світової економіки.

Таким чином, виникає об'єктивна необхідність більш глибокого вивчення специфіки функціонування податкової системи України у контексті оподаткування окремих суб'єктів з метою удосконалення вітчизняної системи оподаткування та її синхронізації у відповідності до змін, які відбуваються на наднаціональному рівні, що дозволить не тільки врахувати провідний закордонний досвід податкового регулювання, але і забезпечити створення максимально сприятливих умов розвитку вітчизняних суб'єктів господарювання.

Як зазначалося раніше, виявлення особливостей функціонування податкової системи України має проводитися через призму дослідження специфіки схем оподаткування для окремих груп суб'єктів економічних відносин, які, у

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

свою чергу, визначаються умовами функціонування цих суб'єктів та їх роллю у створенні ВВП.

Так, у рамках даного дослідження, варто зосередити увагу на одному із таких учасників економічних відносин – банках. Доцільність розробки та впровадження специфічної схеми оподаткування банків обумовлена кількома факторами: по-перше, Україна має банкоцентричну модель організації фінансової системи, тобто найбільш значну частину фінансових операцій реалізують саме банки, а тому банківський сектор відіграє досить важливу роль у перерозподілі фінансових ресурсів та економічному зростанні країни; по-друге, банки мають досить специфічну звітність (і, відповідно, механізм формування прибутку до оподаткування), що обумовлює їх відмінність від звичайних суб'єктів господарювання, саме тому застосування до банків схем оподаткування, аналогічних з іншими підприємствами, може призвести до зміни обсягу попиту та пропозиції на банківський продукт, що, у свою чергу, може спричинити суттєві коливання ціни на послуги банківського сектору [40].

Однак, справедливо зазначити, що банки виступають основним джерелом позикових фінансових ресурсів для інших суб'єктів господарювання, а тому значна волатильність банківського сектору може спричини дестабілізацію національної економіки в цілому та викликати скорочення темпів росту ВВП чи навіть рецесію. Крім того, банки виступають платниками більшості бюджетоутворюючих податків, а також сприяють стабільному розвитку підприємств, а тому в розрізі політики держави щодо ефективного формування доходної частини бюджету проблема податкового регулювання банків є надзвичайно актуальною.

Таким чином, з'ясувавши доцільність та важливість даного дослідження, цілком логічно перейти до безпосереднього з'ясування особливостей системи оподаткування банківського сектору, що можна здійснити на основі характеристики основних податків, які визначають податкове навантаження на банки. Так, перш за все, варто зауважити, що найбільшу частку податкових надходжень державного бюджету України сформовано за рахунок таких податків як

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

податок на додану вартість, податок на прибуток підприємств та податок з доходів фізичних осіб. Необхідно відмітити, що банки є платниками кожного з наведених податків, але питома вага надходжень кожного з зазначених обов'язкових платежів значно відрізняється від загальнодержавної структури податкових надходжень. Так, банки майже не сплачують податку на додану вартість, оскільки основні операції, що здійснюють дані фінансові посередники не є об'єктом оподаткування податком на додану вартість (наприклад, переказ коштів, інкасація, розрахунково-касове обслуговування; залучення, розміщення та повернення коштів за договорами позики, депозиту, вкладу; обіг банківських металів, інших валютних цінностей; управління фондами банківського управління, фондами фінансування будівництва та інші). Крім того, зауважимо, що звільняються від оподаткування податком на додану вартість послуги банків з продажу майна, що передане фізичними особами у заставу та на яке звернено стягнення; операції з продажу або придбання зобов'язань за депозитами та інші операції.

Суми сплати податку з доходів фізичних осіб знаходяться майже на тому ж рівні, що і серед інших суб'єктів господарювання, однак, враховуючи незначну питому вагу банків у загальній структурі суб'єктів господарювання, можна відмітити, що сума даного податку, що буде сплачена банківським сектором несуттєво впливає як на загальну динаміку податкових надходжень державного бюджету, так і на динаміку сплати податку з доходів фізичних осіб.

Таким чином, можна зауважити, що основне податкове навантаження на банківський сектор у цілому, та кожен банк, зокрема, сформовано за рахунок сплати податку на прибуток. У той же час, зазначимо, що особливості впливу даного податку на діяльність банків будуть значно відрізнятись від інших суб'єктів господарювання, оскільки даним фінансовим посередникам властивий не тільки індивідуальний характер здійснюваних операцій, але й механізм формування чистого прибутку з врахуванням різних видів резервів.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

Таким чином, актуальності набуває розробка науково-методичного підходу щодо визначення рівня впливу податкового навантаження на прибуток банку. Вирішення поставленої задачі дозволить ідентифікувати:

– рівень та напрямок впливу податку на прибуток на базові чинники діяльності банку;

– кількісні взаємозалежності між ставкою податку та релевантними показниками формування прибутку банку;

– приймати державними органами влади науково-обґрунтовані управлінські рішення щодо податкового регулювання банківської діяльності.

Переходячи безпосередньо до практичної реалізації запропонованого науково-методичного підходу, перш за все, розглянемо існуючу ситуацію на вітчизняному банківському ринку. Необхідність проведення даного етапу пов’язана з тим, що умови функціонування банківського сектору визначаються рядом важливих факторів, саме тому існує об’єктивна необхідність визначення типу конкуренції, який склався у цьому секторі, адже саме ця характеристика визначає ключові параметри будь-якого ринку, а саме: функції попиту та пропозиції, їх нахил (за рахунок значення коефіцієнта еластичності) та механізм ціноутворення [52].

Крім того, необхідно зауважити, що рівень концентрації ринку фінансових послуг іншими фінансовими посередниками створює можливість перекладання банком частини податкового тягаря на інших суб’єктів господарювання. Паралельно з цим, зазначимо, що стадія розвитку банківського ринку та рівень його монополізації обумовлює варіативність застосування різних інструментів державної податкової політики.

Таким чином, у контексті реалізації даного етапу дослідження варто відмітити, що, в цілому банківський сектор України має ознаки монополістичної конкуренції, оскільки, по-перше, на ринку банківських послуг функціонує значна кількість покупців та продавців, однак, паралельно з цим, на відміну від ринку досконалої конкуренції, банківська система нашої держави передбачає

Державний вищий навчальний заклад «УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ»
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

формування певної групи лідерів ринку, частка ринкового сегменту яких може у деяких випадках перевищувати 10%; по-друге, на ринку не існує суттєвих обмежень щодо входження та виходу, окрім регламентованих Національним банком України ліцензійних та інших процедур, але банки-конкуренти фактично не можуть створювати перешкоди для експансії інших фінансово-кредитних установ у банківський сектор; по-третє, кожен банківський продукт, представлений різними банками, має як певні загальні риси, так і свої специфічні характеристики, диференціація яких, власне, і створює додаткові конкурентні переваги для кожного банку; по-четверте, кожен банк, фактично, має обмежені можливості впливу на ціну, тобто орієнтація на облікову ставку НБУ у процесі ціноутворення призводить до зменшення можливостей реалізації стратегії цінової конкуренції, проте, справедливо зауважити, що у банківському секторі все ж можливі випадки як цінової конкуренції, так і цінової диференціації (зменшення ставок за кредитами для постійних клієнтів, встановлення додаткових цінових привілеїв тощо) [74, 92].

Отже, ідентифікація умов функціонування банку як середовища з недосконалою, а саме, монополістичною конкуренцією дозволяє здійснити формалізацію функцій попиту та пропозиції банківських послуг, а також за допомогою математичних перетворень відобразити витрати банку, особливості формування резервів та їх взаємозалежність на кожному з етапів розрахунку прибутку до оподаткування і, як наслідок, здійснити визначення рівня впливу податкового навантаження на прибуток банківської установи.

Таким чином, в умовах монополістичної конкуренції функція (крива) попиту на банківські послуги є спадною. З метою формалізації функції попиту банку, запропоновано визначати такі його складові як попит на кредити (L), посередницькі послуги, за які сплачується комісія (C) та попит на інші послуги (A). У загальному вигляді структуру попиту банку можна представити у вигляді лінійних функцій (формула 3.2):

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

$$L = l - l_i i_l - l_t T$$
$$C = c - c_f f - c_t T \quad (3.2)$$
$$A = a - a_p p - a_t T$$

де l, l_i, l_t, c, c_f, c_t a, a_p, a_t – параметри регресійних рівнянь, що характеризують функції попиту на кредитні, комісійні та інші послуги банку;

i_l – процентна ставка за кредитами;

f – плата за комісійні послуги, що надаються банком;

p – плата за інші послуги, що здійснюються банком;

T – ставка податку на прибуток.

Представлення вищенаведених функцій попиту у вигляді лінійного рівняння регресії з від'ємними знаками при параметрах пояснюється саме напрямком кривої попиту на послуги банку в умовах монополістичної конкуренції.

Варто також зазначити, що спадний характер попиту на банківські послуги в цілому, призводить до виникнення аналогічних тенденцій і за кожною окремою складовою, тобто фактично, обсяг попиту на представлені вище банківські послуги зростає разом зі зменшенням ціни (i_d, f та p), і вони також підлягають негативному впливу ставки податку на прибуток (t).

Виходячи з логіки формалізації вищенаведених функцій попиту, попит на депозитні послуги (D) з боку домогосподарств може бути записаний наступним математичним рівнянням (формула 3.3):

$$D = d + d_i i_d \quad (3.3)$$

Позитивний параметр d_i відображає еластичність загальної функції попиту по відношенню до процентної ставки, тобто залежність, що характеризує масштаб зміни обсягу попиту при зміні виплачуваної за депозитними вкладами процентної ставки на 1%.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

Варто зауважити, що, з'ясувавши основні параметри, що формують попит на банківські послуги та закономірності їх розвитку, доцільно перейти до визначення функції сукупних операційних витрат, яку цілком логічно можна представити як суму постійних та змінних операційних витрат. Варто зазначити, що у зв'язку з тим, що змінні витрати визначаються обсягом наданих послуг, то для формалізації їх загального вираження було співставлено обсяг попиту на конкретний банківський продукт з величиною середніх змінних витрат за відповідним продуктом.

Таким чином, сукупні операційні витрати (OC) банку будуть рівні:

$$OC = Lvc_L + Svc_S + Cvc_C + Dvc_D + F \qquad (3.4)$$

де vc_L, vc_S, vc_C, vc_D – середні змінні витрати на кредити, посередницькі послуги, за які сплачується комісія, інші послуги та депозити відповідно;

F – рівень постійних витрат.

Виходячи з того, що однією з основних особливостей діяльності банку є формування резервних фондів з метою нівелювання можливих кризових ситуацій та забезпечення високого рівня платоспроможності, їх формалізація також має особливу актуальність. Отже, резерви (R), що формуються банком запропоновано записати наступним чином (формула 3.5):

$$R = R_1 + R_2 + R_3 \qquad (3.5)$$

де R_1 – відрахування до резерву під знецінення кредитів та коштів в інших банках;

R_2 – відрахування до резерву під знецінення дебіторської заборгованості та інших фінансових активів;

R_3 – відрахування до резервів за зобов'язаннями.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

З урахуванням визначених на попередніх етапах складових операційних витрат та резервів, у розгорнутому вигляді прибуток після оподаткування можна зобразити за допомогою наступного рівняння (формула 3.6):

$$P = \left((i_l L - i_d D) + \left(C - C_p\right) + \left(A - A_p\right) - R\right) \times \left(1 - T\right) \quad (3.6)$$

де i_l – процентна ставка за кредитами;

i_d – процентна ставка за депозитами;

C_p – витрати банку, пов'язані з наданням комісійних послуг;

A_p – витрати банку, пов'язані з наданням інших послуг;

T – ставка податку на прибуток.

Провівши формалізацію цільової функції науково-методичного підходу до визначення рівня впливу податкового навантаження на прибуток банку, доцільності набуває розробка системи обмежень, що дозволить досягти поставленої мети. Отже, у якості першого обмеження, запропоновано застосовувати рівність балансу, тобто обсяг всіх активів банку повинен дорівнювати його пасивам. Більш розширено дану рівність можливо записати за допомогою наступного рівняння (формула 3.7):

$$L + A_v = Y + D + Z_a \quad (3.7)$$

де L – кредити банку;

A_v – інші активи банку (всі активи за виключенням кредитів);

Y – капітал банку;

D – депозити банку;

Z_a – інші зобов'язання банку (всі зобов'язання за виключенням депозитів).

Додатково до рівноваги балансу, що властиво кожному з господарюючих суб'єктів, необхідною умовою функціонування банків є певні вимоги до адек-

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

ватності капіталу. Так, даний перелік обмежень характеризується значною трансформацію та зміною в часі, але в загальному вигляді на даний момент розвитку вітчизняної банківської системи його можливо представити наступним чином (формула 3.8) [99]:

$$\begin{cases} N1 = RC \geq \delta \\ N2 = \dfrac{RC}{(\lambda_1 G_1 + \lambda_2 G_2 + \lambda_3 G_3 + \lambda_4 G_4 + \lambda_5 G_5) - R_a - M - Q_r} \geq \rho \\ N3 = \dfrac{RC}{TA} \geq \sigma \\ N = (N3 - 1) = \dfrac{RC}{D + Z_a} \geq \eta \end{cases} \quad (3.8)$$

де $N1$ – норматив мінімального розміру регулятивного капіталу;

RC – регулятивний капітал;

δ – 120 млн. грн.;

$N2$ – норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу;

G_1 – готівкові кошти; банківські метали; кошти в НБУ; боргові цінні папери органів державної влади, що рефінансуються НБУ; боргові цінні папери, емітовані Національним банком України; нараховані доходи за борговими цінними паперами органів державної влади, що рефінансуються Національним банком України; нараховані доходи за борговими цінними паперами, емітованими Національним банком України; боргові цінні папери органів державної влади; зобов'язання з кредитування, які надані клієнтам та за якими банк не бере на себе ризик; валюта та банківські метали до отримання; облігації Державної іпотечної установи, розміщення яких здійснюється під гарантію Кабінету Міністрів України; нараховані доходи за облігаціями Державної іпотечної установи, розміщення яких здійснюється під гарантію Кабінету Міністрів України; кредити та зобов'язання з кредитування, які надані Міжнародному банку реконструкції та розвитку, Європейському банку реконструкції та розвитку, Міжнародній фінансовій корпорації;

G_2 – короткострокові та довгострокові кредити, що надані органам державної влади та нараховані доходи за ними;

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"

G_3 – боргові цінні папери органів місцевого самоврядування та нараховані доходи за ними; кошти до запитання, що розміщені в банку з кредитним рейтинг не нижчий, ніж інвестиційний клас та нараховані доходи за ними; депозити овернайт, інші короткострокові депозити, що розміщені в банку, який має офіційний кредитний рейтинг не нижчий, ніж інвестиційний клас та нараховані доходи за ними; кредити овердрафт, овернайт та інші короткострокові кредити, що розміщені в банку, який має офіційний кредитний рейтинг не нижчий, ніж інвестиційний клас; нараховані доходи за кредитами овердрафт, овернайт та іншими короткостроковими кредитами в банку, який має офіційний кредитний рейтинг не нижчий, ніж інвестиційний клас та нараховані доходи за ними; валюта та банківські метали, які куплені за умовами спот у банку-контрагента в банку, який має офіційний кредитний рейтинг не нижчий, ніж інвестиційний клас;

G_4 – кошти до запитання в інших банках, що не належать до інвестиційного класу та нараховані доходи за ними; депозити овернайт, які розміщені в інших банках, що не належать до інвестиційного класу; короткострокові та довгострокові кредити, що надані органам місцевого самоврядування та нараховані доходи за ними;гарантійні депозити в інших банках (покриті); зобов'язання з кредитування, які надані банкам; валюта та банківські метали, які куплені за форвардними контрактами; активи до одержання; валюта та банківські метали, які куплені за умовами спот у банку-контрагента, що не належить до інвестиційного класу; кредити овернайт, які надані іншим банкам, що не належать до інвестиційного класу; валюта та банківські метали до отримання за іншими опціонними контрактами; дисконт/премія до отримання за форвардними валютними контрактами; хеджовані процентні доходи майбутніх періодів в іноземній валюті; витрати майбутніх періодів, які хеджовані; іпотечні кредити, що надані фізичним особам у національній валюті та повністю забезпечені заставою нерухомого майна житлового призначення; іпотечні облігації, емітовані Державною іпотечною установою;

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

G_5 – інші активи, що не входять до попередніх чотирьох груп (G_1, G_2, G_3, G_4);

$\lambda_1, \lambda_2, \lambda_3, \lambda_4, \lambda_5$ – вагові коефіцієнти ступеня ризику, кожної групи активів G_1, G_2, G_3, G_4, G_5, відповідно 1; 0,9; 0,8; 0,5; 0;

R_a – сформовані резерви за активними операціями;

M – застава майнових прав;

Q_r – облігації внутрішньої державної позики, що рефінансуються НБУ та боргові цінні папери, емітовані НБУ, придбаних за операціями репо;

ρ – 10%;

$N3$ – співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів;

TA – сукупні активи;

σ – 9%;

N – норматив співвідношення регулятивного капіталу до зобов'язань;

η – 10%.

Розглянувши всі необхідні умови щодо побудови цільової функції досліджуваного науково-методичного підходу та комплекс необхідних обмежень, актуальності набуває об'єднання розглянутих положень використовуючи при цьому адекватний математичний інструментарій.

Отже, виходячи з наведених вище співвідношень цільової функції та системи обмежень, зазначимо, що задача максимізації прибутку банку після оподаткування в умовах монополістичної конкуренції представляє собою класичну задачу оптимізації (задачу на умовний екстремум). Формально навести постановку завдання в даному випадку пропонується шляхом зведення вихідної задачі до задачі на безумовний екстремум на основі застосування методу множників Лагранжа. Даний підхід передбачає використання апарату диференціального числення з метою визначення кількісної оцінки змінних управління, які більною мірою забезпечують досягнення максимального значення прибутку банку після оподаткування.

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

Крім того, необхідно зазначити, що проводячи інтерпретацію задачі на оптимізацію, доцільно в якості змінних управління використовувати процентні витрати, процентні доходи та ставку податку. Це пов'язано з тим, що вітчизняні банки більше ніж 75% власного прибутку отримують за рахунок кредитно-депозитних операцій, і, як наслідок, чистий прибуток банку теж буде залежати переважно від процентних доходів та витрат, що дозволить сконцентрувати увагу при знаходженні оптимальних параметрів тільки на найбільш релевантних показниках.

Отже, фіскальний вплив податку на прибуток підприємств на вибір структури капіталу банку можна зобразити у вигляді задачі оптимізації (в даному дослідженні максимізації):

$$\max_{i_d, i_l, t} P = \max_{i_d, i_l, t} \left(\left(i_l L - i_d D \right) + \left(C - C_r \right) + \left(A - A_p \right) - R \right) \times \left(1 - T \right) \tag{3.9}$$

за умови виконання наступних обмежень, що визначають умови функціонування банківської установи:

$$\begin{cases} A_v + L = Y + D + Z_a \\ \begin{cases} N1 = RC \geq \delta \\ N2 = \dfrac{RC}{\left(\chi_1 G_1 + \chi_2 G_2 + \chi_3 G_3 + \chi_4 G_4 + \chi_5 G_5 \right) - R_a - M - Q_r} \geq \rho \\ N3 = \dfrac{RC}{TA} \geq \sigma \\ N4 = (N3 - 1) = \dfrac{RC}{D + Z_a} \geq \eta \end{cases} \end{cases} \tag{3.10}$$

Безумовно, виходячи з всього переліку зазначених обмежать, можливо розробити модель враховуючи чотири обмеження по капіталу теж як змінні управління, оскільки третє рівняння враховують сукупні активи (TA), а четверте обсяг зобов'язання ($D + Z_a$). У той же час, необхідно зауважити, що формування розширеної системи, в нашому випадку, тільки б ускладнювала розрахунки та не мало б визначального впливу на виявлені закономірності. У межах вирішен-

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

ня поставлених завдань доцільним є тільки констатування необхідності виконування всіх даних вимог. Врахування цілісного комплексу зазначених обмежень є актуальним за умови визначення пріоритетності та ступеня впливу релевантних чинників на прибуток банку, що в нашому випадку, не є метою. Запропонована форма представлення досліджуваного науково-методичного підходу є цілком достатньою з метою з'ясування рівня впливу податкового навантаження на прибуток банку.

Таким чином, перший етап практичної реалізації методу множників Лагранжа в розрізі даного дослідження передбачає побудову функції Лагранжа, яка набуває вигляду наступного співвідношення:

$$\begin{aligned} L(i_d, i_l, t, \lambda_1, \lambda_2, \lambda_3, \lambda_4, \lambda_5) &= \left((i_l L - i_d D) + \left(C - C_p\right) + \left(A - A_p\right) - R\right) \times (1 - T) + \\ &+ \lambda_1 \left(A_v + L - D - Z_a - Y\right) + \lambda_2 \left(-RC + \delta\right) + \\ &+ \lambda_3 \left(- \frac{RC}{\left(\chi_1 G_1 + \chi_2 G_2 + \chi_3 G_3 + \chi_4 G_4 + \chi_5 G_5\right) - R_a - M - Q_r} + \rho \right) + \\ &+ \lambda_4 \left(- \frac{RC}{TA} + \sigma \right) + \lambda_5 \left(- \frac{RC}{D + Z_a} + \eta \right) \end{aligned} \qquad (3.11)$$

де $\lambda_1, \lambda_2, \lambda_3, \lambda_4, \lambda_5$ - множники Лагранжа, які виступають параметрами функції Лагранжа і дозволяють ввести в цільову функцію обмеження.

Враховуючи визначені вище співвідношення $L = l - l_i i_l - l_t T$ та $D = d - d_i i_d$, функцію (3.11) можна записати наступним чином:

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

$$
\begin{aligned}
&L(i_d, i_l, t, \lambda_1, \lambda_2, \lambda_3, \lambda_4, \lambda_5) = \left((i_l L - i_d D) + \left(C - C_p\right) + \left(A - A_p\right) - R\right) \times \left(1 - T\right) + \\
&+ \lambda_1 \left(A_v + l - l_i i_l - l_t T - d + d_i i_d - Y - Z_a\right) + \lambda_2 \left(-RC + \delta\right) + \\
&+ \lambda_3 \left(- \frac{RC}{\left(\chi_1 G_1 + \chi_2 G_2 + \chi_3 G_3 + \chi_4 G_4 + \chi_5 G_5\right) - R_a - M - Q_r} + \rho \right) + \\
&+ \lambda_4 \left(- \frac{RC}{TA} + \sigma \right) + \lambda_5 \left(- \frac{RC}{D + Z_a} + \eta \right) = \\
&= \left((i_l (l - l_i i_l - l_t T) - i_d (d - d_i i_d)) + \left(C - C_p\right) + \left(A - A_p\right) - R\right) \times \left(1 - T\right) + \\
&+ \lambda_1 \left(A_v + l - l_i i_l - l_t T - d + d_i i_d - Y - Z_a\right) + \lambda_2 \left(-RC + \delta\right) + \\
&+ \lambda_3 \left(- \frac{RC}{\left(\chi_1 G_1 + \chi_2 G_2 + \chi_3 G_3 + \chi_4 G_4 + \chi_5 G_5\right) - R_a - M - Q_r} + \rho \right) + \\
&+ \lambda_4 \left(- \frac{RC}{TA} + \sigma \right) + \lambda_5 \left(- \frac{RC}{D + Z_a} + \eta \right)
\end{aligned}
\tag{3.12}
$$

Оскільки змінними управління задачі максимізації прибутку після оподаткування виступають процентні ставки за депозитами і кредитами та ставка податку на прибуток, тому наступним етапом впровадження запропонованого підходу виступає визначення часткових похідних функції Лагранжа в розрізі даних змінних, а також прирівняння їх до нуля (формула 3.13).

Вирішення системи (3.13) дозволяє визначити співвідношення кількісної оцінки змінних управління, досягнення яких забезпечує максимізацію прибутку банку після оподаткування. Крім того, розрахункові формули характеризують граничну продуктивність як процентних ставок за депозитами і кредитами, так ставки податку на прибуток банку. Отже, розглянемо послідовність кроків вираження із рівнянь системи (3.13) залежностей: ставки податку на прибуток банків від процентних ставок за депозитами і кредитами; відповідно процентної ставки за кредитами (депозитами) від ставки податку на прибуток та процентної ставки за депозитами (кредитами).

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"

$$\begin{cases} \dfrac{\partial L}{\partial i_d} = (-d + 2d_i i_d) \times (1 - T) + \lambda_1 d_i = 0 \\ \dfrac{\partial L}{\partial i_{l,}} = (l - 2l_i i_l - l_t T) \times (1 - T) - \lambda_1 l_i = 0 \\ \dfrac{\partial L}{\partial t} = -l_i i_l \times (1 - T) - \left((i_l L - i_d D) + (C - C_p) + (A - A_p) - R\right) - \lambda_1 l_t = 0 \\ \dfrac{\partial L}{\partial \lambda_1 *} = A_v + l - l_i i_l - l_t T - d + d_i i_d - Y - Z_a = 0 \\ \dfrac{\partial L}{\partial \lambda_2 *} = -RC + \delta = 0 \\ \dfrac{\partial L}{\partial \lambda_3 *} = -\dfrac{RC}{(\chi_1 G_1 + \chi_2 G_2 + \chi_3 G_3 + \chi_4 G_4 + \chi_5 G_5) - R_a - M - Q_r} + \rho = 0 \\ \dfrac{\partial L}{\partial \lambda_4 *} = -\dfrac{RC}{TA} + \sigma = 0 \\ \dfrac{\partial L}{\partial \lambda_5 *} = -\dfrac{RC}{D + Z_a} + \eta = 0 \end{cases} \quad (3.13)$$

По-перше, виразимо з першого рівняння системи (3.13) параметр λ_1, величина якого залежить прямо пропорційно від змінної управління ставки податку банку:

$$\lambda_1 = -\frac{(T-1)(d - 2d_i i_d)}{d_i} \quad (3.14)$$

Крім того, наведене рівняння (3.14) характеризує граничну вартість (еластичність) пасивів (зобов'язань), тобто відображує темп приросту величини пасивів (зобов'язань) в залежності від зростання (зменшення) рівня процентної ставки за депозитами на 1%.

По-друге, виразимо з другого рівняння системи (3.13) цей же параметр λ_1, який визначається кредитною політикою банку, але на відміну від співвідношення (3.14), що відображує лінійну залежність розглянутого параметру від t, характеризує залежність у вигляді поліному другого ступеня (тобто збільшення ставки податку на прибуток до певної межі призводить до зменшення λ_1, перевищення якої супроводжується зміною тенденції):

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

$$\lambda_1 = \frac{(T-1)(2i_l l_i - l + l_t T)}{l_i} \quad (3.15)$$

Паралельно з цим, зазначимо. що наведене рівняння (3.15) характеризує граничну вартість (еластичність) активів (доходів), тобто відображує темп приросту величини активів (доходів) в залежності від зростання (зменшення) рівня процентної ставки за кредитами на 1%.

По-третє, прирівнявши співвідношення (3.14) і (3.15) отримаємо кількісний взаємозв'язок між трьома розглянутими змінними управління:

$$-\frac{(T-1)(d-2d_i i_d)}{d_i} = \frac{(T-1)(2i_l l_i - l + l_t T)}{l_i} \quad (3.16)$$

По-четверте, виразимо величину ставки податку на прибуток банку від процентних ставок за депозитами і кредитами, використовуючи формулу (3.16), яка визначає рівень зазначеної змінної управління при умові рівності граничних вартостей активів і пасивів банку. В результаті розрахунків отримаємо два значення ставки податку на прибуток:

– «1», що передбачає максимізацію прибутку після оподаткування банку при рівні $T=100\%$, що не має економічного сенсу, і тому не може прийматись в якості оптимального значення змінної управління;

– у вигляді співвідношення:

$$T(i_d, i_l) = -\frac{dl_i - d_i l - 2d_i i_d l_i + 2d_i i_l l_i}{d_i l_t} \quad (3.17)$$

По-п'яте, якщо прийняти в якості параметрів величини ставки податку на прибуток банку та процентної ставки за депозитами, отримаємо співвідношення кількісної оцінки рівня процентної ставки за кредитами:

$$i_l(T, i_d) = -\frac{dl_i + d_i l + 2d_i i_d l_i - d_i l_t T}{2d_i l_i} \quad (3.18)$$

Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Аналіз формули (3.18) дозволяє зробити висновок про вплив ставки податку на прибуток банку на формування величини процентної ставки за кредитами: між даними величинами спостерігається прямо пропорційна залежність, тобто зростання ставки податку на прибуток супроводжується підвищенням процентної ставки за кредитами, оскільки величина t знаходиться у чисельнику співвідношення (3.18).

По-шосте, використовуючи співвідношення (3.17) визначимо залежність процентної ставки за депозитами від ставки податку на прибуток банку та кредитної політики банку у вигляді наступної формули:

$$i_d(t, i_l) = \frac{2d_i i_l l_i + d_i l_t T - dl_i - d_i l}{2d_i l_i} \qquad (3.19)$$

Ґрунтовне дослідження взаємозв'язків наведеного вище співвідношення дозволяє констатувати наступні аспекти: наявність прямо пропорційної залежності між такими змінними управління в розрізі максимізації прибутку банку після оподаткування як ставка податку на прибуток банків та процентна ставка за депозитами, що означає можливість збільшити (зменшити) рівень процентної ставки за депозитами за рахунок збільшення (зменшення) ставки податку на прибуток.

Варто також зазначити, що зростання процентної ставки за депозитами та кредитами відбувається значно швидшими темпами, ніж підвищення величина ставки податку на прибуток, що є цілком логічним і закономірним і може бути обґрунтовано наступними твердженнями: по-перше, ставка податку на прибуток є більш статичною величиною, оскільки виступає одним із інструментів державної політики, а тому її постійне підвищення може призвести до дестабілізації макроекономічної ситуації за рахунок скорочення ділової активності, відтоку інвестицій та зростання рівня збитковості суб'єктів господарювання; по-друге, держава, в особі уповноважених органів виконавчої влади (у даному випадку Національний банк України) може впливати на динаміку зміни ставок за кредитами та депозитами переважно за рахунок зміни облікової

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"

ставки, а встановлення безпосередньо ставок для окремої фінансово-кредитної установи цього типу є повноваження самих комерційних банків і здійснюється на їх розсуд, саме тому кредитні (депозитні) ставки є більш динамічною величиною, ніж ставка податку на прибуток; по-третє, на формування ставок на кредити та депозити комерційних банків впливають низка факторів як суб'єктивних, так і об'єктивних, як внутрішніх, так і зовнішніх, тоді як формування ставки податку на прибуток здійснюється централізовано уповноваженими органами державної влади і, варто зазначити, є позитивним саме стабільність ставок податків і зміна їх лише з метою анти циклічного регулювання, тоді як волатильність кредитних та депозитних ставок є цілком закономірним явищем, що може бути спричинено коливанням ринкової кон'юнктури, зміною цінової політики банку тощо.

Як висновок щодо значення розробленої моделі можна відзначити, що застосування методу множників Лагранжа з метою максимізації прибутку банку після оподаткування за рахунок корегування ставки податку на прибуток банків, а також процентних ставок за кредитами і депозитами, дозволяє:

– забезпечити досягнення максимального значення визначеної цільової функції з урахуванням обмежень щодо рівності балансу та вимог до капіталу;

– визначити оптимальні значення змінних управління, тобто величин ставки податку на прибуток банків, процентних ставок за кредитами і депозитами, які дозволяють отримати максимальний рівень прибутку банку після оподаткування;

– кількісно описати взаємозв'язки між оцінками податкової, кредитної і депозитної політик банку;

– визначити граничну продуктивність як процентних ставок за депозитами і кредитами, так ставки податку на прибуток, а також граничну вартість (еластичність) активів (доходів) та пасивів (зобов'язань) банку, що може виступати досить ефективним інструментом управління даними величинами.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

Таким чином, необхідно зазначити, що розроблена модель за умови доступності до фактичних даних функціонування банківської системи України дозволяє здійснити податкову оптимізацію діяльності комерційних банків на рівні держави, оскільки дозволяє визначити такий рівень ставки податку на прибуток, ставок за кредитами та депозитами, значення яких дозволяли б отримувати комерційним банкам максимальний прибуток після оподаткування, що позитивно відобразилося б на показниках рентабельності та ділової активності банківського сектору, зробило б його більш стабільним, а, отже, і стійким до деструктивного впливу кризових процесів на наднаціональному рівні, що, у свою чергу, дозволило б комерційним банкам більш ефективно виконувати покладені на них функції, головною з яких є оптимальний перерозподіл фінансових ресурсів між суб'єктами донорами та реципієнтами, підтримуючи таким чином корпоративний сектор, що є головним продуцентом доданої вартості, і, відповідно, сприяти макроекономічній стабільності держави в цілому, забезпечувати її динамічний та поступальний розвиток через перманентний приріст ВВП.

Висновки до третього розділу

У третьому розділі «Розвиток методичних підходів та прикладного інструментарію оптимізації податкового навантаження на банки в Україні» узагальнено проблеми формування податкового навантаження на банки України, поглиблено методичний інструментарій його оцінювання, формалізовано вплив податку на прибуток банків на ставки по кредитам та депозитам.

За результатами розділу можна зробити наступні висновки:

1. За період 2007 р. – III кв. 2012 р. загальний обсяг сплачених вітчизняними банками податків зменшився на майже 60%, відрахування з податку на прибуток – майже на 71%. Результати дослідження податкового навантаження

Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

у доходах найбільших банків України свідчать про досить низький рівень податкового навантаження з податку на прибуток, який коливається від 0 до 2,64% у різних періодах. За винятком ПАТ «Ощадбанк» рівень податкового навантаження з податку на прибуток у доходах досліджених банків України є нижчим, ніж з інших податків та зборів. Протягом досліджуваного періоду у фінансових звітах окремих банків відображались збитки за підсумками періоду, що пояснює відсутність поточних платежів з податку на прибуток.

2. Загальний обсяг податкового навантаження з податку на прибуток в банківській системі України є досить високим, оскільки частка податкових платежів у структурі доходів банківських установ протягом 2006-2010 рр. складала в середньому 3,64%, тоді як для підприємств реального сектору економіки аналогічний показник був на рівні 1,35%. Варто також звернути увагу на той факт, що банки здійснюють відрахування до резервів, які за своєю суттю також є фіскальними, а тому можуть помітно збільшити податковий тиск на банківську систему.

3. В економічній науці та практиці банківництва відсутнє однозначне відношення до існуючого рівня податкового навантаження: від пропозицій про необхідність підвищення податкового тиску на банки (виходячи з посередницького характеру їх діяльності, високої швидкості обороту капіталу, поширення практики приховування прибутків тощо) до обґрунтування надмірності податкового навантаження на банки (враховуючи поширену практику перекладання податкового тягаря на вартість послуг для клієнтів). Автором доведено, що однією з причин кардинально різного відношення до сформованого в Україні рівня податкового навантаження на банки є недосконаліть механізму його розрахунку. Так, автор вважає необґрунтованим врахування при розрахунку податкового навантаження лише сум традиційних його складових (податку на прибуток, податку на землю, місцевих податків тощо). У роботі запропоновано збільшувати базу розрахунку податкового навантаження на обсяг квазіфіскальних відрахувань, оскільки вони мають таку ж природу, як і податки, а також спеціальних податків

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

на банківську діяльність, та збільшувати цю базу на обсяг квазіфіскальних надходжень, розглядаючи їх як податкові пільги.

4. Автор пропонує визначати сукупне податкове навантаження на банки як співвідношення суми податків, сплачених по банківській системі, що складається з суми податків, сплачених *i*-м банком, різниці квазіфіскальних відрахувань *i*-го банку та квазіфіскальних надходжень до *i*-го банку, суми спеціальних податків на банківську діяльність, що сплачуються *i*-м банком до суми доходів банківської системи, що включає доходи *i*-го банку. Кількість банків визначається від 1 до *n*.

5. Додаткове врахування квазіфіскальних операцій банків суттєво змінює уявлення про реальний рівень податкової віддачі від банків, оскільки, наприклад лише в 2008 р. понад 73 млрд. грн. було виділено на рекапіталізацію банків та надання їм стабілізаційних кредитів, що суттєво скоротило загальний рівень податкових надходжень до Державного Бюджету України. У той же час, враховуючи відсутність впорядкованої та адекватної інформаційної бази стосовно всієї сукупності квазіфіскальних операцій для банків України, практичні розрахунки за розробленим підходом здійснено лише з урахуванням відрахувань банків в обов'язкові резерви. Порівняння динамічних оцінок податкової віддачі від банків України, розрахованих за існуючим та пропонованим підходами свідчить про суттєве скорочення сукупного рівня податкової віддачі від банків України за досліджуваний період, що обумовлено значним обсягом проблемних активів у банків. Це спонукає їх формувати додаткові внутрішньобанківські резерви під знецінення кредитів, дебіторської заборгованості та інших фінансових інструментів, скорочуючи при цьому базу оподаткування.

6. У контексті дослідження проблеми оптимізації рівня податкового навантаження на банки, особливий інтерес викликає формалізація впливу розміру прибуткового оподаткування банків на базові характеристики їх діяльності. Для вирішення цієї задачі автором побудовано економетричну модель, яка передбачає максимізацію загального рівня прибутку банку після оподаткування, а змінними є ставки за депозитами і кредитами, а також ставка податку на прибу-

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

ток. Запропонована модель передбачає врахування таких факторів як попит на кредитні, депозитні, комісійні та інші послуги банку, витрати банку, пов'язані з наданням кредитних, депозитних, комісійних та інших послуг, а також резерви.

7. Принципове значення для здійснення такого дослідження має обґрунтування типу конкурентних відносин між банками, оскільки це визначає цінову еластичність попиту на банківські послуги, а відповідно – дозволяє формалізувати залежність витрат банку та обсягу сформованих ним резервів від розміру податку на прибуток. В Україні має місце недосконала (монополістична) конкуренція між банками, тому функція попиту на кредитні, комісійні та інші банківські послуги є спадною (функції попиту на відповідні послуги представлені у вигляді лінійних рівнянь регресії з від'ємними знаками при параметрах). Натомість, функція попиту на депозитні послуги є зростаючою, оскільки зростання ставок за депозитами призводить до збільшення попиту на них. Автором сформовано систему обмежень, що мають враховуватися при вирішенні поставленої задачі, а саме: 1) підсумок активів балансу має дорівнювати його пасивам; 2) мають виконуватися встановлені законодавчо вимоги до адекватності капіталу (Н1, Н2, Н3, Н3-1 тощо).

Проведене дослідження дозволило формалізувати вплив ставки податку на прибуток банків на ставки по депозитним та кредитним послугам, що складає підґрунтя для контрциклічного податкового регулювання банківської діяльності шляхом диференціації ставок прибуткового оподаткування банків залежно від фази економічного циклу. Так, на стадії підйому з метою стримування можливого кредитного буму та появи фінансових дисбалансів слід зменшувати ставку податку, враховуючи, що це призводить до підвищення вартості кредитів та зменшення попиту на депозитні послуги через здешевлення їх вартості. На стадії спаду слід навпаки – збільшувати ставку цього податку з метою стимулювання здешевлення кредитних ресурсів та нарощення обсягів депозитів.

Основні положення даного розділу дисертаційної роботи опубліковано автором в роботах [14-16, 18-20, 22, 27].

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

ВИСНОВКИ

У дисертації представлено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення науково-прикладної задачі, що полягає в удосконаленні науково-методичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо застосування контр-циклічного податкового регулювання банківської діяльності в контексті забезпечення стабільності банківської системи.

За результатами дисертаційного дослідження зроблено наступні висновки:

1. При визначенні сутності податкового регулювання банківської діяльності слід включити до об'єктів ще й квазіфіскальні операції, а до суб'єктів – центральний банк та інші уповноважені органи державної влади; мету податкового регулювання банківської діяльності вбачати в одночасному забезпеченні збалансованості надходжень та витрат державного бюджету та стабільності банківської системи; розширити спектр завдань податкового регулювання банківської діяльності обґрунтуванням доцільності впровадження податків.

2. Оцінювання обсягів квазіфіскальних операцій в Україні ускладнено внаслідок невиконання вимог «Керівництва з фіскальної прозорості» МВФ, а застосування практики оподаткування центральних банків є недоцільним. З метою забезпечення стабільності банківської системи в Україні доцільно запровадити так звані «спеціальні податки», які спрямовані на вирішення принаймні трьох основних завдань: 1) створення стабілізаційного фонду банківської системи з метою компенсації витрат на подолання наслідків фінансової кризи; 2) відшкодування фіскальних та квазіфіскальних втрат у період фінансової кризи та зменшення дефіциту державного бюджету; 3) часткове зниження ризику банкрутства системно значущих банків.

3. Сучасний рівень організації системи регулювання податкових відносин у банківському секторі повинен базуватись на взаємоузгодженій діяльності органів державного управління, саморегулівних організацій та міжнародних асоціацій. У цьому контексті визначено характер та особливості інституційних

Державний вищий навчальний заклад
«УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ»
State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

зв'язків між суб'єктами податкового регулювання банківської діяльності з урахуванням комплексності нагляду, попередження деструктивних факторів впливу та повноцінного врахування інтересів банків.

4. В Україні має місце висока залежність ВВП та ВВП на душу населення від обсягів активів банків, тому практика застосування фіскальних та квазіфіскальних інструментів для переважно посткризового реагування на фінансові дисбаланси є необґрунтованою. На зміну їй має прийти впровадження системного контрциклічного податкового регулювання банківської діяльності, узгодженого з напрямками такого регулювання для всієї економіки в цілому та квазіфіскального регулювання банківської діяльності на кожній стадії економічного циклу.

5. В Україні доцільно створити спеціальний стабілізаційний фонд банківської системи, базою для відрахувань банків до якого мають стати короткострокові та довгострокові зобов'язання / вимоги банків в іноземній валюті; активи найвищої якості, за якими не формуються резерви, або вони є мінімальними; строкові зобов'язання банків перед вітчизняними суб'єктами господарювання; частка акціонерного капіталу банків, що належить іноземним інвесторам.

6. З точки зору забезпечення стабільності банківської системи оптимальним рівнем податку на прибуток банків є 10,72%, що майже вдвічі менше середньої його величини за 2005-2012 рр. При збільшенні його розміру до 21,44% стабільність банківської системи починає зменшуватися, а при перетинанні цієї межі – взагалі стає від'ємною, що неприпустимо. Цей висновок зроблено на основі побудованої нелінійної багатофакторної регресійної моделі залежності індикатора Z-statistic від основних параметрів впливу на прибутковість банківської діяльності.

7. З метою максимізації рівня стабільності банківської системи України, який може бути забезпечений при встановленні розрахованого автором оптимального значення податку на прибуток банків, слід зменшити обсяги зважених на активи кредитів і заборгованості клієнтів банків (на 2,5%), коштів клієнтів (на

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

22,8%) та процентних доходів (на 60,2%); але при цьому збільшити відношення власного капіталу банків до активів (на 29,6%). Не потребує коригування лише відношення процентних витрат до активів банків.

8. При оцінюванні податкового навантаження на банки слід збільшувати базу його розрахунку на обсяг квазіфіскальних відрахувань та спеціальних податків на банківську діяльність, а також збільшувати цю базу на обсяг квазіфіскальних надходжень, розглядаючи їх як податкові пільги.

9. Формалізація впливу ставки податку на прибуток банків на ставки по депозитним та кредитним послугам складає підґрунтя для контрциклічного податкового регулювання банківської діяльності шляхом диференціації ставок прибуткового оподаткування банків залежно від фази економічного циклу. Так, на стадії підйому з метою стримування можливого кредитного буму та появи фінансових дисбалансів слід зменшувати ставку податку, враховуючи, що це призводить до підвищення вартості кредитів та зменшення попиту на депозитні послуги через здешевлення їх вартості. На стадії спаду слід навпаки – збільшувати ставку цього податку з метою стимулювання здешевлення кредитних ресурсів та нарощення обсягів депозитів.

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адилов Р. М. Теоретико-методологические аспекты государственного регулирования банковской деятельности [Электронный ресурс] / Р. М. Адилов, У. Ш. Адилова. – Режим доступа: http://www.uecs.ru/uecs30-302011/item/481-2011-06-02-11-10-01. – Название с экрана.

2. Алиев Б. Х. Теоретические основы налогообложения : учеб. пособие / Б. Х. Алиев, А. М. Абдулгалимов / под ред. А. З. Дадашева. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – 159 с.

3. Аналітичний огляд банківської системи України за І півріччя 2011 року [Електронний ресурс] / Національне рейтингове агентство «Рюрик». – Режим доступу : http://rurik.com.ua/documents/research/bank_system_II_kv_2011.pdf. – Назва з екрану.

4. Антициклічне регулювання ринкової економіки : глобалізаційна перспектива : монография / [Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручник, Я. М. Столярчук та ін.]; за заг. ред. д-ра екон. наук, Д. Г. Лук'яненка та д-ра екон. наук, А. М. Поручника. – К.: КНЕУ, 2010. – 334 с.

5. Банківський нагляд : навчальний посібник / В. І. Міщенко, А. П. Яценюк, В. В. Коваленко. – К. : Знання, 2004. – 406 с. – (Вища освіта XXI століття).

6. Бережной Е. Б. Влияние налогового регулирования на развитие предпринимательской деятельности / Е. Б. Бережной // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць / Українська академія банківської справи. – Суми : УАБС, 1998. – С. 63-65.

7. Берназюк Я. О. Банки як суб'єкти податкових правовідносин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Я. О. Берназюк. – Ірпінь, 2004. – 22 с.

Державний вищий навчальний заклад
УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ
State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

8. Борисов О. И. Проблемы налогового стимулирования инвестиционной деятельности банков / О. И. Борисов // Вопросы экономики (рус.). – 2005. – №5. – С. 76-89.

9. Бриштеле А. Государственное регулирование банков в обеспечении экономической безопасности / А. Бриштеле // Банковский вестник. – 2009. – №2. – С. 43-49.

10. Бутыльков М. Л. Направления и методы налогового воздействия государства на банковскую деятельность / М. Л. Бутыльков // Финансы и кредит (рус.). – 2002. – №3. – С. 42-49.

11. Бюджетний Кодекс України [Електронний ресурс] : від 08.07.2010 № 2456-VI [зі змін. та доп.]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17. – Назва з екрану.

12. Вавилов А. Стабилизационный фонд и приоритеты финансовой политики [Электронный ресурс] / А. Вавилов. – Режим доступа: http://www.avavilov.ru/upload/221106.pdf. – Название с экрана.

13. Вовчак О. Д. Кредит і банківська справа : підручник / О. Д. Вовчак, Н. М. Рущишин, Т. Я. Андрейків. – К. : Знання, 2008. – 564 с.

14. Гланц В. Н. Актуальні питання застосування інструментів податкового регулювання діяльності фінансових посередників / В. Н. Гланц // Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків : збірник тез VII Міжнародної науково-практичної конференції (18-19 жовтня 2012 р.) – Черкаси : ЧІБС УБС НБУ, 2012. – С.220–222.

15. Гланц В. Н. Завдання податкового регулювання на макро- та макрорівнях / В.Н. Гланц // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Збірник тез доповідей XIV Всеукраїнської науково-практичної конференції (27-28 жовтня 2011 р.) : у 2 т. Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. – Т.2. – С. 104-105.

16. Гланц В. Н. Зарубіжний досвід податкового регулювання банківської діяльності [Електронний ресурс] / В.Н. Гланц // Всеукраїнська наукова Інтернет-

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"

конференція "Актуальні проблеми економіки України: науковий підхід до їх вирішення" (випуск 18) (18 - 27-28 лютого 2013 р.). – Режим доступу: http://www.Konferenciaonline.org.ua/arhiv-konferenciy/27-02-2013. – Назва з екрану.

17. Гланц В. Н. Інструментарій податкового регулювання: теоретичні і практичні аспекти / В. Н. Гланц // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Збірник наукових праць. – 2011. – Випуск 33. – С. 258-265.

18. Гланц В. Н. Напрямки податкової політики держави у сфері оподаткування діяльності фінансових посередників / В. Н. Гланц // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник тез доповідей XV Всеукраїнської науково-практичної конференції (8–9 листопада 2012 р.) / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. – С. 39-40.

19. Гланц В. Н. Оподаткування банків: вітчизняна практика і зарубіжний досвід / В. Н. Гланц // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2012. – №3(15). – С.253-256.

20. Гланц В. Н. Оподаткування прибутку фінансових посередників: проблеми та шляхи їх вирішення / В. Н. Гланц // Вісник Сумського національного аграрного університету. – Серія: Фінанси і кредит. – 2012. – № 1 (32). – С. 367-371.

21. Гланц В. Н. Податкове регулювання діяльності фінансових посередників / В. Н. Гланц // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць. – 2012. – №2(13). – С.184-188.

22. Гланц В. Н. Проблеми і перспективи прибуткового оподаткування банків в Україні / В. Н.Гланц // Міжнародна банківська конкуренція:теорія і практика. Збірник тез доповідей VII Міжнародної науково-практичної конференції (24–25 травня 2012 р.) У 2 томах. Том 2. – С. 28-30.

23. Гланц В. Н. Проблеми оподаткування в діяльності центральних банків / В. Н. Гланц // Вісник Української академії банківської справи. – 2012. – №2 (33). – С.49-52.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

24. Гланц В. Н. Ризики в системі протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом / О. О.Куришко, В. Н. Гланц, Т. О. Пожар // Управління ризиками банків : монографія у 2-х томах. Т.1. Управління ризиками базових банківських операцій / [А. О. Єпіфанов, Т. А. Васильєва, С. М. Козьменко та ін.] / за ред. д-ра екон. наук, проф. А. О. Єпіфанова та д-ра екон. наук, проф. Т. А. Васильєвої. – Суми :ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. – С. 82-91.

25. Гланц В. Н. Роль центральних банків у фіскальній політиці держави / В.Н Гланц // Економіка і управління в умовах глобалізації : матеріали II міжнар. наук. - практ інтернет-конф., 30 січ. 2013 р. / М-во освіти і науки молодіспорту України, Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Ін-т економіки і упр. – Том 2. – Донецьк: [ДонНУЕТ], 2013. – С.167-169.

26. Гланц В. Н. Сутність податкового регулювання банківської діяльності та його роль у державному регулюванні економіки / В.Н. Гланц // Материали за IX международна научна практична конференция «Настоящи изследвания и развитие – 2013» (17-25ти януари 2013. – Том 1. Икономики. – София. – «Бял ГРАД-БГ». – 2013. – С. 52-54.

27. Гланц В. Н. Сутність та елементи податкового регулювання // Вісник Української академії банківської справи. – 2011. – №2(31). – С.92-96.

28. Гриньова В. М. Державне регулювання економіки : навчальний посібник / В. М. Гриньова, М. М. Новикова. – Х.: ІНЖЕК, 2004. – 756 с.

29. Гурнак О. Капіталізація банків: податковий аспект / О. Гурнак, Л. Катранжи // Економічний аналіз. – 2010. – Вип. 7. – С. 147-150.

30. Гусев А. В. Налоговое регулирование банковской деятельности [Электронный ресурс] / А. В. Гусев. – Режим доступа: http://www.auditfin.com/fin/2002/2/rgusev/rgusev.asp. – Название с экрана.

31. Данилова Е. И. Влияние квазифискальных операций центральных банков на финансовую политику государства / Е. И. Данилова // Культура народов Причерноморья. – 2004. – № 56, Т. 1. – С. 113-117.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

32. Девере П. Майкл Экономика налоговой политики / Майкл П. Девере. – пер. с англ. – М. : Филинъ, 2002. – 375 с.

33. Державна податкова служба України [Електронний ресурс] / Офіційний портал. – Режим доступу : http://sts.gov.ua/media-tsentr/novini/55226.html. – Назва з екрану.

34. Десятнюк О. М. Прагматика реформування податкової системи в умовах ризиків / О. М. Десятнюк // Вісник економічної науки України. – 2008. – № 1. – С. 22-26.

35. Дзюба О. В. Податкове регулювання банківської діяльності в Україні та визначення його пріоритетних функцій / О.В. Дзюба // Економічний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету ім. Г. Сковороди (Фінанси, грошовий обіг, кредит). – 2011. – №17/1. – С. 78-81.

36. Дідківська Л. І. Державне регулювання економіки / Л. І. Дідківська, Л. С. Головко. – К.: Знання, 2008. – 213 с.

37. Едронова В. Н. Сущность и элементы налоговой политики / В. Н. Едронова, Н. Н. Мамыкина // Финансы и кредит. – 2005. – № 5. – С. 37-40.

38. Євченко Н. Г. Дослідження рівня податкового навантаження банків як індикатора впливу податкової політики / Н. Г. Євченко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. тез доповідей за матеріалами IX Всеукраїнської науково-практичної конференції (9-10 листопада 2006 р.) / Українська академія банківської справи Національного банку України. – Суми, 2006. – Ч. 2. – С. 14-16.

39. Євченко Н. Г. Оподаткування як фактор банківської діяльності / Н. Г. Євченко // Економіка: проблеми теорії і практики : зб. наук. праць / Дніпропетровський національний університет. – Дніпропетровськ, 2008. – Вип. 240. – Т. 1. – С. 69-75.

40. Євченко Н. Г. Податкове навантаження як показник ефективності оподаткування банківської системи / Н.Г. Євченко // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Ринкові перетворення в Україні в умовах світових інтеграційних процесів : зб. наук. праць / НАН України, Інститут регіона-

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

льних досліджень; ред. акад. НАН України М.І. Долішній. — Львів, 2005. — Вип.. 6 (LVI). — С. 409-414.

41. Жуковська Я. М. Особливості оподаткування прибутків комерційних банків / Я. М. Жуковська // Наукові праці НУХТ. – 2010. – № 34. – С. 31-33.

42. Загальнодоступна інформаційна база даних ДКЦПФР про ринок цінних паперів [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – Режим доступу : http://www.stockmarket.gov.ua/ua_UA. – Назва з екрану.

43. Звіт "Відкритість та прозорість суспільних фінансів в Україні: спроба оцінки та рекомендації" [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ier.com.ua/files/Projects/Projects_2003/2003_01/Project%20output/2003_01_ukr_3.pdf.– Назва з екрану.

44. Звіт про виконання державного бюджету за 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/category/16739020. – Назва з екрану.

45. Иванеев А. И. Налоговая политика государства по регулированию деятельности коммерческих банков / А. И. Иванеев // Банковское дело. – 1997. – № 2. – С. 9-10.

46. Иванов Ю. Б. Налоги и система налогообложения: сущность и функции / Ю. Б. Иванов // Бизнес Информ. – 2010. – №4(3). – С. 58-62.

47. Ирландский экономический профиль [Электронный ресурс] / Enterprise Irland, 2006. – 17 с. – Режим доступа: www.enterprise-ireland.ru/economics/IrelandEP.pdf. – Название с экрана.

48. История развития налогообложения коммерческих банков [Электронный ресурс] / Свободный софт для образования. – Режим доступа: http://viperson.ru/wind.php?ID=564991. – Название с экрана.

49. Іванов Ю. Б. Світові тенденції антикризового податкового регулювання / Ю. Б. Іванов // Науковий вісник Національного університету ДПС України. – 2010. – № 1 (48). – С. 10-15.

50. Калиновський А. Російський бізнес в Україні: на правах господаря [Електронний ресурс] / А. Калиновський. – Режим доступу :

Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

http://www.ukrrudprom.ua/digest/Rosyskiy_bznes_v_Ukran_na_pravah_gospodarya.html. – Назва з екрану.

51. Карасев М. Н. Налоговая политика и правовое регулирование налогообложения в России : монография / Карасев М. Н. – М. : Вершина, 2004. – 224 с.

52. Кирова Е. Налоговая нагрузка: проблемы и пути решения / Е. Кирова, Ю. Фокин // Экономист. – 1998. – №10. – С. 52-59.

53. Клюкович С. В. Налогообложение коммерческих банков в Российской налоговой системе / С. В. Клюкович // TERRA ECONOMICUS. – 2011. – Т.9. – С. 70-72.

54. Клюско Л. А. Оподаткування банківської діяльності в Україні та основні напрями його вдосконалення [Електронний ресурс] / Л. А. Клюско, Я. Г. Підсосонна. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/fkd/2012_1/part1/55.pdf. – Назва з екрану.

55. Ковалева А. М. Специфика налогообложения банков [Электронный ресурс] / А. М. Ковалева, А. В. Татаринцев. – Режим доступа: http://www.economy.bsu.by/library/Современная%20экономическая%20теория%5ССЭК_Татаринцев.pdf. – Название с экрана.

56. Ковач Л. Вплив трансфертного ціноутворення на податковий ризик та достатність капіталу банку /Л. Ковач, Т. Г. Савченко, В. Н. Гланц, Я. В. Самусевич // Управління ризиками банків : монографія у 2-х томах. Т. 2. Управління ринковими ризиками та ризиками системних характеристик / [А. О. Єпіфанов, Т. А. Васильєва, С. М. Козьменко та ін.] / за ред. д-ра екон. наук, проф. А. О. Єпіфанова та д-ра екон. наук, проф. Т. А. Васильєвої. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2012. – С.177-194.

57. Кравчук Г. В. Податковий менеджмент : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Г. В. Кравчук, С. М. Шкарлет ; Міжнародний науково-технічний ун-т, Чернігівський ін-т інформації, бізнесу і права. – Чернігів – РВК "Деснянська правда", 2005. – 331 с

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

58. Крисоватий А. І. Податковий менеджмент : навчальний посібник / А. І. Крисоватий, А. Я. Кізима. – Тернопіль : Карт-бланш, 2004. – 304 с.

59. Кузнєцова Л. В. Проблеми регулювання банківської діяльності в період світової фінансової кризи [Електронний ресурс] / Л. В. Кузнєцова. – Режим доступу : http://www.oschadnybank.com/ua/about/reporting/.– http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/6523/1/37.pdf. – Назва з екрану.

60. Кулаковська О. Досвід оподаткування банків країн-членів ЄС та деякі проблемні питання оподаткування банків в Україні / О. Кулаковська // Вісник НБУ. – 2009. – №9 (163). – С. 22-25.

61. Леушев А. А. Пути интеграции функциональной системы налогового менеджмента в организационную структуру коммерческих банков / А. А. Леушев // Финансы и кредит (рус.) – 2007. – №17. – С. 39-44.

62. Лєонов С. В. Квазіфіскальні операції центрального банку: сутність, види та наслідки застосування / С.В.Лєонов, В. Н. Гланц // Механізм регулювання економіки, 2013. – №1. – С. 159-167.

63. Лєонов С. В. Спеціальне оподаткування банків: зарубіжний досвід та можливості впровадження в Україні / С. В. Лєонов, В. Н. Гланц // БИЗНЕС ИНФОРМ. – 2013. – №2. – С. 228-331.

64. Литвиненко Є. О. Податкове стимулювання інвестиційної діяльності промислових підприємств. / Є. О.Литвиненко // Фінанси України. – 2004. – №11.– С. 33-34.

65. Любунь О. С. Національний банк України : Основні функції, грошово-кредитна політика, регулювання банківської діяльності / О. С. Любунь, В. С. Любунь, І. В. Іванець. – К. : Центр навч. л-ри, 2004. – 351 с.

66. Малыхин В. И. Экономико-математическое моделирование налогообложения / В. И. Малыхин. – М.: Высшая школа, 2006. – 103 с.

67. Маркевич М. Квазіфіскальні операції НБУ [Електронний ресурс] / М. Маркевич. – Режим доступу: http://www.cisp.org.ua/cisp/cisp_uk.nsf/35ebe50181cc490bc225753c00576fc0/60c5a9a1a8afcbd2c225754a0065fdaa?OpenDocument&Start=1&Count=1000&Expand=7. – Назва з екрану.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

68. Маршавина Н. Налогообложение финансовых операций банков [Электронный ресурс] / Н. Маршавина, Н. Алексанян. – Режим доступа : http://www.rea.ru/UserFiles/Izvestija/3(8)/Marshavina-2.pdf. – Название с экрана.

69. Моисеев С. Р. Специальное налогообложение банков / С. Р. Моисеев // Банковское дело. – №9 – 2010. – С. 38-42.

70. Молодико К. Ю. Податкові пільги як засіб впливу на розвиток комерційних банків / К. Ю. Молодико // Наукові записки НаУКМА. Том 116. Юридичні науки – 2011. – С. 90-94.

71. Мочерний С. В. Економічна теорія : навчальний посібник / С. В. Мочерний. – 3-тє вид., допов. і перероб.. – К.: Академія, 2008. – 640 с.

72. Налоговый кодекс Республики Беларусь (особенная часть) [Электронный ресурс] / Национальный правовой интернет-портал Республики Беларусь. – Режим доступа: http://www.pravo.by/main.aspx?guid=3871&p0=Hk0900071&p2={NRPA}. – Название с экрана.

73. Никитин С. М. Налогообложение в развитых странах / С. М. Никитин // Банковское дело (рус.). – 2005. – №12. – С. 56-63.

74. Носков А. С. Корпоративный налоговый менеджмент кредитних организаций / А. С. Носков // Банковские услуги (рус.). – 2007. – №11. – С. 30-35.

75. Оганян К. И. О некоторых проблемах налогообложения банков / К. И. Оганян // Налогообложение, учет и отчетность в коммерческом банке. – 2000. – № 7. – С. 45-49

76. Ольховик В. В. К вопросу определения налоговой загрузки банка и ее влияния на эффективность кредитных операций [Электронный ресурс] / В. В. Ольховик. – Режим доступа : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pprbsu/2010_28/10_28_24.pdf. – Название с экрана.

77. Ольховик В. В. Проблемы налогообложения резервов банков на современном этапе / В. В. Ольховик // Вісник СевНТУ: зб. наук. праць. – 2010. – Вип. 109. – С. 115-119.

Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

78. Онуфрик М. С. Оцінка податкового навантаження на економічну діяльність людини [Електронний ресурс] / М. С. Онуфрик // Ефективна економіка. – 2011. − № 11. – Режим доступу : http://www.economy.nayka.com.ua /index.php?operation=1&iid=968. – Назва з екрану.

79. Орлова В. О. Податкове навантаження комерційних банків як фактор розвитку економіки на сучасному етапі [Електронний ресурс] / О. В. Орлова, Г. О. Шунькіна. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Tiru/2010_30_1/Orlova.pdf. - Назва з екрану.

80. Орлюк О. П. Банківське право : навч. посібник / О. П. Орлюк. – М. : Юрінком Інтер, 2005. – 376 с.

81. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://bank.gov.ua/control/uk/publish/ article?art_id=36807&cat_id=36798. – Назва з екрану.

82. Офіційний сайт Державної податкової служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.sta.gov.ua/control/uk/index. – Назва з екрану.

83. Офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/index. – Назва з екрану.

84. Офіційні дані державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.gov.ua/.– Назва з екрану.

85. Офіційні дані процентних ставок фінансового ринку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44580. – Назва з екрану.

86. Офіційні дані реального сектору економіки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=57896. – Назва з екрану.

87. Паласевич М. Б. Оптимізація податкового стимулювання банківської інвестиційної діяльності / М. Б. Паласевич // Науковий вісник НЛТУ України. – 2006, вип.16.1. – С. 398-403.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

88. Пашкурова Н. П. Оподаткування прибутку комерційних банків: тенденції та проблемні аспекти [Електронний ресурс] / Н. П. Пашкурова // Міжнародна науково-практична інтернет-конференція "Соціум. Наука. Культура" – Режим доступу: http://intkonf.org/pashkurovanpopodatkuvannya-pributku-komertsiynih-bankiv-tendentsiyi-ta-problemni-aspekti/.– Назва з екрану.

89. Педченко Н. С. Напрями податкової політики України відповідно до євроінтеграційних процесів [Електронний ресурс] / Н. С. Педченко, Л. А. Лугівська. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/21_DSN_2012/Economics/3_114838.doc.htm. – Назва з екрану.

90. Педченко Н. С. Порівняльний аналіз податкових систем як засіб їх удосконалення / Н. С. Педченко // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. – Дніпропетровськ : ДНУ. – 2007. – Вип. 232. – Т. 4. – С. 1062-1068.

91. Перехрест Л. М. Методичні підходи до виявлення загроз фінансовій стабільності банків / Л. М. Перехрест // Науковий вісник Національного університету ДПС України. – 2012. – № 3(58). – С. 69-75.

92. Писцов В. Налогообложение банков / В. Писцов // Налоговый вестник – 2002. – № 4. – С. 81-84.

93. Податкове навантаження в Україні та світі [Електронний ресурс] / Офіційний сайт ТОВ «Перша рейтингова система. – Режим доступу : http://www.rate1.com.ua/ua/ekonomika/finansi/1244/.– Назва з екрану.

94. Податковий кодекс України за станом на 02 грудня 2010 № 2755-VI [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua. – Назва з екрану.

95. Попова Л. В. Налоговые системы зарубежных стран: учебно-методическое пособие / Л. В. Попова, И. А. Дрожжина, Б. Г. Маслов. – М.: Дело и Сервис, 2008. -368 с.

96. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] : закон України в редакції Закону №2121-III від 16.10.2012. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14/page5. - Назва з екрану.

Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

97. Про внесення змін до деяких законів України з метою подолання негативних наслідків фінансової кризи: закон України від 23 червня 2009 р. №1533-IV [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1533-vi. – Назва з екрану.

98. Про Державний бюджет України на 2009 рік : закон України від 26 грудня 2008 р. № 835-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon1.rada.gov.ua. – Назва з екрану.

99. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні : Постанова НБУ від 28.08.2001 N 368 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01. – Назва з екрану.

100. Про Національний банк України [Електронний ресурс] : закон України від 20.05.1999 № 679-XIV [зі змін. та доп.]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/679-14. – Назва з екрану.

101. Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України [Електронний ресурс] : закон України від 14 квітня 2012 р. № 639-17. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/639-17. – Назва з екрану.

102. Рабушенко А. Вплив оподаткування на результати діяльності банків України [Електронний ресурс] / А. Рабушенко, Н. Євченко. – Режим доступу : http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/8294/1/Rabushenko.pdf. – Назва з екрану.

103. Рассказов Е. А. Налогообложение банков в России / Е. А. Рассказов. – М. : Финансы и статистика. – 1993. – 64 с.

104. Реверчук Н. Й. Зарубіжний досвід податкового регулювання банківської діяльності та його застосування в Україні / Н. Й. Реверчук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008, вип.18.5. – С. 221-225.

105. Річні звіти Національного банку України за 2005-2011 рр. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/doccatalog/list?currDir=36453. – Назва з екрану.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

106. Румянцева Е. В. Соотношение понятий «государственное регулирование банковской деятельности» и «банковское регулирование» [Электронный ресурс] / Е. В. Румянцева. – Режим доступа: http://www.journal-nio.com/index.php?option=com_content&view=article&id=1925&Itemid=111. – Название с экрана.

107. Савченко К. В. Стабілізаційний фонд: узагальнення світового досвіду / К. В. Савченко // Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії. – 2011. – Випуск № 2 (21). – С. 221-230.

108. Сало І. В. Оподаткування банків : навчальний посібник / І. В. Сало, І. І. Д'яконова, Н. Г.Євченко – Суми: Університетська книга. – 2010. – 208 с.

109. Сербина О. Г. Вплив оподаткування на дохідність і напрями розвитку банківської діяльності / О.Г.Сербина // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – вип. 20.4. – С. 262-268.

110. Сербина О. Г. Організація податкового контролю за банківською діяльністю та його ефективність / О.Г.Сербина // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – вип. 18.5. – С. 197-204.

111. Сербина О. Г. Суть та структура податкового механізму регулювання банківської діяльності / О.Г.Сербина // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18.3. – С. 251-257.

112. Сіроткіна О. О. Оподаткувавання процентного доходу банківського сектору / О.О. Сіроткіна // зб. наук. праць за матеріалами міжнар. наук.-практ конф., «Реформування податкової системи України відповідно до європейських стандартів» – С. 396-399.

113. Сколотяний Ю. Оподаткування банків: діалог без консенсусу / Ю. Сколотяний // «Дзеркало тижня». – 2005. – №38. – С. 9-11.

114. Сороко С. І. Алгоритм оцінки податкового навантаження на суб'єкти господарювання / С. І. Сороко, В. О. Білостоцька, В. І. Островецький // Наукові праці Науково-дослідницького інституту при міністерстві фінансів України. – К. – 2002. – № 2. – С. 79-87.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

115. Стельмащук А. М. Державне регулювання економіки : навчальний посібник / А. М. Стельмащук; Мін-во освіти і науки України, Тернопільська академія н/г. – Тернопіль: Астон, 2001. – 362 с.

116. Тарасова О. В. Державний механізм регулювання банківської діяльності в період кризи / О. В. Тарасова // Інноваційна економіка. – 2012. – №8. – С. 251-255.

117. Тимонина Е. В. Тенденции развития спеціального налогообложения банковской деятельности [Электронный ресурс] / Е. В. Тимонина. – Режим доступа : http://sisupr.mrsu.ru/2011-1/PDF/Timonina.pdf. – Название с экрана.

118. Тобин Д. Глобальная экономика – кто у руля? / Д. Тобин // Проблемы теории и практики управления. – 1999. – № 1. – С. 10.

119. Топ-20 платників податків України очолив Нафтогаз [Електронний ресурс] / Режим доступу : http://news.tochka.net/ua/128440-top-20-nalogoplatelshchikov-ukrainy-vozglavil-naftogaz/.– Назва з екрану.

120. Третьяков В. Некоторые вопросы налогообложения банков / В. Третьяков // Деньги и кредит. – 1999. – № 1. – С. 19-25.

121. Тыртышный С. А. Зарубежный опыт налогообложения коммерческих банков / С. А. Тыртышный // Финансы. – 1996. – № 7. – С. 23-29.

122. Филин С. А. Финансовый риск и его составляющие для обеспечения процесса оценки и эффективного управления финансовыми рисками при принятии финансовых решений / С. А. Филин // Финансы и кредит. – 2002. – №3. – С. 21-31.

123. Фінансова звітність ПАТ «VAB Банк» [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – Режим доступу : http://www.vab.ua/rus/investor_relations/data/2012/.– Назва з екрану.

124. Фінансова звітність ПАТ «Альфабанк» [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – Режим доступу : http://alfabank.com.ua/reports/annual_report. – Назва з екрану.

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

125. Фінансова звітність ПАТ «Брокбізнесбанк» [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – Режим доступу : http://www.bankbb.com.ua/ukr/bank_info/Finacial_Report.html.– Назва з екрану.

126. Фінансова звітність ПАТ «ВТБ Банк» [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – Режим доступу : http://www.vtb.com.ua/about/information/fin_report/.– Назва з екрану.

127. Фінансова звітність ПАТ «Надра Банк» [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – Режим доступу : http://www.nadra.com.ua/site/page.php?lang=RU&id_part=107. – Назва з екрану.

128. Фінансова звітність ПАТ «Ощадбанк» [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – Режим доступу : http://www.oschadnybank.com/ua/about/reporting/.– Назва з екрану.

129. Фінансова звітність ПАТ «ПриватБанк» [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – Режим доступу : http://privatbank.ua/about/finansovaja-otchetnost/.– Назва з екрану.

130. Фінансова звітність ПАТ «Промінвестбанк» [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – Режим доступу : http://www.pib.com.ua/about/report/.– Назва з екрану.

131. Фінансова звітність ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – Режим доступу : http://www.aval.ua/ru/about/bank_reports/.– Назва з екрану.

132. Фінансова звітність ПАТ «Сбербанк Росії» [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – Режим доступу : http://sberbank.ua/dlja-investorov/finansovye-pokazateli-i-otchetnost/soglasno-natsionalnykh-standartov-otchetnosti/.– Назва з екрану.

133. Фінансова звітність ПАТ «Укрексімбанк» [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – Режим доступу : http://www.eximb.com/ukr/about/report/2012/.– Назва з екрану.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

134. Фінансова звітність ПАТ «Укрсиббанк» [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – Режим доступу : http://www.ukrsibbank.com/uk/pid7128/financial-reports.html. – Назва з екрану.

135. Фрадинський О. А. Поняття податкового навантаження та підходи до його визначення [Електронний ресурс] / О. А. Фрадинський. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vchnu/Ekon/2010_1_1/079-082.pdf. – Назва з екрану.

136. Хандруев А. Введение специального банковского налога - Европейский опыт [Электронный ресурс] / А. Хандруев. – Режим доступа : http://www.bfi.ru/site/rus/develop/November2010.pdf. – Название с экрана.

137. Хандруев А. Спецналог для банков: быть или не быть [Электронный ресурс] / А. Хандруев, А. Чумаченко. – Режим доступа : http://www.sbrf.ru/common/img/uploaded/sbjr/10-09/068-073.pdf. – Название с экрана.

138. Ходаківська В. П. Ринок фінансових послуг: теорія і практика : навчальний посібник / В. П. Ходаківська, В. В. Бєляєв. – К.: ЦУЛ, 2002. – 616 с.

139. Ходеева В. В. Налоговое регулирование банковских финансовых институтов / В. В. Ходеева // Бизнес Информ. – 2009. – №10. – С. 108-110.

140. Хотина С. К. Налогообложение коммерческих банков Республики Беларусь: вопросы реформирования / С. К. Хотина // ЭКОНОМИКА И УПРАВЛЕНИЕ : Ежеквартальный научный и производственно-практический журнал Минского института управления. – 2008. – № 4. – С. 106-111.

141. Цалык С. Каспийские нефтяные доходы: кто окажется в выигрыше? [Электронный ресурс] / С. Цалык. – Open Socienty Institute «Central Eurasia Project». – 2003. – 293 с. – Режим доступа : www.revenuewatch.org/files/Caspian-Oil-Windfalls-051203_rus.pdf. – Название с экрана.

142. Центральний банк та грошово-кредитна політика : підручник / [А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна, М. І. Савлук та ін]; за ред. д-ра екон. наук, А. М. Мороза і канд. екон. наук М. Ф. Пуховкіної. – К.: КНЕУ, 2005. – 556 с.

Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

143. Цимбалюк І. О. Податкове навантаження як критерій ефективності ведення податкової політики [Електронний ресурс] / І. В. Цимбалюк, Н. В. Вишневська. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/evu/2012_19_1/Tsymbaly.pdf. – Назва з екрану.

144. Черникова Е. В. Административное регулирование банковской деятельности в кризисных ситуациях [Электронный ресурс] / Е. В. Черникова. – Режим доступа: http://www.nauka-pravo.com/sp2009-6-2009/administrativnoe-regulirovanie-bankovskoi-dejatelnosti-v-krizisnyh-situacijah.html. – Название с экрана.

145. Чибриков Г. Г. Содержание и арифметика финансового кризиса / Г. Г. Чибриков // Банковское дело. – 2008. – №12. – С. 23-28.

146. Чистов С. М. Державне регулювання економіки : навчально-методичний посібник / С. М. Чистов; Мін-во освіти і науки України, КНЕУ. – К.: КНЕУ, 2002. – 208 с.

147. Швайка Л. А. Державне регулювання економіки : навчальний посібник / Л.А. Швайка. – К. : Знання, 2008. – 462 с.

148. Amando M. T. Jr. The tax-exempt status of the central bank in the Philippines [Electronic resource] / M. T. Amando Jr. – Mode of Access: http://www.bis.org/ publ/bppdf/bispap20s.pdf. – Title from the screen.

149. Annual reports of Bank of France for 2005-2011 [Electronic resource] / Official website. – Mode of Access: http://www.banque-france.fr/en/publications/annual-report-banque-de-france.html. – Title from the screen.

150. Annual reports of Bank of Italy for 2005-2011 [Electronic resource] / Official website. – Mode of Access: http://www.bancaditalia.it/pubblicazioni /relann. – Title from the screen.

151. Annual reports of Bank of Slovenia for 2005-2011 [Electronic resource] / Official website. – Mode of Access: http://www.bsi.si/iskalniki/letna_porocila_en.asp?MapaId=711. – Title from the screen.

"Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

152. Annual reports of Central Bank of Bosnia and Herzegovina for 2005-2011 [Electronic resource] / Official website. – Mode of Access: http://www.cbbh.ba/index.php?id=36&lang=en. – Title from the screen.

153. Annual reports of Central Bank of the Philippines (Bangko Sentral ng Pilipinas) for 2005-2011 [Electronic resource] / Official website. – Mode of Access: http://www.bsp.gov.ph/publications/regular_annual.asp. – 10.02.2013. – Title from the screen.

154. Annual reports of Croatian National Bank for 2005-2011 [Electronic resource] / Official website. – Mode of Access: http://www.hnb.hr/publikac/epublikac.htm. – Title from the screen.

155. Annual reports of Czech National Bank for 2005-2011 [Electronic resource] / Official website. – Mode of Access: http://www.cnb.cz/en/about_cnb/performance/annual_reports/index.html. – Title from the screen.

156. Annual reports of Deutsche Bundesbank for 2005-2011 [Electronic resource] / Official website. – Mode of Access: http://www.bundesbank.de/Navigation/EN/Publications/Annual_reports/annual_reports.html. – Title from the screen.

157. Annual reports of National Bank of Belgium for 2005-2011 [Electronic resource] / Official website. – Mode of Access: http://www.nbb.be/pub/06_00_00_00_00/06_02_00_00_00/06_02_01_00_00.htm?l=en. – Title from the screen.

158. Annual reports of National Bank of Poland for 2005-2011 [Electronic resource] / Official website. – Mode of Access: http://www.nbp.pl/homen.aspx?f=/en/publikacje/r_roczny/r_roczny.html. – Title from the screen.

159. Annual reports of National Bank of the Republic of Macedonia for 2005-2011 [Electronic resource] / Official website. – Mode of Access: http://www.nbrm.mk/?ItemID=6421C6EE3906F448B7E7A8E978BA933A. – Title from the screen.

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

160. Auerbach A. The significance of federal taxes as automatic stabilisers / A. Auerbach, D. Feenberg // Journal of Economic Perspectives. – 2000. – Vol. 14. – No 3. – P. 42.

161. Baker D. Ken Rogoff Misses the Boat on Financial Speculation Taxes [Electronic resource] / D. Baker. – Mode of Access: http://www.cepr.net/index.php/blogs/cepr-blog/ken-rogoff-misses-the-boat-on-financial-speculation-taxes. – Title from the screen.

162. Baker D. Responses to Criticisms of Taxes on Financial Speculation [Electronic resource] / D. Baker // Center for Economic and Policy Reasearch – Mode of Access: http://www.cepr.net/documents/publications/ftt-criticisms-2010-01.pdf. – Title from the screen.

163. Baker D. The Potential Revenue from Financial Transaction Taxes [Electronic resource] / D. Baker, R. Pollin, T. McArthur, M. Sherman // Center for Economic and Policy Research and Political Economic Research Institute – Mode of Access: http://www.peri.umass.edu/fileadmin/pdf/working_papers/working_papers_201-250/WP212.pdf. – Title from the screen.

164. Bank Levy [Electronic resource] / HM Revenue & Customs. Tax Information and Impact Notes. – Mode of Access: http://www.hmrc.gov.uk/budget2011/tiin6123.htm. – Title from the screen.

165. Bank Levy: a consultation [Electronic resource] / HM Treasury. – Mode of Access: http://www.hm-treasury.gov.uk/consult_bank_levy.htm. – Title from the screen.

166. Beitler D. Raising Revenue: a Review of Financial Transaction Taxes throughout the World [Electronic resource] / D. Beitler. – Mode of Access: http://www.stampoutpoverty.org/?lid=11289. – Title from the screen.

167. Benchmarking Financial Systems Around the World [Electronic resource] / World Bank Policy Research Working Paper 6175, World Bank, Washington, D. C. – 2012. – 203 p. – Mode of Access: http://data.worldbank.org/data-catalog/global-financial-development. – Title from the screen.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

168. Bermuda: Assessment of the Supervision and Regulation of the Financial Sector. [Electronic resource] / Review of Financial Sector Regulation and Supervision. – IMF Country Report No. 05/98. – 56 p. – Mode of Access: http://www.imf.org/External/Pubs/FT/SCR/2005/cr0598.PDF. – Title from the screen.

169. Brennan G. The Power to Tax: Analytical Foundations of a Fiscal Constitution / G. Brennan, J. Buchanan // New York : Cambridge University Press. – 1980. – 15 p.

170. BSP Doing its Share in Servicing the CB-BOI Debt [Electronic resource] / Bangko Sentral ng Pilipinas. – Mode of Access : http://www.bsp.gov.ph/publications/media.asp ?id=1681&yr =2007. – Title from the screen.

171. Chatterjee S. From Cycles to Shocks: Progress in Business Cycle Theory / S. Chatterjee // Federal Reserve Bank of Philadelfia Business Review. – 2000. – March-April. – P. 2.

172. Corporate tax rates table [Electronic resource] / KPMG International Cooperative. – Mode of Access: http://www.kpmg.com/global/en/ services/tax/tax-tools-and-resources/pages/corporate-tax-rates-table.aspx. – Title from the screen.

173. Dec P. Bank Tax in the European Union [Electronic resource] / P. Dec, P. Masiukiewicz. – Mode of Access : http://www.ann.ugal.ro/eco/Doc2011_2/DecMasiukiewicz.pdf. – Title from the screen.

174. Economy Profile: Ukraine [Electronic resource] / Doing Business 2012. – Mode of Access: http://www.doingbusiness.org/~/media/fpdkm/doing%20business/documents/profiles/country/ukr.pdf. – Title from the screen.

175. Espinoza-Wega Marko A. On Business Cycles and Countercyclical Policies / A. Espinoza-Wega Marko, J.-T. Guo // Federal Reserve Bank of Atlanta Economic Review. – 2001. – Fourth Quarter. – P. 11.

176. Financial Sector Taxation [Electronic resource] / The IMF's Report to the G-20 and Background Material. – Mode of Access:

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

http://www.imf.org/external/np/seminars/eng/2010/paris/pdf/090110.pdf. – Title from the screen.

177. Guide to Transparency in Public Finance. Looking Beyond the Core Budget [Electronic resource] / International Budget Partnership. – Mode of Access: http://internationalbudget.org/wp-content/uploads/Looking-Beyond-the-Budget.pdf. – Title from the screen.

178. Habbard P. The Parameters of a Financial Transaction Tax and the OECD Global Public Good Resource GAP, 2010-2020 [Electronic resource] / P. Habbard. – Trade Union Advisory Committee (TUAC). – Mode of Access: http://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/1002t_gf_ftt.pdf. – Title from the screen.

179. Hainsworth R. The taxation of Russian banks / R. Hainsworth, W. Tompson // Working Papers of the Research Centre for East European Studies, Bremen. – October 2001. – No. 30 . – 27 p.

180. Hau H. The Role of Transaction Costs for Financial Volatility: Evidence from the Paris Bourse / H. Hau // Journal of the European Economic Association. – 2006. – No. 4(4). – P. 862-890.

181. Hawkins J. Central bank balance sheets and fiscal operations [Electronic resource] / J. Hawkins. – Mode of Access: http://home.student.bi.no/~s0514465/Central%20Bank%20Balance%20Sheet%20and%20Fiscal%20Operations.pdf. – Title from the screen.

182. How Should a Central Bank Be Treated for Tax Purposes? [Electronic resource] / International Monetary Fund. – Mode of Access : http://www.imf.org/external/np/leg/ tlaw/2007/eng/cbtt.pdf. – Title from the screen.

183. Jetin B. Financing development with global taxes : Fiscal revenues of a currency transaction tax [Electronic resource] / B. Jetin. – Mode of Access : http://gesd.free.fr/jetin39.pdf. – Title from the screen.

184. Leonov S. V. Prospects of counter-cyclical regulation of ukrainian banking system / S. V. Leonov, V. N. Glants // Nauka i Studia. Ekonomiczne nauki. – 2012. – №18(63). – P. 24-29.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

185. Mackenzie G. A.Quasi-Fiscal Operations of Public Financial Institutions / G. A.Mackenzie, P. Stella. – International Monetary Fund, 1996. – 38 p.

186. Manual on Fiscal Transparency [Electronic resource] / International Monetary Fund – Mode of Access: http://www.imf.org/external/np/fad/ trans/manual/toc.htm. – Title from the screen.

187. Moreno R. Fiscal issues and central banking in emerging economies: an overview [Electronic resource] / R. Moreno. – Mode of Access: http://www.bis.org/publ/bppdf/ bispap20a.pdf. – Title from the screen.

188. Nissanke M. Revenue Potential of The Tobin Tax for Development Finance: a Critical Appraisal World [Electronic resource] / M. Nissanke. – School of Oriental and African Studies University of London. – Mode of Access: http://www.stampoutpoverty.org/download.php?id=339. – Title from the screen.

189. Paying Taxes 2013. The Global picture [Electronic resource] / Official site of PwC. – Mode of Access : http://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes/assets/pwc-paying-taxes-2013-full-report.pdf. – Title from the screen.

190. Public finances in EMU. European Economy [Electronic resource]. – Offece for Official Publications of the European Communities. – 2009. – № 5. – 308 p. – Mode of Access : http://www.ec.europa.eu/economy_finance/ publi-?ations/publication15390_en.pdf – Title from the screen.

191. Recent sovereign wealth fund market size by quarter [Electronic resource] / SWF Institute. – Mode of Access : http://www.swfinstitute.org/fund-rankings/. – Title from the screen.

192. Ricotti G. La pressione fiscale gravante sul sistema bancario: questioni metodologiche ed evidenze empiriche / G. Ricotti, V. Pinelli. – Questioni di Economia e Finanza. – Diecembre 2010. – №80.

193. Schulmeister S. A General Financial Transaction Tax : A Short Cut of the Pros, the Cons and a Proposal [Electronic resource] / S. Schulmeister // WIFO Working Papers, No. 344, – October 2009. – Mode of Access : http://www.wifo.ac.at/wwa/servlet/wwa.upload.DownloadServlet/bdoc/WP_2009_344.PDF. – Title from the screen.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

194. Schulmeister S. A General Financial Transaction Tax. Motives, Revenues, Feasibility and Effects [Electronic resource] / S. Schulmeister, M. Schratzenstaller, O. Picek. – Mode of Access : http://www.wifo.ac.at/wwa/jsp/index.jsp?typeid=8&display_mode=2&fid=23923&id=31819. – Title from the screen.

195. Structures of the taxation systems in the European Union // Luxembourg : Office for Official Publications of The European Commission 2005. – P. 274–275.

196. Tax Contribution of The Financial Sector [Electronic resource] / European Comission. Taxation and Customs Union. – Mode of Access : http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/other_taxes/financial_sector/fact_sheet/tax-contribution-fin-sector.pdf. – Title from the screen.

197. Taxing Banks [Electronic resource] / A report submitted to the International Monetary Fund. – Mode of Access: http://www.taxresearch.org.uk/Documents/IMFTaxingBanks.pdf. – Title from the screen.

198. The Financial Crisis. Reform and Exit Strategies [Electronic resource] / OECD. – Mode of Access : http://www.oecd.org/regreform/sectors /43091457.pdf. – Title from the screen.

199. Tobin J. A Proposal for International Monetary Reform / J.Tobin // Eastern Economic Journal (Eastern Economic Association). – 1978. – No. 3-4. – P.153-159.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

Додаток А

Операції Національного банку України з облігаціями внутрішньої державної позики на вторинному ринку за період 2010-2011 рр., здійснені через механізм двостороннього котирування

Таблиця А.1 – Операції Національного банку України з облігаціями внутрішньої державної позики на вторинному ринку у 2010 році, здійснені через механізм двостороннього котирування [83]

Дата	Вид ОВДП за терміном обігу	Вид операції	Кількість угод, шт.	Кількість ОВДП, шт.	Дохідність, %
1	2	3	4	5	6
05.01.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	1	57000	9,49
06.01.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	1	2000	9,49
11.01.2010	Довгострокові	Викуп НБУ	1	1700	9,49
12.01.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	1	500	9,49
13.01.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	1	1 400	9,49
14.01.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	2	78700	9,49
15.01.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	1	45000	9,49
	Довгострокові	Викуп НБУ	1	5000	9,49
18.01.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	1	700	9,49
19.01.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	2	107000	9,49
	Довгострокові	Викуп НБУ	1	700	9,49
20.01.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	1	55000	9,49
21.01.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	2	137000	9,49
22.01.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	1	1300	9,49
25.01.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	1	1000	9,50
	Довгострокові	Викуп НБУ	1	120000	9,50
26.01.2010	Довгострокові	Викуп НБУ	1	4500	9,50
27.01.2010	Довгострокові	Викуп НБУ	2	82000	9,50
28.01.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	1	1000	9,50
	Довгострокові	Викуп НБУ	2	3500	9,50
29.01.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	1	22000	9,50
	Довгострокові	Викуп НБУ	1	1000	9,50
01.02.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	3	114500	9,50
02.02.2010	Довгострокові	Викуп НБУ	2	31000	9,50
03.02.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	1	5000	9,50
	Довгострокові	Викуп НБУ	3	156000	9,50
04.02.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	1	54000	9,50
	Довгострокові	Викуп НБУ	1	2500	9,50
05.02.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	1	80000	9,50
	Довгострокові	Викуп НБУ	1	1200	9,50
08.02.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	2	70500	9,50
09.02.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	1	1000	9,50
	Довгострокові	Викуп НБУ	1	150000	9,50
10.02.2010	Довгострокові	Викуп НБУ	1	1000	9,50
11.02.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	2	154000	9,50
	Довгострокові	Викуп НБУ	1	3000	9,50
12.02.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	2	31000	9,50
15.02.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	1	1600	9,50
	Довгострокові	Викуп НБУ	1	20000	9,50

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"

Продовження табл. А.1

1	2	3	4	5	6
16.02.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	1	3000	9,50
17.02.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	2	55000	9,50
	Довгострокові	Викуп НБУ	2	11100	9,50
18.02.2010	Довгострокові	Викуп НБУ	1	54000	9,50
19.02.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	3	105800	9,50
22.02.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	1	300	9,50
23.02.2010	Довгострокові	Викуп НБУ	1	100000	9,50
24.02.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	2	6100	9,50
	Довгострокові	Викуп НБУ	2	95200	9,50
25.02.2010	Довгострокові	Викуп НБУ	2	63300	9,50
26.02.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	2	30300	9,50
	Довгострокові	Викуп НБУ	1	20000	9,50
01.03.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	3	75500	9,50
02.03.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	1	1700	9,50
03.03.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	1	500	9,50
04.03.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	2	54000	9,50
	Довгострокові	Викуп НБУ	1	1700	9,50
05.03.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	3	93367	9,50
	Довгострокові	Викуп НБУ	2	102700	9,50
09.03.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	2	100500	9,50
10.03.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	2	27000	9,50
11.03.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	1	3000	9,50
12.03.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	1	52000	9,50
	Довгострокові	Викуп НБУ	1	2700	9,50
15.03.2010	Довгострокові	Викуп НБУ	1	21000	9,50
16.03.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	2	121000	9,50
	Довгострокові	Викуп НБУ	1	40000	9,50
17.03.2010	Довгострокові	Викуп НБУ	1	1000	9,50
18.03.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	2	200000	9,50
19.03.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	2	73000	9,50
	Довгострокові	Викуп НБУ	2	35000	9,50
22.03.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	2	180000	9,50
23.03.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	1	2200	9,50
	Довгострокові	Викуп НБУ	1	64000	9,50
24.03.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	1	150000	9,50
	Довгострокові	Викуп НБУ	1	1500	9,50
25.03.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	3	165979	9,50
26.03.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	1	51000	9,50
	Довгострокові	Викуп НБУ	1	52000	9,50
29.03.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	1	120000	9,50
	Довгострокові	Викуп НБУ	1	1000	9,50
30.03.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	2	130800	9,50
	Довгострокові	Викуп НБУ	2	55000	9,50
31.03.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	1	200000	9,50
	Довгострокові	Викуп НБУ	2	652500	9,50
01.04.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	1	200000	9,50
02.04.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	3	200000	9,50
	Довгострокові	Викуп НБУ	1	70000	9,50
06.04.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	2	200000	9,50
	Довгострокові	Викуп НБУ	1	33000	9,50
07.04.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	1	200000	9,50
08.04.2010	Довгострокові	Викуп НБУ	3	251000	9,50

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"

Продовження табл. А.1

1	2	3	4	5	6
09.04.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	1	200000	9,50
12.04.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	1	200000	9,50
13.04.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	4	200000	9,50
14.04.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	2	250000	9,50
15.04.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	3	200000	9,50
16.04.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	3	200000	9,50
	Довгострокові	Викуп НБУ	1	5000	9,50
19.04.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	1	200000	9,50
20.04.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	4	200000	9,50
	Довгострокові	Викуп НБУ	1	79500	9,50
21.04.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	2	200000	9,50
22.04.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	1	200000	9,50
23.04.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	4	196154	9,50
27.04.2010	Довгострокові	Викуп НБУ	1	100	9,50
28.04.2010	Довгострокові	Викуп НБУ	1	4500	9,50
29.04.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	1	4600	9,50
	Довгострокові	Викуп НБУ	1	2500	9,50
30.04.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	2	22500	9,50
05.05.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	1	200000	9,50
06.05.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	1	200000	9,50
07.05.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	1	200000	9,50
	Довгострокові	Викуп НБУ	1	424000	9,50
11.05.2010	Довгострокові	Викуп НБУ	1	400000	9,50
12.05.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	1	200000	9,50
13.05.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	1	200000	9,50
22.09.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	1	100000	9,50
23.09.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	1	100000	9,50
24.09.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	4	400000	9,50
02.12.2010	Довгострокові	Викуп НБУ	1	500000	9,49
06.12.2010	Довгострокові	Викуп НБУ	1	175000	9,49
08.12.2010	Довгострокові	Викуп НБУ	3	220000	9,49
09.12.2010	Довгострокові	Викуп НБУ	1	50000	9,49
17.12.2010	Довгострокові	Викуп НБУ	1	200000	9,49
22.12.2010	Довгострокові	Викуп НБУ	1	30000	9,49
23.12.2010	Довгострокові	Викуп НБУ	1	100000	9,49
27.12.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	1	50000	9,49
	Довгострокові	Викуп НБУ	3	133500	9,49
28.12.2010	Довгострокові	Викуп НБУ	2	230000	9,49
29.12.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	1	50000	9,49
	Довгострокові	Викуп НБУ	1	30000	9,49
30.12.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	1	50000	9,49
31.12.2010	Довгострокові	Продаж НБУ	2	900000	9,49

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"

Таблиця А.2 – Операції Національного банку України з облігаціями внутрішньої державної позики на вторинному ринку у 2011 році, здійснені через механізм двостороннього котирування [83]

Дата	Вид ОВДП за терміном обігу	Вид операції	Кількість угод, шт.	Кількість ОВДП, шт.	Дохідність, %
1	2	3	4	5	6
05.01.2011	Довгострокові	Викуп НБУ	1	500000	9,49
27.05.2011	Довгострокові	Викуп НБУ	1	1500	9,49
06.06.2011	Середньострокові	Викуп НБУ	1	50000	9,49
	Довгострокові	Викуп НБУ	1	645000	9,49
10.08.2011	Довгострокові	Викуп НБУ	1	500000	9,50
11.08.2011	Довгострокові	Викуп НБУ	1	107346	9,50
25.08.2011	Довгострокові	Викуп НБУ	1	30000	9,50
26.08.2011	Довгострокові	Викуп НБУ	2	805000	9,50
29.08.2011	Середньострокові	Викуп НБУ	1	50000	9,49
30.08.2011	Довгострокові	Викуп НБУ	1	20000	9,50
07.09.2011	Середньострокові	Викуп НБУ	1	20000	9,49
08.09.2011	Середньострокові	Викуп НБУ	1	75000	9,49
	Довгострокові	Викуп НБУ	3	125154	9,50
12.09.2011	Середньострокові	Викуп НБУ	2	1200000	9,50
	Довгострокові	Викуп НБУ	2	70958	9,50
13.09.2011	Довгострокові	Викуп НБУ	1	20000	9,50
20.09.2011	Середньострокові	Викуп НБУ	1	8000	9,50
22.09.2011	Середньострокові	Викуп НБУ	1	26000	9,50
10.10.2011	Середньострокові	Викуп НБУ	2	450000	9,50
21.10.2011	Середньострокові	Викуп НБУ	1	10000	9,50
30.12.2011	Середньострокові	Продаж НБУ	1	440000	9,49

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Додаток Б

Показники ВВП та ВВП на душу населення країн, що розвиваються, та країн з граничним рівнем розвитку

Таблиця Б.1 – ВВП країн, що розвиваються та країн з граничним рівнем розвитку у 1960-1978 рр., млрд. дол. США

Країна	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978
Боснія і Герцеговина	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Болгарія	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Хорватія	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Чехія	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Єгипет	4,14	4,33	4,00	4,16	4,78	5,11	5,34	5,58	6,11	6,86	7,68	8,27	8,76	9,62	9,02	11,44	13,36	14,64	14,85
Естонія	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Угорщина	-	-	-	-	-	-	-	-	4,68	5,21	5,54	6,03	7,07	8,76	9,60	10,95	12,69	14,17	16,57
Казахстан	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Латвія	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Литва	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Марокко	2,04	2,03	2,38	2,66	2,80	2,95	2,88	3,05	3,27	3,65	3,96	4,36	5,07	6,24	7,68	8,98	9,58	11,05	13,24
Польща	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Румунія	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Сербія	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Словенія	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ПАР	7,34	7,72	8,25	9,15	10,04	10,97	11,95	13,33	14,42	16,23	17,85	19,76	20,64	28,44	35,73	36,95	35,48	39,40	45,33
Туреччина	14,00	8,02	8,92	10,35	11,17	11,95	14,12	15,66	17,50	19,47	17,09	16,26	20,43	25,72	35,60	44,63	51,28	58,68	65,15
Україна	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Таблиця Б.2 – ВВП країн, що розвиваються та країн з граничним рівнем розвитку у 1979-1995 рр., млрд. дол. США

Країна	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
Боснія і Герцеговина	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1,26	1,87
Болгарія		20,04	20,06	19,80	16,96	17,41	17,56	20,26	28,43	23,00	21,75	20,73	10,94	10,37	10,83	9,70	13,07
Хорватія	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	24,78	18,16	10,28	10,90	14,58	22,05
Чехія	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	38,73	28,40	33,10	38,87	45,63	57,79
Єгипет	18,15	22,91	23,41	25,59	28,14	30,64	34,69	35,88	40,51	35,04	39,65	43,13	36,97	41,86	46,58	51,90	60,16
Естонія	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3,78
Угорщина	19,14	22,16	22,73	23,15	21,01	20,37	20,62	23,76	26,11	28,57	29,17	33,06	34,11	38,01	39,38	42,36	45,56
Казахстан	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	26,93	24,88	24,91	23,41	21,25	20,37
Латвія	-	-	-	-	-	-	-	-	5,72	6,83	7,69	7,45	6,76	4,85	4,47	5,06	5,24
Литва	-	-	-	-	-	-	-	-	0,00	0,00	0,00	10,51	10,29	8,56	7,42	6,96	7,90
Марокко	15,91	18,82	15,28	15,42	13,94	12,75	12,87	16,99	18,75	22,20	22,85	25,82	27,84	28,45	26,80	30,35	32,99

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Продовження таблиці Б.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
Польща	-	-	-	-	-	-	71,00	73,89	63,88	68,82	82,21	64,55	83,65	92,30	93,96	108,41	139,06
Румунія	-	-	-	-	-	-	-	-	38,07	40,42	41,45	38,30	28,85	25,09	26,36	30,07	35,48
Сербія	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Словенія	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	17,38	12,67	12,52	12,67	14,39	20,94
ПАР	55,94	80,71	86,83	80,09	86,01	85,17	67,07	79,50	104,02	114,63	124,91	112,01	120,23	130,51	130,41	135,78	151,11
Туреччина	89,39	68,79	71,04	64,55	61,68	59,99	67,23	75,73	87,17	90,85	107,14	150,68	151,04	159,10	180,42	130,69	169,49
Україна	-	-	-	-	-	-	-	-	64,09	74,70	82,71	81,46	77,46	73,94	65,65	52,55	48,21

Таблиця Б.3 – ВВП країн, що розвиваються та країн з граничним рівнем розвитку у 1996-2010 рр., млрд. дол. США

Країна	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Боснія і Герцеговина	2,79	3,67	4,12	4,69	5,51	5,75	6,65	8,33	10,02	10,95	12,40	15,28	18,54	17,08	16,65
Болгарія	8,89	10,05	13,06	13,23	12,90	13,87	15,98	20,67	25,28	28,90	33,21	42,11	51,82	48,57	47,73
Хорватія	23,34	23,50	25,11	23,08	21,52	23,05	26,52	34,14	41,00	44,82	49,86	59,34	69,91	63,44	60,85
Чехія	64,89	59,46	63,86	62,17	58,81	64,38	78,43	95,29	113,98	130,05	148,35	180,51	225,45	196,18	197,66
Єгипет	67,63	78,44	84,83	90,71	99,84	97,63	87,85	82,92	78,85	89,69	107,48	130,48	162,82	188,98	218,89
Естонія	4,73	5,05	5,59	5,71	5,68	6,24	7,32	9,84	12,03	13,91	16,80	21,99	23,88	19,23	18,82
Угорщина	45,93	46,53	47,95	48,26	46,39	52,72	66,39	83,54	101,93	110,32	112,53	136,10	154,23	126,63	128,63
Казахстан	21,04	22,17	22,14	16,87	18,29	22,15	24,64	30,83	43,15	57,12	81,00	104,85	133,44	115,31	148,05
Латвія	5,59	6,13	6,62	7,29	7,83	8,31	9,31	11,19	13,76	16,04	19,94	28,77	33,67	25,88	24,01
Литва	8,43	10,13	11,25	10,97	11,43	12,26	14,16	18,61	22,55	25,96	30,09	39,10	47,25	36,85	36,31
Марокко	36,64	33,41	40,02	39,73	37,02	37,72	40,42	49,82	56,95	59,52	65,64	75,23	88,88	90,91	90,80
Польща	156,68	157,15	172,90	167,80	171,28	190,42	198,18	216,80	252,77	303,91	341,67	425,32	529,40	430,88	469,78
Румунія	35,33	35,29	42,12	35,59	37,05	40,18	45,82	59,51	75,49	98,91	122,64	169,28	200,07	161,11	161,63
Сербія	-	21,38	16,20	17,63	6,08	11,39	15,10	19,55	23,65	25,23	29,22	38,95	47,76	40,15	38,44
Словенія	21,15	20,42	21,75	22,31	19,98	20,50	23,14	29,15	33,84	35,72	38,95	47,31	54,61	49,06	46,91
ПАР	143,73	148,81	134,30	133,18	132,88	118,48	111,10	168,22	219,09	247,06	261,01	286,17	273,87	283,01	363,52
Туреччина	181,48	189,83	269,29	249,75	266,57	196,01	232,53	303,01	392,17	482,98	530,90	647,16	730,34	614,55	731,14
Україна	44,56	50,15	41,88	31,58	31,26	38,01	42,39	50,13	64,88	86,14	107,75	142,72	179,99	117,23	136,42

Таблиця Б.4 – ВВП на душу населення країн, що розвиваються, та країн з граничним рівнем розвитку у 1960-1978 рр., дол. США

Країна	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Боснія і Герцеговина	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Болгарія	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Хорватія	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

Продовження таблиці Б.4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Чехія	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Єгипет	148,5	151,3	136,1	137,8	154,4	160,9	163,9	167,0	178,4	195,5	213,9	224,9	233,2	250,4	229,6	285,0	325,6	348,8	346,0
Естонія	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Угорщина	-	-	-	-	-	-	-	-	456,8	505,5	536,1	581,8	680,4	839,8	916,4	1038,8	1197,3	1331,1	1551,1
Казахстан	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Латвія	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Литва	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Марокко	174,7	169,0	193,2	210,0	215,2	220,5	209,0	215,1	224,5	243,7	257,1	276,0	313,7	376,9	452,5	517,0	538,1	605,2	707,0
Польща	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Румунія	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Сербія	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Словенія	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ПАР	422,1	430,1	446,7	483,1	517,9	553,2	589,6	643,8	681,7	750,9	808,4	874,5	892,6	1202,2	1477,0	1494,2	1404,0	1526,8	1719,9
Туреччина	497,0	277,5	301,0	340,8	359,1	375,2	433,7	470,9	515,0	560,8	481,8	448,5	551,4	679,0	919,2	1127,5	1267,8	1420,2	1543,5
Україна	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Таблиця Б.5 – ВВП на душу населення країн, що розвиваються, та країн з граничним рівнем розвитку у 1979-1995 рр., дол. США

Країна	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Боснія і Герцеговина	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	362,7	560,2
Болгарія	-	2261,4	2255,8	2220,8	1897,1	1943,1	1959,9	2261,8	3168,9	2561,1	2449,8	2377,3	1267,7	1214,5	1278,5	1149,4	1554,7
Хорватія	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5184,6	4025,8	2299,7	2349,3	3135,1	4721,7
Чехія	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3748,4	2754,7	3207,7	3762,4	4415,8	5595,6
Єгипет	413,3	509,7	508,5	543,0	582,8	619,6	684,8	691,3	761,9	643,8	712,2	758,8	637,9	709,4	776,0	850,3	969,3
Естонія	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2629,0
Угорщина	1787,8	2069,2	2121,8	2162,0	1965,2	1909,1	1936,7	2234,7	2460,1	2696,2	2782,7	3186,4	3287,9	3665,6	3801,9	4095,7	4411,0
Казахстан	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1647,5	1512,5	1515,1	1433,5	1320,3	1288,2
Латвія	-	-	-	-	-	-	-	-	2176,2	2572,9	2883,6	2796,3	2549,0	1854,4	1743,1	2007,7	2106,9
Литва	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2841,3	2777,2	2314,1	2016,1	1902,8	2178,2
Марокко	828,4	954,5	754,6	741,5	652,6	581,6	572,6	738,6	796,7	923,7	931,6	1032,8	1093,1	1097,8	1017,1	1133,6	1213,3
Польща	-	-	-	-	-	-	1908,6	1972,7	1695,8	1819,6	2165,7	1693,7	2187,2	2405,8	2443,1	2812,6	3603,1
Румунія	-	-	-	-	-	-	-	-	1658,8	1753,2	1789,6	1650,7	1254,1	1100,7	1158,1	1323,0	1563,9
Сербія	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Словенія	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8698,9	6338,6	6272,3	6362,8	7230,9	10523,7
ПАР	2076,3	2926,8	3073,1	2764,3	2893,7	2792,0	2142,2	2475,0	3158,6	3398,6	3621,5	3182,2	3345,8	3557,1	3479,9	3546,7	3862,8
Туреччина	2072,5	1559,7	1574,1	1397,2	1304,4	1240,5	1361,0	1502,7	1697,6	1737,9	2013,9	2783,6	2742,8	2840,4	3167,5	2256,7	2879,2
Україна	-	-	-	-	-	-	-	-	1249,4	1450,0	1597,5	1569,7	1489,7	1417,9	1258,1	1012,1	936,0

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

Таблиця Б.6 – ВВП на душу населення країн, що розвиваються, та країн з граничним рівнем розвитку у 1996-2010 рр., дол. США

Країна	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Боснія і Герцеговина	842,8	1091,0	1182,9	1301,1	1490,6	1533,7	1761,5	2212,7	2650,6	2895,5	3279,1	4043,5	4913,2	4534,1	4427,3
Болгарія	1063,1	1209,5	1581,8	1611,1	1579,3	1729,2	2030,8	2641,8	3249,3	3733,3	4313,4	5498,0	6798,1	6403,1	6334,6
Хорватія	5193,9	5140,3	5578,0	5067,6	4861,7	5191,9	5974,1	7690,0	9237,1	10090,4	11228,6	13376,0	15767,1	14322,9	13773,6
Чехія	6291,1	5770,9	6203,7	6045,0	5724,8	6288,8	7685,1	9335,7	11156,7	12705,6	14445,7	17467,4	21627,2	18706,8	18789,0
Єгипет	1071,4	1221,8	1298,9	1365,0	1475,8	1417,3	1251,9	1159,8	1082,4	1208,7	1422,3	1695,8	2078,8	2370,7	2698,4
Естонія	3339,9	3609,8	4035,6	4150,0	4143,9	4572,9	5386,4	7270,3	8912,8	10330,3	12503,1	16392,7	17814,0	14344,7	14045,1
Угорщина	4454,4	4522,0	4670,7	4713,5	4542,7	5175,0	6535,3	8247,0	10084,5	10936,9	11173,6	13534,7	15364,7	12634,6	12863,1
Казахстан	1350,3	1445,6	1468,7	1130,1	1229,0	1490,9	1658,0	2068,1	2874,3	3771,3	5291,6	6771,6	8513,6	7164,8	9069,7
Латвія	2273,0	2521,0	2745,6	3049,0	3300,9	3529,9	3983,0	4810,7	5950,1	6973,2	8713,1	12638,1	14857,9	11475,7	10723,4
Литва	2339,7	2833,1	3170,8	3113,1	3267,3	3492,7	4082,9	5387,3	6564,1	7604,0	8865,0	11584,2	14071,3	11033,6	11046,1
Марокко	1327,9	1194,1	1410,8	1382,4	1271,8	1280,3	1355,5	1652,0	1867,3	1930,5	2106,2	2388,8	2793,4	2827,8	2795,5
Польща	4056,6	4066,1	4472,0	4340,4	4454,1	4978,6	5183,8	5674,7	6620,1	7963,0	8958,0	11157,3	13885,6	11293,8	12303,2
Румунія	1562,1	1564,5	1871,2	1583,8	1651,0	1815,5	2101,7	2737,0	3481,2	4572,0	5681,1	7856,5	9299,7	7500,3	7539,4
Сербія	-	2795,0	2141,2	2338,4	809,3	1518,0	2013,7	2613,5	3168,9	3391,4	3942,6	5276,9	6497,8	5484,1	5272,5
Словенія	10635,4	10282,3	10974,5	11250,2	10045,4	10290,3	11599,9	14607,2	16944,2	17854,6	19405,9	23441,0	27015,1	24051,0	22897,9
ПАР	3593,3	3636,2	3205,2	3102,8	3019,9	2638,2	2440,0	3647,7	4695,0	5234,6	5468,3	5930,1	5612,9	5738,3	7271,7
Туреччина	3033,6	3123,1	4361,4	3983,7	4189,5	3036,7	3553,1	4567,5	5832,7	7087,7	7687,1	9246,0	10297,5	8553,7	10049,8
Україна	872,7	991,2	835,3	635,8	635,7	780,1	879,5	1048,5	1367,4	1828,7	2303,0	3068,6	3891,0	2545,5	2974,0

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Додаток В

Вихідні дані для розрахунку податкового навантаження на банки та підприємства реального сектору економіки України у 2009-2011 рр.

Таблиця В.1 – Валовий дохід найбільших банків України у 2009-2011 рр., тис. грн. [123, 124, 126, 127, 128, 130, 131, 132, 133, 134]

№	Назва банку	Рік		
		2009	2010	2011
1	ПАТ «VAB Банк»	1219442	1032289	1009874
2	ПАТ «Укрсиббанк»	7460810	6675098	5901450
3	ПАТ «Ощадбанк»	8868142	8799801	9639664
4	ПАТ «Державний експортно-імпортний банк України»	7456959	7899895	8063964
5	АТ «Райффайзен банк Аваль»	9263002	8688420	8292103
6	ПАТ «Промінвестбанк»	4305901	4430519	4363217
7	ПАТ «ВТБ Банк»	4107543	4069469	4713683
8	ПАТ «Альфабанк»	6089192	4438265	3915051
9	АТ «СбербанкРосії»	790289	1159729	1798202
10	ПАТ «Надра Банк»	3736330	3593516	2621550

Таблиця В.2 – Поточний податок на прибуток, сплачений найбільшими банками України у 2009-2011 рр., тис. грн. [123, 124, 126, 127, 128, 130, 131, 132, 133, 134]

№	Назва банку	Рік		
		2009	2010	2011
1	ПАТ «VAB Банк»	0	0	0
2	ПАТ «Укрсиббанк»	1750	102	145
3	ПАТ «Ощадбанк»	234348	181016	53998
4	ПАТ «Державний експортно-імпортний банк України»	51535	64854	57590
5	АТ «Райффайзен банк Аваль»	0	1159	0
6	ПАТ «Промінвестбанк»	5	10	0
7	ПАТ «ВТБ Банк»	81732	2	0
8	ПАТ «Альфабанк»	101	169	149
9	АТ «СбербанкРосії»	0	0	0
10	ПАТ «Надра Банк»	2444	0	0

Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України»
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

Таблиця В.3 – Інші податки і збори, сплачені найбільшими банками України у 2009-2011 рр., тис. грн. [123, 124, 126, 127, 128, 130, 131, 132, 133, 134]

№	Назва банку	Рік		
		2009	2010	2011
1	ПАТ «VAB Банк»	14691	17438	20109
2	ПАТ «Укрсиббанк»	79068	76807	80652
3	ПАТ «Ощадбанк»	38171	21303	15301
4	ПАТ «Державний експортно-імпортний банк України»	49567	59184	70959
5	АТ «Райффайзен банк Аваль»	118517	128429	119570
6	ПАТ «Промінвестбанк»	81949	82364	93685
7	ПАТ «ВТБ Банк»	16641	31026	38660
8	ПАТ «Альфабанк»	15703	3743	4393
9	АТ «СбербанкРосії»	5107	9693	21707
10	ПАТ «Надра Банк»	49651	40678	34983

Таблиця В. 4 – Валовий дохід підприємств – найбільших платників податків в Україні у 2009-2011 рр., тис. грн. [42]

№	Назва підприємства	Податкове навантаження з податку на прибуток		
		2009	2010	2011
1	НАК «НафтогазУкраїни»	87369796	107179739	122949945
2	ПАТ «Укртатнафта»	14211647	15358267	23034559
3	ВАТ «Південний гірничо-збагачувальний комбінат»	2362208	6211397	11697350
4	ПАТ «Пиво-безалкогольний комбінат «Славутич»	3389452	3775901	4615609
5	ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг»	9925103	24280132	29889841

Таблиця В. 5 – Податок на прибуток, сплачений підприємствами – найбільшими платниками податків в Україні у 2009-2011 рр., тис. грн. [42]

№	Назва підприємства	Податкове навантаження з податку на прибуток		
		2009	2010	2011
1	НАК «НафтогазУкраїни»	5181431	5914964	766881
2	ПАТ «Укртатнафта»	120614	0	0
3	ВАТ «Південний гірничо-збагачувальний комбінат»	0	915858	1851257
4	ПАТ «Пиво-безалкогольний комбінат «Славутич»	5199	102983	149230
5	ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг»	0	591875	812161

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

Додаток Д – Довідки про впровадження результатів дисертаційного дослідження

ДЕРЖАВНА ПОДАТКОВА СЛУЖБА УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА ПОДАТКОВА ІНСПЕКЦІЯ У М. СУМАХ
СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ
площа Покровська,2 м. Суми,. 40000, Тел.: (0542) 27-40-70, факс: (0542) 27-40-70

05.12.2012 № 12-152/93

В спеціалізовану вчену раду Д 55.081.01
В ДВНЗ «Українська академія
банківської справи
Національного банку України»

ДОВІДКА
про впровадження результатів наукового дослідження,
виконаного аспірантом кафедри фінансів ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України»
Гланцем Володимиром Наумовичем
на тему «Податкове регулювання банківської діяльності»
та поданого в спеціалізовану вчену раду Д 55.081.01
на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

До функцій територіальних органів Державної податкової служби в Сумській області віднесено функцію вивчення відповідності тенденцій економічного розвитку, стану виконання розрахункової бази надходжень та динаміці надходжень платежів до бюджету, методологічне супроводження організаційної роботи підрозділів економічного аналізу обласного та районного рівнів стосовно виконання бюджетних призначень, участь в опрацюванні методик прогнозування та аналізу платежів тощо.

Критичний аналіз наукових результатів, отриманих дисертантом Гланцем В.Н. при підготовці дисертаційного дослідження на тему «Податкове регулювання банківської діяльності», дозволяє дійти висновку, що вони представляють практичний інтерес для фахівців Державної податкової служби в Сумській області в частині встановлення оптимального рівня податкового навантаження на банки.

Також при підготовці окремих інформаційно-аналітичних матеріалів до засідань Колегії Державної податкової адміністрації України, Колегії державної податкової служби у Сумській області, інших органів виконавчої влади, нарад з начальниками ДПІ області використовуються оціночні дані, отримані Гланцем В.Н. щодо оцінки податкового навантаження на банки України.

Заступник начальника ДПІ у м. Сумах **Ю.Л. Больбіт**

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ В СУМСЬКІЙ ОБЛАСТІ

вул. Кірова, 21, м. Суми, 40000, тел. (0542) 67-56-09, факс 67-56-09
E-mail: info@sumy.bank.gov.ua Код ЄДРПОУ 09337304

05.12.12 № 01-013/2095 На № _____ від _____

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

В спеціалізовану вчену раду Д 55.081.01
в ДВНЗ «Українська академія банківської справи
Національного банку України»

ДОВІДКА
про впровадження результатів наукового дослідження,
виконаного аспірантом кафедри фінансів ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України»
Гланцем Володимиром Наумовичем
на тему «Податкове регулювання банківської діяльності»
та поданого в спеціалізовану вчену раду Д 55.081.01 на здобуття
наукового ступеня кандидата економічних наук
за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Функції та права територіальних управлінь Національного банку України реалізуються у різних сферах діяльності Національного банку як центрального банку країни, зокрема у сфері регулювання грошового обігу, організації готівково-грошового обороту, валютного регулювання і контролю, банківського нагляду, економічного аналізу, організації розрахунків, бухгалтерського обліку, звітності банків, статистики та в деяких інших сферах відповідно до функцій НБУ.

Критичний аналіз наукових результатів, отриманих дисертантом Гланцем В.Н. при підготовці дисертаційного дослідження на тему «Податкове регулювання банківської діяльності», дозволяє дійти висновку, що вони представляють практичний інтерес для фахівців Управління Національного Банку України в Сумській області при розробці відповідних пропозицій до юридичного департаменту НБУ щодо вдосконалення чинних нормативно-правових актів.

Висновки Гланца В.Н. щодо вдосконалення нормативів обов'язкового резервування по залученим коштам використовувалися фахівцями Управління Національного банку України в Сумській області при підготовці рекомендацій до формування окремих положень Проекту Основних засад грошово-кредитної політики на 2013 рік.

Також при підготовці окремих аналітичних звітів Управління Національного банку України в Сумській області використовуються оціночні дані, отримані Гланцем В.Н. щодо здійснення квазіфіскальних операцій в банківській системі України.

Начальник Управління
Національного банку України
в Сумській області О.В.Фоменко

НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ

УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ
В ДНІПРОПЕТРОВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

вул. Леніна, 13, м. Дніпропетровськ, 4900 тел. (056) 770-42-04, факс 770-42-07

11.12.2012 № 12-132/2049

На №

В спеціалізовану вчену раду Д55.081.01
ДВНЗ «Українська академія банківської справи
Національного банку України»

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційної роботи
«Податкове регулювання банківської діяльності»,
підготовленої аспірантом кафедри фінансів
ДВНЗ «Українська академія банківської справи
Національного банку України»
Гланцем Володимиром Наумовичем

Ознайомлення з основними науковими результатами, викладеними в дисертаційній роботі Гланца В.Н. на тему «Податкове регулювання банківської діяльності», поданій в спеціалізовану вчену раду Д55.081.01 на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит, дозволяє дійти висновку, що вона містить цілий ряд наукових положень, корисних для виконання задач, що стоять перед Управлінням Національного банку України в Дніпропетровській області.

Запропонований в дисертаційній роботі науково-методичний підхід до врахування квазіфіскальних операцій при оцінюванні податкового навантаження на банки України використовується фахівцями Управління Національного банку України в Дніпропетровській області при аналізі фінансового стану банків та їх відокремлених підрозділів, а також учасників банківських груп. Окремі подложення роботи враховані при підготовці пропозицій до Департаменту нормативно-методологічного забезпечення банківського регулювання та нагляду щодо вдосконалення чинних нормативно-правових актів, які врегульовують діяльність банків.

Заступник начальника управління –
начальник відділу
готівкового обігу і касових операцій Ю.В.Григоренко

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

ГУ ГЗОБ НБУ. 2012 р. Зам. 12-0409. Т. 1500.

ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
ДЕРЖАВНИЙ ОЩАДНИЙ БАНК УКРАЇНИ
ФІЛІЯ-ЧЕРКАСЬКЕ ОБЛАСНЕ УПРАВЛІННЯ
18005, Україна, м. Черкаси, бульв. Шевченка, 320
Тел.(0472) 36-00-42, тел./факс (0472) 36-00-40. E-mail: office@obuck.ua

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"

_____№_____

В спеціалізовану вчену раду Д55.081.01
ДВНЗ «Українська академія банківської справи
Національного банку України»

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження аспіранта кафедри фінансів ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України» Гланца Володимира Наумовича на тему «Податкове регулювання банківської діяльності»

Фахівцями Філії – Черкаського обласного управління АТ «Ощадбанк» розглянуто результати наукового дослідження Гланца В.Н. на тему: «Податкове регулювання банківської діяльності», підготовленого для захисту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

У процесі аналізу було встановлено, що дослідження Гланца В.Н. містить цілий ряд науково обґрунтованих результатів, що представляють інтерес для впровадження в практичну діяльність банку. Зокрема, фахівцями Філії – Черкаського обласного управління АТ «Ощадбанк» з метою прогнозування потенційних обсягів надання кредитних та депозитних послуг враховується формалізований дисертантом вплив розміру прибуткового оподаткування банків на базові характеристики їх діяльності.

Особливий інтерес фахівців Філії – Черкаського обласного управління АТ «Ощадбанк» викликала наведена в дисертаційній роботі економетрична модель, яка орієнтована на максимізацію загального рівня прибутку банку після оподаткування, а змінними є ставки за депозитами і кредитами, а також ставка податку на прибуток. Її застосування дозволяє розрахувати перспективні зміни у кредитному та депозитному портфелях банку у зв'язку із передбаченими статтею 133 ІІІ розділу Податкового кодексу України змінами ставки податку на прибуток: з 01.01.2013 р. – 19%; з 01.01.2014 р. – 16%.

Начальник філії – Черкаського обласного управління
АТ "Ощадбанк" В.В.Оніщенко

Державний вищий навчальний заклад
«Українська академія банківської справи
Національного банку України»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор
_____ І.О.Школьник

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження Гланца Володимира Наумовича «Податкове регулювання банківської діяльності» у навчальний процес факультету банківських технологій та обліково-фінансового факультету ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України»

від 06.12.2012 р. м. Суми

Акт складено комісією у складі:
Голова – декан факультету банківських технологій к.е.н., доц. Гончарук Т.І.
Члени комісії: завідувач кафедри банківської справи д.е.н., проф. Васильєва Т.А.,
заступник декана обліково-фінансового факультету к.е.н. Шамота Г.М.

Комісія провела роботу щодо визначення фактичного впровадження результатів дисертаційного дослідження Гланца Володимира Наумовича «Податкове регулювання банківської діяльності» у навчальний процес факультету банківських технологій та обліково-фінансового факультету ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України».

Комісія розглянула наступні матеріали:

1. Дисертаційну роботу Гланца Володимира Наумовича «Податкове регулювання банківської діяльності».
2. Робочі навчальні програми дисциплін:
   2.1. «Оподаткування в банку» (викладається для студентів напряму підготовки 6.030508 «Фінанси і кредит» («Банківські технології і процеси») денної та заочної форми навчання).
   2.2. «Банківський нагляд» (викладається для ОКР «Магістр» за спеціальністю 8.03050802 «Банківська справа» денної та заочної форми навчання).

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"

2.3. «Податкова система» (викладається для студентів напряму підготовки 6.030508 «Фінанси і кредит» («Банківські технології і процеси»), денної форми навчання).

2.4. «Податковий менеджмент» (викладається для студентів ОКР «Магістр» за спеціальністю 8.03050801 «Фінанси і кредит» денної форми навчання).

3. Видані навчально-методичні матеріали для вивчення вищезазначених дисциплін.

У результаті проведеної роботи комісією встановлено:

1. Розроблені в дисертаційній роботі Гланца Володимира Наумовича «Податкове регулювання банківської діяльності» науково-методичні та практичні положення впроваджено як розділи наступних дисциплін:

1.1 «Оподаткування в банку». Тема: «Особливості оподаткування прибутку банку».

1.2 «Банківський нагляд». Теми: «Світовий досвід банківського регулювання і нагляду», «Основи організації банківського регулювання і нагляду в Україні».

1.3 «Податкова система». Теми: «Організація податкової системи», «Податкова політика в системі державного регулювання економікою».

1.4 «Податковий менеджмент». Теми: «Облік податкових платежів», «Аналіз податків, податкове планування, прогнозування і регулювання в державному податковому менеджменті».

2. Застосування в навчальному процесі факультету банківських технологій та обліково-фінансового факультету ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України» матеріалів дисертаційного дослідження Гланца Володимира Наумовича «Податкове регулювання банківської діяльності» надало можливість поглибити теоретико-методичні основи викладання перелічених дисциплін та підвищити якість підготовки фахівців.

Голова комісії Т.І. Гончарук

Члени комісії: Т.А. Васильєва

Г.М.Шамота

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"